

Paál Árpád

Válogatott írások

Szerkesztőbizottság

Borsodi L. László
Fekete Vince
Ferenczes István
György Attila
Lövétei Lázár László
Mirk Szidónia-Kata
Molnár Vilmos

Paál Árpád
VÁLOGATOTT ÍRÁSOK



Hargita Kiadóhivatal



Székelyföld Alapítvány

Csíkszereda, 2020

A könyv megjelenését támogatta



Hargita Megye Tanácsa



MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG



BETHLEN GÁBOR
ALAPKEZELŐ ZRT.

Válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta:
Bárdi Nándor és Horváth Sz. Ferenc
(A könyv anyagának válogatása, sajtó alá rendezése
a Székely önkép építés a 19–20. században
NKFI 128848. sz. program keretében készült.)

Sorozatterv: Léstyán Csaba

© Hargita Kiadóhivatal

ISBN 978-606-8951-27-0

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ISBN 978-606-8951- -

????

OTTHONOSSÁG

A mi hazánk az otthonunk

Karácsony a világeszmévé lett Gyermekek ünnepe. És így lett a gyermekek, a családi melegség, az otthon ünnepevé is. Akiknek nincs otthonuk, azok is ez ünnepen hazavágyódnak. Az árvák szomorúságának a mélabúja is ott reszket, ott didereg az otthonok fényködén kívül. És minden árvának egyszer otthona kell, hogy legyen. Meleg, barátságos, magát szerettető fészke, mely testnek és léleknek enyhülést és megvidámulást tud adni. Egyszer minden árva rá kell, hogy találjon erre az otthonra. Másképpen nem lesz a földön békesség és nyugalom soha.

Pedig az első karácsonykor azt kívánta az isteni szózat: „Békesség a földön a jóakarató embereknek.”

És az árvák kiváltképpen jóakaratóak, mert valami legfőbb jó hiányzik az életükből, tehát szívük szerint, könnyezésük belső és külső csorgásával ezért a hiányzó jóságért vágyódnak. Az árva népek is ilyenek. A Karácsony az árva népek reménységének is az ünnepe. És kik azok az árva népek? Mi vagyunk: a népkisebbségeknek nevezett néptörzsek, kik leszakadtunk, máshová vettük egy-egy nagyobb népcsaládból.

De azért otthonunk legalább nekünk is van. Sőt árvaságra jutásunk után csak az otthonunk a mindenünk. Az otthonunk a hazánk is. A kisebbségi népeknek nem is lehet más hazájuk, csak a szülőföldjük és társadalmi kiterjedésük területe. Országukban is egyebüktől idegenek. Országos ügyekben szavuk még ideális állapotok esetén is csak számuk arányában van, tehát mindig leszavazás a részük, mert kisebbségek. Figyelemre és körülményeik számbavételére még legideálisabb esetben is csak saját nyelvtérületükön és saját külön ügyekben

számíthatnak. Az ország nem az övék, csak ők az országé. Az országból csak annyi az övék, amit házukkal, birtokukkal, kereskedelmi és ipari kiterjedésükkel, testi és szellemi munkájuk alkotásával elfoglalhatnak és megtarthatnak.

Csak magán vonatkozású életviszonyaikban lehetnek többé-kevésbé rendelkezők és maguk urai, a közdolgokban nem, az állam egész jogában nem, ez utóbbi uralmi területen mondom legföljebb figyelmet kaphatnak. Tehát az ország határai tovább érnek, mint a magunk élete határai. Hazánk szűkebb, mint az országunk. Hazánk csak az otthonunk. Ez otthon határa csak templomaink harangja szétrezgésével tárul, de csak a levegőben és a szívekben. Ám ez a széttárulás is az otthon képét hozza és hirdeti, azt a képet, mely szülőföldünket ábrázolja, vagy a mi állandó munkahelyünket, vagy a mi gyermekeink első lépéseinek a kicsi kis tapogató helyét, s apánk és anyánk virágos vagy elhagyatott sírhalmát. Az ezekről való belső kép a mi hazánk, kiknek az ország nem tulajdonunk, csak gazdánk és fennhatóságunk.

Hogy emberileg többre van-e jogunk, azt én most nem vitatom. A kisebbségi népek többnyire nem vettek részt az állam alapításában, s így azért maradtak ki a jogból, hogy az egész államot a magukénak is mondhassák. Nyelvüket az egész ország nem ismerheti, s így azért idegenek a nyelvük határán kívüli területeken.

De viszont, ahol ők otthon vannak, azt mégis a magukénak mondhatják és érezhetik, mert a maguk vagy ősök munkájával tették azt a helyet otthonukká. És ezen a részlet-területen, otthonuknak a helyén maguk és velük egy nyelven beszélő otthontársaik nyelvüket mégis ismerhetik, ezt a nyelvet használhatják, s egyszerűen lehetetlen ezt maguktól idegennek tekinteniük. Embereileg tehát az otthonra és ez otthonban a nyelvre föltétlenül megvan a joguk.

Már most jön az úgynevezett közigazgatás. Ez valami olyan dolog, mint az emberi szervezetben az ideghálózat. Az államnak is, az országnak is van ideghálózata. Akar valamit, s azt idegei megmozdításával megcselekszi. Az agy elhatároz, a kezek a zsebekbe nyúlnak adófizetésért, vagy fegyverhez nyúlnak a katonáskodásért, a lábak megindulnak, a hátak nekigörbülnek, az egész szervezet megmozdul és dolgozik és izzad, stb. A céltudatosság, ami e mozgásban az államért, az állam együtemű és egy alárendeltségű munkálkodásáért történik: az a közigazgatás.

Azonban az állam nem önmagáért van, hanem a benne foglalt társadalom boldogulásáért. Erős és élénk társadalmi élet nélkül az állam is erőtlen és zavaros életű. Tehát a közigazgatás az állami funkciók érdekében a helyi társadalmak életéből is visszasugárzásokat kell, hogy kapjon. Az agyból megindított idegáram nem elég, a karban is, a tenyérben is, az ujjhegyében is viszont ideg és izom kell, hogy legyen az állam és a benne levő társadalom működéséhez. Úgy mondhatnám tehát, hogy a közigazgatásban van egy állami gépszerűség (mechanizmus) és van egy visszaható élő szervezet (organizmus), a társadalmi elbíró és felhasználó képesség. Amely nemcsak iga húzó, de iga irányító is, nemcsak a gép prése alá tartozó anyag, hanem a gépet szabályozó és ésszel alkalmazó tehetség is. A gépszerű és az élő szervezetű összehatások adják a tulajdonképpeni közigazgatást.

Ennek állami vonatkozásban tárgyai, de helyi viszonylat szerint már alanyai az egyes helyi társadalmak. Amennyiben így a saját alanyiságuk érvényesülhet, úgy állanak elő az önkormányzatok. A helyi területek saját lélegzései, saját érdekükben való közös munkálkodásai, melyek egyszersmind az állam tevékenységéből rájuk

tartozó részt is elvégzik. Faluk, városok, megyék, ország-részek mind ilyen önkormányzati alanyokká válhatnak. Aszerint lesz ezekben lüktetőbb és egészségesebb az élet, hogy az állam gépszerűsége több lélegzést, több szabadságot, több magából fejlődést hagy-e a társadalomnak, vagy ellenkezőleg: ez a gépszerűség túlteng és lebéklyózza a társadalmat. Világos dolog, hogy a társadalom szabad lélegzése kívánatosabb, mert akkor az állam gépezete is több élénkséget és több eredményt tud produkálni. Tehát önkormányzat kell a társadalomnak. A falu, a város, a megye, az országrész önkormányzata mintegy egymás fölé rangosodva, olyan hierarchiát ad, mely végső sorban az állam legmagasabb foka és akarása felé vonz és csatornázt minden népakaratot. Anélkül, hogy azt a saját akarata ellen fordítaná.

Ebbe a magától élő és magából megnövő országszervezetbe egészen jól beleillenek az otthonok. A mi hazánk is így az országban megtalálja az élő összefüggését és a nyugodt lélegzését. Legalább is így kellene lennie.

Mik ennek az előfeltételei? Hogy az otthonok is a maguk társadalmi szabadságában érintetlenül maradjanak. Hogy nekik is a maguk körére, helyi viszonyaira, e helyi viszonyokból összetevődő közéletre meglegyen az önkormányzatuk. Az igazi, a maguk okossága és bölcsesége és célszerűsége szerinti önkormányzatuk, a maguk fejével és a maguk embereivel intézve. Ehhez a felsőbb fokú önkormányzatok legfőljebb jó tanácsolással járuljanak, de ne ellenkező és zavaró, s az ügyeket nem ismerő és azokba csak hatalmaskodóan beavatkozó parancsolásokkal. Ennek a fejében az önkormányzatok is elvégzik az államtól rájuk eső teendőket, hiszen a maguk gondja elvégzésére megvolt a szabadságuk.

Ha otthonunk ilyen közigazgatást nyerhetne, akkor még inkább meglenne a hazánk. És szeretni tudnók

országunk többi részét is, mely így élni hagy bennünket. Szeretni tudók államunkat is, mely így kölcsönös együttműködést, otthonunkat tisztelő (de gyanúsán és ellenségesen nem kémlelő) figyelmet valósít meg helyi életünkkel. Otthon-hazánk így fogalmilag és érzésszerűleg számunkra is kiterjedtebb, szétsugárzóbb lenne. A más otthonúakat és más nyelvűeket is testvérnek és jóakarónak éreznénk, s el tudnánk képzelni az otthonokat összefoglaló nagyobb otthont, a hazákat összefoglaló nagyobb hazát. Végso sorban kis otthon-hazánkból át tudnánk ölelni az emberiség nagy hazáját is, minden országoknak és népeknek az otthonok szabadságában és szeretetében való nagy szolidaritását.

*

Fájdalom, nálunk a közigazgatás nem az otthonok megbecsülését, illetve nem a mi otthonaink, a kisebbségi népek otthonai önkormányzatát akarja. Ez otthontérületeket belevpi állami mindenhatósággal. Ilyen irányú az új közigazgatási törvényünk is. Ad is önkormányzatot, de el is vesz. A népkisebbségi kérdés megoldása és nyugodt elhelyezkedése ezért nem sikerül, mert elvész az államhatalom féltékenykedő és ránk szíjazódó gép-

* Nagyrománia megalakulása után az egyes tartományok önkormányzati jogokkal is bírtak az egységesítés érdekében a közigazgatásban, de ezekben az intézményekben a kisebbségek nem vettek részt. Az 1918. december 13-i 212. sz. Monitorul Oficialban megjelent 3632. sz. rendelet törvény (Decret lege privitor la conducerea serviciilor publice în Transilvania) Erdély és a kelet-magyarországi részek részleges önkormányzatát mondta ki. Ez rövid ideig tartott, s az addig hatályos közigazgatási törvények maradtak érvényben. Az első egységes közigazgatási törvény 1925. június 15-én született meg (Monitorul Oficial 128. számában, Lege pentru unificarea administrativă).

szerűségében, a csűrő-csavaró hengerelések között. Elvesz az otthonok természetes jogának a kiforgatásában.

Pedig mindennek az otthon jogából kellene kiindulnia. Akkor természetesnek kellene tartani, hogy a magyar Székelyföldön, a városokban, a Kalotaszegen, az erdélyi nyugati határok mentén tömeges elhelyezkedésben él, s az országos néptöbbséghez képest helyi viszonylatokban többségeket alkot. Természetesnek kellene venni, hogy ezeken a helyeken a mi nyelvünk a jellegzetes és annak túlnyomó használata olyan jogunk, mint maga az élet. Természetesnek kellene venni, hogy ezen a nyelven való művelődésünket tartjuk elsőnek. És természetesnek kellene venni azt is, hogy ezeken a helyeken a magunk gazdasági túlsúlya és esetleg kizárólagossága is zavartalanul érvényesülhessen.

Az otthon jogában ez mind benne van. A házamba, a birtokomba csak vendégként ülhet be valaki, de nem úrként és rendelkezőként. Abba se szólhat bele, hogy a gyermekemmel az anyja nyelvén beszélek. Sőt ő is igyekszik ezen a nyelven megértetni magát velem, ha valamit kérni akar tőlem. Viszont ha nekem van kérni valóm tőle, akkor én is az ő nyelvén igyekszem megértetni magam. Nos, az otthon fogalmából kiindulva, így egész természetes logikával kikövetkeztethető, hogy miféle önkormányzati helyzet, miféle önrendelkezési jog volna szükséges a népkisebbségek számára. Nyelvi jogaik is hogyan kapnák meg a határaikat, illetve azt a vonatkozásukat, hogy maguk körén belül azzal élhetnek, a velük szemben való kéréseknél azzal kell élni, míg a tőlük elinduló kérések nyelvét az szabná meg, hogy hová folyamodnak. Az állam és a közigazgatás így hagyná meg hazánknak az otthonunkat.

Egyébként még ezt a kis hazánkat is elveszi.

*

Valami megfogható, használható, kikövetelhető területjogot, az otthonok körül csoportosuló életviszonyok tiszteletben tartását és az azok fölötti rendelkezést a kisebbségeknek már el kellene érniük. Vannak évenként népkisebbségi nemzetközi kongresszusok.* Nem tudom, hogy miféle konkrét célt akarnak elérni. Hangoztatják, hogy az államhatárok iránt és a néptöbbségek iránt lojálisak. Helyes, de ezt itthon is el lehet mondani. Ezért nem szükséges nemzetközi kongresszusokat rendezni.

Hát még mit kívánnak? A Népszövetségtől a kisebbségi jogvédelem gyakorlatiasabb és könnyebb módjait. Ez is helyes, de hol vannak a jogok, amiket védeni kell? A sokéves nemzetközi kongresszusok nem tudták még kiképezni a népkisebbségek életalapjait. Hangoztatják az új államok, hogy ők felszabadítást végeztek. Nos, hát a népkisebbségek is felszabadultak? Ellenkezőleg. Otthonuk jogát az új államalakulások rendszere az államszuverenitásba elnyelte. A népkisebbségeket is fel kell szabadítani. Valami ilyen határozottság irányában nem látom a népkisebbségi kongresszusok fejlődését.

Annak idején a vallásszabadsági küzdelmek szintén hatalmi küzdelmek voltak, de végül is megfogható konkrétumokká leszűrődtek. A vallási kisebbségek elismerésüket követelték a vallási többségtől. Az elismerés elvének gyakorlati kifejezését is kívánták követőiknek saját papjaik hatósága alá bocsátásában, a templomok átengedésének vagy felépítésének a szabadabb tételében, a hívó

* Az Európai Nemzetiségi Kongresszusokra 1925–1939 között került sor balti német kezdeményezésre. 1933-ra 14 államból, 18 nemzetiség köréből 44 csoport képviselte magát. Részletesen: Eiler Ferenc: *Kisebbségvédelem és revízió. Magyar törekvések az Európai Nemzetiségi Kongresszuson (1925–1939)*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2007.

gyülekezetek önkormányzatában, vagyoni és szellemi területeken való kizárólagosságokban, egyszerűen: személyileg és tárgyilag konkretizált életkörökben. A népkisebbségek szabadságjoga is csak ilyen konkretizált valóságokban kapja meg az elismerését, s nem a jogegyenlőség és a nyelvjogok elvi hangoztatásában, se azok nehézkes védelmének körmönfont vagy kevésbé körmönfont körülírásaiban.

Egységesen már valami konkrétumot, vagy több, tettezhözállóbb, gyakorlatibb konkrétumot kellene, hogy követeljenek azok a nemzetközi kongresszusok. Az otthon önkormányzatát. A kisebbségek otthon területeinek az elismertetését és kikerekítéseit, s a szórványoknak ez otthonterületek közigazgatásához való odarendelését. Ahogyan a községi illetőséggel más községben lakhatam, de bizonyítványaimat illetőségi községem állította ki, adóval főképpen odatartoztam, szegényügyi segélyezést is onnan kaptam, így lehet a szórványban élőknek is a népkisebbségi otthonterületen nemzeti illetőségük, s vagyonuk és adózásuk tekintetében, valamint népszámlálási és iskolai jogaikra nézve odatartozásuk.

A népek egymás melletti és egymás közötti elhelyezését valamelyes módon meg kell oldani. Hiszen tulajdonképpen ezek a szomszédságok, beékelések és szigetelődések adják a népkisebbségi problémát, amit az államok nem tudnak szuverenitásuktól felszabadultan, mintegy területenkívüliséggel nézni. Holott lényegében az a helyzet, hogy a népkisebbségek területei nem a néptöbbség tulajdonai, s ha jogegyenlőséget akarnak, akkor a népkisebbségek területjoga is éppen olyan erős és valóságos kell, hogy legyen, mint a néptöbbségeké. A népkisebbségeknek csak ezen a területen lehet az otthonuk.

És a népkisebbségeknek csak az otthonuk a hazájuk. Viszont közigazgatási, közgazdasági, közoktatási törvé-

nyek és állami rendelkezések mind-mind ezeket a kis hazákat akarják szétzilálni. Ezeket kell tehát megvédeni itthon is, a külföldi kongresszusokon is. De amíg így nem konkretizálódik és nem öntudatosodik az otthon fogalma, addig itthon is, a külföldön is az úgynevezett népkisebbségi kérdés fejtegetéseivel, s a körülötte folyó hatalmi viaskodással csak örökké üres szalmát csépelnek. A népkisebbségi kongresszusok pedig vagy az üres szalmát szolgáltatják, vagy legjobb esetben is nagypuffogású cséphadarók ez üres szalma fölött.

Keleti Újság, 1922. december 29. 17–18. p.

A népek otthonukat keresik

A gyulafehérvári gyűlés tényével még mindenki foglalkozik, s ha mindjárt meg is van a tendencia, hogy bizonyos oldalról lekicsinyeljék, ez is egyik formája a gyűlés tényével való foglalkozásnak. Mint ahogy a Niagara-zuhatag se ott ér véget, ahová láthatólag és hallhatólag leomlanak a maga óriási víztömegei, úgy meglesznek a további hatásai annak a népzuhatagnak is, amelyik Gyulafehérváron május 6-án a történelem partjait ostromolta.*

Nem a határozatokban, annak a kormánybuktató akaratában láthatjuk e gyűlés lényegét, hanem a tömegek óriási arányú megmozdulásában. Ezt a megmozdulást valami ösztönös nagyakarás idézte elő, ami ki se tudott

* A Nemzeti Parasztpárt kormányellenes nagygyűlést tartott 71 vármegyéből, 676 delegálttal, 78 parlamenti képviselővel több mint 100 ezerre becsült tömeges részvétellel. A határozatokban hitet tettek az ország egysége mellett, kérték a régensztanáctól a liberális párti kormány leváltását és azt, hogy a kormány ne vehessen fel külföldi kölcsönöket. A kisebbségek, illetve Erdély kérdésével külön nem foglalkoztak.

fejeződni a határozatokban. A gyűlés lefolyása és a tömegek felvonulása között nincsenek meg az egyező arányok: a gyűlés, amit papiroson végzett, az csak annyi, mintha csak az áradatból merítették volna. És ha mindjárt hajószámra akarták volna is kimérni ezt az áradatot, akkor se érhettek volna a végére.

Még amikor a kormányhatalommal való egyenrangúságot, a népakarat alkotmányozó jogosultságát, minden törvény ősforrásának a tömeglélekben való létét emlegették: akkor jártak a legközelebb a gyűlés erejének a kifejezéséhez. Ez bizony több volt népgyűlésnél, több volt pártakciónál, mert új rendet és új megalapozást akaró országmozdulás volt. Valami olyan alkotmányozó ősgyűlés akart lenni, amiben maga a nép közvetlenül akart rendelkezni. Hogy ez az akarat a gyűlési határozatokban ki nem fejeződött, az lehet szerencse némelyekre és szerencsétlenség másokra, de a megmozdulás igazi lényegén nem változtat.

Minden nyílt szemű ember azért ezt a lényegét, azt a megmozgató nagy népöszönt világosan észrevehette. Gyulafehérvár után tudhatja, hogy ez van, ezzel számolni kell, s ezt vagy elposványosítani, vagy zsilipezni szükséges, ha összetörni nem akarnak a szembefordulással. Ezt az észrehevést jelenti a kormány fellélegző megállapítása is: engedjük ezt a népgyűlést, megmutattuk a népszabadság iránti tiszteletünket, de több hasonló népgyűlést már nem engedünk.

Hogy mi lesz a politikai pártok egymás közötti versengésének a további fordulata, az csak látványosság szempontjából érdekelhet. De hogy a megmozdult népöszöntnek mi lesz a további sorsa, az a gond a kormányban is, ellenzékben is megmarad, de nem politizáló társadalmi rétegekben is örök kérdésként fog élni. Örök nyugtalanságként és bizonytalanságként fog hatni mindad-

dig, míg maga a népöszton meg nem találja nyugalmának, békéjének, kenyérbiztonságának a föltételeit. Az erre való figyelmeztetés akkor is hangzik, mikor már senki sem beszél róla, s mikor politizálók beszédei és tettei mind arra irányulnak, hogy ezt az igazi gondjukat leplezzék. Tudatalatti irányítója lesz az országvezetők gondolkozásának és tetteinek. Ha tagadjuk, akkor is, sőt akkor még inkább.

Tehát keresni kell a népösztonös mélységek kielégítését. Nem kortes tényekkel, némelyek lekenyerezésével, mások elhallgattatásával, hanem a népi életproblémák alapjainak a meglátásával, az ezekhez való igazodással. A népöszton leverésére, annak elposványosítására való törekvés hiábavaló, mert csak ideig-óráig hozhat eredményeket, de magát a népöszton kérdőjeleit meghagyja. Az idő és alkalom aztán ezeket a kérdőjeleket ismét össze-sűriti új népmozgássá, esetleg földalatti rejtelmekké, melyek kifejezését aztán még ellenzéki népszerűséggel se lehet kormányozni.

Most még ez a népszerűség segít valamit. Ennek kell tehát megindítania a bölcsesség és tisztánlátás folyamatát, hogy a népöszton homályos akarásaiból, zavaros vonaglásából a népélet igazi föltételeinek a fölismerésére tudat támadjon. Olyan tudat, mely a maga körvonalait is igazi arányokban látja, s az országon belül lakó többi népek életföltételeit is észreveszi. Sőt nemcsak észreveszi, de figyelemben is tartja s ezzel megteremti az egész ország belső nyugalmi állapotának a legelső és legalapvetőbb föltételét. A többi – tessék elhinni – mind csak ebből következik.

Tessék elhinni, hogy a népöszton nyugtalansága és országmozgató felvonulásokra való készsége mind azért van, mert az ország különböző népei nem hisznek az együttműködés lehetőségeiben. A hatalmi intézkedé-

sekben nem látják e lehetőségek célirányos kiképzését, csak az elnyomásokat, az elföldelést sok eleven élethátározónak. Ezek az intézkedések is egy országot akarnak, de nem az ország különböző népei iránti bizalomból fakadnak, hanem előre védekezések a különböző népek elleni bizalmatlanság folytán. Az egyik népre ráterhelt ilyen bizalmatlanság aztán megnehezíti az országvezető nép viszonyait is. Az egyik országvidéken levő rabság áttérjed a többire is, mint az almán a rothadás.

A megoldást a különböző népek életföltételeinek a saját magukból való kiindulásával kell keresni. Nem lehet szemet hunyni az előtt, hogy a megnövekedett Románia más államokból kapta legbonyolultabb belső kérdését: a különböző népek, nemzeti múltak és nemzetérzések valóságát. Ezekre nézve az életrendezés nem indulhat ki oly módon, hogy azok a népkülönbségek kevesebb jogban legyenek, mint amit volt állambeli helyzetük adott. Ezen a ponton kell megragadni a kérdést és innen kell azt tovább fejleszteni. A visszafejlesztés csak kölcsönös bizalmatlanságot ébreszt az új állam és népei között, de amellett súlyosan kockáztatja az új államalkotás értelmét is, ha ebben kisebb a népek joga, mint a volt államban.

Csak vegyük azt a tényt, hogy a német népelem világosan azért fejezte ki az új államhoz való csatlakozását, mert a gyulafehérvári 1918-as határozat a kizárólagosan egyetlen nemzeten alapuló állameszméje helyett a kisebbségi nemzetek önkormányzati létét is elfogadta. Ezzel a korábbi magyar nemzeti állameszme kizárólagosságából továbbhaladás mutatkozott. A korábbi állameszméhez képest az új román államalakulás a másnyelvű népek nemzeti létének is, mint népkollektivitásoknak a kifejlődését kilátásba helyezte. A német népelem ezt a kifejlődést várta és ebben csalódnia kellett. A német párt

vezére, Roth Otto Hans, mint ezt egy 1923-ban Bukarestben tartott társadalomtudományi konferencián olyan öszinteséggel kifejtette, ami a helyzet tisztítására lett volna hivatva.*

A német vezér fejtegetései során rámutatott, hogy az európai népjogok szükségszerű fejlődése az állam különböző népeinek az önrendelkezési joga felé halad. Tehát történelmi visszahullás, anakronizmus, ha különböző népekből álló állam az egyetlen nemzet államának a megvalósítását akarja. A fejtegetések eredményeként tehát Roth megállapította, hogy az egyetlen nemzet kizárólagosságára alapított állam nem lehet az ő ideáljuk. „Nekünk – mondotta – lehetetlenség, hogy politikánkat erre az államteóriára építsük, akármennyire készek is vagyunk figyelemben tartani azt a vezető szerepet, mely kétségtelenül megilleti a román népet a mi országunk politikájában.”

Ha a kisebbségi német népre nézve ez a helyzet, akkor a kisebbségi magyar népre még fokozottabban az. A kisebbségi magyarra nézve még differenciálódik azzal is a kérdés, hogy államvezetésben volt, saját államától szakították el, tehát hazát vesztett. Ha az államvezetést a történelmi fordulat el is vette tőle, ez még nem jelenti azt, hogy népi együttes léte, ami az átszakítással tömegeiben neki megmaradt, az is elvétessék tőle. Ha a kisebbségi népek nyugalamához a kiindulási pont az, hogy kevesebb népjoguk nem lehet, mint volt az egykori államukban, akkor ez a kisebbségi magyarokra nézve is csak annyival kevesebbedhetnek, hogy államvezetők nem lehetnek. De lehetnek saját társadalmi, gazdasági és kulturális viszo-

* Hans Otto Roth (1890–1953) jogász, politikus, az erdélyi szászok Romániával való egyesülését kimondó megyesi nagygyűlés fő szónoka, a Német Párt elnöke, 1919–1938 között parlamenti képviselő.

nyainak a vezetői. Ha hazát vesztek is, de legalább népük otthonának megtartására joguk van. A hazavesztést náluk is pótolni kell az otthonérzés tökéletességével.

Népek otthona: ez lenne az állam. Az otthon megteremtéséhez kell a családi együttes, a rokonsági, a nyelvközösségi, a nemzetbeli összetartás. Ennek a kollektivitásnak az állammal való összhangja bizonyos természetes folyamánként tud létrejönni, mert a kollektivitás természetessége és együtt élni akarása adja hozzá az alapot. Ilyen alapon a különböző népek állami együttműködésének a kifejlődése biztosabb, mint az olyan erőltetések, mely az egyeseket nemzeti kollektivitásukból ki akarja szakítani s úgy akarja az egyest az államhoz fűzni. Így minden egyest külön munkába kell venni, hol ijeszteni, hol édesgetni s az eredmény mégse egyéb, csak legjobb esetben is csak az ilyen munkába vett egyeseknek az opportunuskodása. Ez nem elég lelki erő egy állam életében.

Az országmozgató néposztönök valami ilyenért nyugtalanok. Meg kell találni bennük az igazságot. Az ösztönös érzésekből az életföltételek biztos tudatát kell kiélelni. Nem hamis öntudatot, mely gőg felé vezet, de azt a tisztánlátást, mely a valóságba nem számítja bele a folyton növvő-fogyó árnyékot, hanem a valóságok megbecsülésével megy a jövőendő fénye felé.

Temesvári Hírlap, 1928. május 17.

A népkisebbségi sors kínos osztálykérdés

Az osztályhelyzet nem annyira társadalmi munkamegosztásnak az állapota, mint inkább társadalmi rétegek alávetettsége és fölérendeltsége bizonyos merev állandósítással. Rétegződés, mely lefelé enged, csúsztat és

nyom, de fölfelé nehezen megbontható, nehezen porhanyítható. Kasztrendszerek ugyan kimondottan nincsenek, de tényleg megvannak, és ezt mindenki tudja. Némelyek természetesnek és helyesnek tartják: mások azonban a társadalmi életfeltételeknek nemcsak elvi, hanem tényleges lehetővé tételével is az osztályhelyzetek megmerevülését feloldani akarják, s folyton mozgó és gördülő életfolyamot akarnak. Az utóbbi „nyugtalankodók” az osztályharcosok, az előbbi megnyugvók és megnyugtatók a „társadalmi rend barátai”.

Nem akarok kettejük közt értékelő párhuzamot vonni, mert az most nem tartozik ide. De az osztályhelyzet állapotát mégis annyiban méltatnom kell, hogy az csak a legmagasabbban állókra nézve jelenthet föltétlen előnyt. Minden más alább következő réteg már nyomva van a fölötte valók állandóságával, tehát minden alábbroskadás több nyomást, több elfulladás, több szenvedést jelent. A népkisebbségi helyzet ma ezzel a folytonos alábbroskadással egyenlő értelmű. Tudnivaló, hogy az osztályképződést sohase alulról, hanem mindig felülről csinálják. Nos tehát: a mostani új államalakulások rendjén is egy felülről való önbiztosítási akarat lett túlnyomóvá, ez a maga új hatalmi kilátásainak és területeinek kézben tartásáért folyton újabb rányomulásokat alkalmaz, ezek hatása alatt felülről folyton egy-egy újabb lefelé rétegződés érlelődik ki, s ebben is a népkisebbségi társadalom folyton a még lennebb osztályozódás állapotát kapja.

Kezdet óta is minden népkisebbséggé válási folyamat egy osztályhelyzettel való alábbesést jelent, amit a néptöbbségi nacionalizmus friss fellépései, vagy növekvő intenzivitásai csak még jobban megmerevítenek. Annál nagyobb a szakadék, ha korábbi népkisebbség és korábbi néptöbbség kicseréli egymás helyzetét. Így osztály-

helyzetbeli fölemelkedés történik a korábbi népkisebbségnél, s osztályhelyzeti süllyedés a korábbi néptöbbségnél, tehát egyszerre két grádusnyi* lesz a különbség.

Feltűnő jelenség azonban, hogy korábbi népkisebbségi helyzetben levő nép is juthat osztályhelyzeti alábbesésbe, ha az új államalakulásban ismét csak népkisebbségi helyzetben marad, de egy másik volt népkisebbségi társa kerül föléje uralomba. Azt hihetnénk, hogy a korábbi és újabb népkisebbségi állapot az új uralomban is legalább maradandóságot jelent az osztályhelyzetre nézve, hiszen nem változott a népkisebbségi lét, tehát nem kellene változni a belőle folyó életviszonyoknak sem. Ám jeleztük már, hogy az osztályhelyzet nem belülről, az illető népcsoportból (néprétegből) folyó életviszony, hanem felülről csinált képződés. Már most egy korábbi népkisebbségi társuralomra kerülése a másik, újabban is népkisebbségnek maradó népre nézve azt jelenti, hogy volt osztályhelyzeti társa tőle egy grádussal fölnebb lépett. Ez csak egy grádusnyi különbség ugyan, de mégis különbség, s a korábbi osztályhelyzetből nincs semmi felszabadulás, hanem az új uralom más igényei és más belátásai lépnek föl, amik a korábbi uralomhoz képest szeszélyességet, változtatni akarást, tehát több bizonytalanságot jelentenek. Tehát az az egy grádusnyi különbség esetleg kínosabban érződik, mint a múltban.

További változatok is vannak. Nemzetiségi állapotoktól független, azok tekintetében közömbös osztályhelyzet a néptöbbségeken belül is éppen úgy van, mint a népkisebbségeken belül. Sőt, első rá gondolással azt hihetnők, hogy ez a társadalmi osztályhelyzet minden törés és lépcsőzés nélkül átfolyik a nemzetiségi csoportosulásokon, s úr és úr, paraszt és paraszt, munkás és munkás között nincs különbség, de egy vonalban állnak

* lépcsőfoknyi

minden egyéb tagozódásnak olyan átmetszésével, mint ahogyan ködös és napvilágos téren egy síkban futhat a vasúti sín pár. Azonban valósággal ez még sincs ekként. Az önmagukban osztályhelyzeti fölényben levők népkisebbségi mivoltuk folytán az előbb mondott helyzetváltozások szerint jutnak két, illetve egy grádusnyi aláhulásba. Azok pedig, akik népkisebbségi helyzet nélkül is osztályhelyzeti alárendeltségben voltak, a népkisebbséggé válási folyamatban további osztályhelyzeti alárendeltségbe kerülnek. A népkisebbségi munkás, iparos, földműves, cseléd, szolga s egyéb kisember sorban csak a néptöbbségi munkás, iparos, földműves, cseléd és szolga után jöhet, akármennyire erősebb átérezője és művelője is a maga osztályhelyzete javításának.

Így az alárendelt osztályhelyzetek vonalában is, mintegy alsó árnyékként, még egy alábbi vonal húzódik, mely a népkisebbségi állapotnak a vonala. A népkisebbség keretén belül csak egy alárendelt osztályhelyzete van az illető egyénnek, de mihelyt e keretből kilép, s a néptöbbség hasonló osztályhelyzetébe akar átmenni, oda már csak lentebb lépéssel, lefelé töréssel juthat és saját alárendelt osztályhelyzetének is mintegy árnyékába kerül. Osztály szerinti szervezkedésekben is látjuk ezt a tünetményt, bár erősen hangoztatják, hogy nemzetiségi különbség nélkül kívánnak összefogni. De éppen ez a hangoztatás bizonyítja, hogy ez mentegetőzés egy alattomban értetődő állapottal szemben. Szervezeti vezérnek is nem a legöntudatosabb munkás kerül előtérbe, hanem a néptöbbségbeli munkás, aki iránt több elnézéssel és bizalommal lehetnek a felsőbb hatalmak. Kereskedők vagy iparosok társadalmában is a népkisebbségi egyén a maga szakköveteléseivel háttérben helyezkedik el, a néptöbbségi társai is igyekeznek oda szorítani, s helyzeti előnyök kiszerezésében is a néptöbbségi kereskedők és

iparosok juthatnak elsősorban és főképpen kielégítéshez, a többiek csak úgy, hogy valami látszata legyen a szakszerűsége vigyázó tárgyilagossá álláspontnak.

A munkás és földműves néppel való néptöbbségi elbánásnak külön méltatása szinte kikívánczik ez áttekintés keretéből. Elég azonban megemlítenünk, hogy néptöbbségi tőkéjű vállalkozásoknál népkisebbségi munkás alig kaphat alkalmazást, vagy ha jobb és tanultabb munkás, akkor csak kitanító szerepre alkalmazzák, s mihelyt csak félig tudó néptöbbségi utód munkást is nevelt maga körül, mindjárt ez foglalja el a pozícióját. A felügyelő és vezető munkások posztjáról is így szorul le mindenünnen a népkisebbségi munkás. Másrészt pedig, mikor népkisebbségi tőkéjű vállalkozással állunk szemben, ott a néptöbbségi munkás kevesebb munkatudással is több helyet és figyelmesebb elbánást követel magának, sokszor éppen népkisebbségi munkástársai rovására. Az iparfelügyeleti és egyéb közigazgatási beavatkozások is ilyen irányban nyomásokat alkalmaznak a népkisebbségi vállalatokra, követelik a néptöbbségi munkások nagyobb számban való alkalmazását, s ha tisztán szakszempontról is ez kivihetetlen, nyomban kész az irredenta jelző a vállalatra. Ezek a körülmények tehát magában a kenyérkeresetben is, a minden nemzetiségi íztől és vonatkozástól távolálló munkaalkalmak megtalálásában is, a népkisebbségi munkásokat háttérbe szorítják úgy a néptöbbségi, mint a népkisebbségi vállalatoknál.

A földműves nép pedig népkisebbségi sorban megérte azt, hogy földosztásban igazán csak nagyon kivételesen részesülhetett, de akkor is csak a kisbirtokos földműves társai rovására, vagy azokkal közös közbirtokainak a lefaragásából. De megérte még azt a lehetetlenséget is, hogy 20-30 holdas kisgazdaságából is, sőt még annál kevesebb birtokterületéből is, még 5 holdból is földoszt-

tás címen elvették tőle, s ezt nemcsak kivételesen tették, hanem általános szabályként. A kis földművesek közös gazdálkodására szolgáló közbirtokokkal is megesett, hogy egészen elvették, minden kártérítés nélkül, tisztán azon az alapon, hogy az csak népkisebbségi embereknek volt a köztulajdona. A gazdasági létalap ilyen kirángatása tetéződik még a községi élet hatalmi irányú át-szervezéseivel. Község élére kerülnek olyanok, akiknek az illető községgel semmi benső összefüggésük nincsen, vagy egyáltalán nincs olyan értelmességük, hogy a községi élet érdekeit felfogni és jól képviselni tudnák. Kvalifikációjuk csak az, hogy tudnak néptöbbségi nyelven, vagy néptöbbségből valók, s ezzel a község értelmesebb földműveseit kiszorítják a községi érdekek tárgyilagos képviselőtéből, parancsnokai és zsarolói lesznek az amúgy is szegényebbé tett népkisebbségi földműves osztálynak. De, ha még ezt nem teszik is, akkor is minden népkisebbségi társuk tudja és érzi, hogy a maga kis viszonyai még jobban háttérbe szorultak, még több úrtól és szeszélytől függnék, mint addig. Érzi maradék holmija fölött az új korlátot: a népkisebbségi sorsot.

Ezt a faluja kicsiségében is érzi, s dehogy is megy fölnebb. Addig is félt minden osztályos társával együtt a hivataltól, most még eggyel több idegenség zárja el attól, hogy oda igazságkeresésre menjen. Csak, ha a nagy kényszerűség odasodorja, ha odaviszik, ha büntetések odahajtják, csak akkor ütődik bele a hatóságokba. És mindig beleütődik. Csupa kék folt már a népkisebbségi falu teste-lelke.

Az osztálybeli leroskadásnak, folyton alább és alább hullásnak, íme ezek a jellemzőbb színfoltjai. Az egész kép az, hogy a népkisebbségi helyzet a mai kezelésében társadalmi és gazdasági alárendeltségnek a folytonos kikényszerítése és ennek a kikényszerítésnek a folyto-

nos fokozása. Lehet-e ezt természetesnek és törvényszerűnek tartani, azon folyik a vita a néptöbbségi és népkisebbségi politikai felfogások között. És a vitába belekeveredik egy szempont, mely csakugyan legfőbb okozója is az új, a leroskasztóbb osztályhelyzetek teremtésének. Ez a szempont: a nacionalizmus szempontja, melynek nevében helyet követelnek minden más nemzet fölött a néptöbbség nemzetének, s minthogy a népkisebbségek egyéb nemzeteknek a töredékei, tehát velük szemben mintegy ellenséges államfelfogást erőltetnek, amely legfőbb a megtűrés negatív indulatát tudja engedélyezni a népkisebbségeknek.

A társadalmi és gazdasági erők osztályképző hatásába így egy új erő keveredik bele, mely a nemzeti büszkeség lelki elemeitől fűtve, a néptöbbségben tömegerővé válik, s ez a tömegerő a népkisebbségek fölött minden egyéb osztályképző erőnél súlyosabbá nehezedik. Innen áll elő a népkisebbségek teljes egészére nézve az osztályhelyzeti alárendelődés, mely még a népkisebbségek körén belül is a meglevő osztályhelyzeteket további alányomással differenciálja. Így lesz kívül is, belül is, a maga egészében is, részleteiben is a népkisebbségi kérdés kínos osztálykérdéssé.

Helyes-e ez az ideroskasztás? Nem hiszem. A nacionalizmus szempontja tulajdonképpen összesűrített népi öntudatot jelent. Ez önmagában véve szép és a népi belső erők jóságának a kifejlesztésével az emberiség életét is tartalmasabbá, buzgóbbá, több munkájúvá és több műveltségűvé teszi. Végeredményben minden népi öntudatnak erre a magaslatra kell emelnie a maga népét, s így áll elő a népek magasabb erkölcsse, a jobb világ, amelyik áldóan visszahat az egyes népi öntudatok további gazdagodására is. Ezt a további gazdagodást tehát minden népi öntudat abból az összes magaslatból és

a maga mélységeiből kell, hogy vegye. De ha minden népi öntudatnak ez a szép hivatása van meg, akkor nem lehet a néptöbbségi öntudatot ellenségesen szembe állítani más népek hasonló öntudatra való hivatásával. Nem lehet tehát a nacionalizmust a népkisebbségek letörésére, gazdasági és társadalmi alányomására kihatásnálni, mert akkor magának a nacionalizmusnak az alap-
eszméje és igazi hivatása ellen vétünk.

Ha mégis ez történik a nacionalizmussal, akkor az a hamis irányba téved. Akkor a maga népét nem felvilágosítja, hanem csak izgatja. Az így fejlett tömegező is nem öntudatos lesz, hanem csak egyes tudatos vezetőknek az uszályképződménye, jelszavakat visszaharsogó visszhangja, mely csak úgy tud zengeni, ha mások életfalába folyton beleütődik. Nem biztató erő lesz másokra nézve, hanem csak megfélemlítésre törekvő erő. Büszkesége is átváltozik mások életének az irigylésévé, s ilyen kialakulásában még jóhiszemű és nagy eszményű vezetőire is károsan hat vissza. Így kezdenek ezek minden közöttük lévő kisebb nép életakarásában is akadályt látni. Így kezdenek akként gondolkozni, hogy a más népek anyagi és szellemi fejlettségének elvételével a maguk népeinek adnak anyagi és szellemi gazdagságot. Pedig ezzel az indulattal csak elvehetnek, de nem adhatnak.

És amikor az elvétel indulata így belekap az idegekbe, akkor válik a nacionalizmus álnacionalizmussá. Akkor válik mindenre való tekintet nélkül gazdagodási vággyá a népi öntudat, s akkor romlik vissza egy népfejlődés a primér korszakok zsákmányvadászatává. Ez a népeket, az emberiséget csak ronthatja, de azoknak új fejlődési korszakot, új erkölcsi erőt és haladást nem nyújthat. Ellenben fölveszi a kezdetleges ösztönök szilajságát s azok tudatlanságát, ami fölött most már a vezetők számítása kormányoz és ez a számítás népáltató, népkihatás-

ló bálványokat mutogat, s utána rángatja az egész népke-
délyt.

Privilegiumos csoportok alakulnak ki, akik ezt a ki-
használást értik. És a felizgatott néperő ezeknek dolgo-
zik. Azzal a privilegiumos helyzettel és ezzel az elszakí-
tott néperővel csak elvehetik a népkisebbségek fejlődé-
sét, s akkor ez se fog lenni. Lesz csak az a privilegiumos
csoport, s körülötte saját népe tudatlanul, alkotó mun-
kától elszokottan és kisebb néptársai iránt gyűlöletben,
de egyúttal végtelen szegényen. Testi és lelki szegény-
ségben. És úgy lesznek közöttük, mellette, alatta a népkí-
sebbségi népek is kifosztottan, szegényen.

Az álnacionalizmussal kifejlesztett osztálykérdés, a
népkisebbségek osztályhelyzeti alározkasztása így lesz
végeredményben az, hogy privilegiumos csoportok
akarnak keresni és keresnek a nemzeti címeken indított
elnyomásokból. És így lesz végeredményben egy önző
új, kisszámú arisztokráciának a kifejlődése, melynek osz-
tályuralma alatt nyomorban egyenlősített népkisebbsé-
gek és néptöbbségek fognak vonaglni. Ezért a szomorú
kifejlődésért nem hiszem én helyesnek azt az osztály-
helyzeti züllesztést, aminek az állapotában ma a népkí-
sebbségi kérdés található.

Újság, 1926. december 26. 17–18. p.

A szülőföld az ott szülötteké

Jó Keresztes Lajost, a magyarok új Toldiját körül állot-
ták az újságírók, s kérdezősködtek tőle, hogy mit érzett
és mire gondolt, mikor a nemzetek nagy mérköző he-
lyén a világ legerősebb embereivel viaskodott.* Az új

* Keresztes Lajos (1900–1978) birkózó, Alsósófalván szüle-
tett, Parajdról a háború után került Budapestre, itt végzett
középiskolát, a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók

Toldi is azt felelte, amit a régi felelt volna. Édesanyjára és szülőföldjére gondolt. A Toldiak, a robosztus testű, gyermek szívű jó emberek mindennél jobban szeretik az édesanyjukat és édesanyjukkal együtt a környéket, ahol gyermekek voltak. Ahol napsütés, szélfúvás, csönd és zivatar, keserűség és reménység, megpróbáltatások árja és rövid pihenésű megnyugvások megedzik az embereket, hogy világba merjenek menni.

Nehéz ez a világba menés, de mégis sok gyermeknek, sok fiatalnak meg kell tennie. Nem szórakozásból, nem a világlátás vágyának a kielégítésére, hanem vaskényszerűségből. Az otthon és környéke szegénységének a szorítása miatt. Amiatt, mert az otthon az anyatejen kívül több táplálékot nem tud mindenkinek adni. A mi Toldink is nekiment a tanuló pályának, középiskolán is, egyetemen is átküzdötte magát, közben a nyomorgók átöröklött betegségével, a tüdővésszel is megbirkózott, de az értelmiségi pályák túltengett állapotával még ő se tudott megbirkózni.

Volt azonban lelkiereje, talán szellemi képzettsége is növelte benne ezt a lelkiert, hogy testi erejével próbáljon kenyérkeresetet. Ha nem lehetett szellemi munkás, hát lett testi munkás. Olyan foglalkozásban, ahol az emberek ételbeli szükségletének az áttekintésére is világos ész és jó tanultság kell, de egyúttal a kiszolgáláshoz a nagy testi erő is megkívántatik – a mészáros mesterségben keresett pályát magának. Csakhogy az okosságon,

Egyesülete támogatta és a Húsos Sport Club (1919–1921) versenyzője volt, majd külföldön élt. Hazalátogatva Parajdra a környékbeli erős emberekkel is megbirkózott. 1924-ben olimpiai ezüstöt, majd 1928-ban Amszterdamban aranyérmet nyert. Később egy húsfeldolgozó vezetője volt, majd a második világháború után sikeres edzőként dolgozott. Lásd még Tamási Áron: *Champion Keresztes. Keleti Újság*, 1928. augusztus 10. 3. p.

tanultságon, becsületességen és testi erőn kívül – úgy látszik – ezen a pályán is kell valami, ami hiányzott a mi Toldinknál. Nem volt pénze, s az örült üzleti versenyben nem volt elég az ő jó elszántsága és testi-lelki edzettsége. Az edzettségekből is tehát éppen a lelkiek kezdtek megrokkanni benne, már-már az öngyilkosság gondolataival foglalkozott. Aztán jött egy véletlenség, s ma világhíres, megbecsült ember. Ő ezt a véletlenséget úgy határozta meg, hogy „az Isten ránézett a szegény árva székelyre”.

A mi új Toldink így – talán – mégis sorsba kap. Mert hát a magunkénak is mondhatjuk őt, mikor szülőföldje és édesanyja, akire egész világgal való viaskodása közben is olyan szeretettel gondolt, azok mind itt vannak Romániában. Könnyecseppekkel határolt fogalmak: szülőföld, édesanya. Ezeknek a könnyecseppeknek a szivárványa átkel országok határain, hogy megcsinálja a szeretet ösvényeit a gyűlölségek rengetegében. Hát ilyen szereteteknek a kiinduló pontja, ilyen könnyeszivárványoknak a hídfeje sok-sok család, sok-sok környék, sok-sok szülőföld itt nálunk. Közünk van hozzájuk, de nemcsak azokhoz, akiket a véletlenség kiemelt a névtelenségből és árva sorsából. Sokan, nagyon sokan vannak, akik a világot járják, ennek az országnak a határain belül is szülőföldjük visszasíró elszakadottjai, s megoldódik testük-lelkük a kidobottságban. És még véletlenség sincs, mely segítsen rajtuk.

Ők pedig keresik, örökké keresik azt a véletlenséget. Névtelenek mind-mind az idegenben, kétszeresen küzdők, többszörösen fájdalmasak, helyüket nem találók, mert otthonuk vágya ég a szívükben. Nagy sokaságban vannak az egyes idegen helyeken, még sincsenek együtt, mert mindeniket a külön-külön lelki szálak odatűzik a szülőföldjükhöz. Sokaság, mely nincs a természetes helyén, s amelynek a helyén mások vannak, akik talán

éppen úgy álmodnak és vágynak a szülőföld után. Hát nem lehetne ezt a kicserélt sokaságot a szíve szerint helyrecserélni? Hiszen ez volna az az örökké keresett véletlenség, ami nem is a jó Isten ránézésétől függ, hanem emberek rendszerének és egymást kiszorító hatalmaskodásának a megjavulásától.

Nézzük csak! A romániai magyarság állhat négyszáz-ezer családból. Minden száz családnak szüksége volna legalább két-két szellemi munkás foglalkozású emberre, aki tanítson, tanácsoljon, földet javítson, épületeket tervezzen, orvosoljon. A száz család el is tudná őket látni munkával is, a munka fejében kenyérrel is. Minden száz családnak szüksége volna legalább három iparosra, s legalább egy kereskedőre. Minden kétszáz családnak szüksége volna egy hivatalnokra, aki az állam felé az érdekeiket gondozza. Egyszerű foglalkozású, földdel dolgozó embereknek számítom a családok legtöbbszörét. Az odahaza való foglalkozásra minden család megkívánja a három munkaerőt, s gyári munkára és vállalkozásoknál való keresetre tudna adni két-két embert. Átlagosan ötnek vettem egy-egy család tagjának a számát.

Szellemi munkával és egyéb közép rendű foglalkozásokkal tehát a négyszázezer család $8000 + 16000 + 2000$, összesen mintegy huszonhatezer embert tudna ellátni. Harmincéves munkaképességi kort véve alapul, a huszonhatezer embernyi szükséglet egyharmincad része volna az évenkénti utánpótlás, ez közel kilencszáz ember volna évenként. Van egyetemi hallgatónk idehaza 500, külföldön mintegy hétszáz, ezek négyévenként végeznek, évenként kikerül belőlük háromszáz. A csupán szellemiekkel foglalkozókra a fenti számvetések szerint harminc éven át 10 ezerre volna szükségünk, évenként háromszázharmincra. Kapunk magunkból csak háromszázat. És ezt a háromszázat se tudjuk mégse elhelyezni,

hanem olyan a látszat, mintha intelligencia túltermelésében volnánk. Pedig világos, hogy nincs túltermelésünk, hanem valami mesterséges akadály gátol meg benne, hogy intelligenciánk évi termését magunk között elhelyezzük.

Így gondolunk arra, hogy ipari és kereskedői foglalkozásra irányítsuk ifjúságunkat. Ott a négyszázezer magyar családnak tizenhatezer emberre van szüksége, évenként 500-600 utánpótlásra. Lesz-e évenként ennyi új mesterünk és új kereskedőnk? Dehogyan is! Inkább évenként kétszer ennyi adja vissza közülük az iparendelőjét. Világos, hogy ebben a tekintetben is valami mesterséges akadállyal, a magyarság társadalmi magából fejlődésnek és magát eltartó képességének a visszafojtásával állunk szemben.

Mikor a közép rendű foglalkozások felé így megakasztják a fejlődésünket, akkor a magyar nép elől elzárják a társadalmi felemelkedések útját. A felfelé haladás felé a mi alsó néprétegeink elől elvesznek minden kilátást. Ennek a kilátástalanságnak a lesújtó hatása igen erős és a nép azt egyértelműnek érzi a szabadság nélküli állapottal. De még ehhez hozzájárul, hogy az egyszerű foglalkozások körében, a föld és az otthon tájon se tudják családjaink a fentebb jelzett 3-3 munkaerőnek a munkát megadni. A városok gyárai, vállalkozásai felé tehát a 2-2 kiszámított embernél egyre többet indítanak, s így növelik a meglevő és szükséges munkáslétszámban a fölösleget.

Nő vele a munkanélküliség. Nő vele az idegenben kényszerüléseknek az áramlása. Nő a mozgó és mozdulatlan nyomor. Se szellemi, se testi munka irányában az otthon és környéke nem tudja a maga embereinek az ellátásokat megadni. Miért? Sokan vagyunk talán? Hiszen számszerűen láttuk, hogy még több emberre is volna szükségünk, többnek volna otthon és az otthoni szükségletből

folyóan kenyere. Mégse tudunk boldogulni. Hát miért van ez?

Hosszas fejtegetésre itt nincs helyem. Tehát csak egyszerűen rámutatok, hogy a romániai négyszázezer magyar család társadalmi életének az egyensúlyozatlansága amiatt van, mert a szülőföldjük, a nyelvterületük, az otthonuk és a környéke nem az övék. Maguk fiai helyett más vidékekről és más nyelvterületről valóknak kell, hogy kenyeret adjanak. A maguk ügyei intézésére nem tartják őket állami szempontokból, vagy egyéb ürügyeik okán megbízhatóknak. A hatalmi tényezők okvetlenül elegyíteni kívánják a megbízhatatlan területeket megbízható elemekkel. Ebből támad az iskolapolitika, a közigazgatási rendszer, a minden gazdasági ügybe való beleavatkozás, gyámkodás, ellenőrzés sokféle választékossága és erőltetése, ami rengeteg sok költségbe kerül. E rengeteg költség miatt nő az adók sokfélesége és elviselhetetlensége.

A népkisebbségek idegenként való kezelése, ez okozza a szülőfölk, az otthonok kimerülését. Ez okozza a legmélyeségesebb és leggyógyíthatatlanabb fájdalokat. Ha a szülőföld az ott születetteké volna, ha saját önkormányzatukkal intézhetnék háztartásaik, környékük, népi területük sorsát, mindenki meg tudná találni a maga élete helyét. Így az sincs otthon, akit más szülőföldről közénk parancsolnak, közénk erőltetnek. Annak is idegenség és keserűség a környezete, s ezt vagy túlságos jólétre való törekvéssel, vagy igazságtalan hatalmaskodással igyekszik kiegyenlíteni. Az otthonok örökös belső harca ez az otthontalanság érzésével.

Keresik a megoldást a kisebbségi kérdésre? Hát szüntessék meg ezt a keserű, örökös harcot, amit az otthontalanság érzései vívnak! Adják vissza a szülőföldet szülötteiknek, s mindjárt megtalálják a legszerencsésebb és legtermészetesebb megoldást. A nép fiainak nem kell

emésztő árvasággal keresniük a nagy véletlenséget, mely őket vándorlásaik nyugtalanságaitól, kenyerük bizonytalanságától megmentse. Nem könnyecseppek szívárványán keresztül, hanem az élő melegség közvetlenségével ölelhetnék át édesanyjukat és otthonuk minden környékét. Az ölelésből az élet nyugodtsága kapná meg a maga nagy ritmusát. És az állam, mely népeinek az élet nyugodtságát megadja, ezzel egyúttal maga is megtalálja minden nagy és minden legnagyobb kérdésére a megoldásokat.

Keleti Újság, 1928. augusztus 13. 1–2. p.

Arányszámok az otthonhelyek szerint

Egyes hírek szerint a romániai gyáriparosok vezető egyesületének, az „Ugir”-nak* sikerült a kereskedelmi és ipari miniszterrel megállapodást létesítenie a vállalati alkalmazások nemzeti arányszámai felől. Ennek a sokszor körülharcolt kérdésnek legutóbbi megnyilvánulása az volt, hogy a miniszter a vállalatokat körlevélben szólította föl az arányszámok gyakorlati keresztülvitelére. Kívánta, hogy a vállalatok tisztviselői és igazgatói létszámának a háromnegyedét engedjék át a román származásúaknak.** A hírek szerint ez igény tekintetében a meg-

* Uniunea Generală a Industriaşilor din România (UGIR)

** Pop Valér gazdasági miniszter a nemzeti munkavédelemre való hivatkozással 72 erdélyi és bukovinai vállalatához körlevelet intézett, amelyben felszólította őket, intézkedjenek annak érdekében, hogy az év végéig a felső és középfővezetők körében az alkalmazottak között a „román etnikai származásúak” aránya 50%, a szakképzetlen munkások körében pedig 75% legyen, és erre október 1-ig várta a választ. Majd az UGIR halasztást kért, de végül is belső viták után elfogadta a miniszter által kért szabályozást. A körlevelet és az első kommentárokat lásd *Keleti Újság*, 1937. szeptember 18. 1–2. p.

állapodás az, hogy a gyáriparosok szervezete kötelezi magát minden olyan szakképzett román munkás alkalmazására, ki munka nélkül van. Viszont az országos arányszámok helyett a termelési vidék néprajzi helyzetének és munkára utaltságának a figyelembevételét, s az alkalmazásoknak eszerint való megosztását fogja végbevenni.

Az egész kérdés lényege csakugyan az, hogy a munkára rászorultak és a dolgozni igazán tudók valóban munkához jussanak. Elképzelhető olyan helyzet, hogy túlhaladja az ötven, illetve hetvenöt százalékot is azoknak a száma, akik a román származásúak közül munkát keresnek, viszont a más származásúakból nem jelentkezik még annyi munkaigénylő se, hogy a huszonöt, illetve az ötven százalékot betöltse. Már most elutasítsák-e a százalékon túli egy-két jelentkezőt csak azért, mert néhány számmal többen vannak, mint a származásuk javára kiszabott százalék? Viszont ha a százaléknál kevesebben jelentkeznek, akkor az üresen maradt helyeket úgy töltésék-e be, hogy az illető más származású nép körében toborzást indítsanak, s még kelletlen és járatlan munkást is ebből a körből elfogadjanak – tisztán a népi származás arányszáma kedvéért? Mindenesetre csak erőltetett és a néptársadalmak szükségéitől eltérő volna az efféle eljárás, ami az élet összhangját semmiképpen nem növelné.

Ha az egész arányszámos kérdésben nem az arányszámok alakításának a megvalósítását, hanem az ország népeinek az életével való összhangot keressük, akkor mindjárt meg is kapjuk a természetes megoldásokat. Az egész kérdésből kivonódik minden kínos súrlódási felület. Ellenben a munka, amit az ország iparosodása és egyéb vállalkozói készsége kínál, az mind megkapja a maga áldásos eloszlását minden nép köre felé. Ezzel jut az egész kérdés olyan nyugvópontra, mely a társadalmi

szükségek mélyére tud hatni, s az életigényeket a maguk igazi jelentkezésében tudja kielégíteni. A lényeg pedig ez, s nem az, hogy bizonyos arányszámok betöltve legyenek. Az arányszámok jelenthetik bizonyos népszármazások kiterjedési körét, de nem jelenthetik annak a körnek bizonyos életviszonyokkal való összefüggését, s nem jelenthetik az illető kör életszükségeinek a mekkoraságát. Ezek az életszükségek bizonyos vonatkozásban nagyobbak, vagy kisebbek lehetnek, mint amekkora az illető nép arányszáma. Világos tehát, hogy nem ezt az arányszámot kell erőltetni, hanem a valóságos életszükséget kell kielégíteni, hogy megnyugvás jöjjön létre.

Ezzel az alapelvvel szorosan egyezik az a helyzet, ami-
ben az ország egyes népei a maguk szülőföldjével és
állandó lakóhelyével vannak. Az egész művelt világon
szokásossá vált, sőt törvényes kifejelesztést is kapott az a
közigazgatási rendszer, hogy az egyes falvak, városok,
járások és megyék elsősorban maguk tartoznak gondos-
kodni a területükön jelentkező szegényügyi feladatok-
ról. Elsősorban is, de *végképpen* is arra a községre hárul
egy-egy elszegényedett egyén eltartása, vagy gyámol nél-
kül maradt, elhagyott gyermek védelme, amelyik köz-
ségbe visszamutat annak a szegénynek és elhagyottnak
a származása. Minden embernek természet adta *joga*
van az otthonhoz, de ebből folyik az otthon földjének és
helyének az a *kötelessége* is, hogy az oda tartozóknak
végső életmenedéket tartozik nyújtani.

Így emelkedik óriási jelentőségbe az egyének hová
tartozandósága, az úgynevezett községi illetőség. Ha az
ember el is költözik ősei otthonából, de más telepedési
helyein állandó meggyökerezést nem tud kapni, vagyis
új otthon állapotába nem tud jutni – mindig megmarad
számára az ősi otthon védelme. A romániai közigazgatási
törvény is kimondja, hogy mindenkinek valamely illető-

ségi helyhez kell tartoznia, s csak egyhez tartozhat. Bármennyire elmosódik is egy-egy ember barangolásai között az ő eredeti illetőségi helyének az emléke, mégis oda vissza kell jutnia, ha másutt illetőséget nem talált. Sőt gyermekek és unokák, kik a barangolások helyein születtek és szüleik, illetve nagyszüleik eredeti otthonát soha nem is látták, mégis ebbe az ősi otthonba tartoznak, ha nem tudtak a születési vagy tovább költözködési helyen állandó élethelyzetbe jutni.

Állandó élethelyzet... Igen, a kenyérkereset bizonyossága és állandósága. Ez az, amivel az otthonok helyei és vidékei az egyeseknek, az egyesekből csoportosult családoknak, rokonságoknak, s e rokonságokból fejlődött egyes népeknek első és végső sorban tartoznak. Hogy ez a végső sorban való tartozás is ott van az otthonvidék gondjai között, az adja meg a legmélyebb alapját a szegénység legpusztítóbb megnyilvánulásai elleni védekezésnek. De hogy a szegénység ne léphessen föl olyan pusztító megnyilvánulásokban, avégett kell az otthonhoz tartozók életrevalóságának a felkarolása, a saját munkalehetőségek megadása. Így lesz a nyomor és egyéb ebből következő bajok elleni védekezésnek a leghatályosabb módja az, ha az emberek saját képességei a nyomor megelőzésére már otthon, a saját életterületükön mind tökéletesebben kifejlődni tudnak. Mind tökéletesebben, vagyis úgy, hogy az otthon vidék népességének a növekedésével az eltartó termelés, a munkamódok és munkalehetőségek sokasodása is rendelkezésre álljon. Hogy a növekvő emberszám miatt ne fogyjon el a munkakereset lehetősége, s ne kényszerüljenek az emberek elvándorlásokra, az otthontalanság bizonytalan sorsába.

Ha azonban az otthonoknak ez az otthontalanság elleni védekezés is a természetes kötelességükbe tartozik,

akkor ebből következik, hogy az otthonok ilyen irányú teljesítőképességét szabad kifejlésben kell hagyni, s nem szabad ezt a képességet zavaró közbeáramlásokkal és terhelésekkel megbénítani. Már pedig ilyen megbénítás állana elő, ha egyes népvidékek otthonhelyein elsősorban nem azok kapnak munkát és kenyeret, akik oda-valók, hanem más vidékekről, vagy esetleg teljesen idegenből vezényelnék oda dolgozókat. Megint más az, ha üres és dologtalan területre valaki odaköltöző a munka új életforrásait hozza oda, s így ezzel mintegy érdemet szerez rá, hogy az a terület az ő otthonává váljék. Azonban még az ilyen érdemszerzés is csak úgy válik teljessé, ha az odaköltöző a maga munkaforrását a régebbi ott lakók részére is hozzáférhetővé teszi, s ha így maga is szolgáltatást ad azért, hogy az otthonhely régi lakói között maga is új otthonhelyet kapott.

A társadalmi élet nyugodt szervezőségének az ilyen termékeny és érdemes kölcsönösségekben van meg az egészséges lüktetése. Látnivaló, hogy ebben a szervezőségben az otthonhelyek népi adottsága az, ami a természetes csoportosulásokat adja, s amitől a rendes és életeleven fejlődések leginkább függnék. Ha az otthonhelyeknek ezt a természetes hivatását valami megzavarja, akkor emiatt az egész társadalmi szervezet válságba kerül és általános nyugtalanság áll elő. A nemzeti munka kérdésében is tehát ezen a ponton kell megtalálni a megnyugtató megoldásokat. Országos egybefoglalással és országos arányszámokkal nem lehet helyes munkaelosztást végbe vinni, mert ez az egyes otthonhelyek viszonyainak és szükségleteinek a figyelmen kívül hagyását jelentené. Valamint a földművelést se intézik valami egységes országos módszerrel, hanem a helyenkénti talajviszonyoknak megfelelő művelési módokat alkalmaznak, úgy az ország különböző népeit se lehet országos

arányok szerint munkához juttatni, hanem úgy, ahogyan helyi arányaik ezt megkívánják. Minden hely és minden vidék így jut el a maga igazságos felkarolásához.

A nemzeti munka kérdésének ez a minden otthon-helyre elhatoló, igazságos felkarolás az egyetlen megoldása. A gyáriparosok és az iparügyi miniszter közötti legújabb megállapodás – úgy látszik – megtalálta az útkézdést e helyes megoldás felé.

Magyar Lapok, 1937. október 28. 1–2. p.

SZÉKELYSÉG

Székely és magyar

A népkisebbségek egyik kérdéseként a trianoni béke megszerkesztése óta ottan forog a világ agyában a székely nép ügye is. Ez a nép államalkotó nemzet is volt a múltban, ámde ezt a nemzeti létét 1848-ban beleöntötte a magyar nemzeti állam összességébe s azóta a székely név csak etnikai önértékként és jóleső emlékezősként szerepelt. A világháborúval beállott állam változások azonban ezt a volt nemzetet új államegységbe foglalták. Együttal a békeszerződés a székely nép nemzeti jelentőségét s aránylag nagy kiterjedésű tömörségét és egynyelvűségét bizonyos önkormányzati jogok beiktatásával meg is különböztette.* A megkülönböztetés a Romániához csatolt magyarság némely vezető rétegét különösen érzékenyen érinti, mert olyasmit vél, hogy ezzel a megkülönböztetéssel a székelység és magyarság közötti egykori történelmi egység szétszakítását kívánják előidézni.

A világ agyában való megforgás után tehát most már a magyar népkisebbségi nemzet kebelén belül is gondná vált a székely kérdés. A világ agyában pozitív gond volt, a magyarságnál viszont negatív irányú gondok csoportosulnak körülötte. Ezek a negatív gondok ugyanis nem alkotni kívánnak a világ megkülönböztetésén, hanem azt eltüntetni kívánnák. A magyar népkisebbségi nemzet mellett konkurensként jelentkezik a székelységgel

* Ez a párizsi Szövetséges és Társult főhatalmak által Romániával kötött 1919. december 9-i (kisebbségvédelmi) szerződés 11. pontja: „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közsületeknek a román Állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”

szemben az egyházak autonómia-szervezete is. Minde-
nik kisebbségi egyház a maga közönségét a maga társa-
dalmi presztízse alá akarja vonni s így mindeniknek
útjában áll az a nemzetközi jog, mely a székelységnek
éppen egyházi és iskolai téren kötött ki önkormányzati
szabadságot. A székelységgel való negatív gondot tehát
ezek az egyházi törekvések is erősítik, vagy súlyosbít-
ják és zavarják, sőt talán az egész magyar népkisebbségi
aggodalom is jórészt ebből az egyházi forrásból táplál-
kozik.*

A világ gondját közelebbi megjelenésűvé és közvetle-
nebbé tette Románia új államalkatának a megalapítási
gondolatköre. Ennek a gondolatkörnek legpregnán-
sabb kifejezője egyfelől a gyulafehérvári 1918. évi de-
cember 1-i néphatározat, mely minden nemzetnek saját
nyelvén való és magaválasztotta fiaival való kormányzá-
sát, igazságszolgáltatását és közoktatását mondta ki
alapelvül. Ez a néphatározat az új állam törvényei közé
is bekerült s lényegében alaptörvény jelentőségű.**
Azonban az új állam megalapítási gondolatkörének van
még egy másik pregnáns gyújtópontja is, mely Románia
törzsökös kormányzópártja útján, a nemzeti liberálisok
alkotmánytervezete révén már kifejezésre is jutott. Ez az
alkotmánytervezet nem akar ismerni kisebbségi nemze-
ti szabadságokat, nem akar poliglott államot, hanem
egységes nemzetállamban akarja feloldani az összes

* Az egyházak attól tartottak, hogy egy bizonytalan jogállású
ún. önkormányzati magyar iskolarendszert bármikor lehet
románosítani, mint ahogy ez az állami magyar iskolák eseté-
ben jórészt meg is történt a harmincas években. Lásd: Tá-
madják a magyarság létalapját. *Ellenzék*, 1921. szeptember
10. 3. p.

** A gyulafehérvári határozatoknak csak az egyesülésre vonat-
kozó pontját szentesítette a király, így a hivatkozott III. pont
nem bír alkotmányjogi forrásértékkel.

nemzetkülönbségeket. A liberálisok pedig ma nincsenek ugyan kormányzó hatalomban, de ez az egységes nemzetállami gondolatkörük benne él a mai kormányzó politikában. Ők maguk pedig erős közgazdasági szervezettségükkel az új állam társadalmi viszonyait ma is eldöntően befolyásolják és a jövőendő uralom elfoglalására is éppen ezért erős kilátásaik vannak. Ilyenformán a kisebbségi nemzetek önkormányzati szabadságának a törvénybe iktatott alapelve elmosás alatt van s a papiros-jogokkal szemben a tényleges hatalmi viszonyok a papiros-jogokat is eltörölni akarják. Ezek a hatalmi törekvések természetesen ahogyan más népkisebbségi nemzeti kérdést is eltüntetni akarnak, úgy nem akarják elismerni a székelység nemzet-különbségi igényeit se. Még a székelység meglevő nemzetközi jogát is magánviszonyokká akarják lefokozni. Törekvésben tehát találkoznak a negatív gondú magyaroknak és egyes felekezeti kiválóságoknak a székellyellenes aggodalmaival és törekvéseivel.

Úgy az államkormányzaton elhatalmaskodni igyekvő imperializmus, mint másik oldalon a magyarság egyes tényezőinek a téves felfogása közös úton jár, mikor a székelj etnikumot mintegy kiküszöbölteni akarja. Az előbbi azért, hogy az államot csak egy uralkodó nemzet alkossa, az utóbbi azért, hogy a magyar népkisebbséget csak egy nemzet alkossa. Történelmi, faji és néprajzi alakulat destruálásáról van szó, mely folyamatban a székelység a szenvedő alany. Szomorúan érdekes jelenség, amire a népkisebbségi jogok kifejlődéséért érzők rá kell, hogy mutassanak. Rá kell, hogy mutassanak annak megálltatása végett, miként itt nemcsak a székelyek elmosásáról van szó, hanem a népkisebbségi jogalakulások egyenes meggátlásáról. Nem a székelyek tűnnek el a destruens* törekvések sikere folytán, hanem a népk-

* leépítő

sebbségi nemzetek rendszere alól hull ki a kiindulás és megkezdés fokozata. A székelý kérdés körüli hullámzásoknak, e hullámzásokban való öntudatos imperializmusnak és a vele groteszkül összefogó öntudatlan népkisebbségi kapkodásnak íme ilyen végzetes kilátású feltornylásai fenyegetnek. Veszedelmek és romlások következését érezzük nemcsak a népkisebbségi nemzetek általános szempontjából, de állami és emberiségi szempontból is. Így válik egy látszólag helyi kérdés magasabb összefüggések szintájáról nézve is igen fontossá.

Állami szempontból ugyanis úgy áll a helyzet, hogy a békeszerződésen és az új államalakulásokat megalapító néphatározatokon a mi államunk se teheti túl magát folytonos bonyodalmak és állami bizonytalanságok veszélye nélkül. A liberálisok és az imperializmus gondolkörében élő más pártok erőltethetik ugyan az egységes nemzetállam gyakorlati megvalósítását, de ezzel annál érzékenyebbé teszi a nemzetkülönbségeket. Ez pedig a társadalmi helyzetet annyira zilálttá teszi, hogy emiatt az állam közgazdasági és politikai zavartalansága is lehetetlenné válik. A világ ilyen bizonytalan államalakulat iránt mind kevesebb respektussal fog lenni s végtére a népek békegondolatának a nemzetközi intézményei is mind alaposabb kifejlődéshez jutván, ezek a népszövetségi intézmények is rossz megítélésekkel és hátrányos elbánásokkal fognak ránehezedni az imperialista államokra.

Az állami szempontból fenyegető ilyen kínos helyzet másik vonatkozása kihat az egész emberiség érdekére. Az emberiség szellemi és gazdasági megszervezettségére, rendre és békére törekszik. A világháborún keresztül még inkább arra törekszik s az emberiség vágya mind fájóbban és mind lángolóbban igyekszik a kiegyenlítések titkát és vele a népek igazi nyugalalmát megtalálni. Ezt

az emberiségi folyamatot minden természetellenesség, minden erőszakoltság, minden elhanyagoltságba lenyomott állapot zavarja, mint ahogy az igazságot és őszinteséget is a maga természetes jóságában megakasztja a hazugság. Az emberiségben minden ember vágya számottevő fejlődési elem, annál számottevőbb tehát emberek csoportjának, közös hagyományokkal és vérszerintiségekkel összeedzett rétegeinek az élniakarása. Ezeknek a népcsoportbeli, nemzetbeli élniakarásoknak az elföldelése, eltitkolása és elnyomása mind olyan gátló manőver, mely miatt a népek békéjéhez vezető kiegyenlítések titkát nem lehet megtalálni. Az emberiség szervezete tehát szenved és folyton lázas lesz az ilyen eltitkolt, elnyomott, visszafojtott élniakarások miatt.

Úgy az állami, mint az emberiségi szempontok eszerint azt diktálják, hogy ne legyen egyetlen népcsoport se, mely a maga élniakarását kifejezni és érvényesíteni ne tudja. Akármilyen kicsiny, vagy akármilyen nagy is bizonyos népcsoport, egyforma mély mindeniknek az életérdeke. Ha már most a székely etnikumnak bizonyos különleges helyzete állott be az új államalakulásban s ha nyelvi, nemzeti és közgazdasági válságok fenyegetik, amiért magát nem fejezheti ki és nem érvényesítheti szabadon: úgy az állami és az emberiségi érdek magasabb szempontjai egyenesen megkövetelik, hogy annak az etnikumnak az érvényesülése mihamarabb megtörténjék.

Itt kapcsolódik aztán ez a székely érdek a magyar népkisebbség érdekével. Kapcsolódik más népkisebbségi nemzet érdekével is, de legközelebb mégis – mert szinte egy – a magyarság érdekével. Hiszen a székelység is ugyanazon fajta, testvéreredetű nép a magyarral, vele közös történelmi sorsot élt s a magyarság etnikumában a székelység éppen úgy elvegyült, mint viszont a magyar-

ság a székelyek között. Nyelvük ugyanegy, művelődésük ugyanegy, csak közgazdasági viszonyaikban vannak eltérő specifikumok és társadalmi életükben vannak különleges helyszerűségek. Ami az egynyelvű tömörségüket illeti, az is csak annyiban specifikum, hogy más magyar nyelvű vidékek az új államalakulásban nem olyan nagy kiterjedésűek, mint a székelyek ősi földje. Ám ez az aránylag legnagyobb kiterjedés mindenesetre igen fontos és nagyjelentőségű specifikum egymagában véve is. Mert a közös magyar etnikum legkiadósabb utánpótló területét jelenti, amit utánpótló képességében fönntartani az általános magyarságnak is elsőrangú érdeke.

Így vagyunk tehát a székely és a magyar közérdekek kapcsolódásával. A székelység nyelvi, nemzeti és közgazdasági válságaival egyek, illetve közösek, vagy legalább is egyidejűek az egész magyar népkisebbségi nemzet ugyanazon válságai. Amikor tehát a szükség jogán a székelység a maga népetnikumának érvényesülését követelheti, ugyanaz a taktikai helyzet adva van az egész magyarság részére is, az egész magyarság is tökéletesen ugyanazon szükségjog alapján követelheti a maga érvényesülését. Ezzel adva van az a természetszerűség is, hogy a székelység a magyarsággal együtt, sőt a magyar etnikumba belefoglalt egységgel álljon ki a népkisebbségi helyzetek rendszerének és nyugalmanak s alkotmányos megalapozottságának a kikövetelésére.

Azonban ahogyan megvan ez a kapcsolódás, úgy megvan a kapcsolódáson túl bizonyos megkülönböztetésnek, külön hangsúlyozásnak a szüksége is. Nem elválasztásról van szó, hanem a székelység jogi és topográfiai helyzetének megfelelő arányú kifejezéséről. És még egyébről is, arról, hogy a székelység külön nemzeti ereje az együttes népkisebbségi mozgalmak erejéből el ne vesszen, abban az együttesben el ne hanyagoldják és

akár tévedésből, akár szántszándékból ki ne küszöbölődjék. Dicső, küzdelmes és becsületes múlt különben sem veszhet el efféle emberi gyarlóságok miatt. Az erős és nyomasztó sorsfordulatok, a történelem bevégeződése és új útra térései valósággal feltámasztják az emlékezést és a népek múltjának egész öntudatát. A székelység múltja is így támad föl a mostani sorsfordulatban, s ez nemcsak neki ad a régiekből gyökerező új izmos lelket, hanem az egész közös magyar etnikumot is ezzel az új izmos lélekkel gazdagítja. Vajon talán nem fér reánk ez a lélektelés? Bizony, bizony nemcsak nekünk, de államunk minden népének, minden környező szomszédságunknak, a helyéből kimozdítottan vonagló egész Közép-Európának, sőt talán az egész további világnak szüksége van arra, hogy minden nép, minden faj, minden múlt jövőadóalkotó igyekeve magát megtalálja. Ne az az elvakultság legyen úr az emberiség fölött, mely ezeket a fejlődési előzményeket számba venni nem akarja, hanem legyen úr a mindenre figyelő bölcsesség. És legyen úr ez objektivitás mellett a népeknek az a szubjektivitása is, mely rabszolga meghunyászkodás, vagy buta álszerűség hazugságaival nem gátolja meg a maga fejlődését, hanem múltját érző öntudattal és múltját tudó önérzettel igazodik el az új sorsfordulatokban. Ilyen lélektelésre van szükség.

Tehát elsősorban a magyarság jól átérzett szempontjából, de aztán általában minden népkisebbség szempontjából, sőt a Közép-Európai népmozaikok összeegyeztetésének szempontjából is végzetes tévedésnek tartom, ha a székelység történelmi öntudatának és önérzetének a föltámadását éppen népkisebbségi oldalon akarják visszariasztani. Annál végzetesebb a tévedés, ha magyarok, sőt székelyek akarják megtagadni a székelység kü-

* lelki, önazonosságbeli megerősítés

lön közjogi életét, annak nemzeti mivoltát és így e nemzeti jog alapjából táplálódó életigényeit. Minden ilyen elföldelés és visszafojtás a haladást és a fejlődést gátolja. Erkölcsi erőket vesz el a küzdőkészségből, holott az államalakulásokat megfertőző imperializmusokkal szemben minden ruganyosságunkra, minden közvetlenebb nemzetvágyra szükségünk van. A fejlődések útja nem az elföldelés és a visszafojtás, hanem minden nemzetvágnak lehető legteljesebb jóssággá való kialakítása. Így tehát a székelység nemzetvágyait is nemhogy eltagadnunk kellene, de sőt lendületet és szárnyalásokat kell adnunk ezeknek a vágyaknak.

Jeleztük már, hogy a székelység külön államalkotó nemzetként szerepelt, míg a magyarság államalkotó közösségébe a maga nemzetegyéniességét bele nem öntötte. Tudományosan megállapított történelmi valóság az is, hogy a székelység testvéreredetű népe a magyarnak és a maga külön nemzeti mivoltát külön közjogok útján úgy Erdély állami önállósága idején, mint az ezt megelőző magyar állami közösség idején maga a magyarság mindig elismerte. Az 1848 után kifomálódott egységes magyar nemzeti államba a székelység ugyan önként adta oda a maga külön nemzeti egyéniségét, de ez az odaadása csak a testvérnemzet államának szóltott. A világháború utáni békekötés ebből az államból a székelységet kicsatolta és olyan államba osztotta, hol a néptöbbség nem a testvérnemzeté. A székellyel testvér magyar nemzet ebben az új államban csak népkisebbségi nemzet, melynek az új államalkotásban való közjogi, társadalmi és alkotmányos részesedése nincs tisztázva. Mindezekből következik, hogy a székelységnek történelmi múltban megvolt nemzeti állapota az új államalakulásban ismét fölélégett, s hogy ez a nép az új államalakulással szemben ismét külön nemzetté emelkedett. Viszont ez államala-

kulásban benne levő magyar népkisebbségi nemzettel szemben az a helyzete, hogy ezzel való múltbeli állami egysége megszűnt ugyan, de az akkor támadt nemzeti közössége az államváltozás idejére is átszármazott.

A székelység helyzete tehát az új államalakulásban kettős. Egyrészt magával az államalakulattal szemben külön nemzet, másrészt azonban a népkisebbséggé vált magyarsággal szemben a maga nemzeti élete közös. A magyarság oldaláról ez e kettős helyzet akként alakul, hogy az egész közös magyarságnak az államalakulattal szemben nemcsak magyar jogcímen, hanem székel jogcímen is van nemzeti igénye. Népkisebbségként való föllépése tehát nemcsak egy, hanem két nemzet jogán történik, s ez a két nemzeti jog mind az ő közös java, mind az ő népkisebbségi megalapozottságának az együttes ereje.

Nyilvánvaló, hogy ebből az együttes erőből a legkisebb izomszálat se szabad kiközömbösíteni, s így annál kevésbé szabad egy egész nemzetegyeniséggel szemben ilyen kiközömbösítő tévedésre adnunk magunkat. Meg kell értenünk, hogy a népkisebbségi helyzet-alakulásnak nem elválasztó és nem ellentétes feltűnése a székelységnek már meglevő nemzetközi joga, vagy a székelység egyéb jogszerzési törekvése, hanem inkább olyan küzdő folyamat, amely a népkisebbségi helyzetek tökéletes megoldását régi nemzetmúltak új feltámadásával és megújult néperzésekkel is elősegíti. A történelem-alakító erkölcsi erők sodrában olyan kombattáns* elem a székelység újjraéledt nemzetállapota, mely a maga érvényesülésével az egész népkisebbségi helyzet rendezésére is példaadóan és lendítően tud hatni, míg viszont, ha ezt az érvényesülést maga a leginkább érdekelt magyarság akarná elgátolni, úgy csak önemésztéssé tor-

* küzdő, harcoss

lasztja össze a székelység nemzetvágyát és nemzeterejét. Amit a közös magyarság a székely nemzet jogcímén elérhet, az úgy is közös java lesz a nyelvi, nemzeti és kulturai közösségnek; viszont amit ennek a külön nemzeti jogcímnek a rejtegetésével, visszariasztásával és megtorpanásával elérhet, azzal csak egy régi és szép múltú nép önérzetét és öntudatát roskasztja össze. Vajon szükségünk van-e ilyen lélekkisebbitésre? Bizonyára nincs. Nincs szükségünk tehát arra se, hogy a székelyt a székely szó szégyenlésére és megtagadására tanítsuk.

Sőt éppen ellenkezően, a közös magyarságnak a székely névben összesűrűsödött történelmi és nemzeti erő legteljesebb kibontakozásra kell segítenie. Nemzeti munkára és nemzeti összetartásra kell ösztönöznie. A befelé közös és kifelé kettős alakulású magyarságot ez a közös és mégis kettős alkata megfelelő céltudatosságra kötelezi. Ezzel a céltudatossággal még a székely részek lokálpatriotizmusát is melegen föl kell karolnia, hogy a székely vidékek központjai e fölkarolások útján kicsinyes helyzeteikből kivergődjenek. Ami jog és joglehetőség mutatkozik a székely vidékek javára, ami nemzeti és magyar intézmény odagyűjthető, annak az oda vitelét a közös magyarságnak jó szívvel és féltékenység nélkül elő kell mozdítania. Mert ezzel nemcsak a székely etnikumot segíti, hanem a maga etnikumának is szaporítja az anyagi és szellemi művelődési központjait. Vagyis mintegy visszahat a két nemzeti lét közös szellemének, egytörzsrű lelkének az ápolására. Ezzel pedig a maga egész teljessége iránt való köteletségét teljesíti.

Tehát a székely nemzeti létnek, s az abból folyó szabadságigényeknek a fölkarolása nemcsak állami és emberi-ségi föladat, hanem a közös magyarságnak is saját kettős lényéből folyó életkötelessége. Eszerint nem ellentétes a közös magyarság létigényeivel, hanem éppen e közös-

ség kettős alkatának a természetes folyománya az is, ha a székelység az államalkatban külön a saját ősnemzeti jogán juthat bizonyos közszabadságokhoz. A reálpolitikai szempontok is arra köteleznek, hogy ezeket a külön lehetőségeket vissza ne tartsuk, sőt azok kifejlődését elősegítsük. Ez az útja annak, hogy rendre minden népkisebbségi terület és minden kisebbségi viszony megoldódjék. A Székelyföld különben maga magyar etnikumának legnagyobb kiterjedése és ennek az etnikumnak a tisztább egynyelvűsége folytán is megfelelő korábbi és nagyobb kiterjedésű népkisebbségi jogokban kell, hogy részesüljön. Ez világosan érthető, ha arra gondolunk, hogy az egész magyarság Románia állami népességének egy nyolcadrésze, s hogy a Székelyföldön viszont a magyar népelem szinte száz-százalék. Nem volna tehát a népjogok szempontjából igazság, ha a székely vidékek csak abban az arányban élhetnének nemzeti nyelvükkel és egyéb önkormányzati jogaikkal, amilyen arányú az egész magyarság száma az egész Romániában. Topográfiai arányok kellene itten: minden vidéknek a maga népvegyültségi aránya kell, hogy irányadó legyen. Úgy hiszem, hogy a közös magyar érdeknek is csak ez lehet az álláspontja és követelése. Nos, a székely nemzeti és helyi igényeknek is az a lényege, hogy ez a helyzetszerű arányosság az ő közdolgaikban érvényesülhessen. Ez és semmi egyéb.

Ismét mondom, hogy magunkba tekintve, meg kell értenünk magunkat. Népkisebbségi helyzetünk szövevényes és különös lehet, de nekünk a kötelességünk elsősorban, hogy ezt a szövevényességet és különösséget tisztán lássuk. Nekünk a kötelességünk, hogy amit a mi kettős nemzeti egyéniségünk számára a világ adott és az állam törvényei kínálni kezdettek, azt félre ne lökjük és túlzott aggodalmakkal le ne mondjunk róla. A székely-

séget pedig népként is, történelmi értékként is, új nemzeti föltámadásként is becsüljük meg és legyünk büszkék rá, mert minden ezzel ellenkező cselekvésünk csak magunknak ártó tévedés. Ezt az ártó tévedést, ha magyar cselekszi: testvért öl vele. Ha székely cselekszi: renegát a saját nemzetével szemben. Mind a kettő egyúttal a saját közös törzsét forgácsolja és csonkítja. Tehát nem a székely öntudat és önérzet becsületes átélése és kifejezése az, ami a közös magyarságot elválasztja, hanem elválasztja az, ha ezt az öntudatot és önérzetet a közös magyarság lelki gazdagságából kiküszöbölni akarják. Az ilyen öncsonkító túlbuzgóság ellen föltámadnak a becsületes életösztonók. Föltámad egy nép régi szép múltja, hogy keserűen küzdjön a jelennel. Elfognak magunkat tépő vívódások. Ezek okozzák aztán azt a megosztást, mely közös egyszívűnket és egyszívűnkkel hajtható két karunkat egymás ellen mozgatja. Kerüljük el ezt a szomorú sorsot. Tőlünk függ, csak attól a szikrányi világosságunktól, hogy sajátmagunkat megértsük.

Napkelet, 1921. 2. sz. 1226–1232. p.

A székely kérdés

Magam is azok közül való vagyok, akik a Székelyföld önkormányzati jogszerzését szükségesnek és a székely népesség élethite és nemzeti öntudata szempontjából elodázhatatlan sürgősnek tartom.* Azon kívül magam is egész lélekkel és odaadással részt vettem a Magyar Szö-

* Közismert volt, hogy Paál a Székely Köztársaság eszméjének hirdetője és megfogalmazója volt 1918–1919-ben. Paál Árpád: Emlékirat a semleges, független székely államról (1919). *Magyar Kisebbség*, 2003. 2–3. sz. 120–133. p. Uo. Bárdi Nándor: Paál Árpád: Székely Köztársaság terve 1919-ből. 115–119. p.

vetség alakításában, vallottam és vallom azt a meggyőződést, hogy ebben a szövetségben minden magyarnak, tehát minden székelynek is részt kell vennie. Mindezen kívül mostanában egy pár hétig Udvarhely vármegyében is időztem és ott a székely kérdésnek és a Magyar Szövetségnek a korrelációjáról, ha nem is folyamatosan, de egyes alkalomszerű beszélgetések során az ottani szövetség számottevő és vezető embereivel eszmét cseréltem. Egy kis félreértéssel és egy kis félreértetéssel talán magamra is vehetem, illetve rám is vonatkoztathatják azt a cikket, amit legújabban az „Ellenzék” közölt „Apostolok” cím alatt és amiben a székely autonómia és annak hívei ellen intézett támadást, illetve az Udvarhely megyeieket is aposztrofálta e kérdésben való mozgásuk miatt.* öñ46öñiban pedig célzást tett azokra, akik a Magyar Szövetségért is dolgoztak és most mégis a székely autonómia mellett foglalnak állást.

Különösen ez utóbbi célzás által érintve érezvén magammal, személyesen kerestem fel az „Ellenzék” szerkesztőségét, hogy tájékozást kérjek, vajon kitől kapta értesüléseit és vajon kire értette célzásait. Kitérő feleletet kaptam s egy kevéssé azt a negatív felvilágosítást, hogy rám az írás nem vonatkozott. Személyes kérdéssé az ügyet nem akarom tenni, mert ez a kérdés minden személynél fontosabb. Utánajárásom is azért történt, hogy a téves informátort tévedéseiről felvilágosíthassam s így a kérdés helyes mederbe terelését szolgálhas-

* *Ellenzék*, 1921. szeptember 4. 1. p., majd az egységbontást újra tematizálják: Vállaltuk. *Ellenzék*, 1921. szeptember 14. 1. p. Paál a Magyar Szövetség választmányi értekeztétlen, szeptember 18-án előbb kezdeményezte a tárgyalások megkezdését a székely autonómiáról a kormánnyal, majd miután a vezetés kitarthatott a romániai magyarság egészének autonómia követelése mellett, visszavonta a javaslatát. Dolgozik a Magyar Szövetség. *Ellenzék*, 1921. szeptember 20. 5. p.

sam. Ez az elhatározás vezet az itt következő egypár megjegyzésben is.

Megelégszem az „Ellenzék”-től kapott kitérő és negatív felvilágosításokkal is, de éppen azért, mert csak ilyenekkel tudott szolgálni, föl kell tételeznem, hogy ő sem tartja értesüléseit biztosaknak. Viszont én magam az Udvarhely megyében szerzett helyi ismereteim és odatartozó összefüggéseim alapján egész biztonsággal állíthatom, hogy e megye a székely autonómia kérdését a magyarság ellen sohase akarta felvonultatni s mostanában sem volt senki részéről ilyen irányú szándék, se az ottani Magyar Szövetség nem foglalkozott efféle tervekkel. Még tán meg se járta az eszébe az ottani szövetségbeli vezető férfiaknak az a lehetőség, hogy a székely autonómia ügyét így ellentétbe lehetne hozni a magyar ügyekkel.

Hanem igenis felmerült annak a szükségnek az átérzése s történetek arról nyilatkozatok, hogy a székely kérdést össze kell egyeztetni a Magyar Szövetség életfolyamatával. Nem szabad megengedni, hogy a Székelyföld által megszerezhető jogok, vagy intézmények kortes eszközként, illetve Eris almájaként* hassanak, hogy az ilyen jogszerző lehetőségeket a más vidékű magyarság maga ellen való fejlődésnek tekintse. Kialakult az a nézet, hogy a székely kérdés egész komplexumát alapos megtárgyalásra és megnyugtató megoldás végett a Magyar Szövetség központja elé kell vinni, ott az összes székely megyékkel együtt ki kell alakítani az ügyben követendő irányelveket. Magam vállaltam, hogy a Magyar Szövetség központjánál ezt az előterjesztést megteszem.

* Erisz a görög mitológiában a veszekedés, áskálódás istennője. A hagyomány szerint (Homérosz *Iliászában*) a trójai háborút is Erisz aranyalmájának adományozása miatti viszály váltotta ki.

Ezzel kapcsolatban kifejtettem azt az álláspontomat is, hogy amennyiben volt valaki, vagy van valaki, aki külön Székely Szövetség alakítását akarja, az komoly dolgot nem akar még székely szempontból se. Mert vagy komoly szándéka van az államkormányznak arra, hogy a Székelyföldnek önkormányzati jogokat juttasson, s akkor ezt a komoly szándékát nem teheti függővé külön Székely Szövetség alakulásától. Vagy pedig külön Székely Szövetség alakulását kívánják, s akkor ezzel egyúttal azt is kimutatják, hogy ezt a külön heccelődést fontosabbnak tartják az autonómiánál. Aztán ha maga a székelység bele is menne efféle külön szövetség alakításába, ezzel a lényegért, vagyis az autonómiáért való küzdelem helyett csak efféle formáért való küzdelembe menne bele, hogy legyen-e külön Székely Szövetség vagy ne legyen? Ezzel az öntudatoskodással pedig csak elháríthatná a székely autonómia iránti minden kilátását.

Az ügy megoldása tehát csak az lehet, hogy a Székelyföldön levő Magyar Szövetség-i tagozatok, mint ilyenek, maguk nyújtsák ki a kezüket az ígérni szándékolt székely autonómiás jogokért. Ha az államkormányzat igazán akar adni ilyen autonómia jogokat, akkor ezt a jelentkezést is alapul veheti a maga jóakarataihoz. Ha pedig mégis más formájú jelentkezést kíván, hát maga a Magyar Szövetség bizonyára módját fogja találni a más formának is anélkül, hogy emiatt megkülönböztetések álljanak elő. Ha aztán ilyen kifejlődéssel szemben sem következik be az ígéretések teljesítése, akkor ez csak annak lesz a bizonyítéka, hogy a Székelyföld autonómiája tekintetében komoly kormányakarat nincsen.

Ilyen értelmű az Udvarhely megyeiek felfogása a székely autonómia kérdésében. Viszont bizonyosra vesszük azt, hogy ez az autonómia nem lehet a magyarság jogszerzésére nézve hátrányos, hanem éppen ellen-

kezően, *a nemzeti jogszerzések kezdetét fogja jelenteni.* Olyan kezdetét, ami precedensül fog szolgálni a többi magyar vidékek jogszerzéséhez. Tehát csak időrendbeli sorozatról van szó, hogy a Székelyföld mint a leghomogénebb magyar terület a maga nyelvi jogainak, közigazgatásának, igazságszolgáltatásának és közoktatásának maga által való kezelésében mihamarább biztos legyen. Ezen a homogén területen ugyanis semmi különös technikát, semmi differenciált rendelkezést nem kíván az önkormányzat alkalmazása, mint ahogy vegyes nyelvi területeken éppen e vegyesség minden részletére kiterjedő figyelmek és intézkedések szükségesek. A Székelyföld tehát mintegy adott terület az önkormányzat azonnal való alkalmazására s demokratikus szükség is, hogy ott a nép a maga nyelvén való közéleti lehetőségeket mihamarabb megkaphassa. Ha ezt a demokratikus követelményt más vidékek differenciált viszonyainak a rendezéséig elhalasztanák, úgy a székelység a neki idegen nyelvi és hivatali hatalomkezelés alatt gazdaságilag is, erkölcsileg is aránytalanul nagyobb szenvedéseket kellene, hogy elviseljen. Ezt a nagyobb szenvedést pedig vagyontalansága miatt se bírja s így egy jó nép szomorú züllése következne be, amiből az államnak se volna haszna, de legkevésbé volna haszna a magyarságnak.

Ezt a helyzetet kölcsönös tisztánlátással érdemes megértenünk, nem szabad odafejlesztenünk a helyzetet, hogy a székely etnikumért való helyi érzést és közéleti felfogást a magyar etnikummal való ellenérzésnek képzeljük. Nem szabad odafejlesztenünk a hangulatokat, hogy a székely a maga székelységét vallani szégyellje és ennek a nemzeti felfogásnak jogokat követelni ne merjen. A székelység múltja, nemzeti története, becsületes és dolgoz közléte megérdemli, hogy mindenki büszke legyen rá, ha székelynek vallja magát. Aki ezt magyarel-

lenességgként fogja fel, csakis az választja el a székelyt a magyartól. Aki ezt a képzelődésbeli elválasztást élezi és féltékenykedik miatta, csakis az okozhat a magyarságban a székely kérdéssel elkülönödést és szembeállítást. De csakis magát állítja szembe azzal az igazi valósággal, hogy a székely is testvérmemzete, sőt ősnemzete a magyarnak, tehát köztük a magyarság sorsának és életcéljának a felfogásában és átérzésében különbség nem lehet.

Ez azonban már mind a székely kérdés érdemére tartozik. Csak mintegy sejtetni akartam ezekkel a megjegyzésekkel, hogy a székely jogszerzés magyarellenességgként való beállítása téves. A jogszerzésért való küzdőkészség megőrzése és megvetéssel való illetése még tévesebb dolog. Legkivált téves ezeknek a törekvéseknek önös érdekhajhászásra való visszavezetése.

Nem akarom visszafordítani ezt a vádaskodást akként, hogy ez székelyellenesség. Ráírom a rosszul értesültség számlájára. És ismét jelzem, hogy a székely kérdést éppen az udvarhelyiekkel folytatott leglojálisabb megbeszélés alapján a Magyar Szövetség elé terjesztem. Ha van ebben a kérdésben olyas valami, amit korteskedő rosszakarat vagy politikai fondorlat ékverésként tudna felhasználni, úgy a Magyar Szövetség vegye ki az éket az ékverők kezéből. Követelje ő maga a székely jogokat és így tegye tárgytalanná az ékverés szándékait. Kérem tehát az „Ellenzék”-et is, hogy a Magyar Szövetség döntéséig függessze föl a székely kérdéstről való közléseit, mert rossz értesülésű írásaival maga segíti elő legjobban az ékverést.

Keleti Újság, 1921. szeptember 6. 1. p.

A szülőföld szeretete

A szülőföld szép határa betapad a szív emlékezésébe, az agyba, a vérbe, az elhatározásokba, az indulatokba. A gyermekkor játécai vagy szenvedései, az ifjúkor barátsága, az mind körülfonja a szülőföld képét a későbbi életkor idejére is. A későbbi életkor munkájához megadja a hangulatbőséget, a tettek izomerejét, a céltudások meggyőződéseit. Az emberek tevékenységét tulajdonképpen a szülőföldnek talán nem is tudott szeretete kormányozza. Abból a szeretetből nő ki a közélet iránti érdeklődés, abból nő ki az embereknek a haza iránt való eszmeköre is. A szülőföldeknek ezt az emberekre és társadalmakra való hatását meg kell becsülni, mert csak ez a hatás teheti az embereket állandóan jókká, egymás iránt elnézőkké, egymás baját méltányolókká.

Persze hogy vannak túlérzett lokálpatrionalizmusok is. Vannak kicsinyességek, amik a helyheztapadásból fakadnak. Vannak a kicsinyességből kitorzuló nagyzási mániák. Vannak helyi nagyságok, Tarasconi Tartarinok,* akik úgy festenek, mint mikor a tenyér vonásai nagyító üveg alatt nagy és színes árkoknak látszanak. Ezek a nagy árkok azonban a közönséges nézésben szépen elsimulnak tenyérvonásokká s nem zavarják az egész nagy testalkat felépülését. Sőt éppen belőlük épül fel a testalkat. És a túlzások, a helyi látások kicsinyességei és nagyításai mind elvegyülnek abban a nagy vonatkozásban, hogy nagy összefüggésekkel erőteljesen ápolnak a maguk túlérzett éleltségével. Ebből a túlérzésből a magasabb rendű érték megmarad és nő, a túlzás pedig visszaesik, mint a búzaszemről a kalász és a tok, mikor cséplés alá kerül.

* Alphonse Daudat francia író Magyarországon is népszerű, azonos című, először 1903-ban megjelent könyvének álmodozó főhőse, aki vidám történetek szereplője.

A magasabb rendű érték: a szülőföld szeretete. Ez, ha történelmi nagy változások következnek, szívesen lesz hazavédő önfeláldozássá. Ha pedig a történelmi nagy változások lecsillapítása és rendszerezése következik, akkor a maga közérdekeit legjobban tudja és békés rendező erőként is a leghatékonyabb. A szülőföld szeretetének ez a jelentősége teszi fontossá az egyes országvidékek külön közéletre törekvését, az úgynevezett regionalizmust. És jön a hír Iasi felől, hogy ott Petrovics miniszter mégis hadat üzent a regionalizmusnak.* Azt hangoztatta, hogy szét fogják morzsolni a nemzeti párt regionalizmusát.

A nemzeti párt ügyét és politikai harcát népkisebbségi szempontból épp úgy figyelemmel kísérjük, mint más pártok törekvéseit.** Szeretnők, ha őszintén regionalista volna, mert akkor a népkisebbségek bizalmát is jobban fölkeltené a maga országépítő és országvezető képességei iránt. Jelenleg azonban úgy vele szemben, mint más román pártokkal szemben csak tartózkodók lehetünk, éppen a népkisebbségi kérdésben való homályosságuk miatt. Azonban a tartózkodásnak ezen a határán kívül esik a regionalizmus elve. Azt a regionalizmust akár akarja valamely román párt, akár nem akarja, de mi szétmorzsolgatni semmiféle kormányhatalom kedvéért nem szeretnők.

Küzdő erőnk és szervezett képességünk talán még kevés hozzá, hogy megvédeni tudjuk a regionalizmust. De hitünk nagy, hogy csak ennek az útján jön meg az új államalkotások belső rendje és nyugalma. Ezt a hitet

* Ion Petrovic (1882–1972) a Iași-i Egyetem filozófia professzora, munkaügyi miniszter Averescu tábornok második kormányában (1926 március – 1927 június).

** Itt a Iuliu Maniu vezette Erdélyi Román Nemzeti Pártról van szó, amely 1926-ban egyesül a besszarábiai Parasztpárttal és így működik tovább mint Nemzeti Parasztpárt.

hirdetjük a szétmorzsolásra irányuló minden zord és hatalmas szándékkal szemben is.

Valljuk ezt a hitet azzal a meggyőződéssel, hogy az új államalakulásoknak nem lehet a maguk külön-külön fejlődésű vidékeit présbe szorítani és egyformára szöcskölni*. Ez kegyetlenség volna és politikai esélytelenség. A célszerűtlenség rendszerbe erőszakolása, amibe óriási közigazgatási és egyéb kormányzati költséget kellene belevenni s mégse lenne meg az eredménye. Óriási bizalmatlanságokat is kellene az egyes vidékeken kormányzati iránnyá tenni. Ehhez képest a jogállam eszményei helyett a kényszerállam merevségeit kellene megvalósítani s mégse lehetne egészséges az állam élete. Hiszen a merevségek fenntartása végett meg kellene örökösíteni a bizalmatlanságot még azután időre is, mikor mindenütt sikerült már meghunyászkodóvá tenni egy-egy vidék közönségét. És olyan nagy eszmény lehetne egy államra nézve a meghunyászkodó nép, az alázatos külsőbe burkolt gyáva keserűség? Olyan nagy eszmény lehetne egy állam előtt egész társadalmaknak az efféle hazugsága, hogy érdemesnek tarthatná ilyen közéleti magaslatért pénzt és hatalmat pazarolni? Nem tudunk föltételezni ennyi rövidlátást és ennyi színvonálúságot senkiről, aki államférfiúi pályára hivatott.

Valljuk tehát, hogy a természetesség erejével fognak hatni a regionalizmusok. A külön-külön történelmi és gazdasági fejlődésű vidékek meg fogják találni a maguk továbbnövésének a levegőjét s azt a levegőt semmi „szétmorzsolás” nem tudja elfújni az emberek otthona fölül. Mert az a leglényegesebb a dologban, hogy maga az otthon ez a levegő. A szülőföld szeretete, a hazatérés, hazavágyás, a bölcsőtől a koporsóig való életutak sokasága, az mind benne van ebben a levegőben. Vajon

* formálni

melyik miniszter tudná ezt a végtelen sok emberi érzést szétmorzsolni?

Itt állunk új államok nemzetkülönbségi káoszában. Ez a káosz egyszerre lenyugszik, mikor minden nemzetbeli a maga szülőföldjén otthon találhatja magát és gazdaságilag is, szellemileg is érvényesülhet. Inkább hisszük tehát, hogy ennek e fejlődésnek, ennek a fordulatnak a kibontakoztatására fog majd miniszter és államvezető támadni. A regionalizmus azt jelenti, hogy mindenki ezt a szülőföldje szabadságát megtalálja. Ezek a szabadságok teszik lehetővé, hogy az ország polgárai bármely vidéken ragaszkodók tudjanak lenni a maguk közéleté útján az ország közéletéhez is. Ezek a szabadságok lehetnek csak igazi erősségei egy nemzetkülönbségekből álló államnak. A regionalizmusok lehetnek egyedüli erős oszlopai az új államok boltozatos fölépítésének. Aki tehát ezeket az oszlopokat szétroncsolni akarja, az a maga államának a legbiztosabb jövődjét kívánja megrendíteni. Mi hisszük minden ilyen téves akarattal szemben, hogy a szülőfölkék szeretete elhozza mindnyájunk számára a boldog, békés és nagy jövőjű országokat.

Keleti Újság, 1921. szeptember 31. 1 p.

Csaba népe

Rejtélyes belső erők napfényre érkezése, ahogyan időnként a székelyek problémája felvetődik, elméletek csatáznak róla, s elméletek szállnak egymással szembe. Miféle eredetű nép is az a székely? Ott a Kárpátok szögletében ősi törzsével meghúzódva, négy megyén áterjedve, rajait magából vagy dolgos cselédként, vagy dolgos értelmiségként messzi más vidékekre is kibocsátva, sőt a világ legtávolibb sarkaiba is elküldve, úgy él a székely, mint valami talányos tengersizem. Hegyei között

megvannak a maga mély viharai, amikről talán senki se tud; aztán megvannak a maga ködözései, a maga pára-fölszállásai, felhőbe jutásai, de legfőképpen megvan minden elszálláson, minden messi-jutáson innen a maga vulkanikus ósisége, mindig ugyanazon szögletben a maga csöppnyi hazája a sok hazák között.

És ebben az ősi mélységben tengerszem tisztaságával és alaposságával él a magyar nyelv, annak a nyelvnek különös mesemondó fantáziája, legtragikusabb bánatból is könnyű fordulatokkal kiemelkedő népköltészete. És él, átöröklődik, magát folyton megújítja a szaporakezű munkakészség, mely legnehezebb hegytetőkből is kikaparja a kenyeret. Csak a hegy megmaradjon és fölötte a tiszta, szabad levegő, a székely meg tud élni e két elemmel való jókedvű birkózásaiból. Bizony kemény név ez, bizony sohase szokott a puhasághoz, bizony benne van most az erdélyi magyarságnak a legtömörebb népi területe. Tehát magyar tudomány is, román tudomány is bontogatja, ásogatja, magába ölelni akarja ennek a népnek örökké élni tudó talányát.

Talán ezért lett most ismét aktuális kérdés, ha vajon kinek a népei a székelyek. Már eddig vagy tizennégy-féle elmélet elborongott ezen, de egyik se tudott a másiknak az ellentmondása nélkül megfelelni. Közben pedig a székely hallgatott, míg az elméletek vijjogtak fölötte. A székely hallgatott és hitte tovább is azt a hitet, amit éppen úgy átörökölt, mint a maga szaporakezű munkakészségét. Ő hunok utóda, Attila világverő hatalmának itt maradt emléke, egy maroknyi abból a hatalomból, Csaba népe, akinek a tejúton fog jönni segítsége, ha nagy bajai lesznek. Ez a csillagos hit volt a székely népléleknek soha el nem fogyó fölfelé nézése, elzártságából idők és terek távolságába való átemelkedése.

Néphitnek, néphagyománynak nincsenek alapvető okiratai. Okirat helyett a hagyomány a legősibb tényből, a legősibb valóságból indul ki. Amit hozzáhímez a nemzedékek átadása, az a mesék aranyporát is fölhasználja, de ami alap van benne, annak több az igazsága minden okiratnál. Az okiratokból százféle kiágazást, százféle fölvetést találhatnak kik az elméletek, a néphagyományból azonban csak egyetlen mély forrását tudja megtalálni az ember a régen volt dolgoknak. A néphagyomány a székelyeknél is azt mondja, hogy ők hunoknak az utódai, s ilyenekként őslakói a Kárpátok szögletének. Az elméletek találgatnak, a néphagyomány mindezt tudja, az okiratok előtti időkben is tudta, s azért az okiratok sokféleként vitatható elméleténél mindenképpen sokkal erősebb.

Népi élet csak a maga hitén, a maga mély öntudatán lehet erős, tehát fájdalmasnak érezzük, ha azt a hitet és öntudatot valami különös tudományos szkepticizmus bontogatni akarja. A magyar hivatalos tudomány az ilyen szkepticizmust egykor divatos kötelességének tartotta. Most utána legújabban Lapedatu miniszter úr is ezzel a szkepticizmussal állít fel a székelyek eredetéről új elméletet.* Mi okból, mi célból akar a történettudomány mind más mélységeket kiásni, mikor a székelyp nép már okirat előtti idők óta megtalálta a maga mélységeit? Mi

* Alexandru Lapedatu (1876–1950) Liberális Párt-i kulturális miniszter, egy 1924. évi előadásában, miközben hangsúlyozta a moldvai románok és a székelység baráti kapcsolatát, úgy vélte, hogy a székelyekbe mesterségesen lett belenevelve magyar nemzeti érzés. De a székelység leválaszthatóságát a magyarságról nem tartotta reálisnak. Úgy gondolta, hogy semmi szükség a romanizálásra, hiszen látta a magyarosítás negatív következményeit. Szerinte a barátságos román magatartással lehet a székelyeket az irredentizmustól távol tartani. Lapedatu, Alexandru: *Săcuții și Românii*. 1924. március 16.; Lapedatu, Alexandru: *Miscellaneae*. București, 1925.

ért akarnak oldalt ásni? Hogy abba döntsenek bele egy ősi néphitet, s vele egy ősi népmaradványt? Fájdalmas vállalkozás ez, mert a tudomány mégse ilyen célzatosságokra való.

De, ha fájdalmas is, egyúttal megvigasztalódhatunk rajta, hogy hiábavaló is. A néphagyományoknak és néphiteknek mindig megmarad a talaja, meglesz a védekező tudománya is. A székelység magáról való hitét annak az intelligenciának a visszaáramló ragaszkodása is fenn fogja tartani, amelyik messzi világból örökké hazagondol, s a távolságokon keresztül még rajongóbb tapadással őrzi a Kárpátok szögletének az emlékeit. És odahaza az egyszerű nép is csak úgy fogja mondani mesévé vált múltját, ahogyan eddig. A nép: nép marad, tudatlanná lehet tenni, szegénnyé is lehet tenni, de a maga tudománya annál jobban megmarad, annál jobban ragaszkodik hozzá, mennél inkább el akarnak venni mindent tőle.

Lepadatu miniszter úr azonban azt is mondja mostan tartott előadásában, hogy a román uralom nem akar elvenni a székelytől semmit, nem akarja őt beolvasztani, de a székely a maga izoláltságában mégis a román nép felé kell, hogy tájékozódjék. Helyes! A székely tájékozódása megvolt mindig, csak éppen a maga tengerszemszülőföldjét féltette örökké változatlan szeretettel. Tájékozódott ő a világ mind a négy tája felé és sokszor érezte magát sorsközösségben a románnal is, de nem felejtette el legnagyobb szegénységében és megpróbáltatásában se az ő tiszta magyar nyelvét, s ősi múltja büszkeségét és a hunok ősi testvérségét, s közös származását a magyarsággal. Ezt az érzékenységet hagyják érintetlenül, s akkor szeretni tud mindenkit, mert egyébként világhírófajta, embert emberségeért becsülő és népi büszkesége nem másra öklelőzés, eredetéről való hite nem hiúság,

hanem egyéniségének és ősi otthonának az ösztönszerű védelme.

Ha tehát Lepadatu miniszter úr a székely eredetről való néphittel szemben nem azért adott új tudományos elméletet, mintha a székely közélet öntudatát megdönteni akarta volna s ha ő a székelyt továbbra is meg akarja hagyni az ő népi egyéniségében: tisztelettel kérjük tőle, hogy tegyen is ennek a jóakaratnak a nyilvánvaló megbizonyítására. Itt van mindjárt kézügyben és az iskolákról szóló törvény aktualitásában a népkisebbségi egyezménynek az a rendelkezése, hogy Románia az állam ellenőrzése mellett a székely közületeknek helyi autonómiát engedélyez az iskolai és egyházi kérdések tekintetében. Adják meg a miniszter urak azt a helyi autonómiát, bízzák rá a maguk ellenőrzése mellett, hogy a székely nép saját felfogása, saját igazgatása, saját berendezése alatt tarthassa lelkének és művelődésének az érdekeit. Ne féljenek tőle, hogy ez a másfélezer éves nép ne volna eléggé érett a maga érdekeinek a belátására és legbölcsebb irányítására.

Sok aggodalmat és magaféltést meg fognak nyugtatni egy ilyen aktussal. Attól se féljenek, hogy a többi magyar nyelvű vidékek féltékenységgel néznék a székelyek ilyen autonomikus elrendezését. Ahol csak van magyar nyelvű népközösség, ott mindenütt csak úgy foghatnák fel ezt az előhaladást, mint a legsűrűbben lakott magyar néprajzi területnek adott megfelelő és jog szerinti bánásmódot. És a népkisebbségi egyezményben biztosított egyik jognak ilyen megadása a többi magyar nyelvű vidéken is megnyugtatóná az embereket, hogy ott is be fogják váltani az egyezménynek egyéb, ottan alkalmazható szakaszait. A székelyek népkisebbségi jogának a teljesítése elvi jelentőségű és korszakalkotó cselekvés

volna, mely minden népkisebbségi jognak a tisztelete az államelmélet szerves részévé fog válni.

A székely hegyekről, ha békét és jogot adnak oda, béke és jog fog áradni minden völgy felé. Egy régi nép öröme és derűje át fog verőfényleni más hegyek és más népek felé. Igaz lesz a tejút meséje, szinte szószerinti valóságban. A népek belső békéjének és szelíd megelégedésének a teje fog szétáramlani az eddigi sok vér, könny és keserű izzadása után. A tejútból jövő emberfölötti segítség is székely néphagyomány. Igazán kár volna az ilyen hagyományok hitének ellentmondani, s a bennük lüktető reménységet mogorva kétségbeeséssé változtatni.

Keleti Újság, 1924. március 16. 1-2. p.

Székelyek Kanadában

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember, annak volt egy sereg gyermeke, s az mind elindult szerencsét próbálni. Ki a nagyvilágba. Boszorkányokkal vitáztak, táltosokkal barátkoztak, szörnyeteg sárkányokkal viaskodtak, rézmezőkön, ezüstmezőkön, aranymezőkön keresztül gyémántországokba értek. Sok baj és nyomorúságon kellett végig verniük magukat. Az idősebbek, az először vállalkozók többnyire megjárták, vagy útközben estek áldozatul az ismeretlenségnek, vagy a pompás körülmények közé való megérkezés szédítette el őket. De nyomukban a fiataloknak mégis sikerült minden, dicső sorba jutottak, királyok országát kapták meg, s akkor otthon maradt szegény hozzátartozóikat is felkarolták. Az így kiküzdött boldogságban ma is élnek, ha meg nem haltak.

A székely meséknek megvan ez a jóreménységű kifejlődése. Ez a keresztmetszete a legjellemzőbb népképzőlmódéseknek. Nagy a világ, mindenki jó sorsot kaphat

benne. Ez a sorsjósolás él a székely nép lelkében ma is, amelyik a jövődőlátást is jóslásnak mondja, vagyis a „jó” fogalmából származtatja. Mindenesre az életőszton valami nagyvonalú és misztikus megnyilatkozása az, amelyik egy népnek ennyire természetévé avatja a reménységet és magabizodalmat. Amelyik nem retten meg a messzi utaktól, a kalandos nekivágásoktól, s bárhol is munkájával, gyorskezüségével, tisztaságával és becsületeségével ki tudja vívni maga iránt a megbecsülést. Milyen jó volna, ha idehaza boldogulni tudna ez a sokereányú, nagy dologtudású nép, amelyiket máig is inkább csak a saját meséi boldogítanak!

Ahelyett bizony idehaza sok baj, sok bizonytalanság, sok kilátástalanság sújtja a mi Székelyföldünket. Eddig még idehaza és a szomszédságokba való elvándorlásokkal tudtak segíteni magukon. Az egészséges családi élet bő gyermekáldásából tellett, hogy egész nagy értelmiségi réteget tudott messzi vidékekre kirajoztatni magából a székelység. Aztán a kisipari és középipari pályák is nagyszerű ellátást kaptak belőle. A bányák, az erdők munkásnépe is jórészt onnan vette a maga szorgalmas utánpótlásait. Odahaza is a kisközség és a nagyerdő összefüggéséből, s a művészi fokra fejlett házi iparból, állattenyésztésből, kertgazdaságból, méhészetből, egyéb örökös igyekvésből a földműves családok alapéletét színvonalon lehetett tartani, mosolygóvá lehetett tenni.

Baj és válság tulajdonképpen akkor kezdődött a székelységben, mikor ott nagy mobilizálás alá került az erdővagyon.* Az ingatlanokon való gazdálkodást hirte-

* A magyar országgyűlés 1872-ben megszavazta az „arányosítási törvényt”, melynek alapján a székelyek közös használatában tartott havasi legelőit felosztották a birtokosok közt, a völgyekben birtokolt föld arányában. A földbirtokosok azonnal megkezdték a havasok kíméletlen irtását. Sok nincstelen és kisbirtokos közsékely, aki jobbára a havasból élt, vált

len elárasztotta a pénzgazdálkodás, mely sok mindent mozgóvá tett, s a székelyeket is megismertette előbb a sok pénzzel, aztán a sok kamattal. Akkor kezdett gurulni minden. És akkor volt az első nagy kivándorlási hullám is, mely a válságba jutott népet özönével dobta ki Amerikába. Azt a kivándorlást megbírták, pénz jött haza, az ősi mese sok esetben megvalósult. De akkor jött újabb megrázkódás a háborúval, s a háború utáni gazdasági bizonytalanságokkal. Most már az erdők közbirtokossági háttérét is kimozdította a földreform, s az ottani kis-tulajdonokat ezzel a háttértalanítással az állattenyésztés lehetőségétől fosztotta meg. A kicsiben való fatermelés is megszűnt, pedig az is bő foglalkozása volt ennek a népnek.

Aztán az értelmiségi, ipari és bér munkás pályákon való elhelyezkedés is részint az általános gazdasági válság miatt mind szűkebbre korlátozódott. Ebben a válságban jött a két mesemondó. Egyik az ital, a másik a kivándorlási ügynök. Így jutnak most az újabb híreink szerint a székelyek szászámra Kanadába. Híreink azt is hozzátesszik, hogy a hatóságok semmit se törődnek ezzel az új kivándorlási lázzal. Ahogyan mi ismerjük a helyzetet, a mi külügyi hatóságainknak – legalább a közelmúltban – hivatalos programja is volt a nem román elemek kíván-

koldussá és nincstelenné, és eladósodott házáat a hitelt nyújtó magyar bank elárverezte a feje fölül. Ennek is köszönhető újabb százezer székely kivándorlása Moldvába, Bukarestbe és a tengerentúlra. A községek a modernizációs befektetéseket, a növekvő anyagi terheket az erdőből tudták fedezni, és így 1885–1913 között kb. 28 ezer hektár erdő tűnt el. Ezek egy része az áron alul eladott közbirtokossági erdő, de nagyobb részt az arányosítás révén a közös használatból kivont, még olcsóbban eladott magánerdő volt. A faipar a térség húzóágazata lett, de a szállítási költségek miatt a nemzetközi piacon a székelyföldi faanyag már nem volt versenyképes.

doroltatása.* A közelmúltak programja nem sokat változott, s így naivság is volna, hogy hatóságainktól védő intézkedéseket várjunk.

Mit mondjunk? Mese mondta, hogy elment a szegény ember sok gyermeke nagy idegen országokba szerencsét próbálni. Ez az ösztön is benne van a mostani kívándorlásban és benne van a nyomasztó gazdasági válság is, mely kis otthonunkból kiűzi az embereket. Kanadában az angolok dolgoznak azon, hogy új művelt területeket létesítsenek, s kell oda a földhöz értő ember, akit esetleg ott meg is becsülnek. Hogy így van-e csakugyan, hogy nem mennek-e ki véreink valami új brazíliai rabszolgaságba, ezt pontosan meg kell tudni. A székely nép társadalmi vezetőinek kell megtudni, mert ilyen utánajárást a hatóságoktól nem várhatunk. Ha megnyugtató tájékoztatást nem kaphatnak, minden módon le kell beszélni a nekibúsult vállalkozókat, hogy ne űzzék a régi mesevágyat, ne is adják itálnak a fejüket, hanem idehaza küzdjenek úgy, mintha Kanada töretlen földjét törnék. Ha pedig megnyugtató tájékoztatást kapnának is arról az ígértföldről, akkor is gondoskodjanak ugyanazok a társadalmi vezetők arról, hogy akik kimennek, ne vesztegessek el az itthoni kis holmijukat, s biztosítani tudják a hazajövetelüket.

Most a kívándorlási ügynöknek a gazdasági válság segít, a válság nélkül hiába volna az ügynök csábítása.

* A húszas évek közepétől a román hivatalos közegek segítségével komoly kivándorlás-toborzás folyt a magyarság körében. Lásd Meskó Miklós: Az „Ütlefél-ügy” a parlamentben. *Magyar Kisebbség*, 1925. 5. sz. 177–179. p.; az *Ellenzék* híradásai pl. 1927. április 2. 5. p., április 14. 5. p. Áttekintést ad: Dr. Gociman Aurel: Emigrarea Ungurilor din România. *Analele Economice și Statistice*, 1930. 11–12. sz. 80–83. p. Ismerteti Fritz László: A romániai magyarok kivándorlása. *Magyar Kisebbség*, 1931. 7. sz. 261–264. p.

Ennek a gazdasági válságnak is egyszer vége kell, hogy legyen, de ismét a mi társadalmunk maradék erejének is rajta kell lennie, hogy a válságot legalább a magunk magyar vidékein könnyíteni tudja. A németek a kamatokat maguk szántából kisebbíteni akarják, ezt talán mi is meg tudnók tenni. Ez is egy segítség volna a kifelé űzött székelyen. De valamit tenni kell! Mert a mese bármi szép is, mégse egészen bizonyos, hogy abból és aszerint megélni lehessen.

Újság, 1927. május 6. 1. p.

Békerontás a Székelyföldön

Túlságba megy a tudatlanság és a felbődülő műveletlenség, amivel a Székelyföldön egy újabban rendezett tanítókongresszus igényt emelt a székelyekre, mint elmagyarosított románokra.* Akire hivatkozni szeretnének, ugyanaz a Iorga professzor is megcáfolta már, hogy ő az egész székelységet a románság részére akarná követelni.** Úgy szabatosította a maga megállapítását, hogy ő csak a székelység közé beszüremlett, oda egykor betelepített román néprajzi töredékeket követeli vissza.

De Iorga professzor ilyen visszavonulása nélkül is minden józan ember előtt nyilvánvaló lehet, hogy egy hat-százezer főnyi tömegben élő népet (ennyi a székelység száma a Kárpátok délkeleti szögletében) nyelvéből és nemzeti hovatartozásából kiforgatni nem lehet. Valami nyoma a történelemben mégis kellene, hogy legyen, ha a székelyek egykor románok lettek volna. És ennyi nagy-

* 1932. decemberében Csíkszeredában tartották meg az állami tanítók kongresszusát. Lásd: Albert Vilmos: Hol a macska, avagy románok-e a székelyek? *Magyar Kisebbség*, 1933. 1. sz. 4-7 p.

** Tóth Zoltán: *Iorga Miklós és a székelyek román származás-tana*. EME, Kolozsvár, 1941.

tömegű nép körül viharzó, elnyelő, tengernyi sokaságban kellett volna lennie a magyarnak, amely ezzel az óriásibb tömegével elmagyarosíthatta volna a székelyek szintén nagyszámú tömegét.

A csíkszeredai állami tanítókongresszus hasonlatos az egykori szakácsnőhöz, aki a macskára ráfogta, hogy két kiló színhúst fölfalt. A szakácsnő gazdája erre megmérte a macskát, ami szintén két kilót nyomott. Erre a gazda ezt a megállapítást tette: „Jól van, a két kiló hús csakugyan megvan, de most már hol a macska?” Mi is kérdezhetnénk a csíki kongresszus szakácsnőitől, hogy hol van a magyarság, amelyik elnyelte és megmagyarosította a székelyeket?

És hogy ezt a kérdést egész fölényes derűvel föltehetjük, ebben megvan az egész lehetetlensége a székelyek elleni elméletnek.

Azonban, hogy ennek az elméletnek a lehetetlenségét, és annak a sötét tudatlanságát még most, a román állami uralom 14-ik esztendejében is komolyan erőltetni akarják: az mégis igen szomorú jelenség. Igen szomorú és elijesztő a székely nép jövője szempontjából. Hogy az illető „visszaromanizálni” akaró urak még tizennégy év alatt se jöttek rá a székelyek tömör és történelmi magyarságának a tényére, s ezt az adott helyzetet még mindig felforgatni, zilálni, szétmállasztani akarják: ez több a politikánál. Ez lelketlen rámenés egy nép társadalmi és művelődési státus quo-jára. A nem engedése annak, hogy az illető nép a saját értelmiségével láthassa el a saját közoktatását és saját ügyeinek igazgatását. A megakadályozása annak, hogy az illető nép a maga néprétegéből fejleszthesse a maga középosztályát, s ne idegen beszűremlések és helyszorítások vegyék el a nép tanult fiaitól a kenyérpályák lehetőségét.

Valóságos kihívás a kisebbségi egyezmény ellen is, hogy a csíkszeredai kongresszus csak Csík megyében, a

székelység egyik megyéjében 300 állami tanítót tud ki-
mutatni. Hiszen az a kisebbségi egyezmény világosan
megállapította, hogy a székelyek oktatásügye nem tarto-
zik az államra, hanem azt a székelyek, önkormányzattal
intézhetik.* Ez a közművelődési önkormányzat lehetővé
tenné, hogy a székely nép a maga gyermekei oktatásáról
a maga lelke szerint, a maga életfelfogása szerint, s a
maga embereivel gondoskodják. E helyett duplán fize-
tett idegen tanítói kart költöztettek a székelyekre, s csak
egy megyében is 300 veszi el ugyanannyi székely tanító-
család elől a kenyeret és életpályát. Amellett a székely
községek külön, tetemes adózásokkal és természetbeli
hozzájárulásokkal tartoznak szolgálni a románnyelvű isko-
lák fenntartását. A 400 székely községben az ilyen hozzájá-
rulások összege a lefolyt évtized alatt százmilliókra megy
föl, s e súlyos összegeknek a székelyektől való elvonása
lényeges előmozdítója volt e nép nyomorba juttatásának.

Ennek az elbánásnak a kultúrellelenségét nem lehet
túlkiabálni. Ellenben minél izágább a „visszaromani-
zálást” kívánó kiabálás, annál inkább elárulják a kiabálók,
hogy csak mesterkélt elképzelésekkel, csak hamis címe-
ken foglalnak helyet a Székelyföldön. De hát ezt mine-
künk is nem elég konstatálnunk, hanem minden illeté-
kes körrel meg kell értetnünk, hogy éppen most és
éppen a népek önrendelkezési jogáért való háború után
a kultúrzónás** és elnemzetietlenítésre törekvő népk-

* Csíki viszonyokról: Domokos Pál Péter: Tanügyi „önkormá-
nyzat” a gyakorlatban. *MagyarKisebbség*, 1931. 9., 10., 11.
sz. 333–336., 370–372., 413–415. p.

** A kultúrzónát az 1924-es elemi oktatásról szóló törvény alap-
ján hozták létre döntően Románia nemzetiségi többségű
régióiba. A kijelölt megyékbe költöző tanszemélyzet 50%-os
fizetési pótlékot kapott; költözési költségterítést; a letelepedés
vállalásáért 10 hektárnyi földbirtok ingyen járt az adott település
határában, valamint tovább kedvezményekkel bírtak.

sebbségi politika nem folytatható. A Székelyföldön idegen értelmiségnek is az oda történő befurakodása és társadalmi helyfoglalása mind olyan tény, ami az illető népvidek társadalmi viszonyait rontja, tehát végeredményben államellenes. Ezt a befurakodást is öntudatos és összetartó helytállással magának a székelységnek kell leküzdenie. De az állam magasabb gondolkozású vezetőinek is rá kell jönniük, hogy a romanizálásnak ez a befurakodó módszere tulajdonképpen alattomoság, s egy nép társadalmi békéjének az örökös veszélyeztetője. Tehát az állam vezetőinek is tenniük kell róla, hogy ez a békerontás tovább ne folytatódjék.

Erdélyi Lapok, 1932. december 29. 1-2. p.

Örökre hazátlanok?

Járom ezt a földet, szülőföldem tájait, aminek már régóta nem szabad a romániai lapokban így leírni a nevét: „Székelyföld”. Legföljebb csak úgy, hogy „Székelylakta vidékek”, vagy „Székelylakta megyék, városok, falvak”. Hivatalos megállapítás szerint Romániában minden föld csak román, s így a „Székelyföld” elnevezés törvénytelen, ott legföljebb csak lakhatnak a székelyek, de hogy meddig, az már kérdéses. *Hogy milyen mélyen* gyökerezhetnek oda, az már nem is kérdéses. A föld mélye már nem lehet a legősibb ottlakóké se, mert az alkotmány szerint (a legújabban kihirdetett új királyi alkotmány szerint is) a föld felszíne alatti minden réteg, a benne levő természeti kincsek, ásványgazdagság, termőtalaj is mind-mind az államé.* A rajtalakók csak a föld

* A Monitorul Oficial 1924. július 4-i, 143. számában megjelent *bányatörvény* (legea minelor) az ásványi javak közé számítja a borvizeket is, amely jórészt a magyarok közbirtokosságainak tulajdona volt.

felszínén szerezhetnek tulajdont, s minden aláhatolásuk a földbe, az már állami tulajdonba hatolás. Akár fát ültetnek, akár szőlőt, akár gabonát, annak a föld felszíne alatti része már beleolvadás az állami tulajdonba. Ha házat építenek, annak az alapfala már ilyen beleolvadás, a sír mélye is az, csak legföljebb a sírhalom kiemelkedő dombja a miénk.

A földaljára vonatkozó állami tulajdon még gyakorlatilag nem kapta meg alulról a föld felszíne felé a határvonalat. Így elvileg lehetséges, hogy a látható felszín alatt már azonnal, már fél méternyi mélységtől lefelé kezdődik az állami tulajdon. Gyakorlatilag ezt nem élezik ki, mert a földművelést, szőlőültetést és gyümölcstermelést is lehetetlenné tenné, s a házépítések bátorságát is elvenné. De ha majd például hadi-célokra, burgonyára, répára lesz szükség, azt a földalja-tulajdonnál fogva az állam minden kártérítés nélkül elveheti. Addig is csak az ásványok, az ásványvizek, s egyáltalán a földalatti ásványkincesek azok, amikért az állami tulajdont kiterjesztették, s amit már most gyakorlatilag következetesen érvényesítenek. Most már az egyszerű kavicsrétegek kitermelése is az állam tulajdonába tartozik.

Régebben, magyar időkben, a Székelyföldön az ottani lakosoknak még a sóból is korlátlan részesedésük volt, úgy háztartási, mint állattenyésztési célokra, de azonkívül abból való kereskedésre is. Pedig a só egyébként állami, királyi, fejedelmi egyedáruságba, illetve tulajdonba tartozott. Most már a sóból sincs a helyi lakosságnak részesedése, de azonkívül minden más ásványra megszűnt a nép magánjoga, persze a Székelyföld híres, sőt világhírű ásványvizeire is. (Gondoljunk csak a borszéki, kászoni, tusnádi, előpataki vizekre.) Megszűnt a tulajdon az erdőtulajdonra is, pedig a Székelyföld másik népeltartó alapja az erdőtalaj volt. Mondhatná valaki,

hogy az erdők szálfaiban van az igazi vagyon, nem az erdőtalajokban. Ám a szálfák mégis a talajtól függenek. Aztán a szálfák erdőségeit is a székely közbirtokosságoktól, 1-10 holdas kisbirtokosok közösségétől mint „nagybirtokosok”-tól földreform címén kisajátították, azok is állami tartalékbirtokok lettek. Ez állami birtokokat éppen most kezdik használatra kiosztani román kolostorok javára.

Azt is mondhatná valaki, hogy még mindig maradt szálfa-erdő, amit el nem vettek állami birtoknak. Ha kevesebb is, mint amennyi volt, de mégis maradt a Székelyföld népének. Csakhogy ez a megmaradt székely közbirtokossági vagyon is állami rendelkezés alá tartozik, kihasználását nagyvállalatoknak engedélyezik, maguk a közbirtokosságok a saját tagjaik használatára is csak úgy juthatnak farészesedéshez, ha román templomok és iskolák építésére leadják azt, ami saját templomaik és iskoláik fenntartására kellene. Sőt még azt is, ami a saját háztartási és építkezési szükségletükre kellene. Így osztozik a meghagyott székely erdőségek évi vágasterülete fölött az állami engedélyes fakereskedő, s az állam, illetve a román egyházak és iskolák. Ami ez osztozkodás után megmarad, azt kapja a székely a saját földjén (illetve a „székelylakta” földön). Emiatt kell lopnia a fát a saját erdejéből, amiért rendszeresen évi tíz-húsz napot kell leülnie az állami fogházakban – saját költségén. Ez a tíz-húsz napi állami ingyen lakás, amit kap a székely a maga föld felszíne fölötti erdő tulajdonából.

Ami így gazdasági téren jut neki a Székelyföldből, ahhoz hasonló, amit szellemi tulajdonából meghagynak neki. Minden községe megrakva román iskolával és templommal, tehát román tanítóval és román pappal. Ezekhez jön még a román jegyző, orvos, állatorvos és

bábaasszony, a városokban a román polgármester és egyéb román hivatalnok, a járásokban a román főszolgabíró és csendőrség, a megyékben a megyefőnöktől az utolsó másoló napidíjasig román közigazgatási személyzet. A saját földje alatt és földje felett való tulajdon helyébe ezt kapja a székely cserébe. Az ezektől való művelődést és lelki szabadságot. Ami kis lelket az egyházai révén megmenthet magának, s ami megmentett lélekkel még saját iskolát tarthat, az is folytonos nyomasztás alatt áll, folytonos zaklatások és kínzások alatt. Legutóbb már arról is gondoskodás kezdődött, hogy az abc-könyveket is csak állami monopólium adhat a gyermekek kezébe.

Valóban igazzá teszik azt a tilalmat, hogy a Székelyföld nem a székelyeké. Ez a Székelyföld a magyar uralom idejében Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely megyékből állott, s hozzá volt számítható Brassó megyéből a hétfalusi járás csángóvidéke is. Az egész terület 550-600 ezer főnyi lakosságú volt, s ebből a Maros-Torda hetvenszázaléknyira, a többi három megye kilencven százalékon is túl (Udvarhely megye 96 százaléknnyira) magyar nyelvű, jogú székely nép. Ennek a népnek a királyi, illetve fejedelmi, vagyis öröklést is kizáró saját tulajdonjoga volt a földjére. Aztán történelmileg elismert külön nemzetként élt, minek kifejezésére az erdélyi fejedelmek, illetve a magyar királyok címében még a legutolsó magyar koronázáskor is volt a „székelyek ispanja” elnevezés.*

* A középkorban a székely közigazgatás vezetője, a székelyek katonai parancsnoka és legfőbb bírój. A Magyar Király nevezte ki, de nem a székelységből. 1462-ig az erdélyi vajdától is független volt, majd az alá rendelődött. A 16-17. században az erdélyi fejedelmek viselték ezt a címet, majd az önálló államisággal megszűnt és Mária Terézia vette fel a címei közé.

Mondhatják rá, hogy azt a külön népi földtulajdont és ezt a külön népi nemzetjogot már a magyar uralom alatt megszüntette a modern magánjog közjogi fejlődése. De erre a mondásra azt felelhetjük, hogy ez a megszüntetés tulajdonképpen nem megszüntetés volt, hanem nagyobb élethatárba való beleolvadás. Ugyanis a székelyek a saját magyar fajtájuk országában nagyobb életteret kaptak, tehát nem szorultak rá a történelmileg nekik biztosított szűkebb földterület és nemzeti-keret kizárólagosságára. Azonkívül a magyar uralom modern fejlődése nem vette el az addigi földtulajdoni szabadságukat s közbirtokossági rendszerüket, se a földalját, se a föld felszínét, se az ősi történelmi önkormányzatukat. Megyék, történelmi megalapozású köztulajdonaik, sőt például az egykori katonai múltjukkal szerzett magántulajdonaik is kifejezetten a „székely nemzet” javára úgy megmaradtak, mint a „székelyek ispánja” elnevezés a magyar korona címei között.

Ez a szimbólum is, a gyakorlatilag megmaradt egyéb történelmi emlék vagy életalap is mind azt bizonyítja, hogy e fejlődéssel szemben ellenkező irányú jogrendszernek nem szabad lennie. Az új jogrendszer lehet gazdagabb és bőszívűbb, hogy felkarolja még jobban az addigi fejlődés által megtartott népet. De nem lehet az az új jogrendszer kevesebb életkeretű és a székelyek létét felborító. Nem lehet a történelmi hagyományok ellenére, nem lehet az addigi jószokásainak a megszüntetésére, az ő gazdasági és lelki átörökléseinek a megsemmisítésére. Nem lehet, mert ez a történelemnek tartozó kötelesség megszegése volna. Nem lehet, mert erkölcsi felfogás sérelme volna. Hiszen a székely nép 1500 éves saját életének, saját külön önrendelkezésének *szerzett jogát* venné semmibe. A magyar királyok címében legutóbbi időig meg volt „székelyek ispánja” elnevezés

az előbbi államnak a székelyek megtartására vonatkozó kötelességvállalását jelentette. Az államutódlásba ez az állami kötelesség is beletartozik.

Ehelyett legutóbb az történt, hogy Románia új királyi kormánya Jorga Miklós történelemtudós egyetemi tanárnak, a román nemzeti eszme leghírnevesebb apostolának, egyébként volt miniszterelnöknek és úgynevezett államminiszternek (tárcanélküli kormánytagnak) s a legújabban létesített királyi tanács tagjának felszólalására tervbe vette az ország új közigazgatási beosztását.*

Jorga a volt történelmi beosztások eltörlését kívánta, s a Kárpátokon innen és túl levő területek közti határok eloszlátását, az innen és túl levő lejtők egyesítését. Nyilvánvaló, hogy ebben a kívánságban a Székelyföld szétke-
nése is benne foglaltatik. Nagy-megyéket terveznek, s folyókkal határolt közlekedési utakkal mesterségesen átcsoportosított vidékalakulásokat, melyben a hegységek nem választóvonalak, hanem gyűjtő-magaslatok az innenső és túlsó oldalaikra nézve.

Így csatolódik Csík megye a moldvai, Háromszék és Brassó megye a munténiai román vidékekhez, s így kihasítódik Erdélyből és különösen a maga tiszta magyar tömlőjéből. Udvarhely megyét is elcsatolják a Kisküküllő és Nagyküküllő megyék vidékéhez, ahol az udvarhelyi 96 százalékos magyarságából lesz majd 30-40 százalékos kisebbség a más két megye román és szász népessége között. Maros-Torda megyét még Erdély átvétele után nyomban, Maniu és Vajda akkori kormányai úgy elcsonkították, illetve Torda, Szolnok-Doboka és Kolozs megyékből úgy megtoldották, hogy székely-magyar la-

* A Monitorul Oficial 1934. augusztus 14-i, 187. számában jelent meg az új közigazgatási törvény. Ismertette Mikó Imre: Az új közigazgatási törvény. *Keleti Újság*, 1938. augusztus 22. 1-2. p.

kossága az addigi 70 százalékból leszállott 40 százalékra.* Ők még nem mertek a Székelyföld többi részéhez nyúlni, mert az erdélyi határhoz ők is ragaszkodtak, holott Csík és Háromszék csak a régi királysághoz való elcsatolással, tehát az erdélyi határ megbontásával szakítható el a Székelyföldi néprajzi területből. Udvarhely elcsatolása viszont csak Erdély középvidékei felé lehetséges, ott azonban a szász jellegű népterületekkel együtt veszélyeztetné az ottani vidékek román többségét. Maniuék és Vajdáék tehát a megmaradt három székely megyét inkább egy megyévé akarták összevonni, hogy így kevesbítsék a székelyek miatti gondjukat.**

Jorgáék az új közigazgatási beosztással éppen a történelmi tartományhatárok szétmorzsolását akarják, a nagyromániai egységek ráülepedését a határhegyekre. Nekik tehát éppen kapóra jön, hogy az erdélyi Kárpát-

* 1926-ban Maros-Torda megyéhez csatolták Torda-Aranyos megyétől: Magyardellőt, Oláhdellőt, Mezőgerebenest, Mezőuralt, Mezősályit, Mezőszentmargittát, Székelysőspatakot, Mezőpetét, Marosorbót, Mezőújfalut; Csík megyétől: Gyergyósalmást, Várvizet, Galócast és Gyergyóvárhegyet; Kis-Küküllő megyétől: Nagyteremit, Kisteremit, Teremiújfalut, Nagycsergedet, Kiscsergedet; Kolozs megyétől: Nagy-nyúlást, Mezőkirályfáját, Oroszfáját, Komlódót, Mezőszentgyörgyöt. Ezek a községek Termi és Termiújfalut kivételével mind román többségűek voltak. A Maros-Torda megyétől Udvarhely megyéhez csatolt községek ellenben mind magyar többségűek voltak: Makfalva, Csókfalva, Atosfalva, Székelyszentistván, Kibéd, Erdőszentgyörgy, Gyulakuta, Kelemenfelke. (Ezekből jött létre Udvarhely megyében az új Erdőszentgyörgyi járás). 1910-ben Maros megyének Marosvásárhellyel együtt 134 136 magyar és 71 909 román lakosa volt (65,1% és 34,9%), a közigazgatási átalakítás révén 1930-ban 123 317 magyarral és 132 719 románnal (42,6% és 45,8%) számolhatunk.

** Iuliu Maniuról és Alexandru Vaida-Voevodról van szó, akik a Román Nemzeti Párt politikusai, az 1918–1920 között működő erdélyi Kormányzótanács tagjai voltak.

határ elmállasztásával a Székelyföldet is örökre kitörlik a mai Románia közepes-közepéből. Ha Udvarhely megye a Küküllő-vidék két megyéjéhez való csatolással magyar-szász többséget alkot is, de elveszti a kizárólagos és 96 százalékos magyar többségét, s aztán az új Küküllő-vidéken a román is összefoghat a szásszal, hogy a magyart állandó kisebbségben tartsa. De ami a legfőbb, megszűnik a Székelyföld: nem marad egyetlen megyéje se, nem lesz a nagyromán büszkeségnek örök hiúsági sérelme, hogy az új keletrómai birodalomnak pont a közepén merjen három megyényi szélességben ott terjeszkedni a hunok barbár népe.

Románia új tekintély-kormányja tehát a Székelyföldön új honfoglalásra készül. A székelyek pedig a rájuk vezetett új közigazgatási beosztással szétesztódnak abból az egymásmellettiségből, mely nekik mégis valami néprajzi összetartást, valami emlékházát, s valami olyan helyi többséget biztosított, hogy legalább választások idején valami helyzetenergiát tudtak kifejtetni. A tervezett új beosztás a foglalkozási csoportok szerinti új parlamentnek is választókerületi beosztásul fog szolgálni. Az eddigi parlamenti választásokba a magyarságnak a Székelyföld adta a biztos kerületeket. A jövő parlamentben ez a kis bizonyosság is elvész a magyarság számára. Nemcsak a székelyföldi, de az egész erdélyi magyarság számára. A magyarság összes népterületi pozíciója valósággal szétmállasztódik, s politikai és vidékcsoportosulási jelentősége teljesen eltűnik. Ezt jelenti a Székelyföld tervezett szétesztása.

Folynak a tárgyalások a magyar-román kiegyezésről.* Lehet, hogy a magyarországi tárgyaló fél teljes tudatában

* 1921 nyarán jött létre Magyarország elszigetelése érdekében Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia részvételével a kisan-tant. A magyar külpolitika folyamatosan a szövetség meg-

van annak a föladatnak, amit az erdélyi magyarság kisebbségi jogai érdekében el kell végeznie. Az is lehetséges, hogy legfényesebben tisztázza, új határozottsággal írja körül e kisebbségi jogokat. De az is lehetséges, hogy a pontos tisztázás közben, vagy éppen azért elvesz a figyelemből az a történelmi és természeti adottság, mely a Székelyföldön nem kisebbségi, hanem többségi helyzetet írt elő a magyarságnak. Ez a többségi helyzet egyenlő tud lenni az itteni magyarság hazavesztése után is valami kis hazával, a hazának legalább egy csonkjával. Ha nem kisebbség jogok, hanem népterületi jogok felől tudna megegyezés létrejönni, akkor legalább ez a kis haza megmaradna. Ez a kis haza népe úgy szeretne már most, a kiegyezési alkudozások idején könyörgően oda kiáltani az állami létében megmaradt nagy (?) hazához, s annak értünk fáradozó jóakarató fiaihoz: Vigyázzanak reánk: Legjobb akaratok ellenére is be ne csapják őket csillogó szavú, holdkarimányi nagypecsétű egyességgel, ami mégis elveszi tőlünk a kis hazánk minden lehetőségét.

bontására törekedett. 1937-ben Csehszlovákiának fontossá vált déli határainak biztosítása, ezért tárgyalásokat kezdeményeztek Magyarországgal. A kisantant elismerte volna fegyverkezési egyenjogúságát, ha Magyarország lemond a katonai revízióról. Ezek a tárgyalások sikertelenek voltak, mert Románia nem engedett a Magyarország tematizálta kisebbségi problémák megoldásában. Azonban 1938. március 12-én, Ausztria Németországgal való egyesülésének napján Románia új tárgyalásokat kezdeményezett Magyarországgal. Károly király kisebbségi statutumot és a kisebbségi kérdéssel foglalkozó külön kormány szervet ígért a problémák kezelésére. A fő céljuk a nemzetközi jogorvoslatok és beavatkozás kizárása volt. A bledi egyezmény 1938. augusztus 29-én jött létre, elismerve Magyarország fegyverkezési jogát, ugyanakkor Budapest lemondott a katonai revízióról. Ezzel párhuzamosan jött létre a müncheni szerződés, amely Csehszlovákia és így a kisantant felbomlásához vezetett.

Nem *kisebbségi jogot* kell biztosítani nekünk, hanem *nép csoportoknak a jogát*. Azt, hogy minden közigazgatási beosztástól független népterületünk, azon teljes mélységű és népszámunkhoz mért szélességű földjünk, gazdasági megalapozásunk lehessen. Hogy e területek teljes jogú néptulajdona fölött a magunk nyelve, vallása, művelődése csakis a miénk lehessen, a magunk önrendelkezése is önkormányzat alatt állhasson. Olyan önkormányzat alatt, mely nemcsak hiúság, nemcsak külső cifrázat, hanem szervezeti és gyakorlati valóság, munkát és kenyeret biztosító társadalmi és gazdasági önellátás zavartalansága. Az, ami a jövő nemzedéknek is biztosítja a sorát, s biztosítja legfőként azzal, hogy a magunk népterületén a magunk népe fiai kizárólagos jogunknak legyenek úgy az értelmiségi foglalkozásokban, mint a kézimunka életpályáin. Ha így lesz, s ha ennek a népterületi megszervezésnek a kimondása minden egyéb felosztásoktól független állandóságot biztosít, akkor a Jorga-féle felosztási terveknek is az állandóságokhoz kell alkalmazkodniuk, s a foglalkozáscsoportok szerinti jövő román parlamentben is lehet még a magyarságnak szava.* De mindenesetre a maga szava lesz a maga irányítója, rendezője és élet vivője a maga népterületén.

Valami kis hazánk így lesz nekünk is. Egyébként azonban hazátlanok leszünk. Vajon van-e joga akármelyik államnak is, hogy a más nyelvű, más fajú és más vallású népcsoportjait hazátlanokká tegye? Van-e kötelessége e népcsoportok törzsnépének, hogy tőle elszakított életdarabjait hazátlanságba engedje? Minden egyes embernek hazára van joga. De nem kényszerített hazára, mert

* Később, az 1939. évi választási törvény szerint három foglalkozási csoport listájára lehetett szavazni: mezőgazdasági dolgozók; kétkézi munkások és az iparban és kereskedelemben dolgozók; szellemi foglalkozásúak.

ilyen erkölcsileg nem is lehet, hanem olyan hazára, amit önként, őseitől átörökölt érzéssel és megszokással szeret, s ezt a szeretést utódaira is mély meggyőződéssel át tudja örökíteni. Erre az erkölcsi fönségre mindenkinek joga, van, s csakis ilyen erkölcsi fönségre van joga mindenkinek. Haza iránti kötelessége se lehet, ha nincs ilyen haza iránti joga. A romániai magyarságnak nincs jelenleg hazája, a Székelyföldben mutatkozó hazarészletet is új román honfoglalással szét akarják osztani alóla. Vigyázni kell, hogy ez meg ne történhessék, s hogy ezt éppen a román-magyar kiegyezés meg ne pecsételje, mert akkor ez a kiegyezés se felelne meg a haza fogalmába beletartozó erkölcsi követelményeknek.

Jó tizenegy esztendővel ezelőtt e sorok írója Dunántúlon utazgatott. Egyik másodosztályú vasúti fülkében véletlen tanúja lehetett két magyar úriember beszélgetésének. Az egyik úr a szavaiból kitetszőleg földbirtokos volt, a másik egy felvidéki származású és rendelkezési állományba helyezett ezredes. A földbirtokos nagyon zsémbelt a székelyekre, hogy tatárjárás módjára ellepték a szegény Csonka-Magyarországot. Az ezredes mentegette őket, hogy nem jószántukból tették az odavándorlást, s hogy odahaza a Székelyföldön mégiscsak szívós élet-harcot folytatnak. A földbirtokos azt mondta rá: „Ugyan kérem, oly nehéz természetű nép, nem tud kijönni azzal senki.” Névtelen ismeretlenségben ültem a két vitatkozó közt, s megriadt megdöbbenéssel hallgattam. Az ezredes is felsóhajtván megingatta a fejét és halk szomorúsággalmondotta: „Én csak annyit mondok uram, hogy ha mi a székelyek helyében lettünk volna, s ők a miénkben, akkor bizony ők már régen a mi segítségünkre jöttek volna...” A földbirtokos egyet rántott a vállán és duzzogva abbahagyta a további beszélgetést.

Ez a szomorú beszélgetés azóta is sokszor végigvonul képzeletemben, mint valami hazajáró kísértet. Sok magyarázatot ad nemcsak a székelyek hazátlanságáról, hanem annak az összes négymilliónyi magyarnak is a hontalanságáról, akit a békeszerződések idegen államok néprészleteivé tettek. Akiket úgy száműztek, hogy szülőhelyükön, őseik sírja mellett maradván, száműzöttek lettek és örökre hazátlanok. *Örökre?* Ha erre a fájó kérdésre ama bizonyos dunántúli úr duzzogó unalma és lerázni akarása a felelet, akkor igen, örökre hazátlanok leszünk. De nemcsak mi, akik ősi földünkkel együtt szakadtunk a számkivetésbe, hanem azok is, akik a Csonkaházában maradhattak. Azoknak se lesz soha igazi, olyan hazájuk, mely a maga népéreje teljességét összefoglalni tudja. Szállíthatnak tőlünk Erdélyből sőt és fát, s kiegyezhetnek erre nézve legkedvezőbb külforgalmi szerződésekben, de drágán fogják kapni, mivelünk pedig olcsó éhbérekért fogják a szállítmányokat kitermelteni. Mindkét oldalon keservesen ráfizetünk, hogy valami közvetítő dús hasznokat keressen mindkettőnkön. Vigyázni kell, hogy ne roskadjunk ebbe a végzetbe! Ne taszítódjunk mohó vagy jóhiszemű kiegyezésekkel, vagy kifáradt lelki öntudatlansággal az örök hazátlanságba. *Örökre?* Erre a fájó kérdésre ama bizonyos felvidéki úr lelkével kell a felriadó választ megadni, s akkor megse leszünk örökre hazátlanok.

Paál Árpád kéziratos hagyatéka, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, Ms 7651/277. 1938. április, 5 p.

A székely nemzet mai helyzete *

A Székelyföld területe és lakossága

Négy megye: Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely és a történelmi Aranyosszék helyére Aranyos-Torda megyében szervezett felvinci járás területén volt a történelmi Székelyföld.

Ezzel a törzsszöcs területtel egybefügg és néperedet rokonsága címén is székelynek számítható Brassó megyében az úgynevezett Csángóföld, vagyis a közigazgatásilag hétfalusi járásnak mondott terület. Újabban pedig a rendkívül nagy székely bevándorlás folytán jellegzetesen székelyérdekű terület lett maga Brassó városa is. E városban a három nemzetiségű (magyar, német, román) lakosság közt viszonylag legnagyobb számú a magyarság, a magyarságban pedig úgy az értelmiségi, mint az iparos polgársági és egyszerűbb népi réteget is jórészt mind székely eredetűnek tekinthetjük.

A történelmi Székelyfölddel területi összefüggésben vannak két szomszédos megyének, Nagykovácsónak és Kiskovácsónak egyes olyan községei, melyekben a lakosság túlnyomó többsége székely eredetű. A székely eredetűség magyarázata az ősi telepedés, vagy a lassú átszivárgás a Székelyföld törzsterületéről. Ilyen községek Nagykovácsó megye kőhalmi járásában: Alsórákos, Datk, Halmágy, Olthévíz és Ürmös, továbbá ugyane megye segesvári járásából Héjjasfalva és Sárpaták. Hasonló szempont alá eső magyar többségű, illetve székely érdekű és összefüggésű községek Kiskovácsó megyében

a.) az erzsébetvárosi járásban Balavásár, Egrestő, Gógán, Gógánváralja, Kiskend, Koródszentmárton, Nagykend és Pipe;

* A tanulmány Páldy Pál álnévvel jelent meg.

b.) a radnóti járásban Buzásbesnyő, Kerelőszentpál, Marosugra, Radnót és Teremiujfalu;

c.) a dicsőszentmártoni járásból Abosfalva, Ádámos, Bonyha, Csávás, Dányán, Désfalva, Harangláb, Héderfája, Küküllődombó, Küküllőpócsfalva, Küküllőszéplak, Magyarkirályfalva, Magyarsáros, Mikefalva, Szőkefalva és Vámosgálfalva.

Az elsorolt Kisküküllő megyei községekkel egy szempont alá esik a megye két kisvárosa is: Dicsőszentmárton és Erzsébetváros.

[...]*

Tehát a mai Magyarország területének egyhatodával fölérő földkiterjedésről, s azon félmilliót jóval meghaladó, tömör együttlakásban élő magyar néptömegről van szó, mikor a Székelyföldről és lakosságáról beszélünk. Még a román hivatalos statisztika adatai szerint is ebben a Kárpát-szögletben a magyar lakosság arányszáma 74,68%, vagyis *jóval túlhaladja a 70%-ot, melyet az 1938-ik év őszén a szudétanémet vidéken az egész terület birtoklására jogosító túlnyomó többségű aránynak vettek.*** A Székelyföldön ma is megvan ez a birtoklásra jogosító túlnyomó arányú többség, ezt a területet tehát *éppen a székelység kárára helytelenül és a néprajzi állapottal ellentmondón minősítették népkisebbségi területnek.* Ennélfogva a valósághelyezettel ellenkezik, ha ezt az egybefüggő néprajzi területet népkisebbségi jogrendszer alatt tartják, vagyis a terület népét a saját sorsa fölötti intézkedési többségi jogától elzárják, s egy más területen levő többség intézkedései alá kényszerítik.

* A kimaradt szövegrész részletesen taglalja a terület kiterjedését, lakosságát, nemzetiségi összetételét.

** 1938. szeptember 30-án a müncheni (olasz, francia, brit, német) egyezmény értelmében Csehszlovákia Szudétanémet vidékét Németországhoz csatolták.

[...]*

*4 megye, 9 város és 462 község a Székelyföldön.
Önkormányzatuk és vagyonuk eltűnése*

A továbbiakban Maros-Torda megyét csak tisztán székely jellegű kétharmadrész területével számítjuk a Székelyföldhöz. Az így számított 15.974 négyzetkilométernyi és 643.601 lakosságú Székelyföldön van 9 város és egy viszonylagos magyar többségű városi érdekeltség. A kilenc város közül egy van 30 ezer lakoson felül: Marosvásárhely. A viszonylagos magyar többségű város: Brassó, 15 ezer lakoson felüli magyar lakossággal. A többi városok közül 10 ezer lakoson fölül van kettő: Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely; ötezer-tízezer közötti lakosságszámú van kettő: Gyergyószentmiklós és Szászrégen; ötezer lakoson aluli van négy: Csíkszereda, Dicsőszentmárton, Erzsébetváros és Kézdivásárhely.

A jelzett kiterjedésű székelyföldi területen a városokon kívüli, többi községek száma 462. Ezekből a községekből 7 ezer lakoson fölül van 1, ez a csík megyei Ditró; 6-7 ezer közötti lakosság számú van 4: Hosszúfalu (a Csángóföldön), Gyergyóalfalu (Csík megyében), Gyergyóremete (Csík megyében) és Gyergyóbékás (Csík megye); 5-6000 közötti lakosságszámú van négy: Csíkszentdomokos, Gyimesbükk (Csík megyében), Zágón és a román többségű Magyarbodza (Háromszék megyében); 4-5 ezer közötti lakosságszámú van három: Gyergyószárhegy (Csík megyében), Kovászna (Háromszék megyében), Zetelaka (Udvarhely megyében), 3-4 ezer közötti lakosságú helység van 13, mégpedig a Csángóföldön Pürkerecz és Tatrang, Csík megyében Gyergyócsomafalva, Gyergyóújfalu, Gyergyótölgyes, Gyimeskö-

* A kimaradt szövegrész Maros-Torda megye román lakosságú részének leszámításával foglalkozik Székelyföld egészéből.

zéplak és Szépvíz, Háromszék megyében Kézdiszentlélek és Papolc, Maros-Torda megyében Mezőbánd, Udvarhely megyében Korond, Lövete és Székelykeresztúr. A felsorolt nagyobb lakosság számúakon kívül 2-3 ezer közötti lakosság számú 35 község, 1-2 ezer közötti lakosság számú 117, s ötszáz-ezer közötti lakosság számú van 160. Ezeket vehetjük közepes lakosság számú községeknek. És van még egészen kis lakosság számú, 500 lakoson aluli község 124.

Magyar uralom alatti időkben lényeges jellemzője volt ezeknek a községeknek, még a legkisebbeknek is, hogy megvolt az önkormányzatuk a saját helyi ügyeikre, s megvolt a gazdasági önállóságuk. A legkisebb községek saját elhatározásuk szerint szövetkeztek körjegyzőségekbe, hogy a nagyobb közigazgatási feladatok ellátására megfelelő hivatali szervezetet tartsanak fenn, de egyébként mindeniknek megvolt a saját életképessége, mert mindeniknek megvolt a közérdekű vagyona. A kisebb község is templomot, iskolát tudott a maga erejéből és áldozatkészségéből fenntartani, s gazdasági érdekű közös intézményekről, eljárásokról és beszerzésekről is tudott gondoskodni. Sőt volt sok olyan kisebb lakosságú község, amely a saját feladatai ellátására és közös szükségie fedezésére aránylag többet tudott tenni, s több rendet és életrevalóságot tudott felmutatni, mint a nagyobbak. A lakosság kisebb vagy nagyobb száma tehát nem volt lényeges tényezője az illető község életképességének.

Minden községet a saját történeti folyamata alakított ki, a saját különös életszükségei hoztak létre, és így a legkisebb község különállásának is megvoltak a sajátoszerű külön okai és fenntartó erői. Ezek miatt mesterséges összeolvasztások nem is vehették el a községi különállást. Még a város közelségű, a városokkal szinte már

egybeépült falvaikban is megvolt a különállás érdekének a sajátyszerű indokoltsága és érzékenysége, mely miatt a városi élettel való közösködés előnyeit nem vállalták, mert az rájuk nézve idegen és vissza nem térülő megterheléseket jelentett volna. Ahol azonban a más helységekkel való közös érdek természetes módon kialakult és minden községlakó megérezte a közösködés kölcsönös terhei fölött a kölcsönös hasznok túlnyomó voltát, ott magától előállott a több kisebb község egyközséggé olvadása, vagy egy kisebbnek a nagyobbhoz való csatlakozása.

A magyar uralom alatt ez a helytörténeti erő volt a községekre nézve a legfőbb alakító és fenntartó tényező. A községek személyisége így nem volt pusztán közigazgatási fogalom s felülről diktált csoportosulás, hanem népi gyökérből fejlődött és abból élő eleven valóság. Az állami és megyei közigazgatást is „közvetítette” ugyan, de helyi élete – bármilyen kicsiny volt is – fontosabb volt és lényegesebb annál a közvetítésnél. Ehhez képest a magasabb rendű közigazgatásnak is e természetes helyi életet figyelembe kellett vennie és ahhoz idomulnia, s nem a helyi életnek kellett a közigazgatás öncélúságába fölszívódnia. Különben pedig a magasabb rendű közigazgatás is a megyei önkormányzatból áradt lefelé, s a falusi és városi önkormányzatnak nem valami központosító hivatali szellem, hanem egy szintén történelmileg fejlődött, de szélesebb vidékre kiterjedő, további fokozatú önkormányzat volt a felügyelője, ellenőrzője és gyámolítója. Az önkormányzatoknak ebben a fokozatában a községek önkormányzata és természetes személyisége el nem veszett, hanem fokozottan érvényesülhetett, s felülről is mindig figyelemben és tiszteletben tartották.

Meg nem eshetett volna például az, hogy egy megye a községek költségvetésébe terhelően beleavatkozzék, s olyan kiadásokat írjon elő, amelyeket a község nem kívánt. A megye csak a község által elhatározott több terhelnek, vagy vagyoni elidegenítésnek a dolgába szólhatott bele, hogy mérséklően hasson, ha a község vagyoni, vagy adózó erejét a helyi elhatározások miatt veszélyeztetve látta. Akkor is csak visszatartóztató, figyelmeztető, óvó tanács volt ez, s nem pozitív kényszerítésekkel való behatolás a községi életbe. A községi élet önkormányzatát ez a negatívum gátolhatta ugyan, de abba mégse nyúlt bele, mert a községi önkormányzat további elhatározását nem helyettesíthette a maga módosító, mást akaró elhatározásával. A jóváhagyást megtagadhatta ugyan a község olyan elhatározásától, amelyet szertelennek látott éppen a község életképessége szempontjából, de aztán az már a községre tartozott, hogy a jóváhagyás ilyen megtagadása ellen felsőbb közigazgatási fórumokhoz forduljon-e, vagy korábbi elhatározása helyett milyen más módon segítsen magán.

A községi önkormányzatoknak ilyen tiszteletben tartása, illetve a községek külön vagyonának és vagyoni képességének ilyen felsőbbrendű önkormányzati védelme további hatással volt arra, hogy a községek személyisége erős körvonalakat kapjon, s a saját vagyoni és gazdasági erőit megtartsa, azokból fejlődjék és idegen terhek befolyásolása alá ne kerüljön. A községeknek saját magukon belüli összetartása így lett eleven valóság és mind fokozódóbb erkölcsi megszokás. A községek ezen az erkölcsi alapon vitték a maguk szegényei gondozását, s így fejlődött ki az a községi szellem, mely az egyes eltávozó községtagokra is gonddal volt, hogy azok ne kerüljenek elzúllódva vissza a község terhére. Ebből a szempontból nagy jelentősége volt annak, hogy a köz-

séghez tartozást, az úgynevezett községi illetőséget elismerték-e vagy sem valakire nézve. A *községi illetőség* fogalmában kifejlődött valami olyan sajátzerű erkölcsi tartalom, mely a testvérséggel, a testvér sorsa iránti közösségvállalással egyértelmű.

Az állami hatalomváltozás a községek közösségi érzésének, a község gazdasági és erkölcsi személyiségének ezt a kialakulását nagyon szétzilálta.

Románia a maga közigazgatási rendszerében még máig sem tudott megállapodásra jutni. A régi Romániában központosító irányú közigazgatás volt, mely részint az egykori bojáruralom hagyományait alkalmazta, részint a francia közigazgatási jogrendszer mintáját utánozta. Így ott a községi élet nem volt önkormányzati, hanem fölülről diktált. A régi Románia belga mintájú alkotmánya kimondta ugyan, hogy a megyék és községek jogi személyiségek, de ezek a „jogi személyek” semmi önálló létet a központosított közigazgatásban kifejezni nem tudtak. Ismeretlen volt a községi képviselőtestület, vagy a megyei és városi törvényhatóság intézménye, azoknak a maguk dolgaiban való tanácskozása és határozathozatala. Még ismeretlenebb volt, hogy ezek a helyi alakulatok maguk válasszák tisztviselőiket.

A község és megye a régi Romániában azt jelentette, hogy azoknak a helyi területeknek van egy-egy fölülről kinevezett vezető hivatalnok, s annak van megfelelő segédszemélyzete. Ez aztán az állami közigazgatást működteti azon a helyi területen, s csak ennek a közigazgatási helyi tagozódásnak van jogi személyisége és nem az illető helyi közönségnek. Vagyis a község és megye tulajdonképpen nem egyéb, mint az államigazgatás helyi részlete és semmi olyan külön társadalmi szervezettség, melynek vagyoni és erkölcsi összetartozandóságokból áll a lényege. Ennélfogva a régi Romániában községi és

megyei külön tulajdonokat nem ismertek, hanem csak községi és megyei vonatkozású államvagyonokat.

A régi Románia ilyen közigazgatási látását és elképzelését csak megerősítette *a trianoni békeszerződés is, mely francia felfogással fogalmazva nem ismert külön megyei és községi vagyonokat, hanem ezeket is államvagyonként adta át az elszakított magyar területeken az utódállamnak.* Így lettek a megyeházak, városházak, járási székházak, községházak, községi és városi iskolák, kultúrházak, megyei s városi kórházak, városi és falusi könyvtárak, városi népkertek, villamossági, vízvezetéki és egyéb közüzemek, vágóhidak, városi és községi gazdasági udvarok és épületek, aztán a községi erdők, legelők és minden más községi ingatlanok is mind-mind állami tulajdonok. Az épületek között paloták és művészeti vonatkozásban is nagy értékű berendezések, régi és új gépek, a levéltárakban és könyvtárakban rengeteg történelmi anyag és ritkaság, s általában minden átvett vagyonban egy-egy helyi közösségnek századokon át gyűjtött, őrzött és állandóan szaporított gazdasági és kulturális tőkéje, takarékosága, elődökről utódokra hagyományozott közhasznú javai is gazdát cseréltek. Sok-sok milliárdot érő vagyon, melyet még inkább növeltek a megyék, városok, községek pénzalapjai, követelése, s afféle ingóságjavarai is, mint legtöbb városban és községben az apaállatok, minta tenyészetek, s egyéb mezőgazdasági és erdőgazdálkodási eszközök és készletek...!

És mindezzel a sokmilliárdos vagyonra az államváltozás elhozta a teljesen ingyenes kisajátítást – államutódlási címen. A magyar időkben jól és élesen megkülönböztették ezt a vagyont az állami tulajdonban lévő vagyonoktól. Ez a vagyon az egyes helyi községek tulajdona volt, amiben a helyi közcélok vagy közérdekű magáncélok szerint csak a helyi közönségnek volt része. Társadalmi

tulajdon volt az, amiben a helyi hatóságok csak annak a helyi társadalomnak megbízottjaként rendelkezhettek. Állami hivatalnokok és szervezetek e vagyonba nem nyúlhattak bele az állam javára. Ha a helyi közönség e vagyonból valamit átengedett az államnak, azt csak kellő csereértékért tette. Mikor *a békeszerződés az államtól ennyire különböző helyi társadalmi vagyont mégis ellenérték nélkül adatta át a román államnak, akkor tulajdonképpen nem történt egyéb, mint a legnyersebb vagyonelkobzás és a magántulajdon intézményének példátlan megrendítése*. Hiszen a helyi társadalmak saját vagyona is mind-mind magántulajdon az államtulajdonnal szemben.

A magyar önkormányzati megyék, városok és községek közönségének ez a magántulajdona annál eszményibb formája és fejlődése volt a tulajdon intézményének, mert nem az egyéni önzésnek volt a kifejezése, hanem a helyi társadalom testvéri összetartását, egymáson segítségét volt hivatva ápolni. Elődökről utódokra átszálló közösségi gondolatot, közérdek iránti hajlamot és eszményt fejlesztett, s így hagyományos erkölcsöket tett nemzedékről nemzedékre mind erősebb folyamatá. A helyi közönség ilyen hivatású magánvagyonának állami elkobzása tehát egyszerűen kihúzta a talajt a helyi társadalom folyton fejlődő összetartása, testvérsége és otthonhelye iránti ragaszkodás alól. A magyar idők beli önkormányzatok a maguk vagyonával társadalmi összegeződést szolgáltak, legalább is ennek a hajlandóságát növelték, s így az egészséges helyi közszellem mind erősebb kialakulására hatottak. Tehát a helyi társadalomba az emberi haladás irányát vitték bele. A helyi társadalmi vagyonok állami elkobzásával ez a történelmi folyamat hirtelen szétzilálódott, s ez igen sok magyarázattal szolgál arra is, hogy a békeszerződésben Románia annyi

nyereséghez jutott, mégis miért nem tudott fejlődésbe lendülni? *Azért, mert éppen az általa nyert területeken megbontotta az addigi társadalmi fejlődés helyi folyamatait.*

Románia közigazgatása is ezért nem tudja a kellő nyugodtságu megalapozást megtalálni. Mióta Erdélyt Romániához csatolták, szinte minden esztendőben más-más közigazgatási törvényt hoztak. Az erdélyi Maniu Gyula kormányzata idején, 1929-ben a helyi önkormányzatoknak régi magyar mintára való visszaállításával is kísérleteztek. De ezt a kísérletezést annyira teletűzdelték az önkormányzat elleni óvásokkal, felügyeletekkel, ellenőrzésekkel és párhuzamos állami közigazgatással, hogy ebben a bonyodalmasságban a helyi közönség minden önkormányzati készségének el kellett vesznie. A régi királyság központosító irányú közigazgatási gondolkodásának így könnyű volt ismét felülkerekednie, s az újabb, de évenként mindig változó közigazgatási törvényekben mind csak ez a központosító irány szabályozza a vidéki élet kívánalmakat. *Nem ez élet kívánalmak szempontjából, hanem a helyi közönség iránti folyamatos bizalmatlanságból indul ki minden közigazgatási szervezés.*

Ennek a betetőzése a legújabb közigazgatási rendszer.* Ez a királyi parancsuralom alapeszméjéből kiindulva, az egész országot közigazgatásilag akként szervezi át, hogy az *addigi összes történelmi folyamatot mintegy eltörölni kívánja.* Valami olyan alapeszméje van, hogy fölülről erőszakolt szellemmel kell helyettesíteni a régi történelmi fejlődést, s akkor új országegység jön létre, amiben karikacsapásra megy a közigazgatás. Fölülről

* A Monitorul Oficial 1938. augusztus 14-i, 187. számában megjelent közigazgatási törvény a tartományok létrehozásával új közigazgatási szintet vezetett be.

lehelik bele a helyi közületekbe a fejlődési kívánalmakat, s akkor mindenütt valami egyenruhásított nagy helyi lendület lesz, mely a helyi képességek változatosságától nem függ és a helyi közönsséggel való szerves összefüggés nélkül is országegységet fog létrehozni. Ez a külső országegység a parancsuralmi közigazgatás eszményképe. Kísértetiesen hasonlít az osztrák-magyar birodalomnak II. József által erőltetett közigazgatási egyesítéséhez.*

Ebben a koncepcióban persze még inkább elvész a megyéknek, városoknak és községeknek a helyi közönység társadalmával való azonossága. Van ilyen helyi közönység, mely a megye, város és község területén lakik, de a megye, város és község mégsem az övé, tehát a bürokratikus megyének, városnak és községnek nincs helyi közönysége. A hajdani igazgatási formák megvannak, de népi tartalom nélkül. Sőt a formák szembeállnak és ellentétesek a rajtuk kívül került népi tartalommal. Úgy is vehetjük, hogy kétféle megye, város és község van. Egy, amelyik a régi hagyományos társadalmi összetartás életösztöneit őrzi, de nem törvényes, ezzel szemben áll a másik, mely törvényes, de nincs benne semmi hagyományos életösztönű társadalom. A Székelyföld 462 községére, kilenc városára, négy megyéjére és egyéb megyerészeire még fokozottabban áll ez a szembenálló közigazgatási kettősség. Itt, ezen a területen a hivatalos megye, város és község valósággal ellenfele a régi megyei, városi és községi társadalomnak.

* 1785-ben a vármegyerendszer helyett 10 kerületet hoztak létre Magyarországon. A vezetőiket és a tisztviselőket a központi kormányzat nevezte ki.

Elszegényítő és társadalombénító hatások a Székelyföldön az új közigazgatási rendszer miatt

Kellő figyelemben nem részesült még a magunk részéről se az a vagyonekbevitel, amivel a helyi közösségek társadalmi tulajdonát államtulajdonba vették, amivel a megyék, városok és községek alól az összetartó gazdasági alapot kihúzták. Ebben a vonatkozásban különösen végzetes a hatás a Székelyföldön. Eladdig a községi vagyontárgyak, az azokkal folyó gazdálkodás, a gazdálkodásból folyó jövedelem mind arra szolgált, hogy a község egyes tagjaira eső terheket csökkentse. Hiszen csak emlékeznünk kell arra, hogy igen sok községnek állami adófizetésre szolgáló vagyonrészei is voltak: erdők és pénzalapok. Ezekből nemcsak a községnek, mint magánbirtokosnak az állami adóját fizették ki, hanem a községi illetőségű minden egyes lakos adóját is. Ilyen módon történt igen sok helyen a község iskoláiról és temploma fenntartásáról való gondoskodás is. Aztán mindenütt volt községi szegényalap is, mely arra volt jó, hogy a községi illetőséggel bíró szegényeket segítse, azok kórházi költségeit, vagy idegenből való hazahozataluk és otthoni elhelyezésük kiadásait fedezzék.

A községi vagyonnak a mondott adózási, fenntartási és segélyezési célú rendeltetései mind közvetlenül a községhez tartozókon könnyítettek és segítettek. De még számosabb volt az olyan községi, városi és megyei vagyon, melynek jövedelméből kulturális és közhasznú intézményeket létesítettek és tartottak fenn, vagy tovább tanuló ifjakat láttak el ösztöndíjakkal. Különösen Csík és Háromszék vármegyékben voltak nagyobb tőkéjű ilyen alapok.* Maros-Torda megyében pedig a vármegye kezelésében állott „tizennégy falu havasa” elneve-

* Csíki Magánjavak

zéssel ugyanannyi községnek igen jól vezetett erdei és legelő gazdasága, melynek jövedelme szintén az illető községek kulturális szükségleteire fordítódott. A kulturális téren különösen kiemelkedett Marosvásárhely város sok alkotása, köztük több milliós költségen fölépített, művészi műkincsekkel teljes kultúrpalota, aztán a középfokú kereskedelmi iskola és zeneiskola. Csík megyének árvaháza volt Csíksomlyón, polgári iskolája és földműves iskolája Csíkszeredán, Kézdivásárhelynek árvaháza volt, Sepsiszentgyörgyön pedig művészi fölépítésű, s nagy értékű gyűjteményekkel teli múzeum állott: a négy székely vármegye közös tulajdona.*

Igen sok községnek volt saját költségén épített és fenntartott népiskolája, s még magyar időkben történt, hogy e községi iskolák közül Csík megyében 18-at, Háromszéken 78-at, Maros-Torda megyében 6-ot, Udvarhely megyében 84-et állami kezelésbe adtak át, de a községi tulajdont ez iskolák épületeire és területeire fenntartották. Az állami használat időtartamát úgy szabták meg, hogy ez addig tart, míg az iskolában magyar nyelvű lesz a tanítás. Még az ilyen feltételű átadás után is megmaradt Csík megyében 7, Háromszék megyében 7 és Udvarhely megyében 1 népiskola teljesen községi iskolai jelleggel, vagyis nemcsak az iskolaépület volt községi tulajdon, de az iskola egész fenntartásáról és az oktatói kar fizetéséről is az illető községek gondoskodtak.

A magyar időkbeli öröksége volt az is a székelyföldi egyes helyi önkormányzatok közönségeinek, hogy saját vagyonukkal részesedtek bizonyos állami iskolai

* A ma is működő Székely Nemzeti Múzeum, amelyet 1875-ben alapítottak. Boér Hunor: *A székely nemzeti múzeum a magyar tudomány és közművelődés történetében 1875–2000*. Budapest, 2007. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/boer/diss.pdf> (letöltve: 2020. 02. 20.)

intézmények létesítésében, de nem föltétel nélkül, hanem a helyi, illetve a székelyföldi kulturális érdekek különös felkarolásának a kikötésével. Így Székelyudvarhely város telkén és Udvarhely megye költségén épült fel a székelyudvarhelyi állami főreáliskola, továbbá az ottani kőipari és agyagipari állami iskola.* Kikötés az volt, hogy az iskolák elsősorban a székely ifjúság gyakorlati irányú neveléséről gondoskodnak és magyarul tanítanak. Gyergyószentmiklós város hasonlóan saját költségén és telkén építette föl az ottani állami főreáliskolát, itt is azzal a kikötéssel, hogy Gyergyó-vidék és aztán az egész Csík megye székely ifjúsága kapjon ott magyar nyelvű és gyakorlati irányú középiskolai oktatást. Marosvásárhelyen a város közönsége telkén és a megye közmunka szolgáltatásával építette föl az állam az ottani honvéd-hadapródiskolát is, a helyi közönségnek ez a vagyoni részesedése azzal a kikötéssel történt, hogy elsősorban a székely ifjak katonai nevelését fogja az iskola teljesíteni. Aztán az állami és helyi részesedések közönségéből épült fel közel 300 székelyföldi községben az állami népiskola is. Többnyire a községek adták a telket és legtöbb helyen magát az egész fölépítést is, vagy legalább építő anyagban és anyaghordó, szállító munkában adtak szolgáltatásokat. E részesedések legtöbbje ellenében a község a magyar nyelvű tanítást kikötötte, s igen sok helyen azt is, hogy az iskola tanítója a helyi egyházközség énekevezéri teendőit is ellássa.

A községek, városok és megyék saját tulajdonosi jogai persze teljes kizárólagossággal érvényesültek ezeknek a helyi közönségeknek gazdasági jellegű vagyoni javaiiban, vállalkozásaiban és üzemeiben. Szinte minden köz-

* Róth Edit: *Százéves a kő és anyagipari szakiskola. Fejezetek Székelyudvarhely szakoktatásának múltjából.* Infopress, Székelyudvarhely, é.n.

ségnek volt erdője, legelője, többnek volt mezőgazdasága, legtöbb maga tartotta az apaállatokat. Minden városnak megvolt a maga mintagazdasága, fogatai, szekerei, tehenészete, kertészete, s azokban az alkalmazottak egész serege. A gazdagabb községekben is ez volt a helyzet. Igen sok községnek volt községi vendéglője és korcsmája. A városok mindenikének volt villanyvilágítási üze me, Marosvásárhelynek pedig igen nagyszabású vízműve is. Még néhány nagyobb község is haladt úgy a városiasság felé, hogy saját üze me volt a villanyvilágításra. Az se maradhat megemlítetlenül, hogy minden városnak több bérház állott a tulajdonában.

A felsorolt gazdasági jellegű vagyoni javak, vállalkozások és üze mek mind kifizetők voltak, vagyis fenntartásuk költségén túl jövedelmet is hoztak. A jövedelem egy része jövő beruházásokra szolgált, de többnyire nagyobb része volt az, mely a helyi önkormányzat költségvetésében a bevételeket szaporította és így a helyi pótdadót csökkentette, vagy éppen teljesen fölöslegessé tette.

Az ilyen természetű vagyoni javak köze tartoztak a kaszárnyák is, amelyek Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely városban az illető városok tulajdonai voltak, illetve Csíkszereda városban a Csík vármegyéé. Ezekért a katonai kincstár olyan bért fizetett, mely az épületfenntartás költségein túl még fölösleget adott. Már a község házak, városházak, járási székházak és megyeházak nem voltak ilyen jövedelmezők, hiszen az illető önkormányzat saját hivatalai elhelyezésére szolgáltak. De otthont adtak annak a helyi önkormányzatnak, a székely közönség magáénak érezhette azokat, saját fiai munkahelye volt azokban, saját közvéleményének, elhatározásának, akarat-képződésének a kiérlelődése folyt bennük. Legtöbbjük önmagában is építészeti érték, de összegyűjtő vonatkozásai és jelentő

sége folytán mindenik ilyen önkormányzati tulajdon-
épületnek megvolt a maga nagy erkölcsi és történeti
értéke a székely nemzetre nézve.

Mindezek elvesztek, még az önkormányzati irattárak
is kótyavetyére kerültek! Udvarhely megyének, mint az
egykori székely anyaszéknek levéltárában sok becses
történelmi anyag volt az egész székely nemzetre vonat-
kozólag. Ott őrizték a székely nemzet XVII. századbeli
hadi összeírásait, s ezek birtokában Udvarhely megye
levéltára még az államváltozás előtti idők legutolsó évé-
ben is hiteles hely volt a székely nemesi családból való
eredet bizonyítására. A székely összeírás nagybecsű ok-
mányain kívül több fejedelmi irat, több legfelső törvény-
széki döntés, aztán az egész székely nemzet törvényho-
zásának több emléke is ott állott az Udvarhely megyei
levéltárban, az úgynevezett „nemzeti láda” kopott fájú,
nehéz vasalású tartójában. Államutódlási jogcímen ezt a
megyei tulajdonban levő nemzeti ládát, becses történelmi
tartalmával együtt elszállították Bukarestbe. Lehet, hogy
Jorga Miklósnak, a leghíresebb román történetírónak a
rendelkezése alá adták. Hasonló lett a sorsa Székely-
udvarhely város történelmi értékű régi okmányainak.*

Az összes önkormányzati székely vagyonnak román
állami tulajdonba kerülése elsősorban elszegényedést
és a történelmi életformák kedvezőtlen megváltozását
idézte elő. Eddig a székelység a maga önkormányzati
vagyonából adót fizetett, iskolákat és egyházakat tartott
fenn, szegényeket segített, fiait taníttatta és neveltette,
aztán a maga embereit helyezhette el az önkormányzati
gazdálkodásokban, üzemekben és vállalkozásokban.

* Az említett iratanyag tartalmáról és történetéről ad világos
képet: Hermann Gusztáv Mihály: Udvarhelyszék levéltára. In
Aeropolisz. Történelem és társadalomtudományi tanulmá-
nyok, 2001. Székelyudvarhely, 86–96 p.

Mindez az egész székely társadalom életvitelének a lényeges megkönnyítését, folytonosságot és bizonyosságot jelentett. Az önkormányzati vagyonok elvételével mindez teljesen megszűnt. Ennek pótlására minden egyes székelynek a maga magánvagyonát kell igénybe vennie, jövedelmét folyton apasztania, ha pedig jövedelme nincsen, akkor idegenben kell járnia a koldus-utat. A közigazgatás, az önkormányzati vagyon megszűnt a segítője lenni.

Legkifejezőbben megláthatjuk ezt a változást az olyan községekben, hol az odavaló illetőségűek állami, egyházi vagy iskolai adóit valamely községi erdő, vagy egyéb gazdaság, vagy kamatozó pénzalap jövedelméből fizették. Miután az ilyen jótékony hatású helyi közvagyonok állami tulajdonná lettek, az állam azok jövedelmét nem az egyes magángazdaságok könnyítésére, nem egy-egy községlakó terheinek az átvételére, hanem saját céljaira fordította. Viszont az egyesek adóterhei a békeévekhez képest igen megsokszorozódtak. A „Bukaresti Magyar Sajtótudósító” című adatgyűjtemény például egy 1935. június 21-iki közleményében kimutatja, hogy Háromszék megyében a föld adója ötszörte több, mint a háború előtti időkben, az iparosoknál pedig 400-szoros, a kereskedőknél 700-szoros, a szabadfoglalkozásúaknál 1600-szoros emelkedést mutat az adó. Az ennyire megszapordó adóteher most már az olyan székely községekben is az egyes magángazdaságokra szakad, ahol megfelelő községi vagyon volt e terhek átvételére.

Amint mondtam, az ilyen teherátvevő községi alapok esetében legkifejezőbben megnyilatkozik, milyen hatással járt a községi vagyonok államosítása a székely társadalomra. A községi vagyon elveszett, a magángazdaságok könnyítését már nem teljesíti, s még azonfelül a magángazdaságok közadózási terhe is meggyarapodott.

Az alapveszteségeken kívül még a magángazdaságok évről-évre megismétlődő vesztesége is állandósult. Nem is kétszeres így a székely magángazdaságok vesztesége, hanem annyszoros, ahányszor több újesztendőben kell újból adózni. A szegényítés fokozódása nyilvánvaló, s a községi vagyonok államosításának íme ez a legfeltűnőbb székelyföldi hatása. Ellenvethető volna, hogy hiszen a volt községi javak állami tulajdonban is visszatérülhetnek a községek közigazgatásának, s egyéb közszükségleteinek az ellátására. Elméletileg ez így lehet, de a Székelyföldön más a valóság. A Székelyföld megyéi, városai, községei szeretnék a maguk magyar egyházait, iskoláit tovább is segíteni, az állami közigazgatás azonban ezt a helyi kívánságot elutasítja, sőt a székely megyéket, városokat, községeket arra kényszeríti, hogy az addigi önkormányzati vagyonok jövedelmét román templomok és iskolák építésére fordítsa, ezek fenntartásáról gondoskodják.

A helyi közigazgatásban nincs önkormányzat, tehát annak keretében idegen közigazgatási személyzetet alkalmaznak. A volt községi vagyonok jövedelme ezeket táplálja. A helyi közüzemek jövedelmét pl. bukaresti központba kell szállítani, onnan annyit visszaadnak, amennyi a közüzemek úgyahogy való tovább folytatására szükséges, de már fejlesztésre és új befektetésre a székely városok közüzemei még saját jövedelmeikből se kapnak semmit. Amellett a közüzemekben is legfőljebb egy-két szolgát tűrnek el a helyi székely lakosságból, de vezetőt, nagyobb hatáskörű alkalmazottat, jobb fizetésű munkást már mind idegenből hoznak.

Ígv látható, hogy a székely helyi közületek javainak állami tulajdonná tétele nem térít vissza semmit a széke-lyeknek. Van a belügyminisztérium kezelésében egy állami „falupénztár”, abból a román vidékek falvai kamat-

mentes kölcsönöket, sőt ingyenes adományokat kapnak a maguk fejlesztésére. Székely község még nem részesült ilyen szerencsében, pedig bizonyára az ő volt pénzalapjainak jó része is ott van abban a falupénztárban, s már néhai vagyonuk jövedelmeit is oda utalták.

A Székelyföldön mindig jó megyei, helyi és állami utak voltak, mert a talajviszonyok is kedvezők erre, s az útépitési és útfenntartási anyagok is ott vannak legbővebben kézügyben. Mégis ma ott vannak az ország legrosszabb útjai. Viszont román vidékeken az útfenntartás jó, sőt helyenként fényűző. Ebben pedig bőven benne van a székely megyék egykori útalapjainak a vagyona, s mai utadózásának a folytonos jövedelme.

A székely közéleti, gazdasági és közművelődési céloktól teljesen idegen, s még a székely területeken erőltetett román intézményektől is távol áll sok olyan kiadás, amit az új közigazgatás a székely megyék, városok és községek költségvetéseire rákényszerít. Így például még Bukarest szépirodalmi fejlesztésére s a kolozsvári görög keleti székesegyház fölépítésére is tetemes hozzájárulásokat kellett e székely költségvetésekbe fölvenni, aztán a székely társadalomnak a saját magángazdaságaiból kiizzadni.

Ennyi gazdasági elszívást idézett elő a Székelyföldön a helyi közigazgatási vagyonok állami tulajdonba vétele, s az a sok idegen érdekű megterhelés, ami ebből vaslogikával, vagyis bilincsrakó következetességgel előállott. Ennek elszegényítő hatását még azzal se igyekeznek mérsékelni, hogy legalább a székely nép társadalomképződésének valami felfelé haladó utat adjon a közigazgatás. Ha e közigazgatás alkalmazottai a székely nép fiai lehetnének, akkor még az ő javadalmazásukban valami visszatérülne a székelységtől elvett közigazgatási adózásokból, azonban a központosító és romanizáló állam-

igazgatás szempontjaival ellenkezik, hogy egy nem román népvidéket a saját fiai gondozására hagyjon. Bizalmatlanság is ez, de még inkább uralkodni vágyás és egy idegen nép kiaknázására [való] törekvés. Emiatt történik, hogy az állam a székelyföldi helyiérdekű közigazgatásban is túlnyomóan csak fajromán embereket alkalmaz. Ezzel még e helyiérdekű közigazgatás életpályáit is elzárja a székelység elől, s idegen középosztályt igyekszik beékelni a székely népréteg fölé, ami természetesen megakadályozza, hogy a székely társadalom értelmi középosztálya tovább fejlődhessen. Az új rendszer a nép elszegényítését így társadalmi alározkadásokkal, s folyton halmozódó feszültségekkel is súlyosbítja. A múlthoz képest ebben mutatkozik meg leginkább az a nagy változás, hogy a mai székelyföldi hivatalos megye, város és község mennyire szembenálló ellenfele lett az igazi, a helyi közönség őslakos társadalmából álló autonóm megyének, városnak és községnek.

[...]*

Egymást kizáró történelmi fejlődések. A különbségek eltakarása nem megoldás

Nem a mindenáron való hibakeresés vezetett, mikor a Székelyföldre ráterhelt közigazgatási rendszerről az előbbi fejezetekben foglalt megállapításokat tettem, nem is azt akartam főképpen kiemelni, hogy a Székelyföld rovására a nemzetiségű indulatú elnyomások célzatossága is megvan, mert maga a romániai általános közigazgatási fejlődés is olyan, hogy az az ország többi népét is hátrányokkal sújtja. A románság ugyan részesedik a bürokrácia előnyeiben is, mert jórészt maga adja a hivatalnoki osztályt, s az ezekre fordítódó állami kiadásokat

* A kimaradt szövegrész az 1938-as új területi, közigazgatási beosztással és annak következményeivel foglalkozik.

így jórészen a románság magának tudja megszerezni. Azonban a bürokráciának az életre ráfekvő akadályozásai is vannak, melyek általában az egész közönséget és így a románságot is sújtják. Annál inkább sújtják azt a székelységet, mely századok óta a helyi közösségek önkormányzati megszokásában élt, s helyi, megyei és nemzettársadalmi életét ezzel az önkormányzati szellemmel irányította. Ezzel intézte gazdasági, egyházi és iskolai ügyeit, s ennek a segítségével talált társadalmi osztályai között kiegyenlítődéseket.

A hamisítatlan önkormányzat bizony nagy és üdvösdolog. A helyi élet föladatainak önerős megoldásait hozza magával, tehát azt is, hogy a helyi bajok elszigetelődjenek és maguk forrják ki elmérgesedésük leküzdésére az ellenmérgeket. Másrészt a helyi jólét előnyei se pazarlódnak el, hanem az elégedettséggel töltvén meg a maguk helyi közéletét, szomszédos helyi életekre is buzdítóan, példaadóan hatnak, s így közvetve egész vidékek és az ország közéletére is előidéznek az egészséges kölcsönhatásokat. Ez az alulról és a belülről való növények természetes életfolyamata. Ezzel szemben, a fölülről és kívülről parancsolt erőltetések valami olyan ténykedések, mintha a fűvet és a fát kézzel akarnák nyújtogatni, hogy kibújjon a földből és megnőjön. Persze, hogy az ilyen nyújtogatás csak kirángatás a természetes környezetből, s az elszáradások siettetése és előidézése. Vagy van egy másik módja a fölülről és kívülről való erőltetéseknek, mikor a természetes erejű növényeket bizonyos más vidékek törpébb növényéhez mintegy visszatörpíteni akarják, hogy egyformásítás legyen. Ez is olyan, mint ha kőlapokat helyeznének az erőteljes növényre, s persze a kőlap elfojtó nehezéke alatt megint előáll az elszáradás. Így csakugyan meglesz az egyformaság. A mesterséges

növelés is, a mesterséges visszafejlesztés is egyformán előidézi az életteleniséget.

Románia a maga közigazgatási rendszerében azért mellőzi az önkormányzatok természetes útját, hogy a maga régi területén ugrásszerűen pótolja az elmaradottságot, viszont új területén visszanyomja az addig elért fejlődések színvonalát. Az előbbihez a fölfelé húzgáló, s az utóbbihoz a lefelé sajtoló eljárást használják, s ehhez kell az egyformásított, fölülről dirigált s a közönség életével semmi szerves összefüggésben nem álló közigazgatás. A természetes növények kárát és elbénítását elérhetik ugyan vele – s ez a helyzet a Székelyföldön –, de ezzel nem érhetik el a természetes elmaradottságok pótlását. Hiába akarnak mesterkélt tenyészetet, hiába akarnak ugrásszerű fejlődéseket; a természetben ugrás nincsen.

Rámutatnak arra, hogy a nyugati nagy közigazgatások milyen nagy fejlődéseket tudnak felmutatni a társadalmi életben, holott központosító irányúak. Csak azt felejtik el, hogy a nagy nyugat társadalmi fejlődése mindenütt önmagából, a maga erejéből, a maga önkormányzati szabadlendületéből érlelődött ki, s ehhez képest a központosító közigazgatás csak eszköz, de nem az életalakulás célja. Eszköz a fejlett társadalmi élet nagyobb kiterjedésű érvényesítésére, de sehol se szünteti meg az addigi önkormányzati fejlődéseket. A fasizmusnak is, a nemzeti szocializmusnak is megvan a központosító jellege, de nem ebből áll csak a tartalma. A fasizmusban az állam a mindenható, de benne mégis az egyes nagy termelési ágak érdekei az igazi diktálók, s ezek elért fejlődése az, aminek védelmére állami központosítás van. Ez a központosítás mind az elért termelési fejlődések önkormányzati testületeivel van szerves összefüggésben, ezeket szolgálja, s nem önmagát. Hasonló a helyzet a német

nemzeti szocializmus rendszerében. Itt a termelő fejlődés még hatalmasabb, s annak világviszonylatú hatáskifejtése végett van szükség központosított közigazgatásokra. De itt az állam is csak eszköz a néphez képest, tehát úgy az állam, mint a központosított közigazgatás csak a nép önkormányzatának a fokozott kifejezőmódja.

Amellett azt is meg kell jegyeznünk, hogy úgy az olasz fasizmus, mint a német nemzeti szocializmus alulról, a népből nőtt az államhatalomba, s nem olyan erőltetés, mely fölülről, az állam felső rétegeiben nyomasztódott aláfelé a népre. Ilyen alulról növésben más a központosított közigazgatás, mert a népakaratnak a természetes következménye. Míg a fölülről erőltetéssel ilyen természetes fejlődés nincs a központosított közigazgatásban, hanem csak a népellenesség.

Más nagy nyugati államok központosító irányával se bírja el az összehasonlítást a romániai önkormányzat-ellenes közigazgatás. Franciaország szolgált leginkább mintául a romániai központosításhoz, s valóban a francia megyék inkább állami közigazgatási szervezetek, mint a helyi közönség sajátjai. Azonban ott is alulról jött népi konvulziók* és történelmi nagy fejlődések átélései hozták meg ezt a közigazgatási formát, melynek mégis a néptömegek a tulajdonosai, mégpedig a parlementre és a kormányra gyakorolt igen nagy és szinte idegesen érzékeny hatásuk folytán. Amellett a nép fejlettségi foka is olyan, hogy nem alárendeltje a közigazgatásnak és államnak, hanem fölöttese és irányítója. De még itt is megvan a központosításnak sok akadályozó gátlása, ami miatt mind erősebb a francia közigazgatás tudományában az olyan kíváncsi, hogy a kinevezési rendszer helyett a helyi választások rendszerével igazi helyi önkormányzatokat kell létesíteni. (Lásd H. Bertelemy

* görcsök

„Traité Elementaire de Droit Administratif” című művét 1926-ból, különösen a 112-ik oldalon.). Ami pedig a francia városi és községi életet illeti, abban a helyi tanácsok működése igen élénk, s azok választott tisztviselői inkább vezetik a helyi közigazgatást, mint az állami központ kinevezettjei.

Hogy Anglia és Amerika mennyire a helyi önkormányzatok fokozatán építette és tartja fenn közigazgatását, az köztudomású. Ezekre a nyugati nagy közigazgatásokra tehát egyáltalán nem lehet hivatkozni, hogy a romániai közigazgatási központosítást, illetve annak önkormányzat-ellenességét védjék.

Ennek a sajtószzerű román közigazgatási és központosító kormányzati iránynak legtalálhatóbb védelmét Jorga professzor, a már említett neves történétíró mondta el, mikor a királyi parancsuralmat úgy indokolta, mint a román történelmi fejlődés következetes folyományát. Arról volt szó, hogy az új alkotmány szakított az előbbi, 1923-ik évi, illetve 1866-iki alkotmányok alapelveivel, mely szerint „a király csak uralkodik, de nem kormányoz”. Jorga ezzel a korábbi alkotmányelvvel szemben rámutatott arra, hogy ezek az alkotmányok csak idegen minták beültetése voltak és soha a román életbe bele nem gyökereztek. Az igazi román alkotmányos fejlődés az volt, hogy a fejedelmek patriarchális abszolutizmussal kormányoztak, sőt igazgattak, legkisebb életrészletekbe is beleszóltak. Ezt a fejlődési folyamatot papiros alkotmánnyal megszakították 1866-ban, de valójában a román közélet azt tartotta természetesnek, hogy a király kormányozzon is, nemcsak uralkodjék. Ennek a román életfolyamatnak a visszahozatala és az idegen mintájú népjogi alkotmányosdinak a kiküszöbölése a mostani legújabb királyi parancsuralom.

Ám amilyen találó ez az indokolás Románia régi területére, az egykori moldvai és havasalföldi fejedelemségekre, éppen annyira feltűnteti a különbséget Románia új területeinek alkotmányos fejlődésével szemben. Ezek közül a volt magyarországi terület, s benne a Székelyföld is élénk ellenhatásban állott mindig minden patriarchális, vagy nagyhatalmi abszolutizmus ellenében. Mindig a maga hagyományos szabad életét és önrendelkezését védte minden felülről jövő akarásokkal, uralkodói, katonai és hivatalnoki beavatkozásokkal és elnyomással szemben. Ezek a küzdelmek valóságos közéletté tették annak a népfelfogásnak a megvalósulását, hogy a maga helyi viszonyaiban ő nemcsak tanácsadó, hanem elhatározó és döntő tényező is. Továbbá, hogy más hasonló ilyen helyi tényezőkkel együttesen adja azt az összefüggést, mely lényegében nem egyéb, mint az egész nép önrendelkezési joga, az egész ország alkotmányos szabadsága. Ez nem valami hiúságkérdés volt, hanem a gazdasági és szellemi élet összes gyakorlati megoldásai ebből az önrendelkezésből és népszaporodásból folytak.

Látható tehát, hogy ami a régi Romániában következetes történelmi folyamat, az viszont a Székelyföld történelmi folyamatával szemben valami éles ellenmondás. A két történelmi folyamat egymással össze nem egyeztethető. Ennek az egymást kizáró szembefordulásnak vas-kényszerű következménye az, hogy a Székelyföld mai közigazgatása a székely nép vagyoni és szellemi érdekeit, s társadalmi fejlődését nem szolgálhatja, hanem azokat mind végzetesebben elszívja és elfojtóan agyonterheli. *Ebből szabadulást csak az hozhat, ha a központosító közigazgatás helyébe minden történelmi vidék olyan önkormányzatot kap, amilyen az ő történelmi fejlődésének, s ebben a maga vagyoni, szellemi és társadalmi érdekeinek legjobban megfelel.* A múlt figye-

lembevétele nélkül a jelen kérdéseit megoldani nem lehet. Látszólagos egyformásításokkal el lehet takarni a történelmi vidékek változatait, de az eltakarás alatt az élet különbségei ott vonaglanak és kínlódnak, s kínjuk annál emésztőbb, mennél nagyobb némaságra vannak kárhoztatva. Ezeknek a vonagló és kínlódó életproblémáknak a letakarása csak elburkolás, de nem megoldás. *Esetleg élve eltemetés, de nem emberiség,* az eszményi állam embercélú nagy rendeltetésével soha nem fér össze.

A Székelyföld élettere, népesedési viszonyok

Alapvető megállapításként indulhatunk ki abból, hogy Románia a világháború utáni nagy osztozáskor 103.093 négyzetkilométer területet kapott a régi Magyarországtól. Egy négyzetkilométer egyenlő 174 katasztrális (1600 négyzetöltnyi) holddal. Románia tehát kapott Magyarországtól 17.933.168 katasztrális holdnyi területet. Ebből a területből jelen tanulmányunk korábbi megállapításai szerint a Székelyföld kiterjedése 15.974 km², vagyis 2.779.476 katasztrális holdnyi. Ez a székelyföldi kiterjedés a Magyarországtól elszakított egész területnek egyheted része (15,5%). Az említett székelyföldi területből korábbi fejtegetéseink szerint leszámítottuk Maros-Torda megye románjellegű egyharmad részét, s további fejtegetéseinkben is csak Maros-Torda magyar jellegű kétharmad részét vesszük mindig számításba, ha a négy székely vármegyéről szólunk.

Az így körvonalazott székelyföldi területen a lakosság száma 643.601, vagyis 5-tel elosztva 128.720 család. Egy családra tehát jutna 21,6 holdnyi megélhetési tér, 40 emberre, 8 családra egy km², vagyis 174 hold. Természetesen ilyen elméleti felosztás a valóságban nincs, mert a gyakorlatban vannak hozzáférhetetlen, lakatlan és meg-

élhetésre nem használható területek is. A Székelyföld azonban a közvetlen kenyértermelő és lakható helyeken kívül természeti kincsekkel, ásványok, fák és növények gazdagságával is el van látva, amelyek kellő kihasználás mellett a megélhetés átlagos lehetőségét növelik.

De ha ezektől a föltevésektől mind elzárkózunk is, akkor se vehetjük a székelyföldi életterületet nagyon megkisebbitettnek. Egy 1896-ból való hivatalos adóztatási statisztika van előttem, mely szerint Csík megyében 20.122 hold volt akkor a nem-termő terület, Háromszék megyében 17.946 hold, Maros-Torda megyében 19.794 hold, és Udvarhely megyében 23.567 holdnyi kiterjedésű. Ez a kereken 80 ezer holdnyi terület, a Székelyföld egész két millió 780 ezer holdnyi területéhez képest 2,8 százalék, ami nem nagyon változtatja meg azt az arányt, amit a népesség elférésére lentebb közöltünk. Ennek a 80 ezer holdnak a leszámításával is egy emberre 4,2 hold, egy öttagú családra 21 hold jutna. A székelyföldi terület 15.974 km² a 80 ezer holdnak 459 km² mennyiségével 15.515 km²-re apad, de így is a népsűrűség csak egy embernyivel emelkedik négyzetkilométerenként, vagyis a főntebb említett 40 ember helyett 41 emberre jut egy km².

Ez még mindig kedvezőbb népsűrűségi szám, mint az egész Romániáé, [ahol] 60 ember van négyzetkilométerenként, vagy a Magyarországé, hol 86 az arányszám. Egyszóval: a Székelyföld elég tágas területet kínál, s a család szaporaságnak is biztos eltartója tudna lenni. Mégis a mai helyzet az, hogy a székelységnek jó életkilátásai éppen nincsenek, otthona földjén nem tudja eltartani magát, s családszaporasága is megállott. A háború előtti sok gyermekű családok helyett ma már általános jelenség a Székelyföldön a gyermekáldástól való tartózkodás. Különösen a székely városokban észlelhető a

lakosság folytonos apadása, amire éles világot vethet a következő, 1934-ből való hivatalos összeállítás:

Város neve	Lakosság	Szüle- tések száma	Halálo- zások száma	Ezrelék: - apadás + szaporodás
Székelyudvarhely	8540	133	203	- 85
Kézdivásárhely	5050	64	101	- 7,3
Marosvásárhely	38.243	577	578	00
Csíkszereda	5018	84	79	+ 1.0
Sepsiszentgyörgy	11.027	196	154	+ 3,8
Gyergyószentmiklós	11.243	262	203	+ 5,2

Amint mondtuk, ez az összeállítás az 1934-ik évből való, s csak Gyergyószentmiklós tekintetében mutat megnyugtató arányokat. De az összes székely városok apadási folyamatát ez nem nagyon tudja ellensúlyozni. Amellett az is bizonyos, hogy nemcsak egyetlen esztendő jelensége ez, hanem már azelőtt is évek óta mutatkozott, s mindinkább az állandó hanyatlás irányát kezdi fölvenni. Székelyudvarhely még 1910-ben 10 ezren fölüli lakosú város volt, Kézdivásárhely 1910-ben 6079 lakosú, Sepsiszentgyörgynek is 1920-ban 152-vel több volt a lakosa, mint amennyit a fenti 1934-ik évi adat mutat. Marosvásárhely az 1890-től 1920-ig tartó harmincéves időszakban 15 ezerről 30 ezren felülre emelkedő számmal megkétszerezte lakosságát, de az 1920 óta 1934-ig folyó 15 év alatt negyedére visszaesett ez a növekvés, 1934-ben pedig már teljesen megállott.

Ami Csíkszeredát és Gyergyószentmiklóst illeti, ezekre nézve is – habár itt még tart a népszaporodás folyamata – feltűnő lehet az ottani lelkészi hivataloknak egy-egy 1913-tól 1934-ig összeállított kimutatása. Ebből az

tűnik ki, hogy a házasságkötések száma folyton apad, sőt egyes években ebben a két városban is a halálozások száma, túlhaladta a születéseket. Íme a kimutatások néhány adata:

Csíkszereda			
	Születés	Halál	Házasság
1913-ban	106	95	20
1914-ben	114	68	20
1919-ben	63	49	26
1920-ban	51	58	21
1932-ben	51	60	21
1934-ben	55	53	21
Gyergyószentmiklós			
1913-ban	325	198	55
1914-ben	318	213	36
1919-ben	243	163	97
1920-ban	249	169	81
1932-ben	190	158	45
1934-ben	260	156	56

Mindenesetre leginkább megdöbbentő a kihalási folyamat Székelyudvarhely városban, ahol mind ismétlődő jelenség, hogy a halálozások száma túlhaladja a születéseket, vagy legalábbis a két ellentét aggodalmas egyensúlyban tartja egymást. A szomorú hanyatlás 1925 óta indult meg, s nem tud erőt venni magán, ha egy-egy évben kedvezőbb lesz is a fordulat. Íme az ottani két legnagyobb egyházközség, anyakönyveinek az egybehangzó adatsora:

Római katolikus anyakönyvek			
Évszám	Születés	Halál	Házasság
1913	129	104	31
1925	104	73	27
1927	92	85	18
1928	81	79	31
1931	74	76	20
1932	76	63	28
1933	72	75	20
1934	76	107	27
Református anyakönyvek			
Évszám	Születés	Halál	Házasság
1913	53	41	14
1925	42	34	12
1927	32	37	17
1928	28	46	15
1931	30	41	18
1932	39	36	12
1933	26	37	22
1934	22	45	24

Székely városaink, még Marosvásárhelyt is ideszámítva, az országos forgalomtól elszigetelve, a maguk vidékeire bezártan élnek. Általában is a falu táplálja és lendíti a várost, de ez még inkább úgy volt és úgy van a Székelyföldön. A székely városoknak a világháború utáni hanyatlása tehát visszavezethető arra, hogy a környező székely falvaknak nincs eladni és venni valójuk a városban, s mind nagyobb az igénytelenségük. Vagy elvándorolnak messzi forgalmasabb városokba, hogy munkát

keressenek, vagy valami házi termelésüket ott jobban eladhatták. A falu válsága megérzik a székely városokon.

A székely megyék közül legélhetőbb állapotban Háromszék van, s most a legküzdőbb sorsú Csík megye. Azért mégis érdekes, hogy bár a két megye bizonyos szempontokból ellenkező élethelyzetű (Háromszék termékeny síkságú, Csík havasi földű, Háromszék túlnyomóan protestáns, Csík túlnyomóan katolikus), azért mindkettőben a falvak népe milyen azonos jelenségeket mutat a népszaporaság hanyatlása tekintetében. Íme két adat egymás mellé állítva: Köpecz háromszéki falu református anyakönyvei szerint 1914-ben 30 volt a születések száma, 1934-ben pedig 15. Csíksomlyó r. kath. anyakönyvei szerint 1914-ben 67 volt a születés, míg 1934-ben 38. Szinte ugyanaz a százalékos aláhullás mind a két faluban. A székelyföldi falu népe bármilyen különböző természeti és lelki adottságokat örökölt át őseitől, ma ugyanazon egy-hiten van a jelen és jövő életkilátásainak az értékelésében.

Még ideiktatunk néhány adatot a népszaporodási tünetek megvilágítására: születési arány az egész Romániában 32,56 ezrelék, Erdélyben 26,79, Csík megyében 27,20, Udvarhely megyében 26,50 Háromszék megyében 23,10 ezrelék. Halálozási arány az egész Romániában 19,66 ezrelék, Erdélyben 18,24, Csík megyében 18,10, Háromszék megyében 16,80, Udvarhely megyében 21,80 (az országos átlagon fölül). Szaporodási arány az egész Romániában 12,90 ezrelék. Erdélyben 8,45, Csík megyében 9,10, Háromszék megyében 6,32, Udvarhely megyében 4,70, Brassó megyében 5,70, a hétfalusi csángók között 3,90 ezrelék.

Ezek a számok elég beszédesek. Feltűntetik azt, hogy a Székelyföld a halállal még tud küzdeni. Csak éppen Udvarhely megyében nem bír vele, még a kétgyermek-

rendszerben évszázadok óta kitartó brassói szászoknál is alább marad, s csak a derék csángóföldiek szorulnak még alább. Tehát e szomorú kivételtől eltekintve, a halállal még tudnak küzdeni a Székelyföldön – sőt Csík megye még az erdélyi átlagos szaporodási színvonalat is fölül tudja múlni –, azonban az étellel való küzdelemben az országos átlagon alulmarad az egész Székelyföld.

Pedig láttuk, hogy a házasságkötések száma nem apadt a világháború előtti időkhöz képest. A születések mégis kevesbednek, sőt amint egy csíki és egy háromszéki falu esetében, s az összes székely városoknál láttuk, a születések kevesbedése a háború előtti születési arányszám felénél is alább szállott. Van még gyermek a Székelyföldön, de valami zártszám kezd rájuk nehezedni. Nincs az életrevalóságban hiány, mert hiszen a halálozási arány nem vett erőt rajtuk, de mégis egyre kevesebben vannak, mert kevesebben születnek. A székely család gondja nagyobb lett, mint volt a világháború előtt. Erdély és az ország többi népeinek mind könnyebb a család iránti gondja, mint a Székelyföld népének.

Erdély és a vele csatolt volt magyarországi területek kiterjedése 103.093 négyzetkilométer 5.200.000 lakossal. Ebből a Székelyföld 15.974 négyzetkilométer terület és 644 ezer lakosát levonva, marad 87.114 négyzetkilométer, 4.556.000 lakossal. Egy négyzetkilométerre jut 52 ember. Az egész Romániában a népsűrűség egy km^2 -en 60 ember. Ezzel szemben láttuk, hogy a Székelyföldön csak 41 a km^2 népsűrűség, tehát itt nagyobb volna az életkeret, mint akár a többi Erdélyben, akár az egész Romániában. És mégis milyen ellenmondás, hogy egész Romániában is, de egész többi Erdéllyel szemben is ebben a székelyföldi nagyobb életkeretben több a gond és nagyobb, emésztőbb, családot apasztóbb a küzdelem!

Itt valami hibának kellett közbe jönnie! És nem kereshetjük a hibát magában a székelyben, mert hiszen a háború előtt is ő ott volt ugyanazon az ősi területen, s nem félt soha a gyermekáldástól. Tehát azon az ősi területen kellett bizonytalanságnak előállnia, hogy most olyan magába záródó gonddal kilátástalanságot érez a gyermekei sorsát illetőleg. Azok előtt is, akik megszülettek, még inkább azok előtt, akik nem is jönnek szüleik bús gondja miatt a világra.

A székelység otthon-területének bizonytalanná válása az, ami a négyzetkilométerenkénti 41-es népsűrűségű Székelyföldet jobban elárasztotta, mint a többi országot. Ebben az eláramlásban az erdélyi földreform különös nemzetiségi célzata volt az elindító. Arra jött aztán a többi.

Amint az a következő fejezetben ki fog derülni.*

Pándy Pál [Paál Árpád]:

A székely nemzet mai helyzete
(részletek).

In Rugonfalvi Kiss István (szerk.):

A nemes székely nemzet képe.

II. köt. Budapest, 1939. 279–317. p.

* A könyv következő fejezete: Telegdi Zoltán [Bíró Sándor]: A Székelyföld egyházi és kulturális élete. In Rugonfalvi Kiss István (szerk.): *A nemes székely nemzet képe.* II. köt. Budapest, 1939. 318–382. p.

ÖNKORMÁNYZATISÁG

A városok romanizálása

Az országgyűlés színe előtt hosszabb előterjesztést tett az egyik képviselő, hogy a kormány tegyen intézkedéseket a csatolt országrészek városainak a romanizálása érdekében.* Ugyanebben az ügyben csütörtökre interpelláció is készült és a belügyminiszter is választ helyezett kilátásba. Az interpelláció ezúttal elmaradt. Talán éppen a belügyminiszter azon megjegyzése okozta az elmaradást, amellyel felhívta az előterjesztés megtevőjét, hogy álljon elő konkrét javaslatokkal. Bizonyára ezek a konkrét javaslatok több előkészületet kívánnak, s ez okozhatta, hogy az interpelláció bejelentője még nem készülhetett el munkájával.

Egyszer azonban elkészül, mert a türelmetlenség megvan hozzá. A városok romanizálásának a kérdése már számtalanszor felvetődött, mindig a román nemzeti térfoglalás követeléseképpen. Valami sértett büszkeség és az „idegen” elemekkel való elégedetlenség, azoknak a kiküszöbölési vágya hajtja ebben a lelkeket. Komolyan számba kell vennünk, hogy ezek a mozgó elemek diadalmaskodni akarnak, s a romanizálás kézzel fogható, szemmel látható és mindenképpen érezhető eredményeit okvetlenül ki akarják vívni.

De éppen azért, mert komolyan számba vesszük ezeket a mozgó elemeket, azoknak a legfőbb jellemzőjét: a türelmetlenséget csak kínosnak tudjuk látni mindenkire nézve. A türelmetlenkedőkre nézve is. Minden egyéb mozgó elemben lehet valami magyarázatot és

* Lásd: Jakabffy Elemér: Az erdélyi városok romanizálása, 1927. 5. sz. 194–196. p., Liviu P. Nasta: *Dimineața*, 1927. február. 26-i írását.

mentséget találni, de maga a türelmetlenség az, ami csak igazságtalanságokat okozhat és igaztalan erőltetéssé teszi a nemzeti törekvések lendületét is. Mindennek megvan, vagy eljön az ideje. Minden túlzás, minden előrevaló kapkodás csak árthat még azoknak is, akik valamely ideált nagyon buzgón akarnak.

A türelmetlenség először is elárul valami nagy valóságot, valami nagy tényt, azt t.i., hogy a csatolt országrészek városaiban a román elem hiányzik.* Hiszen a városok romanizálásának a minduntalan való követelése csak azt jelentheti, hogy a követelők nem látják elég túlsúlyban a maguk fajtát, nyelvét és néptömegét. Tehát más fajt, nyelvet és néptömeget látnak azokban a városokban. A türelmetlenség ezekkel szemben a továbbiakban már csak azt jelentheti, hogy annak a más fajnak, nyelvnek és néptömegnek nem hajlandók megadni a saját lakóhelyén való eddigi életjogát. Valahogy úgy akarnak, hogy ezek a mások leszorultak, hátrább vetettek, a piacokról kiszorítottak, házaikból kilakoltatottak legyenek.

Itt jut a türelmetlenség olyan hibába, ami egyértelmű az államellenséggel. Mert hiszen Románia éppen új csatolású területére nézve az egész világgal szemben szerződésileg kötelezte magát, hogy ama más fajtájú és nyelvű népeit semmiféle hátrányos megkülönböztetésben nem részesíti. Akár városon, akár falun laknak, egyformán ugyanazon jogú román állampolgároknak ismeri el őket. Ha tehát mégis türelmetlen irányzatok az egyenlő jogúságot bizonyos más fajtájú és más nyelvű városi elemekre nézve megszorítani akarják, akkor egész világosan Romániát a világszerződés megsértésébe akarják belekényszeríteni. Ez bizonyára az állam erkölcsi meg-

* 1930-ban a 963.418 erdélyi városi lakos 34,9%-a volt román, 47,5%-a magyar és 11,9%-a német. 1920-ban a románok aránya a városi lakosság körében 25,2%-volt.

ítélésének a megrosszabítására való törekvés, tehát igazán súlyosabb államellenség mint akármiféle külföldi rágalom.

Igazán nagy baj, hogy bizonyos mohóságok olyan könnyen hajlandók elfeledni és elhomályosítani az állam nagy kötelezettségeit népeivel szemben. Pedig a volt osztrák-magyar monarchiát is azon a címen osztották föl, hogy népeinek nemzeti egyéniségét nem tartotta eléggé tiszteletben. Emiatt vállalták az új államalakulatok a népkisebbségi jogok tiszteletben tartását. Hát mért támad mégis olyan mohóság, mely az államalapító jószándékokat is sarkaiból ki akarja forgatni, s a rossznak mondott történelmi múltat most már tudatosan, tehát még kínzóbb jelleggel akarja megismételni? Kár így megfélemlíteni az államalkotás történelméről és erkölcsi alapelveiről!

A városok romanizálásának ez a türelmetlen erőszakolása kihívja a népek jogérzését. A türelmetlenség nem jó út a sikerhez; hanem csak igazi áldó és építő munka útján lehet elérni, hogy a néptöbbség az újcsatolású területek városaiban is megfelelő egyensúlyhelyzetbe jusson. Amit e városok múltja megalkotott, azt további alkotások nagyobb szerűségével kell túlhaladni. Nem elég a múltak építésébe egyszerűen beleülni, nem elég a mások alkotását egyszerűen elfoglalni, hanem új építésekkel kell nagyobb kiterjedéseket, sűrűbb és elevenebb életet adni a városoknak. Ez új építéseknek a túlnyomósága adja meg aztán azt, hogy a román népelem nem kényszerítésekkel, nem a más népek jogtalanításával, hanem saját alkotásainak és fejlődésének a jogán a városokban is maga adja meg a jellemző külszint és a döntő vezetést. Ez lehet az a romanizálás, ami más népeknek se fájhat, hanem azoknál is tiszteletet és megbecsülést tud kivívni.

Idő, munka és türelem kell hozzá. Ebben benne van az is, hogy az új területű városokban lévő más fajú és más nyelvű népek jogainak, számarányának, életföltételeinek a jóakarató respektálását se lehet figyelmen kívül hagyni. Nem lehet kényszerítő és kizorító közigazgatást vezetni ellenük. Nem lehet őket lakóhelyük közéletének az intézéséből kizárni. Hanem a jó alkotások többletével, az új fejlődések nagyobb részesedésével kell őket majorizálni. Ez persze nem történhet meg máról-holnapra, éppen azért nem is lehet erőszakolni. Erőszakolni különben semmit sem lehet, s így a városok romanizálását is csak az a román hazafi viheti igazán előre, aki eleve lemond arról, hogy türelmetlen mohósággal erőltesse ezt a romanizálást.

Újság, 1927. február 14.

A strucc csak félig húzta ki a fejét

A pénzértéket megszilárdítani akaró országos kölcsön ügye alkalmat adott a népkisebbségi pártoknak, hogy egész élesen feltüntessék a népkisebbségek rendezetlen és sérelmes helyzetét. Maga a miniszterelnök komolyan számba vette pártjainknak ezt a kritikáját, s határozott válasszal igyekezett felelni arra. A határozott válasz lényege ez, hogy őszkor a királyi trónbeszédben első sorba helyezik a népkisebbségi kérdést, mégpedig minden kiterjedésében. Addig mélyen átfontolják a kérdés egész teljességét s ilyen átfontolással hozzák majd végső megoldásra az országgyűlés elé.

Ha csak ennyit mondott volna a miniszterelnök, nem sok megjegyezni valónk lehetne rá, csak az, hogy várjuk a trónbeszédet, s annak révén a kisebbségi kérdés nagyon átfontolt megoldási tervezetét. A miniszterelnök azonban többet is mondott; aránylag igen hosszasan

foglalkozott a kisebbség problémáival, s nem volt idegesség nélküli, ahogyan foglalkozott vele. Az idegességből észre kellett vennünk, hogy az elfogultság alaphangulata ennél a tárgynál önkénytelenül is befolyásolja az ország vezető államférfiját. Ez a befolyásolt állapot bizonyára további kihatással lesz azokra az átfontolásokra is, amivel készíteni akarják a megoldási tervet.

Az ideges visszautasítás tünetei mutatkoztak a miniszterelnök azon kijelentésében, hogy a kisebbségi kérdés nem tartozik a pénzürték megszilárdításának a kérdéséhez. Ebből a visszautasításból jellemzően kiviláglik, hogy még a miniszterelnök se akar tisztában lenni azokkal a szerves összefüggésekkel, melyek az ország népeinek a helyzete és az ország gazdasági állapotai között vannak. Igenis, a biztos belügyektől, a népek megelégedettségétől függ elsősorban az, hogy pénzünket hogyan értékelik. A lelkek nyugalmanak, a népélet fejlődésének és kilátásainak stabilizációja nélkül nincs igazi pénzürték stabilizáció, ha mindjárt száz francia bank akar is nekünk ebben segíteni.

Azok a külföldi bankok is csak aranyértékű pénzürték segítenek nekünk. Az aranyértéket itt a dolgos népeknek kell magukból kiizzadniuk. De hátha a dolgos népeknek lehetetlen lesz megkeresniük az aranyat, mi lesz akkor? Márpedig agyon nyomorított, folyton vegzált, legelemibb gazdasági és művelődési viszonyaiban is folyton zavart néptől kiadós munkát, aranytermelő fölösleget várni nem lehet. Ha tehát a népek jobb kezeléséről nem lesz országos szervezetű biztonság, s ha ezt a biztonságot az ország egy negyed résznyi kisebbségei is meg nem kapják, akkor bizony a pénzürték stabilizációja csak papiroson fog maradni s nem lesz belőle életvalóság.

Másik kihívó megjegyzése volt a miniszterelnöknek, hogy *ők középkori rendszereket örököltek a csatolt tartományokban.*

Az a megvetés, ahogyan beszélt a középkori fejlődések lekicsinylésével, igazán jellemzi azokat az újdonsült urakat, akik a régi urakat külsőségekben, hetykeségekben ugyan utánozni szeretik, de uraláguk belső lelki titkaival nincsenek tisztában. A veleszületett uralágnek ez a hiánya okozza az új urak haragosságát, kicsinyes lenézéseit és irigységét a régi urakkal szemben.

Mi csak annyit mondunk, hogy bizonyára a középkornak is megvolt a maga sok korszerűsége, sötétsége is, elfogultsága is. De megvolt bizony az alkotó, a teremő, a néprendező és szabadságformáló nagyszerűsége is. Nem volt akkor vasút, meg egyéb technikai haladottság. Nem volt a népek közötti gyors találkozásnak, az ezerféle érintkezésnek és felismerésnek az a sok eszköze, ami például még Romániában is ma mind megvan. Mégis a középkor nagyszerű városi életet, erős és tartalmas önkormányzatokat, ipart, kereskedelmet, jó aranypénzt, művészetet és irodalmat, nemzetköziségben is kiterjedtebb és melegebb érintkezéseket tudott biztosítani a népeknek. Az állam a külügy és hadügy kérdésein kívül népeinek a többi életterületen nagyon sok mozgási szabadságot biztosított. Hol vagyunk mi ma ettől? Vagy talán éppen a népek kiskorúsítása, az államnak mindenbe való beleavatkozása volna a haladás? Engedjék meg, hogy ne higgyük ezt, mert hiszen semmi sem lehet haladás, ami az egyéniségeket visszafejleszti.

Ha Románia mai vezető férfiai ott volnának a népek önkormányzati képességének a tiszteletében, ahol a középkori államok voltak, igen meg lehetnénk elégedve. Sajnos inkább azt kell látnunk, hogy a különböző népalakulatok, városok, megyék, foglalkozási szakmák önkor-

mányzati eszméjétől még nálunk úgy félnek, mint a középkor előtti családi uralmak korszakában.

Talán éppen a középkornak ez a kiugrása, azaz át nem élése okozza azt, hogy olyan különös állami mindenhatósággal képzei el a miniszterelnök is a kisebbségi népekkel való elbánást. Az ő kifejtett gondolatmenete ebben az volt, hogy a békeszerződés előtti kis Románia nem ismerte a kisebbségi kérdést. A békeszerződés óta azonban az államterület is, a lakosság is megkétszereződött s a volt kis államnak ezzel a megnagyobbodott, megkétszereződött ismeretlenséggel kell megbirkóznia. Tehát nem kisebbségi kérdés van, hanem az állam új egységének a kérdése, ami a kisebbségeket is érdekelheti.

Meglátható ebben a gondolatmenetben, hogy a miniszterelnök külön felsőbb lényként képzei el az államot, s vele szemben külön feladatnak a megkétszereződést, az új népek és új problémák országba jövetelét. Kérdenünk kell: *vajon miért nem akarnak a megkétszerezett ország feladataival úgy megbirkózni, hogy azokat is bevonják a munkába, akik megkétszerezték az országot?*

Miért nem akarják a régi kis állam előtt ismeretlen problémákat úgy feltárni és kiérlelni, hogy az új nagy állam minden része magától és fejlődéseinek gazdag adottságaiból sugározza elő a maga megismertetését és a maga élete megoldásait? Miért akarnak mindenáron felülről, és a régi kis állam mentalitásának az erőltetésével egyesíteni, mikor a demokratizmusnak is az alulról való természetes felnövés az igazi rendszere?

Az önkormányzatok szabadsága és a tiszta, hamisítatlan parlamentarizmus bizony jobban megoldaná a megnagyobbodott állam problémáit, mint a régi kis állam-

nak az új megnagyobbodásokkal szemben ellentétként való odaállítása.

Az állam mi is vagyunk, az újonnan jöttek. Mi is, akik kisebbségi népek vagyunk. Nem lehet olyan szembeállításokat tenni, hogy nekünk, mintegy az államon kívüli lényünk volna.

Mi összes adottságainkkal, szerzett jogainkkal, gazdasági, szellemi és történelmi fejlettségünkkel az állam részei vagyunk, s amíg nem evvel a teljességgel van meg nálunk az állam öntudata, addig nem is lesz a megnagyobbodott állam problémáiban semmi eligazodás.

Amíg például a kisebbségi népeket is a maguk étellel-jességével *nem nyereségnek, nem az állam szellemi, anyagi, nyelvi és történelmi gazdagodásának tekintik, hanem kiherélőni való aggodalmasságnak, addig a kisebbségi kérdésnek se lesz megoldása.*

Addig a kisebbségekben csak a leforgácsolni való, leolvasztani való számot nézik, s nem az emberiségnek azt az idecsatolt tömegét, mely más népek felé is látást, érzést, okosságot, érintkezést és összeköttetést ad az államnak.

Hol vagyunk attól, hogy ilyen államgazdagító jelentőségben nézzenek bennünket? Még csak ott járunk, hogy a miniszterelnök struccpolitikának mondja, ha ők (t.i. a tőlünk elválasztva képzelt állam hordozói) meg nem látnák a mi elég nagy számunkat és különös kérdéseinknek is az elég nagy számát. Tehát a számokat már látják bennünk és rajtunk. Csakhogy ezzel még a strucc csak félig húzta ki a fejét a homokból. A számnál és a különösségnél mindenestre több erkölcsi, anyagi és történelmi értéket jelentünk, semhogy csak egységesítési ügyeskedésnek legyünk a tárgyai. Az állami élet alanyai kell, hogy legyünk ezekkel a népegyéniségekkel, s nem az állam faluvégre dobottjai.

Amíg csak ilyen lenézett és államon kívüli elképzelés alatt tartott tömegek vagyunk, addig nagyon tartanunk kell tőle, hogy a mi életkérdésünk megoldásában téves lesz államférfiaiunk kiinduló pontjuk. A miniszterelnök mostani beszéde ígért ugyan valamit, de az ígéret ezzel a téves kiindulási ponttal van igen-igen elhomályosítva.

Keleti Újság, 1928. június 30. 4. p.

Önkormányzati élet

A közigazgatási választások legfőbb rendeltetése, hogy a helyi viszonyok intézésére elhozza azt az önkormányzatot, amennyit a törvény jónak látott megengedni.* Nem a kritizálás szenvedélyével mondjuk, hogy ez az önkormányzat igen kétes és igen sok bizalmatlansággal van körülvéve úgy, ahogyan a törvény adja. Nincs lebecsülés ebben a megállapításban, csak éppen a való állapot összefoglalása, hogy ne becsüljük túl a helyzetet, mikor önkormányzatról beszélünk. A valóságokból való kiindulás akar ez lenni, hogy azon a kevés területen, amit önkormányzati lehetőségnek nevezhetünk, biztos áttekintéssel és szilárd léptekkel mozoghassunk.

Ha kevés is, kétes is, bizalmatlansággal körülvett is az az önkormányzat, amit a törvény most nyújt, mégis legalább valami. Kezdet ahhoz, hogy egy háborús összevisszaság után a helyi társadalmak új közéletet tudjanak fejleszteni. Eddig sok volt rajtunk az esetlegesség, a felelőrlől parancsolás szeszélyessége és viszonyainkkal való ismeretlensége. Sok volt a rólunk-nélkülünk való intézkedés, a helyi közvagyonok ügyetlen vagy pazarló keze-

* Az 1929-es közigazgatási törvényt a szerző közölte magyarul: *Az 1929. évi közigazgatási törvény: a falvak, községek, városok és megyék önkormányzata*. Fordította és jegyzetekkel ellátta Paál Árpád, Minerva, 1929, 285 p.

lése, az irodák uralmának az apró és nagy ügyekben való önkényes, zord, kihasználó bánásmódja. Eltakart világ volt a nép elől a közigazgatás, mely mögött rejtett erők rejtett kombinációkkal dolgoztak, s a közönségre csak kellemetlen meglepetéseket hoztak.

Nálunk Erdélyben a háború előtti idők a közönség és a közigazgatás között ilyen elválasztó vonalat nem ismeretek. Az akkori önkormányzat lehetővé tette, hogy a közönség a maga helyi közdolgaiban maga intézkedjék, s így azokban teljes érdeklődéssel részt vegyen. Különösen a városokban volt meg az, hogy mindenki tudott a városi hatóság minden szándékáról, belefolyt a szándékok elővitelébe, a közönség és a hatóság együtt érlelte ki a fejlődés eszméit, együtt valósította meg azokat. Élénk, erős közszellem volt, mely nemcsak számon tartott és ellenőrzött, hanem tudott teremteni is. A háborúval ez a fejlődés megállott, de még mindig tudott maradék erőivel a népjóléti és közéleti berendezkedésekben valamit tenni, s mintegy az átmenet felé utat nyitni, hol a magángazdálkodás területén is a társadalomért való nagy közüzemek veszik át a vezető és rendező szerepet.

Hogy munkanélküliség és nyomor ne lehessen, ahhoz az önkormányzatok gazdasági erejének ilyen további kifejlődése kellett volna. Ahelyett bizony éppen az következett, hogy az önkormányzatok minden szerepüket elveszítették. A közüzemek is, mint amilyenekké addig a világítási és vízszolgáltatási művek kifejlődtek, egyszerűen politikai elfoglalások alá kerültek s megkezdődött vele a sok gyakorlatlan kéz kísérletezése. Az önkormányzati testületek ingatlan vagyona is tulajdonképpen magángazdálkodás kezébe jutott, s így jövedelme is az önkormányzat bevételeit nem gyarapította. A külső birtokok pedig – teljesen antiszociálisan – földreform tárgyai

lettek, s így az önkormányzati testületek mintagazdálkodása alól is kihúzták a területeket. Így vált a közönséggel szembefordulóvá a közigazgatás vagyongazdálkodása, s így lett az önadóztatás régebbi rendszeréből önkényes adóztatás, melynek jövedelmei felhasználását a közönség sohasem láthatta és maga hasznaként való visszatérítését alig érezhette.

Ezen a nagy szakadékon, ami a múlt és jelen között olyan végzetes elválást okozott, valami áthidalást hozhat az az önkormányzat, amit az új közigazgatási törvény ígér nekünk. A közönség a maga általános választójogával már benyúlhat a közigazgatás területére is. Igaz, hogy vezető tisztviselőinek a megválasztása most se függ tőle, de legalább valamelyes kijelölő joga azokra is van, s a kormányzat bölcsessége talán idővel azt is átlátja, hogy a közönség ebbeli kíváncsiságának célszerűbb eleget tennie, mint a helyi vezetést magának lefoglalnia. Hogy mikor következik el ez a bölcsesség? Azt hiszem azonnal, ha az önkormányzatra törekvő közönség komolyan és öntudatosan feltünteti, hogy neki a választások nem komédiák és nem kiélező heccelődések, nem is egyesek túlekedési vágyainak a melengetői, hanem a zülalt és fejlődésében visszatartott helyi társadalomnak a helyes berendezkedésre való törekvései.

Ilyen tárgyilagos közérdek világításában a személyi kérdések is más szintet kapnak. Figyelmet és méltányolást kell, hogy előidézzenek. Politikai és nemzetiségi presztizskérdések helyett előtérbe nyomul az egyes helyek és vidékek népi jellegének és nyugodt munkalehetőségeinek a számbavétele, továbbá az, hogy az adott viszonyok között a közönség kinek a vezetése iránt van több bizalommal. A szülőföld és az otthon szeretete, az ahhoz való ragaszkodás, az együvé szokott emberek egymás iránti megbecsülése, ez mind tényező lesz abban, hogy a helyi

közélet ismét vissza tudja kapni egykori élénkségét és alkotó közszellemét. Az új közigazgatási törvény kevés önkormányzata is a választásokban módot nyújt arra, hogy ilyen irányban a fejlődésnek komolyan, elhatározottan, s öntudatosan utat nyissunk. A népkisebbségek társadalmának különösképpen erős feladata az, mert az eddigi önkormányzat-ellenesség éppen a népkisebbségektől vette el leginkább azt, hogy a maguk jellegzetes vidékein maguk intézhessék dolgaikat.

Másik lehetőség az új közigazgatási törvény szerinti önkormányzatban az, hogy a közönség új választottjai a helyi közvagyonok kezelésére elég hatályosan megkapják befolyásukat. Igaz, hogy a költségvetésekbe felülről is diktálhatnak új kiadásokat. Azonban ennek az ellensúlyozását meg lehet találni a helyi közvélemény komoly szavában és viszonyairól való helyes önismeretében. Nem a lármás, az indulatos ellenkezésben, nem népgyűlési szenvedélyek kitörésében, hanem abban, hogy minden falunak és minden városnak minden háza tudja, miféle közérdeket kell előmozdítania, ahhoz mi az ő és az egész helyi közönség teljesítőképesége, s mi és hogyan fog ebből az egyesek előnyeként visszatérülni. Ilyen közös öntudatossággal állandó megbeszélés tárgya kell, hogy legyen minden olyan ügy, ami a falu, a város, a megye dolga. Ez érleli ki azt a helyi közvéleményt, amelyik az önkényeskedő túlköveteléseket a közönség terhéről elhárítja, viszont a helyi közérdek iránti belátást és áldozatkészséget állandóvá teszi.

A választottaknak közönségükkel ilyen komoly megbeszélésekben meg kell teremteniük a folytonos összefüggést. Így áll elő az a helyzet, hogy az önkormányzat életébe belevonódik a közönség közszelleme, s ismét mindenkinek az érdeklődése és tudomása fogja körül a közigazgatás tevékenységét. Mindenki tud a közvagyon-

ról, mindenki érleli a vagyonkezelés helyesebb és jobb módjait, mindenki számon tartja a közdolgok fejlődését, az ebben való érdemeket, s éppen azért mindenki több bizalommal segít, ha valami újat, jobbat, hasznosabbat kell alkotni. Eltűnik az a válaszfal és az a titkos elzártság, amivel eddig intézték a közigazgatást. A közönség mihelyt maga szemével láthatja, maga eszével kísérheti a gépezet működését, megkapja a bizalmat is, hogy a gépezetnek a lelki és anyagi hajtóerőt megadja.

Az önkormányzati élet ezzel ismét visszakaphatja azt a régi lendületét, hogy a társadalom fejlődésének ne csak a formája, hanem a lényeges előmozdítója is lehessen.

Keleti Újság, 1930. 45. sz. 1-2. p.

Az eltüntetett tartományok

I.

Besszarábia összes román lakossága pártkülönbség nélkül nagyobb gyűlésre jött össze, s onnan bizonyos mérvű lelkesedéssel üdvözölte az új közigazgatási törvényjavaslat előzetes tervezetét. Arra hivatkozott, hogy ez a tervezet a besszarábiai népstruktúrát jól számba veszi, mikor olyan új közigazgatást akar, mely a család-közösségi kis falvakat is tényezőknak meghagyja, de a tartományi alakulat behozatalával is a történelmi külön fejlődéseket méltányolja. A különböző országvidékekből ekként a néplélek minden őseje és jó sajátsága a legmélyebbről a legmagasabbra emelkedik, s ezeken az oszlopokon annál szilárdabban áll az államegység összefoglaló kupolája.

Az új törvénytervezés csakugyan valami ilyet akart. A tervezés előkészületeiről hírek is szivárogtak ki, hogy az új törvény alapeszméin tartományok szerint, mégpedig

a történelmi tartományhatárok szerint nagyszabású önkormányzatot kíván. Másik hír már arról szólott, hogy ama bizonyos tartományoknak nem lesz ugyan teljes önkormányzata, vagyis nem az illető országvidékekre bízák, hogy hogyan igazgassa a maga dolgait, de viszont magát az állami közigazgatást mégis a vidékek szerint el fogják osztani. Nem lesz önkormányzat, de lesz decentralizáció. A mai állapot az, hogy minden legkisebb ügy a minisztériumoktól függ, hozzájuk van központosítva. Jövőben – mondták a hírek – lesznek olyan tartományi főnökök, akik az egyes országvidékeken miniszteri hatáskörrel fogják ellátni annak az egész vidéknek az ügyeit. Az ország kormányára csak az egész országot érdeklő nagy ügyek maradnak.

A praktikus gondolkozás a tartományi beosztások ilyen lefokozott jelentőségével is hajlandó lett volna megbékülni. Azonban amit a megjelent törvénytervezet hozott, az még ennél a decentralizációnál is kevesebb. A jó besszarábiaiak a tartományi és falusi önrendelkezés képeivel vannak eltelve, azoknak a visszatükrözéseit vélik felismerni a törvénytervezet egyes szavaiból és sok paragrafussal felépített egyes fejezeteiből. Lényegében azonban ez a sok paragrafus nem egyéb, mint eltüntetése annak a történelmi alakulatnak, amit a törvényjavaslat egyes tervezői elevenen ható magasabb közigazgatási szervezetnek akartak. Lényegében ez a sok paragrafus nem egyéb, mint eltakarása annak, hogy a tartományokat eltüntették.

Igen jellemző ebben a törvénytervezetben a 285. szakasznak két benne felejtett szava. Ez a szakasz „provinciák”-ról és „guvernátor”-ról (tartományról és kormányzóról) beszél. A kezdetbeli szöveg nyilvánvalóan ezzel a két megjelöléssel dolgozott, de ez a megjelölés aztán a törvénytervezet egész szövegében lecsökkent a „régiónak”

(országkerületek) és a „direktorok” (kerületi igazgatók) fogalmára. És most a törvénytervezet szerint az a bizonyos tartományi alakulat csak olyan „regiunea”, mely több megye társulásából állhat elő, amely az ország hét nagyobb városában (Erdélyben Kolozsváron, Bánságban Temesváron) kap székhelyeket. Törvény fogja kijelölni a társulás határait, de a jelenlegi törvény csak a székhelyeket sorolja föl, a történelmi tartományhatárokra nem utal. Ebből következik, hogy a jövőbeni törvényalkotás előtt mi sem állja útját a megyék akármilyen régióba való osztásának. Például a Székelyföldet is oszthatják akár egészben, akár részben a moldovai, vagy havasalföldi országrégióhoz.

Hogy miért tennének ilyet? Hát leghamarább azért, hogy Erdély népkisebbségi túlnyomóságát ezzel is csökkentsék. És miért ne tehetnék meg, ha erre rést hagytak a törvénytervezetben. Rést hagytak azzal, hogy a régióknak történelmi fejlődések szerint való határait meg nem jelölték. Miért ez a szemérmes tartózkodás? Akár azért történt, hogy támadási felületet ne adjanak a tűzzel-vasal való egységesítés híveinek, akár azért történt, mert a régióhatárok sok szempontú meggondolására időt és tapasztalásokat akarnak szerezni, ez mindenképpen nyitva hagyása a lehetőségnek, hogy a történelmi kialakulásokat, ezeket a kész valóságokat szándékosan számba ne vegyék. Nyitva hagyása a mesterkéltn berendezkedéseknek a természetes és készen állókkal szemben.

II.

A régió és annak direktora egyébiránt se magasabb önkormányzati alakulatot, se decentralizálást nem jelent abban az előírásban, ahogyan a törvénytervezet mutatja. A régiónak hatáskört írtak ugyan magasabb iskolák, tanulmányi ösztöndíjak, nagyobb vidéki vasút-

hálózatok, vízművek, közlekedési, hitel műveleti be-
rendezkedések létesítésére, de mindezekben csak kez-
deményezés (hogy úgy mondjam: álmodozás) a régiók
önkormányzati tanácsának a szerepe. A regionális ta-
nácsnak nincs semmi végrehajtó ereje, nincs az állan-
dóbb működésre hivatott tanácsküldöttségnek se.
Ez[en] önkormányzati jellegű alakulat mellett azonban,
illetve afölött ott áll az úgynevezett „director regiunei”
(országkerületi igazgató), egy államtitkári rangú úr, aki-
nek hatáskörére legjellemzőbb az, hogy a régió rendőri
szervezetének a feje. Tehát kerületi rendőrigazgató.
Rendetlenség esetén karhatalmat mozgósít, de mindent
jelent a minisztériumnak, és minden továbbiakban a
minisztériumok döntenek, ők adnak végső utasításokat.

A prefektusok is ugyan a regionális direktoron keresz-
tül tesznek jelentést megyéjükről és az ottan végzendők-
ről, de ezekben mind nem a direktor dönt, hanem a
minisztérium. A direktor csak postahivatal a középható-
ságok és a minisztérium között. Azonkívül egy nagy
mumus lefelé, aki az önkormányzati üléseket szétoszlat-
ja, azok ülészakának az elhalasztására a belügyminisz-
terhez véleményt adhat. Mellette vannak az egyes mi-
nisztériumok vidéki exponensei, akik együttvéve is, kü-
lön-külön is az érdemleges elintézéseket csak előkészí-
tik és véleményezik, de együttvéve nagy címük van:
„directorat regional”, „kerületi igazgatóság”. E nagy cí-
men kívül ők is csak fiókposták a direktor főpostája
mellett a minisztériumok felé.

Vegyünk fel egy példát. Piripócs községben kiütött a
járvány, sürgősen intézkedni kell a községbeli vásárok
felfüggesztése iránt. Az új közigazgatási törvénytervezet
ilyen aránylag vidéki jelentőségű kérdésben is a követ-
kezőképpen rendezi a végső döntés lehetőségét. A fel-
függesztést ugyan kimondhatja a regionális direktor, de

csak a regionális (önkormányzati) tanács véleményének és a belügyminiszter jóváhagyásának a kikérésével. Tehát mikor látszólag a nagyhivatalú direktor dönt is, tulajdonképpen a minisztertől függ a döntése. És hogy vala- mit a regionális tanács is tenni látszassék, hát még az ő véleményét is kikérik.

Ez se nem önkormányzat, se a központosított állam- igazgatásnak a vidékre való szétoztása. Ez egyszerűen a hivatali nehézkességnek a szaporítása, s az önkormány- zatra hivatott megyei és tartományi népességnek új el- lenőrző és felügyelő nyügget való ellátása. A központo- sítás felé újabb gyeplő a nép száján. És amellet a fenn- tartási költségeiben is új terhelés a megyék közönségén, mert a régiók hivatali költségei bizonyos államsegélyen kívül a megyékre kirótt adókból, s a régiók által létesített taxákból kapnák fedezetüket. Nem, ez semmi esetre se ideális elintézése a történelmileg kialakult tartományok önrendelkezési jogának, nem helyes és nem gazdaságos foglalkoztatása az illető tartományok önnfentartó kész- ségének és hivatottságának.

A népkisebbségek az igazi tartományi önkormányza- tot szívesen üdvözölnék. Az igazi önkormányzatnak a részére osztott ügykörökben, a saját területén szabályal- kotó és végrehajtó hatalma kell, hogy legyen. Ilyen ön- kormányzatban a népek a maguk gondosságát minden- esetre jobban kifejténék, mint rendőri karhatalmak fel- sőbbiségétől, ijesztéseitől, s felülről diktált párpolitikai behatásaitól űzött módon. Az igazi önkormányzatban az állam bizalma van meg népei iránt, s ez a bizalom az egyes vidékek népének az önmagáért való buzgóságát tudja felkelteni. Az önkormányzat mindenütt nagyjá tette a társadalmakat. Az önkormányzattal szemben való bizalmatlanság, annak rendőri fennhatóságok alá helye- zése, a helyi igazgatás teendőinek új és új fórumok útján

mindinkább a központi hatalomhoz való felszívása: ez a helyi társadalmak önállótlanágát, alkotási képtelenségét vonta mindenütt maga után.

Ígazi tartományi önkormányzatban a népkisebbségek is a maguk arányszámainak igazságosabb érvényesülésével, helyi bajaiknak gyorsabb és panasztalanabb elintézésével tudnának boldogulni. Módjuk lehetne arra is, hogy igénybe vehessék a gyulafehérvári határozatok ígéretét, mely szerint minden nép saját fiai útján és a saját nyelvén maga kormányozza magát. Az a zavaros regionális szervezet, amit most az új törvénytervezet hoz, egyszerűen keresztülhúz minden ilyen reményt. Akart valami önkormányzatfélét megcsillogtatni, de maga is megijedt tőle, s betakarta egy új országos rendőrigazgató árnyékával és a kormányhatalom központosító rendszerének egy újabb szövevényével. Ez a tartományok életre hivatottságának, történelmi fejlődésének nem a haladó irányú továbbfejlesztése, hanem sok teketóriával és sok hipokrita látszólagossággal való visszafejlesztése. Nagyon messze maradt a népek önkormányzati eszméjétől, nagyon hátat fordított annak. És Gyulafehérvárnak is...

Kelet Újság, 1929. május 4., 5. mindkétszer 1. p.

Ha alkotni nem tudnak, ne romboljanak!

Hogy az országgyűlés új időszakának a teendői közül kimaradt a népkisebbségi törvényterv, azt a kormány megnyilatkozásai is mentegetni igyekeztek. Hogy a mentegetőzések között azt is emlegették, mintha a felsorolásból csak kifeledték volna, az mindenesetre gyöngé és komolyság szempontjából is nagyon kifogásolható állítás. Végtére is nem lehet kifeledni, amire mindennap kell gondolniok és amire mindennap gondolnak is. Sok-

kal helyesebb lett volna azt mondani: a kérdés nagyon bonyolult, az elvi alapok megtalálására is sok véleményt kell összeegyeztetni, komoly munkával akarunk előjönni és nem akarjuk hirtelen rögtönzésekkel a dolgot elrontani.

Mi, az érdekelt népkisebbségek is azt mondjuk, hogy rólunk törvényt hozni, ez még nem azt jelenti, mintha a mi ügyünket jól el is intéznék. A törvény lehet olyan is, amelyik örökre elvágja népi fejlődéseinknek s kulturális és helyi önkormányzati szabadságainknak az útját. Ilyen törvélynél a semmi is jobb, mert nem állít minket a befejezett tények kényszerítése alá.

És ha már így van, hogy közeli időn belül csakugyan nem várhatjuk a népkisebbségi törvény megalkotását, szeretnénk legalább azt remélni, hogy további rosszabbításokat sem erőltetnek immár a mi helyzetünkre. Ha nincsenek tisztában az alapelvekkel, hogy miféle alkotás kell a mi életünk általános összefoglalására, s ha így nincs és nem lesz általános alkotás a mi részünkre, ne legyen hát részleges rombolás se a mi kárunkra. Ha nem lehet tevékenység, tevőleges megnyilatkozás a mi érdekünkben, maradjunk legalább amellett, hogy bizonyos nem tevéssel meghagyjuk a jogok csonkjait és az életviszonyok magából nöövő készségeit. Ha pozitív módon nem tehetünk jót, legalább negatív módon engedjük, hogy a jók kifejlődhessenek.

Ilyen ráhagyással, ilyen nem tevéssel is sok mindent meg lehet oldani a népkisebbségek életkérdéseiből. Például itt van a közigazgatási törvény életbeléptetési munkálata. A híre hallatszik, hogy megyék összevonásával, székely ispánság és hasonló csillogó szavak alkalmazásával a magyarság arányait mesterségesen kisebbre akarják szorítani. Erre a célra szolgál az is, hogy a városokban a választók számát feltűnően apasztják, s evégett minden

fogást felhasználnak és minden akadályt mozgósítanak. Tervezik azt is, hogy az alakulandó tartománygyűlésen a megyéket elütik a kisebbségek arányos képviselétől. Viszont ahol mi többségben volnánk, ott az említett székely ispánsággal akarnak a számunkra olyan helyzetet teremteni, hogy három helyett csak egyetlen megyénk legyen, ahonnan tartományi képvisellet küldhetünk.

Ezek mind-mind ártó pozitívumok. Helyette a jóindulatú negatívum az volna, hogy történelmileg kiképződött megyerendszerünket ne érintsék, ne csoportosítsák át a tehetetlenségre. Egyéb megyékben is ne kárhóztassák szótlanságra és képvisellet nélküli állapotra a magyarságot, hanem engedjék az arányunk szerinti érvényesülésre. Éppen úgy a városokban is hagyják, hogy a választó közönségről immár végre egy becsületes, teljes névjegyzék készülhessen.

Tovább is mehetünk. A közigazgatási törvény az önkormányzati elvet írta fel jelszávaúl. Hát hagyják, hogy ez az önkormányzati elv szabadon érvényesülhessen ott is, ahol magyarok vagy más népkisebbségek laknak. Tehát ne erőltessenek ott más nemzetből való előjárókat, városi és megyei vezetőket, akiknek tulajdonképpen nincs is más minősítésük, csak az, hogy nem az illető népkisebbségből valók. Hagyják, hogy az a helyi vidék, az a helyi nép a maga fiaival maga igazgathassa a saját dolgait. Csak nem kell pozitív beavatkozás és befolyásolás a mi dolgainkba, s mindjárt igen sok megnyugvásunkra tudna ez szolgálni. A megnyugvások folytonossága pedig semmi egyéb, mint éppen a népkisebbségi kérdés megoldása.

Az önkormányzat tiszta és erőltetés nélküli szerkezetéből következik, hogy az illető helyi vidékeken az illető népnyelv érvényesül a közigazgatásban is. Hagyni kell,

hogy a nép a saját nyelvén beszéljen a saját maga által fenntartott hivatalokkal és intézményekkel. Nem kell a népet más nyelven való beszédre és kérésre erőltetni, s ezzel épen hagyják a nép természetes nyelvi jogát. Éppen úgy önkormányzati testületeire is rá kell hagyni, hogy milyen nyelven értekezik, milyen nyelven tárgyal a maga dolgaiban és micsoda nyelven kezeli a maga ügyeit. Ezzel a ráhagyással a helyi közigazgatás nyelvkérdése is megoldódik és így helyre igazodik az új közigazgatási törvénynek az a nagy hiánya is, mely a nyelv jogokról kifejezetten semmit nem intézkedik. De a nem intézkedés mellett nem is tiltja a helyi nyelvhasználatot, ami tulajdonképpen az önkormányzat lényegéből amúgy is következik.

Ha már nem csinálnak népkisebbségi törvényt, ami- ben a nyelv jogoknak jelentős módon kellene szerepel- niük, akkor hagyják, hogy az önkormányzatok ezt a je- lentős jogállapotot a maguk természetességéből kifej- leszthessék. Ne erőltessenek rá az önkormányzatokra a maguk lényegétől eltérő, más nyelvhasználatot, s íme ezzel a nem tevéssel kialakulnak azok a tényleges állapo- tok, melyek a közigazgatás céljainak is, a nép érdekeinek is legjobban megfelelnek. Csak annyi pozitív tevé- lene ehhez felülről, hogy a kormány a közigazgatási törvény végrehajtására adott felhatalmazás alapján a he- lyi önkormányzatokra bízza a nép és a közigazgatás kö- zötti nyelvhasználat kérdését. Ezzel a rábízással is tulaj- donképpen a jótékony, a szabadságot adó nem tevé- selvét juttatná kifejezésre.

Átmehetünk a kisebbségi népek közéletének és ma- gánviszonyainak közös egyéb csoportjaira is. Azokban is mind áldást hozó volna a be nem avatkozásoknak, a nem tevéseknek az a jóindulatú rendszere, amiről előbb szoltunk. Hogy az iskolák hogyan tanítsanak, kiket

vegyenek föl, azt rá kell bízni az iskolára és a szülőkre. A századok óta jóknak bizonyult iskolák nyilvánossági jogát miért kell folytonos pozitív belenyúlással veszélyeztetni, vagy megvonni? Ha egy iskola nem tud megfelelni a hivatásának, a kor igényeinek és a változott viszonyoknak, akkor azt az iskolát úgyis ott fogják hagyni néptelenül. Bízzák rá tehát az iskolákra, hogy azok tegyék meg a maguk fennmaradása érdekében a célszerű tennivalókat.

Társadalmi és gazdasági téren is ez a magunk eligazítása tudna minket egyensúlyozni. Miért kell ipari, kereskedelmi és pénzügyi szervezeteinkre folytonos gyámkodásokat, beavatkozásokat erőltetni és bizalmi férfiakat azokra ráültetni? Hiszen azok a maguk érdekében bizonyára célszerűbb cselekvéseket tudnak végbe vinni, mint amilyeneket felülről és kívülről rájuk diktálnak. Hagyják élni ezeket a szervezeteket, s ne tegyenek folyton a kárukra és ellenükre. Ezen a módon gazdasági körülményeink is az önmagukban való súlypontjukat és eligazodásukat föltétlenül megtalálják. Az élni tudás is így alakul ki a saját lábon járásból. Tehát így alakul ki a mai sokfelé zavartságból való kiemelkedésünk is. A be nem avatkozás, a jóakarató ráhagyás, az önállóságok megerősödésének a jóindulatú megengedése: ez a jótékony nem tevé a társadalmi és gazdasági viszonyokban is elhozza a megnyugvást. Csak élni hagyjanak! Ezzel a negatív módszerrel még a hiányzó népkisebbségi törvény hiányzását is el lehet feledtetni...

Keleti Újság, 1929. november 25. 1. p.

Uralom a magunk otthona felett

I.

Sehol a világon nincs a helyi önkormányzatnak olyan értelmezése, hogy azt a központi kormány kinevezettjével lehetne helyettesíteni. Csak nálunk találták ki azt a módot, hogy addig is, míg a helyi önkormányzati testületek megalakulhatnának, úgynevezett időközi (interimar) bizottságok vezetik szinte teljes hatáskörrel az illető városnak, falunak, vagy megyének az ügyeit.* A teljes hatáskörből csak a kölcsönkötések és a közvagyon elidegenítései vannak kivéve.

Most a parlamenti időszak záró napjain az időközi bizottságoknak még ezt a hatásköri korlátozását is egy egyzakaszos törvényjavaslattal fel akarták oldani. Ez már nem is azt jelenti, hogy az időközi bizottságnak kölcsönkötései és vagyon elidegenítő jogot is akarnak adni. Hanem jelenti azt, hogy az időközi bizottságot hosszú uralomra, tartós berendezkedésre, szinte végleges helyfoglalásra kívánják képesíteni.

És mi lesz akkor a választott önkormányzati testületekkel? Hát maradnak kirakatnak. Hadd higgye a világ, hogy itt a lakosok a maguk helyi akarata szerint igazgatják közügyeiket. Közben azonban ez az igazgatás úgy történik, ahogyan a központi kormány kinevezettjei, illetve rajtuk keresztül a hatalmi párt szándékai akarják.

Lehet ez az akarat néhol jó is. De állíthatjuk, hogy sehol se törvényes. Külső formája szerint egyezhetik az időközi bizottságok léte a törvény egynémelyik betűjével, de nem egyezhetik a törvény igazi szellemével. A törvény igazi szelleme ugyanis valóságos önkormányzatot akart

* Az 1929-es közigazgatási törvény vezette be az időközi / rendkívüli / interimar bizottság intézményét, amely a választott önkormányzat jogosítványait bírta.

és nem az abszolutisztikus bizottságok létének és működésének az elnyújtását. Hiszen az ilyen elnyújtás végeredményben nem egyéb, mint az önkormányzatot akaró törvénynek a megkerülése.

Mégis a törvényhozás jelenlegi vezetői olyan groteszk törvényt akarnak, mely ezt a megkerülést állandóvá tehesse. Törvény lenne ez arról, hogy az alaptörvény szellemét és célját hatályon kívül helyezik. Elképzelhetetlen, hogy miért akarja ugyanazon kormányzat a saját korábbi törvényét ilyen körülményes tekervényességgel megfojtani.

Csak a Cuza professzor felszólalásából következtethetünk, hogy mi, a népkisebbségek vagyunk az okai a törvényfojtó törvénytervezésnek.* Cuza professzor ugyanis meleg helyesléssel fogadta ezt a törvénytervezetet, mint amely lehetővé teszi, hogy a népkisebbségek saját területeiken se vezethessék a saját ügyeiket. Csakugyan ebben a vonatkozásban az időközi bizottságok korlátlan uralmáról szóló egyszakaszos törvényjavaslatnak igen világosan megvan az értelme.

Igazat kell azonban szolgáltatassunk a parlamentnek, hogy csak Cuza professzor volt az, aki e jogfosztó törvényjavaslat mellett síkra szállott. Ezzel szemben a többségi párt oldalán is igen súlyos „tekintélyek” rosszalják a törvényjavaslatot. Emiatt azt pár napra le is vették a napirendről, s hír szerint olyan formuláról gondolkoznak, mely az önkormányzati eszmét kevésbé sérti.

A Magyar Párt parlamenti csoportja maga között részletesen megbeszélte, hogy a törvényjavaslat káros vonatkozásai ellen levezető és elhárító módokat találjon. Ép-

* Alexandru C. Cuza (1857–1947) politikus, egyetemi tanár, 1930-ban választották parlamenti képviselővé és folyamatos botrányok kísérték a működését, mind a képviselőházban, mind a fővárosban.

pen egy hete a párt intéző bizottsága is megállapította, hogy az időközi bizottságok uralma mennyi visszaélést és vágyó harácsolást rendszeresített különösen a Székelyföldön, s hogy ez uralom miatt a nép jegyzőválasztási joga se érvényesülhet. Megállapították azt is, hogy a magyar jellegű tanácsok elleni mesterkéltségek és mondvacsinált fellebbezések a leghasználatosabb eszközök az időközi bizottságok életben tartására. A Magyar Párt parlamenti csoportja tehát megoldásképpen éppen azt a javaslatot vetette fel, hogy amennyiben az időközi bizottságok korlátlan hatásköréről szóló törvényszakaszt mindenáron fenn akarják tartani, ezt ellensúlyozzák azzal, hogy legalább a megalakult tanácsok működésbe kezdetét a fellebbezések ne akadályozzák. Hiszen amennyi erővel kinevezett bizottságokra akarják bízni az önkormányzat hatáskörét, ugyanannyi erővel a fellebbezések eldőltségig a választott tanácsokra is rábízható volna.

Az önkormányzat a helyi népakarat érvényesülése. Ha a népakarat választó aktusaiban esetleg hiba volt is, mégis több népakarat van az ilyen hibás aktusokban is, mint a kormány által kinevezett bizottságokban. Az önkormányzati választások különben mindenütt, ahol önkormányzat van, azonnal működésbe léptetik a választottakat. Ha fellebbezés van ellenük, ez csak utólagos kirosztás eredményével járhat, de nem azzal, hogy az egész önkormányzat működését megakassza.

II.

A Magyar Párt parlamenti érvelése látható hatással volt a jelenlevő kormányférfiakra. Semmit se túlzunk, mikor jelezzük, hogy éppen a magyarpárti álláspont kifejtése volt az, ami az álmos és gyári túlterméssel dolgozó parlamentben provokálta a többi felszólalásokat és a vitának a terjedelmessé válását. Ezzel egyúttal megakadályo-

zódott az, hogy az egyszakaszos törvény egyszakaszos gyorsasággal és jelentéktelenséggel keresztül csúszhaszon.

Most már komolyan tárgyalnak a kormánykörökben, hogy a magyarpárti megoldást az időközi bizottságokra nézve elfogadják. Ha így lesz is, az időközi bizottságok intézményét ugyan nem töröltük végleg, de legalább remény van arra, hogy az önkormányzati testületek vég-re-valahára működésbe kezdhetnek. Működésbe kezdhetnek ott is, ahol Cuza professzor őket látni se akarja, vagyis a túlnyomóan kisebbségek által lakott területeken.

Így lesz-e? Az még és még az is kérdéses.

Lehet, hogy akik a kisebbségeket saját otthonukból is kipiszkálni szeretnék, azoknak föllebbezéseikkel tovább is sikerül érdektársaikat az időközi bizottságokban állandósítani. Már van is rá egy szomorú viccünk: nálunk csak az ideiglenes bizottságok az állandóak. Lehet, hogy se a kormány, se a törvényhozás nem fog gondoskodni ennek a káros állandóságnak az eltakarításáról.

Ha így lesz, akkor a védekezés módját nekünk, népkisebbségieknek is abban kell keresnünk, hogy minden költségvetést, kölcsönkötést, vagyon elidegenítést föllebbezéssel támadjunk meg, ahol ezek az aktusok a mi vagyoni és kulturális érdekeinket sértik. Iskoláink aggasztó vagyontalanságán, tanítóink éhezésén az önkormányzatok költségvetése segíthetne. Van székely megye, ahol az időközi bizottságok ezeket a segélyeket törölték, illetve azok összegét az Astrának és más román kultúrintézményeknek a javára írták elő.* Ez nem jogos,

* I. Tóth Zoltán: Az „Astra” románosító tevékenysége a Székelyföldön. *Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1940–41.* Kolozsvár, 251–308. p.

nem törvényes és nem a helyi érdekek köteles szolgálata. Tehát jogorvoslatot kell keresni ellene.

Mintegy 800-900 magyar jellegű községünk lehet, köztük több törvényhatóság és város. Az Anghelescu-törvény óta ezek is román nyelvű iskolák építésével és fenntartásával évenként átlag véve egy-egymillió költség erejéig terhelődtek. * Az eltelt évek alatt e nyolcszázmillió 4-5 milliárdnyi összegre ment föl; ennyit vettek el a magyarság vagyonából és ennyit vontak el attól, hogy saját kultúráját ápolhassa. Nagy pénz ez és elvonása bizony nagy szegénységek okozója. S pár nap múlva tanítóink kongresszusra gyűlnek össze, hogy éhezésüket, nyomorukat és példátlan szenvedésüket a fülünkbe és szívünkbe kiáltás. Vajon nem kell-e e kiáltásra felocsúdunk, s a tőlünk elvont milliárdokra gondolnunk?

A közoktatási és kultuszminisztérium újjászervezéséről szóló új törvény 186. szakasza azt mondja, hogy a községeknek az iskolai hozzájárulásait „arányosan” fel kell osztaniok a helybeli iskolák között, akár államiak azok, akár nem államiak. Íme, törvény is szól már arról, hogy a magyar jellegű községek iskoláikat arányosan pártolhatják, s a községi költségvetés ilyen című összegeit feloszthatják. Ezzel megszüntethető az az eddigi rendszer, hogy a kisebbségi lakosok kétszeres adózásra kényszerüljenek iskoláikért. És mégis kellő segítséget nyújthatnak. Hiszen az évenkénti és községenkénti milliókból most már a kisebbségi iskolákat is arányosan kell részesíteni.

Az eddig teljesen román kultúrára rendelt milliárdokból a minket illető arányos rész éppen a községeken és az ő költségvetéseiken keresztül vissza kell, hogy térül-

* Az Anghelescu liberális párti oktatási miniszterhez kötődő legfontosabb törvények az 1924-es állami elemi oktatásról szóló törvény és az 1925-ös magánoktatási törvény voltak.

jön a kisebbségi magyar kultúrára. De hogy ez történhesen, bele kell nézni az időközi bizottságok költségvetésébe. És az idézett törvényre hivatkozva jogorvoslat útján is ki kell sürgetni, hogy a költségvetésből az „arányos” részesedést a magyar nyelvű iskolák megkaphassák.

Egyszer aztán az időközi bizottságoknak is vége lesz. De addig is a magyar társadalomnak meg kell találnia az önvédelem törvényes módját, mellyel kultúráját és vagyoni maradék-képességeit a további milliárdos károsoástól megmentheti.

Keleti Újság, 1930. június 30. 1–2. p., július 2. 1. p.

Az erdélyi magyar katolikusok egyházi önkormányzata

Május végén Románia és a Vatikán között egyezmény jött létre, mely az erdélyi római katolikus egyházmegye önkormányzati intézményére, az úgynevezett Erdélyi Katolikus Státusra vonatkozik.* Az egyezmény hivatalos közzététele még nem történt meg, azonban a tárgyalásban részt vett felek közül a volt román igazságügyi mi-

* Onisifor Ghibu kolozsvári egyetemi tanár folyamatosan támadta a Katolikus Status jogi személyiségét, működési jogosultságát. Ezért a nuncius kezdeményezésére a Vatikán és Románia között 1927-ben létrejött konkordátumot 1932. május 30-án a „IX. szakaszának értelmezésére vonatkozólag” kiegészítették. Ez az ún. Római Egyezmény, amely a Katolikus Státus nevét megváltoztatta (Gyulafehérvári Latin Szertartású Katolikus Egyházmegye Tanácsa), a vallás-, tanulmányi- és nyugdíjalap, valamint a nagyszebeni Teréz-árvaház tulajdonjogát elismerték, de az egyetemi diplomát a továbbiakban részben a görögkatolikusok is használhatták. A vagyongazdálkodás a gyulafehérvári püspök kezébe került, a kultuszminisztérium jobban ellenőrizhetett, illetve a felügyeleti és ellenőrzési jog a bukaresti érsek joghatósága lett.

niszter nyilatkozott, valamint e nyilatkozat helyesbítésére a Státus elnöke is szükségesnek látta bizonyos közléseket tenni.* E nyilatkozatokból annyi kivehető, hogy az Erdélyi Katolikus Státus ezen a néven megszűnik s helyette a „Gyulafehérvári Latin Szertartású Egyházmegye Tanácsa” elnevezéssel fog működni egy új testület.

Hogy az új szervezet a régiek egyház-önkormányzati hatáskörét és egyáltalán az önkormányzó-jelleget átveszi-e: arról az adott közlések teljes bizonyosságot nem nyújtanak. Bizonyosnak látszik azonban, hogy az Erdélyi Katolikus Státus által kezelt vagyonok, templomok és iskolák az új egyházmegyei tanácsnál, vagy legalábbis az erdélyi latin szertartású katolikus egyházmegye joghatósága alatt megmaradnak. Egyedül a görög-katolikusok részesülnek a latin-katolikusok terhére abban az előnyben, hogy az egykori Státus tulajdonaként kezelt kolozvári piarista-templom vasárnapi és ünnepnapj részleges használatára jogot kapnak.

Amennyi így bizonyossággként kiszivárgott s amennyi bizonytalanság az egyezmény körül ködként gomolyog: az nem igen alkalmas, hogy az erdélyi római katolikusokat, akik egyúttal kilenctized részben magyarok is, kellő nyugodtsággal töltse el. Aggódnak, hogy több évszázados önkormányzatuk elvész, vagy legalábbis olyan lényegesen megcsönkul, hogy nem lesz belső ereje. Aggódnak azért is, hogy az önkormányzati kezelésük alatt volt egyházi és iskolai javak fölött elvesztik azt a rendelkező képességüket, melyet kisebbségi vallási életük és művelődésük fenntartására eddig kifejthettek.

* Gyárfás Elemér világi elnök jelentése a Rómában 1932. május 21–30. napjain folytatott tárgyalásokról. *Erdélyi Tudóstó*, 1932. 17. sz. 601–606. p.

A dolog mindenesetre további tisztázásra szorul. De addig is a kérdés mai bizonytalan és feszült helyzetében igen alkalmas arra, hogy felkeltse az általános érdeklődést. Ugyanis nemcsak egyszerű helyi kérdésről van szó, hanem igen fontos és messzire ható elvi tételekről, az egyház és állam közötti viszonyok alakulásáról s ebben az alakulásban a kisebbségek kultúrához való jogairól.

A szóban levő erdélyi Katolikus Státus a maga nevét még a rendi korszak törvényhozási névhasználatából vette, de nem volt csupán országgyűlési párt-jellegű csoportosulás. Az erdélyi 1653. évi „*Approbatae Constitutiones*” című törvénygyűjtemény I. részének I. címe és 3. szakasza nemcsak elismerte a gyakorlatot, de kötelességgént is elrendelte, hogy az erdélyi négy bevett vallás (a római katolikus, a lutheránus, a református és az unitárius) a maga egyházkormányzati ügyeit testületi szervezettel intézze. E szervezetben az illető egyházakhoz tartozó világi főtisztviselőknek, nemeseknek, kegyuraknak éppen úgy részt kellett venniük, mint az egyházi renden levő előljáróknak. A világi és egyházi hívőknek ez a vegyes gyűlekezete az illető egyház hittételeiben nem tanácskozhatott és nem határozhatott. E lelki ügyeken kívül azonban az összes olyan teendőket ellátta, amelyek törvényhozó, végrehajtó, fegyelmező, vagyoni fenntartásokról gondoskodó, iskolák és templomok ügyeiről rendelkező hatáskörök voltak. Azonkívül minden ilyen egyházi szervezet a maga egyházát politikailag és társadalmilag is képviselte, mégpedig úgy az állammal, mint a többi egyházakkal szemben.

Szóval, az 1653. évi *Approbatae Constitutiones* I. része I. címének 3. szakasza az erdélyi bevett vallások minde-
nikének önkormányzatát törvénybe iktatta. A közönségnek meg is volt a belső hajlandósága és egyúttal az oda-

adóan élénk tevékenysége is az önkormányzat használatára és állandó fejlesztésére. A római katolikus közönségnek annál inkább megvolt ez az önkormányzati készsége, mert vele szemben több megszorítást alkalmaztak: ami az e valláshoz tartozóknak ellenálló élénkségét állandó működésben tartotta. A katolikusok vagyonait az erdélyi külön állam a fejedelmi kormányban szekularizálta, ami az egyházhoz tartozók áldozatkészségét ébresztette föl. Ugyancsak a fejedelmi korszak törvényei szerint a katolikusoknak püspökük sem lehetett, csak püspök-helyettesük. Ennek kiválasztása, jelölése és kinevezésre ajánlása, valamint az egyházfő körüli védőbb csoportosulás mind-megannyi új ösztönzést adott, hogy a katolikus valláson levő világi közönség a maga egyháza önkormányzatát minél tökéletesebbé tegye.

Az erdélyi katolikus ügyek önkormányzati megszokását a fejedelmi korszak után következő Habsburg-uralkodás is fenntartotta. Az I. Lipót erdélyi diplomája a bevett vallások addigi állami helyzetét továbbra is kifejezetten fenntartotta, s így a katolikusok önkormányzata az állami jog szempontjából továbbra is töretlenül fennmaradt.* Sőt amikor Erdély a Habsburg-uralom alá ke-

* A *Diploma Leopoldinum*ot I. Lipót magyar király adta ki 1691. december 4-én, Erdély külön tartományként, saját belső igazgatással, kedvező adózással tagolódott a Habsburg Birodalomba, 1848-ig ennek alapján intézték a régió belügyeit. A négy bevett vallás (katolikus, evangélikus, református, unitárius) jogai megmaradnak, ahol nagyobb számban élnek, ott a katolikusok templomot építhetnek; a régi adományok, kiváltságok, a törvénykönyvek (Approbaták, Compilláták, a Hármaskönyv) továbbra is érvényben maradnak, a vezető tisztségekbe csak erdélyieket neveznek ki, évente országgyűlést tartanak.

rült,* az uralom kezdő félszázadában még erősebb lett a katolikusok önkormányzati tevékenysége, ami összefügg azzal is, hogy éppen ebben a korszakban küzdöttek a katolikusok legtöbbet teljes vallási egyenlőségük elnyeréséért, püspökük visszajöveteléért, a püspöki javadalmaknak és a volt katolikus javaknak a visszaszerzéséért. Ugyanebben a korban (1695-től kezdve) az Erdélyi Katolikus Státus már pecsétet is használ.

Az állami jog szempontjából való töretlen fennmaradás 1767-től 1848-ig s aztán 1849-től 1867-ig bizonyos változások alá esik ugyan, de ezek a Státus önkormányzati jogait meg nem szüntetik. A jelzett évszámok közötti időben a Státus hatáskörének nagy részét, s különösen a katolikus célú erdélyi alapok kezelését, az erdélyi kormányshozár mellett létesült „Katolikus Kommisszió” (Commissio in publico-ecclesiasticis) intézi. Ezt a commissiót Mária Terézia hívta életre, de tisztán uralkodói jogkör alapján, az ország törvényhozói testületének a megkérdezése és beleegyezése nélkül. Az 1790–91-i országgyűlés tiltakozik az önkényesség ellen s 1792. május 26-án kelt leiratban az uralkodó meg is ígéri, hogy a Státusról elvont hatáskört ennek a Státusnak visszaadja. Azután is az erdélyi országgyűlések többször sürgetik az ígért teljesítést s a sürgetésben a Státus sérelempanaszló előterjesztéseire hivatkoznak.

Végre az 1848-i változáskor Kovács Miklós püspök elnöklete alatt az Erdélyi Katolikus Státus az addigi történelmi jogok és hagyományok alapján szervezeti szabályzatot készít, az egyházmegye addigi rendi képviselő-

* A *Diploma Leopoldinum* megtárgyalására 1691. január 10-én Fogarásban ült össze az erdélyi országgyűlés. Január 18-án hűséget eskütek I. Lipót német-római császárnak és magyar királynak. Ezzel a rendek a császár-királyt fogadták el szuverén uralkodóként.

tét népképviselői vonatkozásokkal is kiegészíti s 24 tagú állandó igazgató-tanácsot alakít. Ez az újjáalkotott Státusszervezet lett volna hivatva, hogy az egyházmegyei világi vonatkozású ügyeket tovább intézze, illetve a Katolikus Kommisszió által kezelt ügykört átvegye. Az 1849-ben közbejött uralkodói abszolutizmus miatt ezt a visszakövetelt hatáskört a császári és királyi helytartóság vette át, majd 1861-ben az ismét visszaállított Katolikus Kommisszió. De 1866. január havában a Státus ismét szóhoz juthat, feleleveníti az 1848-ban létesített szervezetét és igazgató-tanácsát s a Katolikus Kommisszió által kezelt ügykörének a visszaadását kéri. Ezt a kérelmet az alkotmányos magyar uralkodó, mint apostoli király és legfőbb kegyúr az 1867. augusztus 19-én kelt elhatározással teljesíti. E királyi elhatározás alapján az évi Státusgyűlések jogát és az állandó igazgató-tanács szervezetét a vallásügyi m. kir. miniszter 1873. június 16-án kifejezetten jóváhagyta, s egyúttal a Katolikus Kommisszió ügykörének a Státus további kezelésébe való átadásáról is intézkedett. Ezen az ügykörön túl a teljes hatáskörű egyházmegyei önkormányzat elismerését ugyanaz a leirat addigra halasztotta, amíg a magyarországi összes katolikus egyház önkormányzata létrejöhet.

Az Erdélyi Katolikus Státus államjogilag mind a legutóbbi időkig az elsorolt történelmi folytonosság alapján működött.

Az Egyházi Szabályok szerint a püspök az egyházmegye hierarchikus törvényhozója. Míg az erdélyi katolikusoknak a fejedelmi korszakban csak püspök-helyettesük lehetett, ezek is vagy az esztergomi érsektől, vagy az Erdélyen kívül tartózkodó püspököktől kapták az egyházi felhatalmazásukat, sőt az 1669–1677 közötti időben működő Domokos Kázmér egyenesen IX. Kelemen pápától. A püspök-helyettesek voltak a Státus gyű-

léseinek és fejlődő szervezeteinek az elnökei, viszont kinevezést és világi hatalommal való ellátást a fejedelemtől kaptak ugyan, de a Státus választotta és jelölte őket.

Mikor a teljes püspöki joghatóságot Erdélyben ideiglenesen (1697-ben), majd véglegesen (1716-ban) visszaállították, akkor a püspökök hívták össze a Státus-gyűléseket és ők elnököltek. Azóta is a Státus-gyűléssel való ilyen együttműködést minden püspök megtette, s 1848 óta Kovács Miklós, Fogarassy Mihály, Lönhart Ferenc és Majláth Gusztáv Károly gróf püspökök az önkormányzattal való azonosulást minden tényükkel tanúsították.* Vagy e tényekkel, vagy elvi jelentőségű megnyilatkozásokkal is a püspöki joghatóság korlátjaként az önkormányzatot kifejezetten elismerték. A XVIII. században gyakran ismétlődő jelenség az is, hogy a Státus a püspök jelölésében részt vesz, az uralkodó arra régi gyakorlat alapján felszólítja, s a jelölés szerint teljesíti a kinevezést is.

Tehát a teljes joghatóságú püspökökkel folyó egyház-megyei korszak óta is a Státus önkormányzati jellegének és hatáskörének a fennmaradása nyilvánvaló történelmi bizonyosság. A püspökök állandó elnöklése és a Státussal való folytonos együttműködése egyúttal az önkormányzatnak az illetékes egyházjogi fensőbbség részéről való elismerését is jelenti. Különben a Státus szervezetéről az erdélyi püspök 1895-ben az Apostoli Szentszékhez is tájékoztató jelentést küldött, ugyanezt a tájékoztató ismertetést a püspök 1903. évi jelentése is megismételte. Ezt az utóbbi jelentést a Sacra Congregatio Concilii vizsgálat alá vette és teljes egészében jóváhagyta, amiről

* Kovács Miklós, 1827. május – 1852. október; Fogarassy Mihály, 1864. november – 1882. március; Lönhart Ferenc, 1882. március – 1897. június; Majláth Gusztáv Károly, 1897. június – 1938. május.

az illető Congregatio 1904. június 1-én kelt leiratával az erdélyi püspököt is értesítette.*

Ilyen kifejezett elismeréseken kívül az egyházjognak a jogszokásokról való tana értelmében is megállapítható, hogy az Erdélyi Katolikus Státusnak az egyház szempontjából is kialakult és megvan az önkormányzati egyénisége. A jogszokások tana szerint száz évnyi, vagy emberemlékezeten túli idő és az egyház szellemében való észszerűség kell, hogy érvényes jogszokás létrejöhessen. Ez aztán még meglevő korábbi törvényt is módosíthat, s a helyi szokás a későbbi általános törvényekkel szemben is érvényben marad. A Státus esetében nyilvánvaló, hogy a XVII. században világi alapításból ered ugyan, de egyházas szelleme és az egyházért való rendeltetése, tehát ilyen szempontból való észszerűsége tökéletesen megvan, valamint a száz évnél régibb idejű létrejötte és fejlődése is.

Ez az így mindenképpen megalapozott önkormányzat az egyház szempontjából is abban áll, hogy az erdélyi latin katolikus egyházmegyében a világi hívők képviselte az egyházi rendek képviselőjével együtt nemcsak tanácsadólag, de elhatározóan intéz el bizonyos ügyköröket. Ez ügykörben nincsenek benne a hit belső területére és olyan egyházi ügyekre vonatkozó kérdések, melyek különösképpen a püspöki joghatóságnak vannak fenntartva. Ezen a negatív határjelölésen túl az erdélyi egyházmegye önkormányzatát különösen az er-

* A Római Kúria szakosított hivatalait összefoglalóan dikasztériumnak nevezik. Ezek minisztériumoknak tekinthetők és három kategóriába sorolhatók: a kongregációk (ma 9) a végrehajtó hatalmat gyakorló kormányzati hatóságok (ide tartozott a Sacra Congregatio Concilii, a Zsinati Kiküldött Bizottság is); a pápai tanácsok (ma 11) egyes területek koordinálását végzik, három bíróság pedig a peres ügyeket, másik három hivatal pedig a gazdasági ügyeket intézi.

délyi katolikus iskolák, alapítványok és vagyoni vonatkozású egyházi ügyek tekintetében illeti meg a rendelkezés. Azonban mindig úgy, hogy az egyházmegye püspöke a Státus mindenkori elnöke. A világi elnök csak a püspök külön megbízása esetén elnökölhet, illetve ilyen megbízás nélkül csak akkor, ha a püspöki szék üres.

Ilyen értelemben alakult ki az egyházilag is érvényes jogszokás az Erdélyi Katolikus Státus önkormányzatára.

*

Úgy a világi jog, mint az egyházi jog összhangzó elismerése alapján az erdélyi latin szertartású katolikus egyházmegyében a világi hívők önkormányzata mindezt ideig eléggé zavartalanul működött. Az 1918. év végén elkövetkezett állami uralomváltozás óta ugyan a Státus mezőgazdasági ingatlanai kisajátítás alá kerültek, s az általa vezetett iskolák is nehezen jutottak nyilvánossági joghoz és az iskolák állami felügyelete sok megpróbáltatást hozott rá. Azonban a román állam is legalább hallgatólag elismerte az ő jogi személyiségét, sőt egy alkalommal a román bíróság is e személyiség kétségtelen létét megállapította.

Az utóbbi két év óta már ebben a tekintetben is megzavarodott a helyzet. A kolozsvári román egyetem és az ottani görögkeleti püspökség körében mozgalmak indultak, hogy a Státus kolozsvári iskolaépületét és nevelőintézetét, s a velük kapcsolatos templomot el kell venni.* Hogy ezt tehessék, evégett a Státus jogi személyisé-

* A támadásokra az adott lehetőséget, hogy az 1927-es konkordátumban nem nevesítették jogi személyiségként az Erdélyi Katolikus Státust és annak vagyonát, illetve az ezt pótlandó 1932-es Római Egyezményt a romániai bíróságok nem tekintették jogérvényesnek, mert nem volt törvényerőre emelve és erre csak 1940 márciusában került sor. Az Erdélyi Katolikus Státus körüli jogi helyzet tisztázása: Nagy Lajos: *A kisebb-*

gét kívánták eltüntetni. Sajtóharcot kezdtek, s a sajtótámadások állításait a parlamentbe is bevitték. Ez állítások szerint a Státus törvénytelen alakulat, mely a volt magyar állam javait kezeli, azokat bitorolja. Államutódlás jogán tehát a román államnak kell átvennie a Státus kezelése alatti pénzeket, iskolákat és egyéb épületeket, s köztük a kolozsvári piarista-templomot is.

A parlamenti csatában Jorga Miklós volt miniszterelnök is hallatta a szavát. Szerinte a Státus legfőbb bűne az, hogy magyar eredetű és ezt a magyar jellegét máig is megtartotta. Pedig – mondotta Jorga – az erdélyi katolikus egyház nagyszámú román rítusú hívővel gyarapodott, s így az erdélyi katolikus probléma többé nem maradhat meg az egykori magyar keretei között. Magyar nyelvű művelődésnek, magyar nemzeti politikának tehát a Státus sem lehet az ápolója. Az a katolikus egyház egyetemes jelentőségével és rendeltetésével is ellenkezik, hogy katolikus intézményeket egyes nemzeti életek a maguk céljaira használhassanak.

Röviden szólva, Jorga az Erdélyi Katolikus Státus magyar jellegének az eltörlését katolikus címen követelte. Hogy az így eltörlődő magyar jelleg helyébe csak a román léphet, azt Jorga ezzel a misztikus mondattal fejezte ki: „Mi nem veszthetünk semmit, mint nemzet, s meg nyerhetünk mindent, mint állam.” Érdekes tehát állami jogokat követelni a Státus fölött s annak a szétroncsolt jogi személyiségéből és egyéb javaiból aztán a románság, mint állam, mindent meg nyerhet. A román kormányelnök a Státus elleni harcnak hódító vágyú perspektívát

ségek alkotmányjogi helyzete. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1944. 101–104. p. Az Onisifor Ghibu kolozsvári egyetemi tanár kezdeményezte politikai támadások összefoglaló elemzését adja: Balázs Sándor: *Onisifor Ghibu – álarc nélkül.* Kom Press–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2005.

adott. E perspektíva szerint az államnak el kell érnie, hogy az erdélyi katolicizmus magyar jellegű intézményeit romanizálni tudja.

Ebben az elképzelésben ment Jorga kormányának a megbízottja Rómába, hogy a Szentszékkal az erdélyi magyar katolikusok Státusa felől tárgyaljon. A tárgyalás az ismertetett eredménnyel végződött, melyből világos annyi, hogy a Státus névleg megszűnik, de a latin szertartású erdélyi katolikusok mégis valami egyházmegyei önkormányzó-tanácsot kapnak. A latin szertartású katolikusok még egyúttal az erdélyi katolikusok magyar csoportját is jelentik. A román kormány romanizáló célzata tehát még nem sikerült, s a katolikus egyetemesség eszméjét a magyar jelleg teljes eltörlésére mégsem lehetett fölhasználni.

Azonban éppen azért várható, hogy az egykori Státus önkormányzati szervezetének az átöröklése körül még további harcok lesznek. Vitatni fogják, hogy az új egyházmegyei tanács nem tarthatja meg a korábbi Státus magyar jellegét, nem tarthat meg bizonyos igen fontos javakat és alapítványokat. Ebben a további harcban az állam mindent el fog követni, hogy a katolikus egyházat egyetemessége címén a kisebbségi magyar kultúra ellen fordítsa. Ez a törekvés persze a katolicizmus szempontjaival és rendeltetésével semmiképpen sem egyeztethető össze, mert az egyház egyetemes jellege nem azt jelenti, hogy az egyházat a nemzeti kultúrák ellenesének lehessen tekinteni. Sőt ellenkezőleg. Éppen az egyház egyetemes jellege a nemzeti kultúrákat éppen olyan erkölcsi szükségszerűségként védi és ápolja, mint ahogyan védi és ápolja a családi eszmét.

Az Erdélyi Katolikus Státus névleg megszűnik. De az általa képviselt és megtestesített magyar katolikus erdélyi közösség körül állam és egyház küzdelme fog megin-

dulni. S a küzdelemben az fog eldőlni, vajon vallási címen lehet-e, és szabad-e olyan nemzeti élet ellen támadni, mely állami uralommal nem rendelkezik. A küzdelem tárgya méltó, hogy megfeszített érdeklődéssel oda fordítsuk a figyelmünket.

Magyar Szemle, 1932. 5–8. sz. 264–269. p.

Közelítés az igazi önkormányzathoz

A törvényhozás felsőházában, a szenátusban az előkészítő bizottság már végzett a közigazgatási törvény újabb módosításáról szóló javaslattal. Nagyban-egészen elfogadta, s mindössze célszerűségekben változtatott a törvényterven, de az alapelveket magáévá tette. Az alapelvek között pedig ebben az új törvénytervben van egy igen érdekes: az, amelyik a helyi közigazgatási testületek folytonosságát kívánja megvalósítani.

Az igazi önkormányzat eszméjéhez való nagy közelítés van ebben. Hiszen a helyi közigazgatási testületek folytonossága mégis azt jelenti, hogy a helyi közakarat maradandó tud lenni a rendelkezéseiben. E helyi közakarat helyi képviselői lesznek állandóan azok, akik a helyi ügyeket intézik. És ha ez a tartósság, a helyi akaratnak ez az örökössége megvalósulhat, akkor igen természetes, hogy a helyi erők önrendelkezése válik ezzel lehetővé. Tehát az önkormányzat lényegesen úrrá és rendszerre lehet a közigazgatásban.

Még csak a tisztviselők helyi választása, s a helyi közvagyonokról való saját rendelkezés kizárólagossága kell hozzá, hogy a helyi önkormányzat egészen tökéletes legyen.

Mikor jutunk el ilyen fejlődési fokhoz? Ez bizony ma még kérdéses. De amikor éppen egy liberális párti kormányzat szükségesnek látja a helyi közigazgatási testüle-

tek folytonosságát, akkor ez már annak a jele, hogy a jó belátások érlelődnek az önkormányzat javára. Hiszen eddig éppen a liberális párt volt az a politikai tényező, amely egész országépítő múltjának tekintélyével távol tartotta az önkormányzatokat, idegenkedett azoktól, s központi függéseket terhelte rá minden vidéki életnyilvánulásra. És most ugyanaz a liberális párt jön, hogy a helyi közakarat képviselőjének biztosítani kell az állandóságot, az időbeli határtalanságot.

A törvényterv úgy kívánja ezt megvalósítani, hogy a helyi közigazgatási testületeket hat évre választatja, de sorshúzással három év múlva kilépteti fele részét a megválasztott tagoknak. Ezek helyébe ismét hat évre választat tagokat, s mikor a következő három év lejár, akkor ezek még a helyi tanácsokban megmaradnak, csak a hat év előtt választottak válnak ki, akiknek helyére megint hatéves megbízatással jönnek új választottak. Így három évről három évre a helyi tanácsok fele része mindig megújul, viszont fele része mindig a régi, s ekként a régi testületeknek az újakba való átfolyása automatikusan jelentkezik. Ezzel pedig egyúttal a helyi közélet igazgatásának a folytonossága is előáll.

Ez a felében megújuló, felében réginek maradó önkormányzati folytonosság nem manapság kitalált ötlet, hanem régi, történelmileg kipróbált rendszer volt a magyar, az osztrák, a német s az angol helyi közigazgatásban is. Nem azért mondjuk ezt, hogy az új törvényterv értékéből levonni akarjunk vele valamit; sőt éppen azért mondjuk, hogy az új törvénytervet e tekintetben helyesléssel illethessük. Ami másutt kipróbált, jó rendszer volt, az nálunk is jól beválhat. Sőt jól be kell válnia. Ezt a jól beválást csak az kockáztathatja, ha az alapján jól kigondolt helyi közigazgatási folytonosságot egyéb ellenmondó intézkedésekkel keresztezik.

Ilyen ellenmondó intézkedés a mostani új közigazgatási törvénytervben bőven van. Ilyen az úgynevezett jog szerinti (kinevezett) tagoknak a nagy száma a helyi közigazgatási testületekben, aztán a tisztviselők választásának a lehetetlensége, illetve ennek a múlt törvények szerinti fenntartása.* De leginkább ellentmond a közigazgatási helyi testületek folytonossága elvének az, hogy az új törvényterv is nemcsak fönntartja, hanem új esetekkel cifrázza ugyanazon testületek feloszlatai lehetőségeit. Egyik rendelkezés folytonosságot akar, másik rendelkezés azt mondja, hogy ez a folytonosságra hivatott intézmény bármikor feloszlatható. Bármikor. Mert olyan bizonytalan, tág szempontoktól teszi függővé a feloszlatakat, hogy az bármikor kikényszeríthető.

Elég arra utalnunk, hogy az új törvényterv szerint hatásköri túllépés esetén is feloszlatható a helyi közigazgatási testület, ha politikai jellegű ez a túllépés. És mire nem lehet ráfogni a politikai vonatkozást? Itt van például a nyelvhasználat dolga. Egyszerű adminisztrációs kérdés, ha arról van szó, hogy a helyi tanács egy tagja nem tudja másképpen elmondani a véleményét, csak a saját nem román anyanyelvén. A helyi tanács megengedi így a felszólalást. Akkor jön egy rosszmájú ember, s azt mondja, hogy ezzel az engedéllyel politikai jellegű határozatot hozott az a helyi közigazgatási testület.

Lehet vitatkozni felőle, de mindenesetre meg lehet indíttatni a feloszlatai eljárást. A dolgon aztán keveset változtat az, hogy valami bírói jellegű fórum elé viszik a

* Az 1929-es közigazgatási törvény szerint a községi tanácsnak tagja a helyi állami iskolák egy-egy képviselője, de a felekezesi iskolák összesen csak egy képviselőt küldhetnek jog szerint a tanácsba. Míg az egyházak esetében a nemzeti egyházak (ortodox, görögkatolikus) egy-egy képviselője kapott helyet, addig a többi egyházaknak összesen egy delegáltja lehetett.

feloszlatastról való döntést. A fő az, hogy vitatva és így bizonytalanítva van a helyi közigazgatás testületének a léte: tehát lehetetlenítve minden komoly önkormányzat.

Az önkormányzat eszméje kizárja a feloszlatastnak bármi lehetőségét. Az önkormányzat: államrészlet. Ha egy állam az önkormányzat alapelvét a helyi közigazgatásra nézve elfogadja, akkor a saját maga önrendelkezését adja át abba a helyi körbe. Saját magát abban a helyi körben se fejezheti le, még bírói intézkedésekkel se. A bíróság megállapíthatja, ha az a helyi kör túllépte a rábízott hatóságot, s erre a túllépésre nézve kimondhatja, hogy az semmis, mert nem lehet benne állami életrészt. Azonban csak a hibás cselekvést lehet így megsemmisíteni, de nem magát azt a helyi életkort. Felelősségre lehet vonni egyes embereket is, akik az önkormányzati hatáskörrel visszaéltek, de magát az önkormányzatot az egyes emberek hibájáért agyonütni nem lehet.

Az önkormányzat, a helyi közigazgatási testületek életfolytonossága: ez rendszer, intézmény és eszmei magaslat. Ettől különböznek az emberek, s ezek cselekvései. Az embereket és azok hibás cselekvéseit lehet büntetni, de rendszerek, intézmények és eszmei magaslatok nem büntethetők, ha azokat egy állam a maga élete lényegéül elfogadta. Államunk a közigazgatási testületek folytonosságának törvénybe iktatásával élete lényegéül ismeri el az önkormányzati gondolatot. Ha tehát önmagának ellentmondani nem akar, akkor az önkormányzatok feloszlatastáról is ugyanabban a törvényben nem lehet rendelkeznie.

Erdélyi Lapok, 1934. február 25. 1–2. p.

A kisebbségek részvétele az erdélyi (romániai) közigazgatásban

A „kisebbségek” kifejezése a világháború utáni korokban száradt rá azokra a népcsoportokra, melyek nem tartoznak az államlakosság többségét alkotó népfajhoz. A „kisebbség” elnevezést végleg jogi műszóvá tették azok a nemzetközi szerződések, melyeket a világháború győztes nagyhatalmai az általuk létrehozott, vagy megnagyobbított államokkal azért kötöttek, hogy ez államokban az idegen népcsoportokhoz tartozók javára valami eltűrést és méltányos kezelést biztosítsanak. Az 1919-ik év folyamán jöttek létre az ilyenfajta szerződések, melyek az idegen népcsoportok meghatározására következetesen a „faji, nyelvi és vallási kisebbség” kifejezést alkalmazzák. Romániának is van ilyen szerződése, mely Párisban 1919. december 9-ikén jött létre, s melyet az általános szóhasználat is „kisebbségi szerződés”-nek nevez.

Ezek a „kisebbségek” nem mások, mint a világháború előtti „nemzetiségek”.

Erdély a világháborút befejező békeszerződésig Magyarország szerves része volt, hiszen még a másfélszázadig tartó magyarországi török uralom idején is külön fejedelemséggé válása azért történt, hogy magyar uralom alatt maradjon. Mikor pedig a török uralom megszűnt, a magyarországi Habsburg-uralkodók ismételten és ismételten kijelentették, s törvénybe is foglaltatták, hogy Erdélyt a magyar szent korona jogán, annak a tartománya-ként vették birtokba és külön kormányzásuk alá. Az Erdély és a magyar anyaország egyesüléséről hozott 1848., illetve 1868. évi törvények és egyéb közjogi aktusok csak ezt a külön kormányzást szüntették meg, mert maga az együvé tartozás magyar egysége mindig megvolt.

Amíg Erdély magyar uralom alatt állott, a nemzetiségeknek úgy egyházi, mint világi tekintetben széleskörű önkormányzataik voltak. A szászok egyenesen az államkormányzatban is részt vettek a maguk önkormányzatával, mely külön nemzet jogállást adott. Mikor az 1848., illetve 1868. évi államkormányzati egységesítés ezt a politikai különállásukat megszüntette, akkor is önkormányzatuk kulturális vonatkozásban teljesen megmaradt. Sőt ennek még olyan közigazgatási kihatása is volt, hogy Szeben megye főispánjául mindig a szászok egyetemes népszervezetének, az úgynevezett „Szász-Egyetem”-nek az elnökét nevezték ki, s ő a főispáni cím mellett a „szászok ispánja” címet is viselte.* Erdély másik nemzetiségének, a romának, az 1790. és 1868. évi törvények alapján volt biztosítva mindkét egyházára (a gö-

* A Szász Egyetem, Univerzitás (Universitas Saxonum, Sachsische Nationsuniversitat) önkormányzati intézményességének összefoglaló elnevezése. Ez alatt több különböző dolgot értettek: a királyföldi szászok összessége (egyetemes közössége) és a kiváltságolt terület; az egész közösséget képviselő küldöttek testülete, az évente kétszer ülésező közgyűlés (conflux); a szebeni tanács és a főhivatalnokok, a „delegált Egyetem” (delegierte Universitat), amely az ülések közötti időszakban vitte az ügyeket; az előbbi által tárgyalási felhatalmazással bíró testület, amelynek élén elnökként az ispán állott. E mellett létezett az egyházi Univerzitás (Geistliche Universitat), amely a reformációig nem az erdélyi, hanem az esztergomi püspökséghez tartozott. Majd ebből jött létre a szász evangélikus egyház, amelynek rendtartása az egész Szászföldön érvényes volt. 1876-ban a szász székek felszámolásakor az intézményt a szász oktatási és kulturális intézményrendszert támogató alapítvánnyá alakították át. Az 1921. évi agrárreform során a szász evangélikus egyház, illetve a Szász Egyetem vagyona 55%-át elvesztette. 1937-ben pedig a Szász Egyetem Alapítványt feloszlatták, és vagyonát felosztották a szász evangélikus egyház és egy román kulturális szervezet, az Așezământul Cultural Mihai Viteazul között.

rög keletire és görög katolikusra) az önkormányzata, mely az iskolafenntartási jogot is teljes mértékben megadta nekik.

Ezeknek a kulturális önkormányzatoknak a közigazgatási életre állandóan megvolt az alakító, szervező és irányító befolyásuk. A közigazgatást a magyar uralom alatt helyi (falusi, városi és megyei) önkormányzatok intézték, melyekbe a helyi közönség választotta meg tisztviselőit és alkalmazottait. A helyi közönség akarására pedig azok a nemzetiségi kulturális önkormányzatok mindig lényeges meghatározók voltak. Mindenesetre állandó ható erőkként dolgoztak olyan irányban, hogy a helyi közigazgatási önkormányzatok testületeiben a nemzetiiségek pontosan olyan arányban vettek részt, amilyen arányú volt az illető nemzetiségek lakosság száma a faluban, városban és megyében.

De megvolt a nemzetiségeknek a maguk különleges közigazgatási joga is. Eltekintve attól, hogy néparányuknak megfelelően választhattak közigazgatási tisztviselőt, s a választás eredménye nem függött semmi felsőbb jóváhagyástól, még az 1868. 44. tc. a következő részvételi jogokat biztosította nekik a közigazgatásban: ha egy faluban (úgy kisközségben, mint nagyközségben) többségben voltak, maguk állapíthatták meg a község ügykezelési nyelvét. Ha legalább egyötödrésznyi kisebbségben voltak, akkor úgy a falvakban, mint a városokban és megyékben a jegyzőkönyveket a magyar mellett az illető nemzetiségek nyelvén is kellett vezetni. A más megyékhez szóló átiratokban, s a kormányhoz és törvényhozáshoz való fölterjesztésekben is ilyen hasábosan alkalmazhatták a nemzetiségi nyelveket, illetve ahol a községnek nemzetiségi nyelven folyt az ügykezelése, onnan az átiratok és fölterjesztések is csak az illető nemzetiségi nyelven történhettek. A községi és megyei gyűléseken

pedig minden nemzetiségi ember a maga nyelvén, anyanyelvén szólalhatott föl, tekintet nélkül arra, hogy tudott-e vagy nem magyarul. A tisztviselők is tartoztak a gyűléseken azon a nyelven előadni, mely ügykezelési nyelvül volt megszabva, illetve ha csak párhuzamos volt a nemzetiségi nyelv, akkor a magyar nyelvű előadás mellett ezen a nyelven is ismertetni kellett a tárgyalásra kerülő kérdéseket.

A nemzetiségek ilyen közigazgatási lehetőségei az immár húszévevéssé váló román uralom alatt lényegesen megváltoztak Erdélyben. Akkoriban kezdtek a bukaresti parlament köreiben arról tárgyalni, hogy a megnagyobodott országnak új alkotmányt és megfelelő közigazgatási rendszert kell adni. A román főváros egyetemi tanárai kezdeményezéséből egy társadalomtudományi intézet is alakult, mely sorozatos előadásokat tartott az országszervezés kérdéseiről. Ott egyik befolyásos kormányférfi, név szerint Brătianu Vintilla arról értekezett, hogy az ország csakugyan rászorul a decentralizációra, a központosító kormányrendszernek vidékenkénti és helyenkénti hatóságokkal való széttagolására. De Brătianu egyúttal azt a jellemző fejtegetést is adta, hogy a decentralizáció, a kormányzati széttagolás nem jelenthet önkormányzatot. Szerinte csak fogalmi zavar a széttagolás és helyi önkormányzat azonosítása. A helyi önkormányzat iránti előszeretet – mondotta – az erdélyi románokban kiválóan megvan, mert ők azt a magyar uralom idejéből hozták, amikor az önkormányzattal „az ellenséges és elnyomó” magyar állam ellen küzdhettek. De most az állam román, most nincs ellenséges központi hatalom, tehát nincs szükség önkormányzatra.

A Brătianu-féle fejtegetés azért jellemző, mert az egész régi királyságbeli uralkodó felfogást hordja magában. Azt, amelyik liberális jelszavakat emlegetett, de az önkor-

mányzatoktól mindig távol állott, s a francia központosító rendszert látta maga előtt eszményképnek. Ez a felfogás az alulról fölfelé épülő államot sohase tudta elképzelni, mert hiszen a régi román királyság területén ezt a sokszázados fölépülési folyamatot sohasem is élheték át, ott minden államrendszerbeli változás fölülről és kívülről ható indítékokra történt. A közigazgatást is tehát csak fölülről lefelé ható állami tevékenységnek tudják elképzelni, s nem úgy, hogy a helyi élet öntudatosságai intézzék a helyi ügyeket, s ezekből a helyi öntudatosságokból érlelődjek ki, azokból nőjön ki a magasabb állami összhang. Ehhez százados fejlődések munkája szükséges és a román állam fejlődésében éppen ezek a századok hiányoznak.

Éppen azért történik, hogy mikor a román társadalom vezető rétegei népszerűtelttel akarnak is dolgozni, mégsem bíznak a népben, hanem fölülről akarnak neki mindenben intézkedni. Az önkormányzat rendszere viszont a helyi néprétegek önrendelkezését foglalja magában. Ez az önrendelkezés az, amire a román vezető rétegek a maguk népét képtelennek tartják, s e tekintetben népükben nem bíznak. Adnak a népnek általános választói jogot, de az csak afféle hangos játék a nép számára, hogy annak a zaja mellett fölemelkedjék egy politizáló réteg, mely maga osztozkodjék a hivatalokban és hatóságokban, s maga akarjon [intézkedni] a nép helyett még a legkisebb faluban is. Ez a nagyakaratúság a demokrácia látszataiban valami atyáskodás-féle, vagy éppen hivatalnok-uralom, ami fél attól, hogy helyi igazi népakaratok és népszándékok szerint igazodjanak a helyi ügyek. Csak addig hajlandó elmenni – s addig is csak hivatali célszerűség és kényelem okából –, hogy a központi hivatalok széttagolódjanak, decentralizálódjanak, a vidékekhez helyrajzilag közelebb legyenek. De egyébként e köze-

lebb hozott hivatalokat is mind csak a központ közvetítőjeként tudják elképzelni.

Ilyen felfogás hozta létre a Brătianuék hatalmon levő pártjának az 1926-ik évi közigazgatási egységesítését.* Az újonnan csatolt területek önkormányzati hajlandósága legyezgetésére megadták azt a változást, hogy a faluk, városok és megyék igen kevés tagból (5–10-ből) álló tanácsokat választhassanak, de ezek hatáskörét úgy szabták meg, hogy minden helyi ügy a kormányhatóság hozzájárulásától, illetve előzetes engedélyezésétől függjön.

Ebben a „helyi választásokkal enyhített központosításban” is megmaradt az a rendszer, hogy a választott tanácsosok mellett továbbra is a központból, illetve a megyei prefektusoktól kinevezett hivatalnokok vitték a közigazgatás ügyeit. A vegyes rendszerbe annyiban bevitték a kisebbségeket is, hogy a kormány úgy a magyar, mint a német kisebbségekkel a közigazgatási választások keresztülvitelére egyezményeket kötött.

Ezen egyezmény szerint ahol ötven százaléknál nagyobb volt a kisebbségiek száma, azokban a falvakban és kisebb városokban ezekből kerülhetett ki a bíró és a polgármester, s a tanács tagjai is. Viszont a nagyobb városok és megyék tanácsaiban a kisebbségiek eggyel kevesebb tagszámot kellett, hogy kapjanak, mint a románok. A nagyobb városok polgármesterei és többi tisztviselői is, illetve a megyék összes tisztviselői továbbra is kinevezés alatt maradtak. A nemzetiségi nyelv használatára is annyi könnyebbítés történt, hogy a választások hetei alatt megengedték nemzetiségi nyelven a közigazgatási intézkedések iránti folyamodványokat.

* Itt a szerző az Monitorul Oficial 1925. június 14-i, 128. számában megjelent, a *közigazgatás egységesítéséről szóló törvény* (lege pentru unificarea administrativă) végrehajtására utalhat.

Ez az 1925-iki közigazgatási rendszer 1929-ig tartott. Akkor következett az a kísérletezés, mellyel a román nemzeti párt valamit vissza akart hozni a magyar uralom alatti régi helyi önkormányzatok szelleméből. Fentebb már futólag utaltunk erre a kísérletre. A következőkben egy kissé részletesebben ismertetjük az 1929. évi román közigazgatási törvényt, hogy így a kisebbségek közigazgatási részesedéséről is képet kapjunk.

Az 1929. évi román közigazgatási törvény úgy, ahogy indokolása igen tüzetesen kifejtette, az államigazgatás helyi széttagolására (a decentralizációba) a helyi közönység önrendelkezését, az önkormányzatot is bele akarta vinni. A törvényindokolás külön hosszas érveléssel fordul a fentebb már említett Brătianu-féle felfogás ellen, mely t.i. azt vitatta, hogy a decentralizáció és az önkormányzat nem jelent ugyanegyet. Mivel pedig ez a felfogás leginkább a francia közigazgatási rendszer példáját tartotta szem előtt, az 1929-iki törvényindokolás francia közigazgatási jogtudást is idéz. H. Berteley „*Traité Elementaire de Droit Administratif*” című 1926-ik évbeli munkájára hivatkozik, mely éppen azt mutatja ki, hogy a decentralizációhoz nem elég a minisztériumi hatáskörök vidéki szétosztása, hanem az igazi decentralizáció abban áll, hogy a vidéki tartomány közigazgatását maguk az illető vidék választottjai lássák el.

Az önkormányzati értelmű decentralizációt 1929-ben azzal is erősíteni akarták, hogy a korábbi történeti fejlődés szerint alakult vidékeket bizonyos külön közigazgatási csoportosításokba is akarták szervezni. Erre a törvény indokolása szerint azért lett volna szükség, mert a megnagyobbodott Románia összes területére egységes közigazgatási rendszert nem lehet alkalmazni. Az újonnan csatolt területek fejlettebb közigazgatás alatt voltak, más társadalmi és gazdasági hagyományokban élnek, s

ezeket nehéz visszafejleszteni a régi román királyságbeli fejletlenebb állapotok színvonalára. Viszont a régi román királyság közigazgatási színvonalát se lehet hirtelen felszökkeníteni és mesterségesen fölfűjni az új területek magasabb színvonalára.

Az indokolás különösen arra mutatott rá, hogy az új területeken a falvak zárt, erős egységek, melyek a múltban is önálló közigazgatással rendelkeztek, s az államigazgatást a maguk területére közvetítették. A régi királyságban azonban a falvak többnyire mind kicsiny tanyacsoportok, s köztük még 700-nál is több van olyan, melynek még 100 lakója sincsen. Általában Románia 15 ezren fölüli falujából a 600-nál kevesebb lakosúak úgy helyezkednek el, hogy a régi királyságban 60 százalék az ilyen kis falvak száma (5651), s még az orosz uralom alól átjött Besszarábiában is csak 40 százalék, míg Erdélyben 27, s Bukovinában 16 százalék. Tehát a régi királyságban csak 40 százaléknyi (3950) az életképesebb, nagyobb falvak száma, míg Besszarábiában 60, Erdélyben 73 és Bukovinában 84 százalék. A régi királyságban elkerülhetetlen, hogy mesterkéltnagyobb egységekbe tömörítsék a szomszédos kis falvakat, míg a többi új csatolású területeken még a kis falvak is hozzászoktak már a maguk önállóságához, s így azokra a mesterkéltnagyobb csoportosítás nehezen alkalmazható és mindenestre kínos hatású.

Az 1929-iki törvény az áthidalást úgy oldotta meg, hogy legalsó közigazgatási egységül a „község” fogalmát vette és kimondotta, hogy a „község” lehet több faluból álló, egy faluból álló és aztán városi község. A városi községnek is további fokozatai a megyei székhely városok és a törvényhatóságok „községei”. Így legalább fogalmilag, kifejezésmód azonosságával a közös nevezőre hozatal sikerült. De nyilvánvaló, hogy ebben több a szó-

játék, mint a valóságok alapul vétele, s az azokhoz alkalmazkodás.

Azonban a tartományonkénti külön közigazgatási csoportosulásnak is nehéz akadálya volt maga az akkor érvényben volt 1923-ik évi alkotmány. Ez az alkotmány azt mondotta ki, hogy az ország területe közigazgatásilag csak községekre és megyékre oszthat, s csak ezek alkothatnak közjogi személyiségeket. Tartományi kialakulások, politikai vidékekre való elkülönülések meg nem engedhetők, mert ez az ország nemzeti egységét veszélyeztetné. Ezzel akarták az 1923-iki alkotmány megszerkesztői az úgynevezett regionalizmusokat, a svájci kantonrendszer felé fejlődéseket már előre megakadályozni. 1929-ben a törvényhozók ezt az akadályt úgy kívánták megoldani, hogy a megyéknek adtak jogkört 7 vidéki központ körül az egymással való tartósabb szövetségre.

Az ilyen zavaros alapokról való elindulás az 1929. évi közigazgatási törvény egész fölépítését is zavarossá és igen bonyolult szerkezetűvé tette. Hozzájárult az ilyen fölépítéshez az is, hogy a régi Romániában már amúgy is megvolt az önkormányzat-ellenes szellem, s ez még növekedett az új területek nemzetiségi tömegei iránti bizalmatlanság miatt. Hogy ennek a bizalmatlanságnak is eleget tegyenek, azért az 1929. évi román közigazgatási törvény egy sereg óvatossági rendszabállyal, ellenőrzéssel és felügyelettel vette körül a helyi ügyek intézésére alakuló választott testületeket. Kínos vegyülete ez a törvényalkotás a helyi önkormányzatok rendszerének és a hivatalnoki uralom központosító irányának, illetve rendőri szellemének. Csakhogy e két ellentétes rendszer egybeépítése a közigazgatási szervezet túlterhelése nélkül nem volt végbe vihető.

Így állott elő az 1929-iki román közigazgatási törvénynek az a sajátságossága, hogy vannak benne önkormány-

zatok a kis falvakra, nagy falvakra, kis és nagy városokra, megyékre, tartományi területekre, de ezek a fokozatos önkormányzatok mégse egymás fölötti hatóságok, hanem mindenkinek külön-külön megvan a maga államközponti alsóbb, felsőbb és legfelsőbb hatósága. Az önkormányzati hierarchikus rend mellett párhuzamosan fölépül egy hivatalnokhatósági hierarchikus rend is, mely mintegy kettőssé teszi az egész közigazgatási szerkezetet. Végeredményben azonban ez a kettősség a hivatalnoki hatóság túlnyomó hatalmában talál betetőzést, mely az önkormányzati akarásokat bármikor, bármely fokozatban elnyomhatja. Az önkormányzatok rögtöni feloszlatása minden fokozaton ott van fenyegető lehetőségként a törvényben. Amellett egész vonalon jellemző, hogy az önkormányzati testületek hatáskörének a felsorolása igen bőbeszédű, de tulajdonképpen semmit se foglal magában a jámbor óhajtasok lehetőségén kívül. Ellenben köteleességül rájuk van terhelve, hogy maguk szavazzanak meg minden központból elrendelt költséget. Kisebbségi szempontból még az is külön lelki és gyakorlati teher, hogy ez az önkormányzati törvény még annyi szabadságot se ad, hogy a helyi viszonyokban szokásos nemzetiségi nyelvek használatát megengedje.

*

[...]*

A megyénél is magasabb önkormányzati szervezet az 1929-iki törvény szerint a megyeszövetség lett volna. Ennek az állami közigazgatásban való fokozata a tartományi kormányigazgató, egy alminiszteri rangú főhivatalnok, kinek a vezetése alá a törvény oda csoportosította mindenik szakminisztérium egy-egy magas rangú hi-

* A kihagyott rész a falusi, községi, városi, megyei tanácsok összetételével foglalkozik.

vatalnokát. Ez a hivatalnoktestület az ország hét vidéke szerint osztotta szét az illető minisztériumok területi illetékességét, de azért mindenben a központi minisztérium irányítása szerint tartozott eljárni. Ez a területi hatáskör, mely mégse tudott önálló lenni, végül is gyakorlatilag lehetetlenségbe fulladt. A központi szakminisztériumok egyszerűen nem bíztak munkát az ilyen vidéki minisztériumokra, ha végeredményben úgys nekik kellett elintéznük minden kérdést. Ilyen munkanélküli volt az a bizonyos tartományi kormányigazgatóság, melyből Erdélyben (illetve a Magyarországtól átcsatolt új területeken) is volt kettő: egyik Kolozsváron, másik Temesváron.

Egyetlen mutatós jogköre volt a tartományi igazgatónak, hogy a megye választmányi elnököt, a román közigazgatási elképzelés „választott alispánját” ő erősítette meg állásában. A megerősítésben hasonló szabályok szerint járt el, mint a polgármesterekre vonatkozólag a belügyminiszter.

Még az önkormányzati testületek belső szerkezetére nézve meg kell említenünk, hogy azokban úgynevezett jog szerinti, vagyis kinevezett tagoknak is kellett részt venniük. Ilyen jog szerinti tagok voltak a falusi községekben a két román (görög keleti és görög katolikus) lelkész, aztán a román állami iskola tanítója. A kisebbségi egyházak és iskolák vezetői közül csak az illető hely legnépesebb kisebbségi felekezetének a megbízottja. Ezekén kívül még az illető hely állami orvosa és állatorvosa. A városokban és a megyékben a két román nemzeti egyház magasabb képviselője, illetve az iskolaügyi, egészségügyi és állategészségügyi állami szolgálat magasabb tisztviselői voltak jog szerinti tagok, s a kisebbségek egyházai és iskolái részéről ismét csak az illető terület legnépesebb felekezetének az egy képviselője.

A kisebbségek tehát a jog szerinti tanácstagságokban nem kapták meg az egyenlőséget a többségi egyházak képviseleti jogával. A többségi egyházaknak ezt a jog szerinti képviseletét olyan szorosán alkalmazták, hogy amely falvakban nem is volt görög keleti, vagy görög katolikus lakó, azért mégis meg kellett hívni a tanácsülésekre azokat a román lelkészeket, akiknek az illető közösség filiául volt beosztva. De még ilyen nyilvánvaló kisebbségellenes célzatosság között is Erdélyben, a kisebbségek által lakott területeken, különösen a városokban a Székelyföldön a kisebbségeknek sikerült elég jelentős számban benyomulniuk az önkormányzati testületekbe. A székelyföldi megyék közül háromban, Csíkban, Háromszéken és Udvarhelyen a megyei tanácsok kétharmadnál is több szavazattöbbséggel magyar „alispánokat” (megyei tanácsválasztmányi elnököket) tudtak megválasztani. A törvényhatósági és más városokban is a kisebbségek mindenütt bevitték a maguk polgármesterjelöltjeit, de hogy ezek belügyminiszteri megerősítést kapjanak, avégett a román pártokkal kellett megalkudniuk, s a főpolgármesteri állásokat románoknak kellett átengedniük és maguknak az alpolgármesteri helyekkel megelégedniük.

Ez volt az a részesedés, amit a kisebbségeknek az 1929–1930-ik évben lefolyt közigazgatási választásoknál sikerült Erdélyben, illetve a Magyarországtól elcsatolt területeken elérniük. Azonban ezek is voltak az utolsó közigazgatási választások Romániában.

Az 1930. évben ismét rendszerváltozás állott be Románia kormányzatában. Akkor egy úgynevezett szakértő kormány vette át az ország vezetését Jorga egyetemi tanár miniszterelnökségével.* Aztán a Brătianu-féle liberális párt kapta ismét a kezébe a hatalmat előbb Duca

* 1931. április 19.–1932. június 6.

Constantin miniszterelnöksége alatt, majd Tătărescu György négy évig tartó kormányelnökségével.* Utána Goga Oktavian másfél hónapos minisztériuma következett, s az idei 1938. év februárja óta a királyi tekintélyuralom kormánya viszi az ország ügyeit.** Ez az utóbbi jelenti a legnagyobb rendszerváltozást, mert megszüntette az 1866 óta érvényben volt parlamentáris kormányformát, a kormány, illetve a király kezébe csoportosította nemcsak a kormányzati és igazgatási hatalmat, hanem a törvényhozás állami jogkörét is.

Az utolsó közigazgatási választások óta egész eddig a kifejlődésig nyolc esztendő telt el, s bizony e nyolc esztendő alatt az 1929-iki önkormányzati kísérlet minden nyoma eltűnt az ország közigazgatási rendszeréből. Az 1929-iki közigazgatási törvényt a következő kormányok új törvényekkel és rendeletekkel úgy hatályon kívül helyezték, hogy csak annyi váz maradt meg belőle, ami egy mind szorosabban központosító állami közigazgatáshoz szükséges.

Csodálatosan megmaradt azonban az 1929-iki törvényből az, amit akkor „átmeneti intézkedés”-nek terveztek, s akként iktatták bele a törvény szerkezetébe. Ez az átmeneti intézkedés azt mondotta ki, hogy míg a közigazgatás rendszerét az egész országban az új decentralizációs és önkormányzati alapra lehet áthelyezni, s amíg a választások mindenütt lefolynak – addig a régi közigazgatási rendszerű alakulatok mindenütt megszűnnek, s helyüket úgynevezett „interimár (időközi) bizottságok” veszik át a községekben, városokban és megyékben. Ezek az „interimár bizottságok” kinevezett tagokból alakulnak, s a kinevezéseket falukra és faluköz-

* I. Gh. Duca, 1933. november 14. – december 29., Gh. Tătărescu, 1934. január 3. – 1937. december 28.

** O. Goga, 1937. december 28. – 1937. február 10.

ségekre nézve a prefektus adja, városokra és megyékre nézve a belügyminiszter. Hatáskörük ugyanaz, mint a községi és megyei tanácsoké, csak éppen vagyon-elidegenítésről és kölcsönök felvételéről nem határozhatnak.

Az 1929-iki törvények a tartományokra, s minden önkormányzati megszervezkedésre vonatkozó rendelkezéseit az elmúlt 8 év alatt mind hatályon kívül helyezték, ellenben az „interimár” közigazgatásra vonatkozó szakaszt meghagyták. Sőt még kibővítették azzal, hogy az interimár bizottságoknak költségvetések készítésére, vagyon-elidegenítésekre és kölcsönügyletekre is hatáskört adtak. Így lett az elmúlt 8 esztendő ideje a helyi közigazgatási területeken az „interimár-uralom” korszaka. A kivétel és átmenetiség eseteire vonatkozó 1929-ik évi szabályozás így lett állandó közigazgatási módszer, a kivételtől így lett szabály.*

Erre az állapotra zuhant rá a tekintélyuralmi kormányzat rendszere most, az 1938-ik év márciusától kezdve. Az új államrendszer rendre alkotja a királyi törvényrendeleteket, melyek az ország egész strukturális szerkezetét hivatva vannak átalakítani. Az eddigi pártok szerinti közéleti csoportosulás helyett a foglalkozások rendje szerinti tagozódást írták alá, s ehhez képest alakul át az ország törvényhozása is. Természetes, hogy ez az alapjából mindent kimozdító új országszervezés a közigazgatást se hagyta érintetlenül. Az 1938-ik év július 15-ike óta új közigazgatási törvény lépett életbe, melynek óriási változtatása az, hogy közigazgatási egységnek csak a községet hagyta meg, s a megyék helyett tíz „vidék”-et állított be, mint megannyi új összegező közigazgatási alakulatot. A megye csak tartománygyűlési válasz-

* A problémáról részletesen: Dr. Fritz László: A Iorga-kormány „interimár-bizottságai” és a magyar nemzetkisebbség. *Magyar Kisebbség*. 1932. 3–4. sz. 75–83. p.

tókerületnek maradt meg, vagyis tulajdonképpen teljesen eltöröltődött. Ezzel Erdélyben, illetve a volt magyarországi részeken egy kilencszáz éves intézményt döntöttek ki a sorból.

A legújabb közigazgatási törvény a tíz vidék területét is akként jelöli meg, hogy Erdély történelmi összeszokásait más szomszédságokkal cseréli föl. A Székelyföld és Szászföld egy részét is Erdélyből kiszakítva, a régi királysághoz csatolja. A Székelyföld többi részét is Kolozsvárral való összefüggésétől elvágja, s a Gyulafehérvár központtal alakított új vidéki beosztásba foglalja bele. Viszont Szatmárt, Máramarost és Bihart az erdélyi központnak meghagyott Kolozsvárhoz csoportosítja. Világosan kiérezhető az az elgondolás, hogy e csoportosításokkal különösen a magyarlakta vidékek összefüggését kívánták szétzilálni, illetve nagyobb románlakta területekkel majorizálni.

Az új közigazgatási beosztás egyébként tartománygyűléseket is ír elő. E tartománygyűlések összeállítása úgy történik, hogy a tartománygyűlési képviselők választóit a községtanácsok küldik ki, mindenik községtanács két-két választót. Ezek megyénként alkotnak egy-egy választókerületet, s ez a választókerület 2-2 képviselőt fog választani a tartománygyűlésre. Aztán a kereskedelmi kamarák, s a munkakamarák küldenek még az egész tartományból egy-egy képviselőt. És lesz még néhány jog szerinti tag is a tartománygyűlésben, kik mind állami funkcionáriusok, illetve a két román nemzeti egyház képviselői, s köztük van a román állami iskoláknak a tartományban legmagasabb rangú igazgatója is. Kisebbségi részről csak egy egyházi képviselő, abból a kisebbségi egyházból, amelyiknek az illető tartományban legnagyobb a hívők száma.

Gondolhatnák, hogy az olyan nagyobb néprajzi egysé-
gű területeken, amilyen a Székelyföld, a községek által
kiküldendő választók mégis jelentékeny csoportot ad-
hatnak, amely a választásokat a kisebbségek javára is
befolyásolhatja. Ez a számítás téves. Az új közigazgatási
törvény ugyanis arról is gondoskodik, hogy a községta-
nácsokban csak három választott képviselő lehet, s a
kinevezettek száma mindig több legyen. Ezek a kineve-
zettek: a községi bíró, a községre illetékes két román pap
és a román elemi iskola igazgatója. A magyar és német
községek helyett is ezek fogják tehát a tartománygyűlési
választókat kiküldeni.

Mindenesetre a tartományi szerkezet behozatala de-
centralizációt jelent. A tartománygyűlések pedig válasz-
tással létrehozott önkormányzati alakulatoknak fognak
mutatkozni. Tehát decentralizáció és önkormányzat
lesz a legújabban megszerveződő romániai közigazga-
tásban. A kisebbségeket azonban ez a decentralizáció és
ez az önkormányzat a közigazgatásban való részesedés
semmiféle lehetőségével nem biztatja.

Paál Árpád kéziratok hagyatéka, Haáz Rezső Múzeum,
Székelyudvarhely,
MS 7651/34., g., 13 f.

POLITIKAI AKTIVITÁS

Ratifikáció után

Magyarország a reá szabott békeszerződést ratifikálta.* Ezzel az alakiséggel sok lényegesség is történt. A magyarság lelke közjogi lélek, amely az erőhatalmi tényeket a maguk pusztaságában és meztelenségében élethalapként elismerni sohasem tudja. Csak akkor fogad el valamit élethalapul, ha annak meg is van a jogi szabályozottsága, s ha ebbe a szabályozottságba a maga akarata és beleegyezése is alkotó elemként belefolyhatott. A magyar kényszerbéke ratifikálása ezt jelenti, ezt a saját akaratnyilvánítást, ezt a hozzájárulást a világnak egy erőhatalmi tényéhez.

A magyarság lelke közjogi lélek. Ami jogszabályozást magára nézve elismert, annak megtartását becsületbeli kötelességének is tudja. És mindaddig, míg történelmi erőfordulatok világosan fel nem oldják vállalt kötelezettségei alól, addig tartja is magát a kötelezettségeihez, bármily terhesek és bármily fájdalmasak is azok. Ez a jelentősége is megvan a magyar béke magyarországi ratifikációjának.

Saját akaratnyilvánítás és e megnyilvánuláshoz való becsületes ragaszkodás, a magyar léleknek e két fontos történelmi átöröklöttsége, ez tiszteletet parancsolóan kell, hogy tájékozódást adjon az egész világnak. Egy ezeréves állam a maga ősi egységének öt felé osztását elfo-

* A magyar küldöttség 1920. június 4-én írta alá a békeszerződést. Csáky Imre külügyminiszter 1920. október 26-án adta be a békeszerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot. Ezt a magyar nemzetgyűlés 1920. november 15-én ratifikálta. Majd 1921. július 26-án, a XXXIII. törvénycikkkel hirdette ki a békeszerződést.

gadja új jövőendőjéül s ezt az elfogadást a szó legbensőbb értelmében kell vennie mindenkinek. Nem lehet és nem szabad álnokságot feltételezni a fájdalomban, mellyel a magyarság így lemondott a múltjáról. Azt a fájdalmat és azt a könnyet, amit az őt felé szakított magyarság most érez, nem szabad kicsúfolni azzal a gyanúval, hogy a fájdalom és a könny nem őszinte s nem a lelkek mélyéről való, hanem bosszút és megtorlási szándékokat takaró. A magyarság ezzel a fájdalommal és könnyel vállalja a sorsot, ami reászakadt. Vállalja azt a világtörténelmi terhet, hogy az ő széttörésére volt szüksége a jövőendő alakulásának s hogy neki ebben a széttörtségben is meg kell találni a maga hivatását. Vállalja azt az emberiségre ható példaadást, hogy szenvedéseivel, megpróbáltatásai súlyosságával leszámol a saját lelkén belül, s a világnak csak az ebből felnövekvő lelki emelkedettséget adja.

Jó lesz, ha megértik a világ minden táján ezt az áldozatot, egy ezeréves nemzeti testnek a fölálldozását a jövőendő nemzeti lelkének a tisztaságáért és emelkedettségéért. Mert a történelmi haladásnak, ennek a nagy lendületéről van szó, mikor a magyarság ezeréves állami élete őt új közép-európai államalakulásnak ad új talajt, új gyökérzetet és új felnövekedéseket. Ezeréves anyagi és szellemi művelődés kincstárai, bőségei és képességei mennek át osztozkodásba, új országkeretek megtöltésére, új történelem táplálására. Az emberiségnek nem szabad ürességeket kapnia az őt felé osztott ezeréves állami lét helyébe, hanem ami osztozkodás történt ezen, annak a múlténál is többnek, szebbnek, ragyogóbbnak kell lennie. Aki helyeselni tudja a múltnak ilyen megtörését, annak azzal a vágyával kell igazolnia ezt az álláspontját, hogy a jövő még többet, még megragadóbbat és még kiegyenlítőbbet tudjon építeni a múlt szellemi és anyagi örökségéből.

Itt, az immár nemzetközi jogerővel Romániához csatolt területeken az a legfőbb követelése a magyarságnak, hogy az új államalakulás tudjon a magyarság iránt is, az emberiség iránt is, de a nemzeti többség iránt is olyan emelkedett lenni, ami kiegyenlítheti a fájdalmakat. Kicsinyes viviszekciókkal,* lélekmarcangoló kezelésekkel, az üldözés és a bosszú indulataival, a gyanú és a vád örökös kitalálásaival nem lehet méltóan felelni arra a világtörténelmi nagy tényre, mellyel a magyarság feláldozta a maga területi egységét. Ezt az áldozatot nagy lélekkel kell megbecsülni és meghálálni. Olyan állami életet kell teremteni, mely az áldozatok nagyságát túlhaladja. A vér és a könny ne tapadjon a sárba, hanem a különböző nemzeti lelkek káros indulatainak legyen a lemosója s a nemzetek diadalmas békéjének legyen az összeforrasztó anyaga. Akinek a legtöbb vére és könnye hullott az emberiség mostani nagy közös mozgalmában, ki testéből is, lelkéből is legtöbbet adott e mozgalomnak, vagyis a világháborúnak a lejátszására: annak a magyarságnak elemi joga van hozzá, hogy az új államok magasabb rendű fejlődését megkövetelje. Elemi joga van ahhoz, hogy ne üldözött legyen a saját régi hazájában, hanem megbecsült és a békés élet minden friss javára érdemesített állampolgár.

Sok minden kérdés elintézésére megnyílt most az út, a ratifikáció után. Az új államalakulásoknak nem a kapzsi örökösök mozdulatával, hanem a megvigasztalni és föl-emelni tudó gyöngeséggel kell felkarolniuk azt a hozzájuk osztott nemzetet, mely a múlt államot fenntartotta. Az államélet és népkisebbségek önkormányzatának a létesítésével politikailag is, érzelmileg is jobban megalapozza magát, mint a nemzeti múltak nivellálására törekvő uralkodással. A népkisebbségek államhelyzetének te-

* élveboncolással

hát ezt az önkormányzati elrendezést kell megadni s ezzel egyúttal a magyarság történelmi múltját is meg fogják becsülni. Gazdasági és szellemi érdekek összefüggései és felszámolásai is elintézésre várnak a ratifikáció után. Ebben is kell a nagy megértés, hogy azok az összefüggések mindenáron nem eltépni és nem felszámolni valók, hanem szomszédos jó viszony rendszerét kell ezekből kiépíteni. Valahogy így, az erre irányuló jószándék és ezekből teljes épséggel kialakuló cselekvések teszik igazi államférfiakká az államférfiakat. A ratifikáció után az új Románia magyarsága az igazi államférfiakat várja. Kegyelettel gondol régi hazájára, de remélni is tud, dolgozni is tud és akar azért, hogy ez a kegyelele és az új hazában való helyzete megnyugtatóan összeegyeződjék. Azokon az igazi államférfiakon van a sor, hogy ezt a reményt és akarást valósággá tudják emelni.

A békeratifikáció komor tényéből az a fejlődés bontakozhatik ki, hogy az ellenséges érzések saját magukon diadalmaskodjanak s akkor jön meg az igazi diadalmas béke.

Keleti Újság, 1920. november 18. 1. p.

A magyarság politikai aktivitása

A megváltás ünnepére kibontakozik az új területek magyarságának a maga megváltására irányuló legtermészetesebb gondolata is.* Az, hogy új állama politikai életébe maga is belemélyen a maga legteljesebb cselekvőségével. Az összes magyar vidékek s minden produktív érdekeltség részéről már régóta érezhető volt, hogy az új államhelyzetben való szenvedőlegességet nem bírják és hol ebben, hol abban az irányban szervezkedéseket,

* Az írás karácsonykor jelent meg.

öntudatosságokat, bátor homlokfölvetéseket kívánnak kifejezni. A magyarországi béke ratifikációja csakugyan meghozta a Romániához csatolt magyarságra nézve is annak az állapotnak nemzetközi jogi befejezettségét, hogy ő külön nemzeti egyéniséggé változott egy új államban. A megmaradt Magyarország törzsmagyarságával lelki, fajeszmei és egyéb érzésmagaslatbeli összefüggései megmaradhatnak, de államéleti, vagyis politikai berendezkedései az új állam irányában kell, hogy meghatározódjanak.

Ennek a helyzetnek a következményeit egész határozottsággal, teljes nyíltsággal el kell fogadnia a magyarságnak magára nézve is, de el kell fogadtatnia az állam egyéb tényezőivel is. Adva van egy népiség, melynek nem szabad önemésztődésben elsorvadnia, de nem szabad annak se kitennie magát, hogy új államának uralkodó nemzete és egyéb hatalmi tényezői ezt a népiséget bizalom hiányával sújtsák, erőit törjék és leigázásokkal nyomják. Adva van ez a népiség, amelynek úgy egész egyéniségére, mint minden egyes tagjára az államélet szabadságait, egyenlő elbánásait, jogvédelmét és erkölcsi biztonságait mind ki kell terjeszteni. Adva van ez a népiség, melyet se nyelvében, se vallásában, se gazdasági és szellemi művelődésében bántani nem szabad, hanem éppen az államélet megfelelő arányos részét is ennek a népiségnek úgy a tömegére, mint a képességeire valósággal rá kell építeni. Akkor lesz szilárd és bizalomteljes e népiségnek és az államnak egymáshoz való viszonya.

És ez a népiség: a magyar, mely eddig hallgatott, tűrt és várt s talán emiatt is rossz megítéltetésekben volt része. Hallgatása, tűrése és várása kegyelet volt a maga korábbi államhelyzete iránt, másfelől bölcs megfontoltság, hogy hűségben való kitartani tudását az új államalakulás előtt is példázza. Most, éppen ennek az erkölcsi

erőnek, ennek az államérzésben való hűségnek a leszámolásai után logikusan keletkezik, hogy ezt a kipróbált hűséget az új állam javára felajánlja. Kell-e ez a hűség? Átadjuk emberség fejében, átadjuk népszabadságok fejében, átadjuk olyan államhelyzetért, mely eddigi történelmi fejlettségünket meg nem semmisíti, hanem szeretettel fölkarolja és tovább ápolja.

A magyarságnak immár ezt a politikai érzését ki lehet fejeznie és ki kell fejeznie. Meg kell tehát alakítania eddigi szervezkedési hajlamainak teljes összefoglalásával a maga politikai képviselőit, a maga nemzeti szövetségét. Kolozsvár a maga megszokott, elismert és történelmileg is megalapozott központúsága folytán vállalja, hogy a Magyar Nemzeti Szövetség előkészítő bizottságát megalkotja. Minden vidéknek, a legkisebb falunak is, az elszigetelten levő egyes magyaroknak is be kell jelenteniük, hogy ehhez az előkészítő bizottsághoz csatlakoznak. A nemzeti szövetségnek e jelentkezések alapján, a legszélesebb körű demokratizmus érvényesülésével kell megalakulnia. Minden magyarnak a legteljesebb idegösszefüggéssel kell éreznie, hogy az a nemzeti szövetség az ő lelkéből is nőtt, s az ő egyéniségébe is életadó vérkeringéssel visszahat.

A politikai cselekvőségbe lépésnek ez az első mozzanata is nemcsak látszatra, hanem valóságban kell, hogy éreztesse a magyarság szervességét. A szervességet, vagyis azt a kölcsönös egymásbafogottságot, sőt egymásba és egymásból nőtséget, hogy a helyzete és viszonyai szerinti legutolsó magyar baját is érezze és kiküzdő akaratok felidéződésével érezze minden más magyar, akit helyzete és viszonyai inkább előtérbe állítottak. Viszont az úgynevezett legutolsó magyarok is érezzék az úgynevezett legelső magyarok tevékenységének, kötelelességteljesítésének a szétáramlásait s maguk is a bizodalom és

a munka visszahatásaival tudják táplálni a vezetők működését.

Ennek a nagy és benső érzésekkel teljes szerves állapotnak a megteremtődése legfőképpen függ attól, hogy se az előkészítő bizottságok, se a vidéki csatlakozó bizottságok megalakulása ne történjék bizonyos képzelt presztízsek kizárólagosságaival. Az exkluzívítások soha se hoztak szerencsét, csak elfogultságokat. Többször hirdette már ez az újság is, hogy nincs rossz magyar, és hogy nem lehet kiátkozás alá venni más-más nézettségei miatt az egyes magyarokat. A más nézettségek, a pártoskodások önmagukban véve gondolkozási és cselekvési folyamatok megindítói és előbbre vivői. Haszontalan és káros kiéleződésekké éppen csak az exkluzívítások miatt válhatnak, mikor egy-egy csoport mindenáron hatalmat és vezetést, vagy egyéb üveggyöngyöket akar a kezébe ragadni, s ezért ellökdösi magától a közéleti tudományos és cselekvésekben részt venni akarók többi rétegeit. A magyarságnak éppen az a legfőbb közérdeke, hogy utolsó katonája is készen álljon mindig a vezetésre. Ezzel a közérdekkel szemben legsúlyosabb hiba és bűn a kisszívűség és minden olyan mesterkelt csoportosulás, mely egy-egy elfogultság körül csak erkölcsi terrorral és hamis beállításokkal, elhallgatásokkal, embersüllyesztésekkel tudja tömöríteni az embereket. Az erre való hajlamosságnak minden dudváját tépjük ki a lelkünkéből; a vezetőknek szélesre kitárt lélekkel és minden gyűlölet-től irtózó szeretettel kell felölelniük környező társadalmukat és tömegeiket.

Ez az egyik. A másik pedig az, hogy politikai cselekvőségünk kialakításában határozottaknak kell lennünk. Nem lehet tehát azt mondanunk, hogy belemegyünk a politikai cselekvőségbe, de csak félig. Ha elszántuk magunkat, akkor egész elszántsággal, egész végig képzelés-

sel kell felvennünk minden téren a politikai cselekvőséget. A megalakulandó Magyar Nemzeti Szövetségnek minden eszközt meg kell ragadnia, hogy a magyarság érvényesülését keresztül vihesse. Meg kell ragadnia tehát a parlamenti aktivitást is és ezért választóinak a tömörítését, azok választójogának a kiküzdését már mindjárt kezdet óta munkába kell vennie. A félmunka mindig rossz munka. A rossz munka arányai csak megnőhetnek és egy egész nemzet életére végzetesekké válhatnak, ha a félmunkát éppen egy egész nemzet életére akarjuk alkalmazni.

Legyen a munkánk egész munka. Legyen a nyíltságunk egész nyíltság. Legyen a cselekvésünk egész cselekvés. Árnyékba ne boruljon belőlünk semmi, hanem lássanak tisztán és teljesen bennünket. Ez hozza meg a mi érvényesülésünk teljességét, egy népiség tekintélyének és súlyának az elismertségét. Ez a magunk ereje a legfőbb tényező, hogy ne szánandó kunyerálások színében álljunk, hanem népiségünk arányához méltóan számba vegyenek. Ez hozza meg a nemzetek igaz békéjét, s a béke-fenntartó jóakaratuságokat. Ez hozza meg az igazi megváltást.

Keleti Újság, 1920. december 25. 1-2. p.

A magyarság pártalakulásai

A romániai „Magyar Szövetség” érdekes képét mutatja azoknak a fejlődési vívódásoknak, melyek egy népkisebbségi helyzet politikai képviseletében fölléphetnek. Az illető alakulat ugyanis azzal az alapeszmével létesült, hogy a romániai magyarság politikai képviselete kíván lenni. Az alapeszme kialakításában, munkaprogrammal való ellátásában, politikai aktivitás felé irányításában legfőbb része van egynehány újságírónak, akiket demokra-

tizmusukért csúfolni és gyanúsítani is szoktak mostanában – magyar társaik.* De hát ez is a fejlődéshez tartozik, a küzdő folyamatokban az epe izgató közreműködésének is kell érvényesülnie. Elég az hozzá, hogy az alapeszme olyan kényszerítő erejű volt, amelyik a magyarság helyzetének passzív átérzőit is bizonyos mérvű aktivitásra ragadta. Ez a tiszteletre méltó oldal a passzivitást és a magyarság sérelmeinek belső vérzéseit magunkba fojtottan szeretne volna hagyni, hogy még jobban fájjanak, s e fájdalom között lobogjon és fokozódjék a nemzeti érzékenység, csak éppen azzal nem számoltak, hogy a nemzeti eszme érvényesítéséhez az érzékenység, a sérelemkeresés duzzogása és daca nem elegendő erő, sőt inkább elzsibbasztó és elgyötrő lélekfolyamat, amely a nemzeti eszme érvényesülését nemhogy elősegítené, hanem inkább kockáztatja. Átmeneti kilobbanásokra talán elegendő, de huzamos időközön keresztül csak öngyötréssé válik. És még átmeneti kilobbanások végett is bizonyos szervezettségre, bizonyos összetartó együttműködésre s ezen a réven a sérelmi politikának kellő időben való kiélezésére volna szükség.

A passzív oldal talán ezt a szükségét érezte meg, vagy talán azt féltette, hogy az aktív oldal egymaga is hajlandó kilépni a cselekvésre s akkor a magyarság népkisebbségi törekvései e kilépéshez csoportosulnak és a kormányzat is, a népközösségi fórumok is e csoportosulás akaratnyilvánításai nyomán ítélik meg a magyarság helyzetét. Lehet, hogy mindkét észrevevés dolgozott. A passzív oldal veszélyeztetve érezte s saját politikai súlyát s ezért sietett

* *A Keleti Újság és a Napkelet* munkatársairól van szó: Ligeti Ernő, Kádár Imre, Nagy László, Paál Árpád, Szentimrei Jenő, Zágoni István. Ligeti Ernő: A hőskor. In Uő: *Súly alatt a pálmá. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban*. Fraternitas, Budapest, 1941. 30–79. p.

a Magyar Szövetség alapeszméjét és a nyilvánosságra való kilépés hangulatát a maga számára lefoglalni és az aktív oldal cselekvési vágyát oda mérsékelni, hogy mégis inkább a sérelmi politika maradjon a magyarság politizálásának a legfőbb eleme s valahogy bele ne vegyüljön a magyarság Románia politikai életének az alkotó együttműködésébe. Mutasson hajlandóságot erre, de csak távolról és előbb román oldalról várja meg azokat a hozánk közelítéseket, melyek a nemzeti kisebbségek jogát intézményesen megállapítják vagy legalább is a sérelmi lehetőségeket intézményesen kiküszöbölik. A passzív oldal tehát burkolt passzivitást akart s a Magyar Szövetségnek aktivitást jelentő formáját is lényegében e passzivitás talajává kívánta tenni. Amint én felfogom s amint az előbbi mondatokban jeleztem is, ebben az akaratában a nemzetféltés tiszteletreméltó indulata vezette. Éppen azért szenvedélyesen dolgozott az úgynevezett „aktivisták” ellen, ezeknek nemzetárulói velleitásokat* tulajdonított s vidékre terjesztette ellenük a gyanúsító rágalmak özönét, hogy ilyen diszkreditálások útján leszoríthassa a Magyar Szövetségből azokat, akik ezt fáradságos kigondolásokkal és utánajárásokkal tetőre húzták. Az epe forrott és hevesen cirkulált a magyarság küzdő szervezetében. Rendjén van az, csak menjünk tovább.

A tetőre vont Magyar Szövetségben a passzív oldal az „egység” gondolatát élezte ki, mint olyan módszert, amely a magyarság politikai törekvését legjobban sikerre vezetheti. Ezzel szemben az aktív oldal a „teljesség” eszméjét hangoztatta, mint olyan követelményt, mely a Magyar Szövetséget minden magyarnak összefogó és összegyűjtő testületként súlyossá és igazi népkisebbségi képviselővé tudja tenni. Ennek a teljesség eszméjének az elfogadására a passzív oldalon is megvolt a hajlandó-

* szándékokat

ság, de persze csak olyan értelemben, hogy a teljesség az egységnek vesse alá s a Magyar Szövetség passzív többségű vezetőségének a fegyelmét vegye magára. Egység alatt a teljesség fegyelme és együttes lendülete, ez bizonyára remek erőösszesség volna és az alkotások óriási erőösszességét hordaná magában. Mindenkinek ideálja lehet, aki a közéletet a kicsinyességekből, a nyomorgásokból, a tehetetlenségből kiemelni akarja. Tehát nyilvánvaló, hogy a magyarság aktív oldalán mozgóknak is ez az ideáljuk megvan s eszerint a passzív oldal kívánalmaira megvolna az aktív együtttrímelés. Azonban (mert mindennek van „azonban”-ja) az együtttrímelés kialakítását még elválasztja az az összhangtalanság, mely a *cselekvés* és a *várákozás* indulatai között ellenmondóan megnyilatkozik.

A passzivisták a Magyar Szövetség burkolt passzivitásával román oldalról várják a népkisebbségi jogok tálcán kínálását. Az aktivisták abban a felfogásban vannak, hogy ezt nem várni kell, hanem ezért dolgozni, küzdeni, a meggyőzéseknek óriási szellemi mozgalmát kell elvégezni. Esetleg százszor kell visszahullani, százegyedszer mégis újra kell kezdeni a fölfelé törekvést. És mindig akaratumk egész nyíltságával, szabadságvágyunk egész őszinteségével kell meggyőznünk az államvezetés tényezőit, hogy életcéljaink bátrak, azokban nincs rejtgetni való, azokkal a magunk létét az emberiség magaslatai irányába akarjuk emelni, azok tehát minden közületnek és így az államnak a szempontjából is csak erkölcsösek és üdvösek lehetnek. Mindezt a sok és nagy dolgot nem lehet dacosan összeszorított fogakkal és durcás némaságokkal kifejezni. Mindezt az erkölcsi készletünket nem lehet a hozzánk való szembejövetel várakozásával magunkba fojtani. Nekünk ki kell tárnunk magunkat: „Itt van az életünk, ezt akarjuk vele! Hát ti mit akar-

tok ezzel az étellel?” És az életöszttönnek ezt a riadó kérdését föl kell tennünk testünk-lelkünk minden porcikájával, társadalmi rétegeink, foglalkozási ágaink és vidékenkénti helyszerű érdekeink összes megmozdulásával.

Az aktivisták így értik a teljességet. Cselekvő, mozgó, minden életigényét kiemelő népkisebbségként akarják látni a magyarságot, mely az adott állami helyzetekben az élni akarás őszinteségével keresse a maga érvényesülését. Ne várja, keresse! És ne csak keresse, de tegyen is érte, s ennek a mindenünnen pezsdülő élni akarásnak legyen a központi agyrendszere a Magyar Szövetség. Ne csak fogalom legyen ez a szövetség, ne csak formalizmus, aminek a tetejébe ülve néhányan valami presztízsragyogást képzelnek a fejük körül és azt másoktól féltik – ne efféle gyerekesdi és csittvári krónika-csináló* kis gittegylet legyen a Magyar Szövetség, hanem legyen igazán minden magyarnak a szövetsége. Minden magyaré, vagyis minden életviszonyé, amiben magyarok vannak és amit ápolniuk, védeniük szükséges. Legyen minden magyarnak ne csak a beiratkozó helye, hanem az összes életelevenségének kifejezője is, valamint az egész ország állami és társadalmi életébe való beleidegzője. Így értik az aktivisták a teljességet, úgy a számszerűség, mint a mozgó életviszonyok egészséges és mind élni akaró összességében. Formabeli és lényegbeli teljességében, ennek a kialakításában látják az igazi egységet, mely magától meghozza az élet-irányok tisztánlátásában az önkéntes fegyelmet.

Ez az ideáljuk. De gyakorlatilag úgy fogják föl a dolgot, hogy ezt nem lehet csak úgy fölrajzolni, vagy cégtábla-

* Utalás Jókai Mór: *Eppur si muove – És mégis mozog a föld* című könyvének egy történetére, ahol a diákok titkos naplót vezetnek.

ként kifesteni, vagy Gessler-kalapként karóra tűzni.* Ehhez az érzelmek és észjárások fölkeltése és együvé szoktatása szükséges magunkon belül is. Minket társadalmi helyzetek, műveltségek, vagyoni viszonyok, helyrajzi körülmények hasonlóságai és különbségei befolyásolnak magunk között is. Ezeket a különösségeket mind át kell élnünk, mikor a közélet felé akarjuk magunkat kihangsúlyozni. Nekünk nem lehetnek hangbeli, kívánságbeli, iránybeli uniformisaink, hanem mindnyájunknak a magunk természetes valóságával kell megnyilatkoznunk, hogy nemzetünk egész teljességét kifejezzük. Azt az összességet, amit a Magyar Szövetség fogalmában elgondolunk, azt a helyszerúségek, az érdekezésségek különösségeiből kell együvé hoznunk és saját magunknak nem szabad elnyomnunk saját magunkat, mikor a magunk kifejezésére szavakat és módokat keresünk. A magyarság tömegeinek különféle életfelfogásai szervezetlenül is adják a különböző párthangulatokat, ezeket a párthangulatokat pártalakulásokká kell szervezni s az fogja fölmenteni minden helyről és minden társadalmi rétegből a magyarság teljességét, csak a pártalakulások képezhetik aztán igazi szintézissé a nemzeti és népkisebbségi kérdésekben való ugyanazon vagy egytövű felfogásokat. Az aktivisták szerint ez az útja annak, hogy nemcsak fogalmilag, hanem gyakorlatilag is a Magyar Szövetség a magyar tömegek eleven összessége legyen. Szövetség kell, ami fogalmában is több különbözőségnek az összefogását jelenti.

Az aktivistáknak ez a gyakorlati iránya számol az élettel, számol a néprétegek realitásaival és azokból akarja

* Tell Vilmos svájci történetében a német császár helytartójának, Hermann Gesslernek a távollétében egy oszlopon helyezik el a kalapját és ennek kell tisztelegni, mert ez képviseli a hatalmát. Ez ellen lázad fel Tell Vilmos.

felgyökereztetni a magyar összesség színdús és tartalomdús életét. Ezt az irányt ki is próbálták úgy a Magyar Szövetség megalakulása előtt, mint utána. Mindenik alkalommal a nép élénk együttérzését tudták fölkelteni, elevenségek támadtak, mik nagyobb hatásokat ébresztettek. Felszabadulások, körülnézések, céltudatosságok fejlődtek ki, új emberek állottak új élekre és új bizalmak támadtak, hogy mind többen vagyunk, akik a magunk közérdekéért dolgozni akarunk. És hejh! Annyi ilyen dolgosra van szükségünk! Nem szereplőre, hanem dolgosra! De amint a példák mutatják, az ilyen dolgosok felbukkanásához a pártalakulások versenyző és bátorító hangulatkeltése szükséges. Nem elég valami fogalmi egység kihirdetése és a Magyar Szövetség cégtáblájának, meg egyéb elkészített szövegeinek a felolvasása, aztán evégett kínosan előkészített egyhangúságok biztosítása, mert ez mind nem élet. Ez csak szertartás és hókuszpókusz. A nép helyi viszonyaiból, szomszédérzéseiből, más nemzetbeliek iránti társadalmi, gazdasági és politikai felfogásából kell kívánalmakat összegezni, életcélokat kifejtetni. S akkor a nép a maga lényegével tölti meg a magyarság mozgalmait.

Persze, hogy ez mind több, mint a sérelemgyűjtögető és a jogokat tálcán váró passzivitás. Ez a népérzéseknek a fölbátorítása arra, hogy az államban a maga közléte iránt érdeklődjék, azért dolgozzon és életrevalóságait kifejelessze.

És ha a nép így rájön, hogy a saját akaratát politikailag kombattáns formába tömörítheti és éppen a pártalakulásokkal az államéletben is mind több számottevésre juthat, akkor ez megint veszélyezteti a passzivisták politikai súlyát. A nép rájön arra, hogy nem is olyan nagy boszorkányság valamit akarni és azt őszintén, szabadon kifejezni, csak szószóló kell hozzá, csak nyílt fellépés kell

hozzá, csak érintkezést kell kezdeni evégett azokkal, akiktől függ valamelyest a helyzet. Ez a népi eligazodás veszélyezteti azt a passzív álláspontot, mely azt tartja kívánatosnak, hogy a nép érzékenysége a némaságban, a magába fojtottságban növekedjék, és ezzel nőjön a magyarságunk fájo elgondolása, daca és lendülete, hogy magyarságunk átérzésének ez-e az igazi lendületre vezető módszere, azon talán a passzivisták nem is tusakodnak. Azt hiszik, hogy ez. És ebben a hitükben ismét szenvedélyesek lesznek azok ellen, kik pártalakulásokkal akarják a helyzetet és a népelevenedést fejleszteni. Az epe megint dolgozni kezd, a gyűlölet haragoskodásával csattognak ki, egységbontást emlegetnek, árulást kiáltanak, megvásároltaknak rágalmazzák suttogva még, de annál ádagabb indulattal a pártalakítókat. Mennyi energia! Milyen nagyszerűen lehetne használni ezt is – minél több pártalakításra, minél több népi erőnek olyan irányú fölverésére, hogy a politikai élet befolyására tudjunk hatni. De hát az epe csak epe, belül emészt, kifelé csak sárgaságot von az arcokra. Ám ez is beletartozik a fejlődésbe, ezen a fázison is túl kell, hogy jussanak küzdelmeink. Az egyes ember is, mikor nehéz életfordulatokban vergődik, az ellentétes gondolatok egész rajával emészti magát, s ilyen leszámolási folyamat után tisztul ki csak az út a meglátásai előtt.

A romániai Magyar Szövetség most éppen ennek a fordulatnak a lázában remeg. Még egyfelől belesikolt a passzivisták kínos képzelődése, hogy a pártalakulások egységbontások és pártoskodások egymás ellen. Másfelől pedig hangzik az aktivisták gyakorlati felfogása, hogy megtévesztő szójáték, ha a pártalakulást a pártoskodással vesszük egyértelműnek s ha egységbontás vádjával riasztjuk el egymás tenni akarását. Egység meg nincs sehol, amit megbontani lehetne. A Magyar Szövetség

még halvány körvonal, amibe éppen a pártalakulásokkal kell belehoznunk az életet és a vérkeringést. Aztán majd lesz egység, ha mindenünnen összejött az élet. Meglesz az élet egysége, mely átérez és megelevenít minden különbözőséget Előbb fel kell, hogy épüljön ez az egység – minden különbözőség összehozásával, minden nagy akarat pregnáns kifejezésének a szabad érvényesülésével, minden lélekizmunknak a legnagyobb erőteljességgé való kifejlesztésével, minden pártérvzésünknek a megnyilvánításával. Ezek a pártérvzések nem egymás ellen való, hanem a hatalmi viszonyok különböző oldalai felé irányulók. Mi pedig hatalmi viszonyokban nem vagyunk s így egymással szemben való pártjaink se lehetnek. Pártéletünk tisztán annak a dokumentuma fog lenni, hogy a Magyar Szövetség nemcsak egy bizonyos egynézetű társaságnak az elzárt szobácskája, hanem a magyarság mindenféle gondolkodásának és életnézetének a nyilvános nagy fóruma.

És az aktivistáknak ez az álláspontja érvényesül minden ellenkező képzelődéssel és aggodalommal szemben. A Magyar Szövetség hamis egységképzete mindjárt összeomlik, mihelyt egy aránylagos kis baj éri a passzista irányú vezetőséget. Valami udvariassági aktusban való elcsúszás miatt az államhatalom képviselőivel ez a vezetőség konfliktusba kerül, s az államhatalom képviselői érdeklődni kezdenek, hogy mi is hát a Magyar Szövetség? És jön a színvallás, hogy nem egyesület ez az alakulat, hanem politikai szervezet kíván lenni, a magyar pártok szövetségeként kíván működni. Ezt kell mondaniok, hogy a magyar népkisebbség teljességének a tekintélyét állíthassák előtérbe, s ezzel kiszabadíthassák magukat a konfliktusból. Ennek az álláspontnak csak a hangoztatása is már kész védelem. A szövetség elnöke bizonyítani tudja, hogy kezdet óta ez volt a felfogása a Magyar

Szövetség hivatásáról. Az is kitűnik, hogy csak a vezetőség passzívista többsége zárta el a szövetség fejlődését attól a lehetőségtől, hogy elnökének ez a reálpolitikus álláspontja érvényesülhessen. Most már a helyzet az, hogy a szövetségnek az államhatalom előtt tett kijelentései miatt is vállalnia kell a pártéleletet, a pártalakulásokkal a nyílt politikai aktivitást és burkolt passzívítási hajlamairól határozottan le kell mondania.

De így kell fordulnia nemcsak az államhatalom előtt tett kijelentései miatt, hanem így kell tennie őszinte belátás és helyzetfelismerés okából is. Látnivaló ugyanis, hogy az aktivista oldal meggyanúsításával és az ellene való ádáz indulatoskodással a szövetség pozícióját megmenteni és a szövetség további működése iránti bizalmat fölkeltetni nem lehet. Az aktivista oldalt akár fizikailag is kiölhetik, mégse segítenek elvesztett pozíciójukon másképpen, csak úgy, ha az aktivisták őszinte politikai cselekvési irányát vállalják. És ez a ráeszmélés az, ami a helyzetet az egyedül lehető irányba fejleszti, s ami azt a gyakorlati kialakulást idézi elő, hogy a Magyar Szövetség nem felülről diktált egységlátszatokkal operál, hanem a népet ösztönzi rá, hogy bármilyen formában is, bármilyen pártokkal is, de tömörüljön mögéje. A léggyökerek helyett következik tehát a tölgynek, akácnak és fenyőnek alulról növvő, messzi szétágazó, sziklaháton is megkapaszkodni tudó erős gyökerezése. Jön az erdőzúgások ideje, jön a madárdalok sokféleségének a nagy szimfóniája, jön a saját magunk szavától való nem-félésnek a szabadsága. Egy népkisebbségi életnek így indul meg az igazi kezdete, hogy előbb saját magunk vesszük le róla a magunk kicsinyes féltékenységének a béklyóit, s előbb saját magunk tesszük azt szabaddá.

Hogy lesz-e tovább is gyűlölet és vádaskodás a demokrata oldal felé? Ez immár csak hajtóerő jelentőségének

tűnik föl előttem. A gyűlöletnek nem lehet parancsolni, az ki kell, hogy tombolja magát. És azzal gyógyul, ha nyílt homlokkal és kitárt mellel fogadjuk. „Jöjjetek! Hányan vagytok?” Ettől a nyugodt lelkiismerettől a gyűlölet is megszégyenül és zavartan fog oldalutakat keresni. Ha pedig őszinte jóhiszeműség fűtötte, úgy hevéből még alkotó energia is lehet. Viszont ha nincs benne ilyen jóhiszeműségi elem, akkor összeroskad önégéssel könnyű hamuvá. Égésével még elvégzi azt a jó szerepet, hogy kiedzi a megtámadottak acélosságát. Csak támadjanak, csak tombolják ki magukat a gyűlöletek! „Jöjjetek! Hányan vagytok?” És mind kevesebben fognak lenni.

Románia magyarsága pedig a magyar pártok szövetségével az államélet belső erejét, az itten élő népek kölcsönös jogbiztonságát és egymást fejlesztő munkaerejét fogja kialakítani. Szikla-vár lesz, vagy eleven munkájú város gyárkémenye, vagy békés falunak hívó harangú tornya. De semmi esetre se lesz afféle kártyavár, amit a legfinomabb csipkekendő érintése is össze tud omlasztani.

Napkelet, 1921. 12. sz. 1424–1427. p.

Népkisebbségi politika az utódállamokban

Írtam egykor, hogy a magyarság életére ráterhelődött nyugat-germániséget a háború mintegy céltudatosan, az emberiségi fejlődés biológiai rendjével választotta le a magyarságról s kegyetlenül megszükkítette ugyan a magyar népiség államterületét, de egyúttal vissza is adta annak az önállóságot és szabadságot.* A magyarság dolga már most, hogy Európa közepén olyan nagylelkű és

* Lásd A magyarság világnézete című tanulmányt, *Napkelet*, 1920. 7–8. sz. 385–389. p. (Kötetünkben 220–228. old.)

olyan ragyogó elirányozódást vállaljon, ami az ő új önállóságát és szabadságát a közép-európai népvibrációk kiegyenlítőjévé tudja tenni. A közel-nyugati germán hatalmi rendszer nyomásai alatt kifejlődött szolgai világnézete helyett most már a maga hivatásérzetének bátrabb kifejtése, önállóságának a környező népek mindenikénél való megalapozása s evégett a népek demokratikus szövetkezésének a keresése és előmozdítása: ez lehet a magyarság számára a legjobb világnézet. Ezzel tud átszűrő közvetítője lenni a keleti szabadságvágyaknak a nyugati üzletszerűségek ridegségébe. Úgy tud kiképződni Európa közepén olyan néptestvérség, mely nem világhatalmi rendszerek uszályaként, hanem az összes népiségek kölcsönös szeretetéből, belső és önkéntes erőkből támad s így nem eshetik a hatalmi rendszerek bukásának kínos változása alá.

Írtam továbbá ugyanakkor, hogy a magyarságnak ezt az élethivatását nemcsak az államában megmaradt törzsmagyarságnak, hanem az utódállamokba több millió számmal átosztott népkisebbségi magyarságnak is hasonlóan és legbuzgóbban kell hirdetnie és követnie. Sőt van még éppen az eldaraboltságba jutott magyar népkisebbségeknek egy különös nagy feladatuk. Az, *hogy megszerezzék az örökké árva és örökké testvértelen Magyarországnak a környező népek őszinte testvérségét.* A szétdaraboltságok mintegy mandatáriusai* s az új államokba beleidegződő lelki szervei a megmaradt törzsmagyarságnak, a népek lelke diplomáciájának az alakulatai, hogy fölkeltsék és folytonossá tegyék a mindenirányú népszövetség megvalósulását. A dunai konföderációt, az európai egyesült államok rendszere felé való megindulást és ehhez minden népiségnek a maga nemzeti szabadságai szerint való elhelyezkedést. Ezt kell

* képviselői

kívánnunk, ezért kell az új államokban politikai cselekvésbe is lépünk, hogy ennek a föderációs távlatnak az emberiségi szempontból való nagyságát és minden fájdalmas nemzeti érzésre ható kiegyenlítését megértessük. Ezt kell megcselekednünk.

Így írtam múlt év karácsonykor és ezekre kell visszaemlékezni, amikor a trianoni békeszerződés nemzetközi joggá való szilárdulásának az aktualitásához érkeztünk. Mikor a Habsburg-nyugatiság békerontó visszatérése kísérletét is a törzsmagyarság állama éppen a környező államok ellenérzései miatt elfogadni nem tudta.* Mikor ennek a törzsmagyarságnak is a környező államok külpolitikája szerinti igazodást el kellett kezdenie, s évégett Csehszlovákiával mélyreható tárgyalásokba, szinte egy új békekötésbe kellett belemerülnie.** És mikor ott állunk, hogy ez az új békekötés mintegy példamutató előzményként komolyodik ki a többi utódállamok számára is. A törzsmagyarságot is, az összes környező utódállamokat is a történelem sodra hajtja az *egyedül lehetséges* kibontakozás irányába, a népek testvériségének államszövetségi intézményesítése felé.

Persze, hogy sok és talán keserves az út odáig, de megkezdődött. Talán a megkezdésben is több a kényszerűség, mint az önként való jóakarat, de ennek a kicsírá-

* A királypuccsok, IV. Károly visszatérési kísérletei (1921. március 27. – április 5.; 1921. október 20–31.) azzal fenyegettek, hogy a szomszédos országok közösen katonailag lépnek fel Magyarországgal szemben.

** Az első világháború után az első magyar–csehszlovák kétoldalú tárgyalásra 1921. március 14–15-én került sor az ausztriai Bruck an der Leithában. Megegyeztek: szakértői bizottságok megalapításáról, a két ország képviselőiténak követségi szintre való emeléséről, kereskedelmi és vízumügyekről. A magyar fél kijelentette, hogy a király-kérdés nem aktuális, az irredenta propagandától elzárkózik, a trianoni békeszerződés alapján áll.

zása is meg fog kezdődni. És éppen az önként való jóakaratnak, az erre való belátásnak, a belátás nyomán a meggyőződésnek, a meggyőződés nyomán az átérzésnek, s az átérzés nyomán még a lelkesülésnek, az új államokban felébredő nemzeteszmények rajongásának is föl kell támadnia, hogy az emberiség magasabb rendű haladásainak az új Közép-Európa mintegy életforrásául szolgálhasson. Ilyen lelki átváltozásokért és magasabb eszmények iránti megtisztulásokért az „intra és extra muros”^{*} vétkességeiből kölcsönösen ki kell szabadulnunk, a nemzeti elfogultságokat ki kell magunkból nevelnünk. A nemzeteszmények nem a más nemzetek eszményei gyűlöletéből kell hogy lélegzést kapjanak, hanem minden hasonló eszmény szeretetéből kell, hogy örökös és kölcsönös emelkedéshez jussanak. Az utódállamok magyarságának is, mint minden más népkisebbségének ki kell a maga új államaiban a maga nemzeti szabadságát küzdenie, hogy ilyen fejlődésre hatni tudjon. Viszont a megmaradt törzsmagyarság államának is az utódállamok számára őszinte megnyugtatóssággal kell hatnia, hogy az ilyen nemzeti szabadságok kiképződését bosszúpolitikára kihasználni és felbízgatni nem akarja, hanem éppen ellenkezően: ezekkel a nemzeti szabadságokkal a néptestvérség egymásba szövődéseit kívánja fenntartani. Az utódállamokban a népkisebbségi nemzeti szabadságok rendszere, a törzsmagyarság államában ennek a rendszernek a barátságos tiszteletben tartása és örökös megbecsülése: ez a kétoldalú kölcsönösség a közép-európai sokféle etnikum békéjének a titka. Ennek a sokféle etnikumnak nemzetiségi kérdésekké való kiéleződése volt a múlt baja. Viszont ezeknek a nemzetiségi kérdéseknek nemzeti szabadságokká emelése és e

* a falakon belül és kívül, azaz belső és külső vonatkozásban egyaránt

szabadságoknak az illető más-másnyelvű népek békeerejeként való megőrzése: ez a jövő orvossága a múlt bajára.

Ebből a fejlődési távlatból felismerhető az utódállamok magyar népkisebbségeinek most időszerűvé váló életfeladata is. Ezeknek a magyar népkisebbségeknek mindenütt olyan önálló nemzettestekké kell válniuk, melyek szervesen beilleszkednek az utódállamok közéletébe. Szervesen és hátsó gondolatok nélkül. Nem állambontásra, hanem államépítésre, hogy a magyar népkisebbségi nemzetek éppen ez alkotó részvétel jogcímén követelhessék régi államukkal a gazdasági és kulturális összefüggést. Hogy lehessen így mélységes erkölcsi alapja a magyar állam és a többi utódállamok közötti szövetségnek, a szövetségből fejlődő uniónak s az unióból fejlődő néptestvérségi békeállapotnak.

Tehát az idefejlesztő alkotó részvétel jogcímét kell megszerezniük a népkisebbségi nemzettesteknek. Hogyan szerzik meg? Egész népük munkájával, hogy a maguk nemzeti egyéniségét kifejlesszék s hogy e nemzeti egyéniségük útján elsősorban új államuk közéletének a nagyságára és magas színvonalára hassanak. Ennek az érdem-szerző munkának nem maradhat el a jutalma, mert bármely állami élet magas színvonalának a kiépítése azt hozza magával, hogy az építők magukat is szellemi fensőbbiségre juttatják és egész állami környezetüket is megérlelik a mind szélesebb összefüggések megértésére és szeretetére. Így érik el mindenütt, minden szomszédos utódállamban a magyar népkisebbségek nemzeti tömörülései, hogy a törzsmagyarság rokonszenvenessé tételét is elhatározóvá emeljék és örökkössé acélozzák.

Világos, hogy öntudatos és következetes népi munka kell ide. Az utódállamok másnyelvű népeivel való természetes együttérzések megtalálása és e természetes

együttérzéseknek a további, rendszeres, legőszintébb ápolása. Nem olyan diplomatikus fondorkodás, mely mézes-mázos beszédekkel és formákkal csalogat, hanem a népek *lelke* diplomáciájának a kialakulása. A közös sorsot, a közös kenyérkereső küzdelmet, a nagy bonyodalmak közös elhárítását, a lelkek könnyezésének és a testek vérző sebeinek közös és kölcsönös megenyhítését kell vállalni. Nem lehet egyik nép sajkását kihasználni a másik nép felüdítésére, nem szabad politikai és hatalmi sikerek végett egyik nép keservesebb lélekállapotát a másik nép irigylésére és gyűlöletére ráizgatni. Ez mind erőszakoltság és bűnös mesterkedés, mert a meglevő efemer* indulatok alatt is a népek sejtő érzésvilágában az egymás iránti békesség vágya vívódik. Az az életakarat, mely nem akar örökké félni a másiktól, hanem a másiktól is a nyílt életakarat kifejezését és az ezzel való összeférést óhajtja. Igen, a népek lelkétől semmi sincs távolabb, mint éppen az alattomoság, az egymást veszélyeztető szándékszövevény, a hátsó gondolatok országkormányzó rendszere. A nép lelke nem érti az ilyen fekete és homályos bonyolultságokat. Csak tud róla, hogy efélék viszik őt bajba. Azért nevezi az eddig képződött politikát, ezt az öncélú hatalmaskodást, ezt a lesben álló Mefisztó-szellemet úri huncutságnak. És azért szakadt ki a népek lelkéből valami kitörés-szerű egyetemes-séggel a rajongás, mikor a világbéke jelszavául kibontották a népek önrendelkezési jogának az ígérését.

Más lapra tartozik, hogy a népek önrendelkezési jogát, az emberiség különböző nemzetei nyílt életakaratának ezt a kölcsönös elismerését az öncélú politika, a régi szabású diplomáciai fondorlatok felülkerekedése elhomályosította. Itt az a fő, hogy ebben az eszmében minden nép megtalálta magát s minden elhomályosítás elle-

* pillanatnyi, rövid életű

nére is nem fogja elfelejteni ezt a magáratalálást. És az a fő, hogy a népek ezt a magukratalálást keresik és tapogató kezük egymásba fog fonódni s különböző nyelven is megfogják érteni, hogy e különböző nyelv miatt egymást nem szabad elzárniuk az emberiség közös szabadságából, hanem ki-kinek a maga aránya és egyéb különösségei szerint kell részesednie ebből a közös jóból. Ez a demokrácia igazi értelme és efelé fog haladni a népek élni akaró élnitudása.

Ezzel szemben van mondvacsinált demokratikus fel fogás is, mely használja és koptatja a demokrácia jelszavait, de lélekből nem érzi át azokat és így nem is tudja megvalósítani. Az a politika, amely bármely népnek is, vagy bármely néprétegnek a természetes szabadságjogait elnyomja, vagy zavarttá teszi, hogy valakiknek, némelyeknek és keveseknek az akaratát erőszakolja a kormányzásban – ez ha mindjárt a legnépesebb emberek kezében van is, lényegében ellentéte minden demokráciának. Népvédelem, államvédelem s hasonló nagy dolgok védelme címén lehet talán mentségeket mondani az efféle antidemokratikus politika javára, de a mentegetőzésben benne van annak az elismerése, hogy az efféle politikai módszer állandó nem lehet. Úgy Magyarországon, mint az utódállamokban megvan a kormányzatoknak az a hibája, hogy mindnyájan demokrácia-ellenes, vagy áldemokratikus irányokkal dolgoznak. Sehol nincs kellő szabadság, sehol nincs a népek lelkének kellő felmagasodása és egymásra találása. Az egymás között meginduló tárgyalásokban is ennek az alaphibának a kiágazásai dolgoznak, kölcsönös bizalmatlanságok és a hátsó gondolatok diplomatizálása folyik s nem a különböző népek lelkének egymás felé irányuló szabad kitárulása. Ebben pedig olyan hiba van eltemetve, mely ugyan a történelmi jövőendő kialakulását meg

nem másíthatja, de oktanul mégis késleltetheti. És ez a késleltetés jórészt az utódállamok népkisebbségi nemzeteinek a terhére megy, ezek kialakulását teszi nehezzé és kínessá.

Ebből az állapotból kell, hogy következzen a népkisebbségi nemzeteknek, s különösen a magyar népkisebbségeknek egy újabb konkrét életföladatra való ráeszmélése. Az, hogy ami a magyar és egyéb utódállamok tárgyalásaiban a demokráciából hiányzik, azt neki kell pótolnia. Neki kell pótolnia a maga szabadságjogaiért való nyílt akaratot, neki kell kiépítenie ez akaratnak államhű kifejezéseit, neki kell megszereznie szabadságjogaihoz új állama más népeinek az együttérzését, s neki kell evégett megtalálnia az új államában való elhelyezkedés végleges megnyugvásait és együttalkotó békéjét. Ez mind és mind demokrácia, a nép szelíd erejének a nagybékéjű közéletre való csoportosítása. Ehhez a magyar népkisebbségeknek is mindenütt meg kell találniuk maguk új államába őszintén és teljesen beilleszkedő önállóságukat, mely nem szolgai meghunyászkodás egy új államhatalom előtt (mert az ilyen meghunyászkodásban van a legtöbb hazugság), se nem a törzsmagyarság lelkétől való elszakadás, hanem a régi és új népállapotoknak saját népkisebbségi nemzeti léte útján való összeegyeztetése.

Új helyzet ez, megkülönböztetés is és összetétel is. Sajátszerű helyzet, mely az új állam viszonyainak komoly és kötelességtudó felfogását is megköveteli, de megköveteli egyúttal azt is, hogy a magunk nemzeti egyéniségének kifejlesztését az új állam viszonyainak az alkotó fejlesztése útján okvetlenül elérjük és gyarapítsuk. A nemzeti különbségek békéjét és további államszövetségi és emberiségi hatásait csak ezzel a sajátszerű önállóság vállalásával tudjuk érvényesíteni. Ebből pedig

következik az a fontos követelmény, hogy *a népkisebbségi helyzetek kialakítását csupáncsak a mostani diplomáciai alkudozások esetlegességeire rá nem bízhatjuk*. Ezeknek a diplomáciai alkudozásoknak az eredményeképpen létrejöhetnek bizonyos egyezmények, melyek a kisebbségi helyzetet is szabályozzák. Ezt a szabályozást legfőljebb kiindulási pontnak ismerhetjük el, de nem olyan tényezőnek, mely befejezett tényeket teremtett. A népkisebbségi nemzeteknek az efféle egyezményekkel szemben is a maguk politikai önállóságát, más megegyezésekre való lehetőségeit nyomatékosan fönn kell tartaniuk s új államuk más népeivel a közélet megfelelő fejlesztésére az együttműködést és a kölcsönös hatások folyamatát szabaddá kell tenniük. Egyszóval, nem szabad engedniük, hogy a diplomáciai alkudozások és különböző mesterfogások eredőjeképpen kialakuló népkisebbségi egyezmények rájuk nézve lezárt és fejlesztetetlen jogmasszává váljanak. Ez a megkövetítés végzete lenne a népkisebbségi nemzetek szabadságának s így végzete lenne az új államok magasabbrendű kifejlődésének is.

Az emberiség béketávlata felé Közép-Európa különböző népeinek az egymásmelletti szabadsága vezet. Ez az egymásmellettiség és ez a kölcsönösség tehát nemcsak az illető népkisebbségi nemzeteknek az érdeke, hanem érdeke az egész emberiségnek. Így következik, hogy a népkisebbségi nemzeteknek még volt államuk diplomáciai eredményeivel szemben is fenn kell tartaniuk cselekvési szabadságukat és önállóságukat. A magyar népkisebbségek is nem a diplomatizáló magyar kormányoknak, hanem a törzsmagyarság egész népiségének a lelki összefüggéseit kell, hogy áthozzák új államuk többi népei felé, csak így tisztulnak el a hátterek aggodalmai és bizalmatlanságai s csak így tud igazán demokratikussá

lenni mindenütt a népkisebbségek politikája. Demokratikussá, vagyis néplélekből valóvá és minden népre áldást terjesztővé.

Napkelet, 1921.14. sz. 769–773. p.

A Magyar Szövetség eszméje

A Magyar Szövetség eszméje, amióta 1920 decemberében a „Kiáltó szó” című röpirat útján az események alakulásába beledobódott, sokat nyert jelentőségében.* Hangoztatjuk, hogy magától az eszméről van szó, nem pedig annak eddigi gyakorlati megnyilvánulásáról. A gyakorlati megnyilvánulásban rögtönzések, kizáró módszerek, kritikák, s egyebek között gyarlóságok is történtek, azonban ezek is végeredményben mind magának az eseménynek a jobb kiemelésére érlelték a helyzetet. Ma már ott állunk, hogy kormányhatósági elismerésben ugyan még nem részesült a Magyar Szövetség, mégis minden oldalon a Magyar Szövetség eszméje az, ami a magyar népkisebbség nemzetproblémájának a képét és körvonalait jelenti. Hatósági elismerés nélkül is ezzel kell foglalkozni, ez előtt kell megállani, s hatalmi felfogások szerint, talán ennek a kiküszöbölése hozhatná meg azt az állapotot, hogy az egész magyar népkisebbségi probléma lekerüljön a napirendről.

Az emberektől tehát szinte független az egésznek ez a folytonos kiérlelődése és folytonos súlyosodása. Igen, mert ez eszme útján arról van szó, vajon az új államalakulatban egy népkisebbség megjelenhetik-e a maga egy-egy, összehozott, minden rétegét és minden közérdekű kíváncsiságot összegyűjtő teljességben? Megjelenhetik-

* Kós Károly – Zágoni István – Paál Árpád: *Kiáltó szó, A magyarság útja, A politikai aktivitás rendszere*. Kolozsvár, 1921. 48 p.

e nemcsak szétporlasztott állampolgári egyedek alakjában, hanem összesen ható nemzetegyeniségként is a magyarság? Van-e értéke a békeszerződésbeli legújabb nemzetközi jogi fejlődés azon megállapításának, mely a népkisebbségeket jogalanyisággá tette, azok sorsának gondozását nemzetközi ellenőrzés alá is helyezte? Egy szóval: a múltbeli nemzetiségi küzdelmeknek megvan-e az az eredménye, hogy az új államalakulatok magukon belül a nemzetek társaságának szervezetét elismerjék?

Már túl vagyunk azon az ellenvetésen, hogy többnyelvű országokban a nemzetegyeniségek elismerésére való törekvés csak közjogi üres szalmacséplés. Nem az, mert a nyelvek és nemzeti hagyományok bizonyos természeti erő szerint való csoportosulást, továbbá ennek a csoportosulásnak ösztönszerű szolidaritását jelentik. Aki országot akar kormányozni, annak ezzel a természeti adottsággal éppúgy kell számolnia, mint az ország földjének, népeinek, gazdasági és szellemi lehetőségeinek egyéb viszonyával. Éppen olyan megnyugtató elrendezést kell tennie a nemzetérzések szolidaritása irányában is, mint ahogyan alkalmazkodnia kell vasútépítésben, vagy csatornázásban, vagy egyéb építkezésekben a talajviszonyokhoz. Eszerint a nemzetérzések kiépítése is valami ilyen talajhoz való alkalmazkodás.

A népelemek nemzetérzésében szabadságigények vannak, a jövőendő nemzedékek sorsáért való aggodalmak vannak, s míg ezeket ki nem elégítik, illetve intézményesen állandóság erejével meg nem nyugtatják, addig közös munkakészségekre társadalmi kedv nem fog lenni, reménytelenségek és kilátástalanságok zavarják a legegyszerűbb ember sorsát is. Nem közjogi kérdés tehát, vagy nem csupán az a nemzetek egyéniségének az elismerése, hanem az állami konszolidációnak, az államépítő társadalom munkafolytonosságának a kérdése.

Anyagi és szellemi előhaladás függ ettől a kérdéstől, ennek az előzetes tisztázásától és minden oldalon való őszinte és becsületes megalapozásától. Azon is túl vagyunk már, hogy ezt az állami föladatot népek átnemzetesítésével, más nyelvűvé való átgyúrásával lehessen elkerülni. A világ köröskörül halad, óriási közgazdasági és szellemi verseny ragadja a világ minden népét, s amelyik nép ebben a versenyben visszafordul, hogy nemzedékre tartó időfolyamatig más nép nyelvének és nemzeti hagyományainak az eltüntetésével foglalkozzék, az ilyen visszaforduló nép elveszti a világban való érvényesülés útjait, leszegényedik és összes természeti kincseivel együtt játéklabdája lesz a fejlettebb népek gazdasági túlhatalmának.

Mindezekből következik, hogy a magyarság nemzetegyeniségének elismerése Romániára nézve államfejlődési érdek. Magára a magyarságra nézve az életösztön kötelessége, de az új államalakulásra nézve is több az egyszerű hiúsági és hatalmi kérdésnél, mert egyenesen az államalakulás helyes megalapozottsága függ tőle. Ebben a meglátásban még világosabbá válhat előttünk, hogy a Magyar Szövetség eszméje mennyire fontos, hiszen ez az eszme éppen a magyarság nemzetegyeniségének az igénylését, ez igénynek közéleti tényezőként és nemzetrendező szervezetként való kialakulását jelenti. Ha nem volna meg az eszme, magának az új államalakulásnak a legbölcsebb végig gondolói kellene, hogy azt életre hívják és a magyarság minden rendű, minden rangú, minden kíváncsi rétegeit ez eszmében való csoportosulásra összehozzák. Mert csakis ez a módja annak, hogy egységesen, egy nemzetérzésen belül feltörekvő összes igények összegezésével tudják megoldani egy népkisebbségnek az államon belül való, minden irányban megnyugtató elhelyezését.

Ez a közvetítő, ez a kiegyenlítő, ez az építő jelentősége van a minden magyart összegyűjtő Magyar Szövetség eszméjének. Jól vigyáznunk kell erre és a szövetségi eszme lefokozásába beletévednünk semmiképpen sem szabad, hanem éppen annak a teljes kifejlesztésére minden érdekeltségünk érzését és akaratát össze kell hoznunk. Ha valamelyes uralmon levő politikai felfogás ezt a kifejlődést nem akarja, minekünk magunk és az állam helyes fejlődése iránti kötelességünk, hogy a meggyőzős minden módjával eszménk és annak érvényesülése mellett kitartsunk. Ha ebben erőszakoskodunk, akkor népkisebbségi nemzeti egyéniségünkéről való lemondásba zökkenünk, a lemondás pedig életkisebbülést, egy egész nemzet lezüllését jelentené. Lezüllő nemzetekre pedig a jól felfogott államérdeknek sincs szüksége, hanem a jól felfogott érdeknek éppen az a hivatása, hogy minél egységesebb, minél kifejtettebb nemzeti élettel gazdagítsa az emberiség életét.

A Magyar Szövetség eszméje e gazdagító kifejlődés felé mutat irányt. Még az emberiség iránt is vétkeznénk, ha azt az iránymutatást becsületes szívósággal nem követnénk.

Keleti Újság, 1922. augusztus 6., 1-2. p.

A Magyar Párt történelmi hivatása

A romániai pártok életében jelentős fejlődés következik a Magyar Párt megalakulása által, mely a magyarság eddigi két pártjának az egyesüléséből támad.* Az egyesülés végbeviteléről most Kolozsvár magyar népe fog nyilvános bizonyágtételt tenni, mikor kibontja az új

* A Magyar Néppárt és a Magyar Nemzeti Párt 1922. december 28-án egyesült Kolozsvárt, elnökének Jósika Samut (a volt Magyar Szövetség) elnökét megválasztva.

közös párt zászlóját és mintegy központi helyként példát mutat minden vidéknek a hasonló megalakulásra. Bizonyára meg is lesz ennek a példamutató megnyilatkozásnak mindenütt a tiszta, visszacsengő, erőteljes visszhangja. Egy hónap múlva aztán következik, hogy minden vidéki alakulatnak a részvételével a Magyar Párt országos szervezetét is megalkossák. És ezzel megindul a magyarság politikai életének az a folyamata, mely a maga kezdéseinek a bizonytalanságain, első kiforrásainak a zavarosságain túlhaladva nagyobb öntudatnak a tartalmasságával, nagyobb terhek tovagördítésére hivatott. Nem kell folytatnunk az önmagunk iránti bizalmatlanságokat és keserűségeket, nem kell vesződnünk az ideges félreértések és meggyanúsítások kínjaival. Egy-más felismerésének a békéjével és biztonságával haladhatunk tovább, hogy másokkal is fölismertessük magunkat, a magunk életkérdéseit, a magunk közérdekeit, a magunk népi és nemzeti igényeinek a tisztaságát és óriási belső erőit.

Indulhatunk ezzel a hivatással és ez adja meg a Magyar Párt alakulásának a jelentőségét. Egy kitisztult és önmagagégésében megacélosodott népkisebbségi öntudat lép az országos politika útjára, hogy magát megismertesse és – érvényesítse. Túl vagyunk a magunkkal való vívódásokon és most az előttünk, közösen mindnyájunk előtt álló ismeretlenségekkel, véletlenül feltornyosult és szándékosan keresztbe tett körülményekkel kell megvívunk. Vannak előttünk óriási kiváltságok, minek legélénkebb bonyolítója a politika: ennek a politikának a befolyásolására, módosítására, kibonyolítására és hozzánk hajlító meggyőzésére vállalkoznak azok, akik a pártmunkát vállalták. A politikán innen vagy túl, a társadalom anyagi és szellemi munkájának a területén más-természetű feladataik is vannak, amik csak közvetett

vonatkozásban állnak a politikával: erre a mögöttes területre is most már nyugodt megosztással többen elhelyezkedhetünk, mert van már egységes küzdő csapatunk a politikára. A küzdő csapat felé bizalommal nézünk és közössé vált lélekkel adjuk meg nekik a bátorítást, s minden szavunk és tettünk, mely a mi életünk önbizalmával és kibontakozást kereső bölcsességgel van telve, együtt hangzást támaszt bennünk és örökös erősítésekkel visz megsokszorozva a számukra. Csak haladjanak törhetetlenül előre, bármily ismeretlenség felé, hiszen az ismeretlenség: csak ismeretlenség. Minden előrehaladó lépés felgöngyöli ennek a ködösségeit és elválasztó bizalmatlanságait.

Így látjuk az egyesült magyar pártok hivatását és tenni tudó jövődjét. Egyé válásunkban a jobboldal és baloldal immár csak topográfiai távolságokat jelent, mely a küzdő sorakozás egyvonalúságával egyértelmű. Osztályhelyezeteinek nemzeti helyzetünkbe keverve egyugyanazon alárendeltségbe kerülnek, s bármely oldalról tudjuk is kiemelni magunkat, osztályhelyezetünket is, és nemzeti helyzetünket is egyszerre, egyaránt emeljük. A Magyar Párt kialakulása különösen a nemzeti lét kiemelésénél kell, hogy megragadja közéletünket: a Magyar Párt mögötti közönség társadalmi munkája pedig különösen az osztályhelyezetek alárendeltségeiből való kierősödést kell, hogy végbe vigyen. Mindkét munka kölcsönösen hat ugyanazon népkisebbségi csoportnak, e csoport természettől való létének az érvényesítése irányában.

És, hogy így népkisebbségi erők és viszonyok felszabadulásának és érvényesülésének a munkafolyamata válhat a Magyar Párttal erőteljesebbé, ez joggal keltheti fel minden népkisebbségben azt a várákozást, hogy a Magyar Párt természetes együttérzéssel és együttműkö-

déssel fog részt venni minden népkisebbségi küzdelemben. Így nőnek meg a párt küzdővonalai a magyarságon is túl minden hasonló sorsban levő más népkisebbség felé. Így lesz a Magyar Párt nem a magába süppedő és csak magának akaró túlzásoknak, hanem a más nemzetekkel való egyetértésének is a jelentékeny tényezőjévé. Ebből pedig következik, hogy a néptöbbség nemzeti élete iránt is benső meggyőződéssel adja meg az elismerést és megértést, mert ugyanolyan benső meggyőződéssel várja ezeket a maga nemzete számára. Nem hajbókolásból, nem hazug hízelgésből, hanem saját nemzetéletének az átérzéséből folyik, hogy a népkisebbségek lojalitását a néptöbbségnek megadja, de viszont ezt a lojalitást a népkisebbségi nemzetek részére is megkövetelje, és rendszeres ráhatásokkal kiküzdje.

A román néptöbbségben most még túlnyomó az a felfogás, mely a népkisebbségeket nemzeti egységként való csoportosítással elismerni nem akarja. Ez a megtagadás részint a népkisebbségi természetes csoportosulások iránti ismeretlenségből, részint a hatalmon levők és hatalomért küzdők azon törekvéséből fakad, hogy saját nemzetük előtt a mi kisebb nemzeti életünk hátra tolásával tartsák fenn népszerűségüket. Mindhárom akadály eléggé nagy és eléggé merev ahhoz, semhogy könnyen át lehetne hatolni rajta. A Magyar Pártra mégis ez a munka vár: sok munka, de hálás munka, mert felvilágosító, műveltségterjesztő folytonosság kell hozzá. Ettől függ a régi felfogások, az ismeretlenségek, a népszerűségi féltékenységek elosztatása, hogy más nézések, más szempontok és közös emberiségi tudatok tudják meglátni a mi küzdelmünk igazságait, szenvedő mélységeit.

Igen, a szenvedés is szerephez jut, a szenvedés ébreszti és terjeszti el a szeretetet. Mi egy egész elvesztett múlt

érzékenységével adjuk meg szenvedéseinknek a kifejező erejét, egyszer ezt meg kell a velünk szemben állóknak is érteniük. És megértvén be kell látniuk, hogy a mi nemzeti és osztályhelyzeti küzdelmünk nem kísértetjárás, nem a múlt államok destrukciójának a visszajáró ismétlődése. Mi jól tudjuk, hogy ez ismétlődésre való gondolás miatt van a román politika vezéreiben bizalmatlanság, mikor mi az ő múltbeli küzdelmükhöz hasonlóan, magunk is nemzeti önkormányzatot és népkisebbségeink egyéb csoportos életjogát kívánjuk. Egyet azonban felejtene, hogy t. i. a körülmények mások, és mi is egy más történelmi tapasztalaton keresztül jutottunk ezekhez a követelésekhez. Ismételni a történelmet nem lehet, csak tovább folytatni. Mi se akarhatjuk, hogy örökös revansok körforgásaiba tévesszük nemzetünk életét, hanem csak azt akarhatjuk, hogy kinőjünk a revansokra ingerlő helyzetekből. A mi gondolatunkban tehát az államon belüli több nemzet érvényesülése nem az állam széttépésének a hátsó gondolatával terhes, hanem annak a történelmi tapasztalatnak az őszinteségétől súlyos, hogy ilyen államon belüli nemzeti egyenjóságok tudják csak megadni a különböző népcsoportoknak az államhoz való ragaszkodását. Mi ezt a ragaszkodást élő valósággá akarjuk tenni.

Így vagyunk a regionalizmus kérdésével is. Politikai fogásból, taktikai kiélezések következtében a regionalizmus szavát valami olyan értelműre homályosították el, hogy ez elszakadási törekvéseket jelent. Az elszakadások mind bizonytalanság felé való kergetőzések, márpedig egy világháború összeroncsoló rémségei után senkinek se lehet kedve és vágya, hogy népét új bizonytalanságok felé hajtsa. Nérói elfajzások kellenek ehhez, de vérrel és könnyel átitatott felelősségérzet nem vállalhat

ilyesmit.* Azonban, ahhoz is rémképlátás kell, mely a regionalizmus rendszerében ne tudja felismerni az új államképződések különböző kellékeinek az összeegyeztetését. Hisz ez az egyetlen mód, amely az új határok között a belső kiegyenlítéseket megteremtheti. És ez nem járhat elszakadással, hanem éppen ellenkezőleg azért, hogy a más-más történelmi, közgazdasági, társadalmi fejlettségű országrészek ebben a fejlettségükben meghagyatván ezzel a teljes egyéniséggel csoportosuljanak az új állam fenntartására. Bizonyára több erőt visz az államba a régi fejlettségek meghagyása és tovább építése, mint az, ha a régi fejlettségeket lerombolják és új formák szerinti új növesre kényszerítik. Ilyen lerombolás nem történhetik büntetlenül, nem történhetik anélkül, hogy az illető országrész közérdekeit és millió meg millió életviszonyát végzetesen meg ne zavarja. Vajon az így végletekig megzavaró állapotok, tövükig kitépett életgyökerek alkalmasak lehetnek-e arra, hogy ezeken és ezekből az állam rendje, jóléte és népeinek békéje biztosan felnőni tudjon? Bizonyára nem! És ebben van meg az ítélet arról, hogy nem a regionalizmus, hanem éppen annak az ellenkezője az, ami az államélet biztos kialakulását és egészséges együvé növését a legkomolyabban veszélyezteti.

Mi erdélyi népkisebbségek a regionalizmust szülőföldünk és az állam közötti megszervezettebb összefüggés megteremtőjének és fenntartójának tudjuk felismerni. Erdély népkisebbségi tagoltságainak, tehát egész országra

* Néró (i. sz. 37–68) római császár (54–68 között). A tömegeket cirkusszal és ingyen étellemmel próbálta megnyerni, maga is verselt és előadott. 64. július 18-án Róma leégett és a gyújtogatás mögött őt gyanították, mondván, hogy a művészi hajlamokkal bíró császár a lángokban gyönyörködött. A császár a tűz miatt a keresztényeket tette felelőssé és véres megtorlás következett.

nézve a legnehezebb népkisebbségi kérdéseknek a megoldása függ attól, hogy regionalista alkotmányrendszer érvényesüljön. Nem elkülönülés ez, hanem a különös részleteknek országos szervezetbe való belevitele, nem kifelé való törés, hanem befelé, az ország életébe való teljes belehangsúlyozása egy nagy történelmi, társadalmi és gazdasági fejlettségű országrésznek. Enélkül a teljes belehangsúlyozás nélkül Erdély és a többi virágzó rész csak hervadtan fog lógni az állam testén. Mi nem akarjuk ezt a hervadást. És amiért ezt nem akarjuk, azért még nem lehet a regionalistát, a népkisebbségit mindjárt hazafiatlan és államellenes jelzőkkel illetni. Szeretjük mi és bizonyára több fájdalommal szeretjük a hazánkat, mint az, aki csak hiúságát látja abban, mikor a mi szülőföldünkkel is gyarapodottnak mondhatja a hazáját. A haza több ennél a hiúságnál.

A Magyar Párt nagy elhivatottságát tehát éppen abban látjuk, hogy az elhomályosított értelmű regionalizmust emelje ki ebből az igaztalan homályból. Az erdélyi román nemzeti párt – általános megállapítás szerint – a regionalizmus gondolkörétől eltávolodott, mert a regionalizmusra rászórt gyanúsítások miatt veszélyeztetve érezte kormányképességét. A politikai előretörése célszerűségi kíváncsi arra a pártra indokoltta teheték, hogy így egy bizonyos helyet elhagyjon, egy helyet, ami a szülőföld iránti érzésektől volt forró. Azért még a távozonak is a szívében benne kellett, hogy maradjon ennek az elhagyott helynek az emléke. Miránk pedig az a kötelesség maradt, hogy töltsük be az üressé vált helyet teljes akarattal, becsületes nyíltszívűséggel és a felvilágosítások sugárzó homlokával. A Magyar Párt is álljon arra az elhagyott helyre, s a távozók visszaemlékező szívének keresztül is, meg a népek értelmének a felvilágosított útján is Erdélyt és Erdélynek a történelmi fejlettségét,

nemzeteinek az egymás mellett megélő békés szabadságát hangoztassa bele az egész ország közvéleményébe. Hangoztassa bele úgy, hogy teremtsen „legyen” szó támadhasson boldog visszhangképpen.

Keleti Újság, 1922. november 26. 1–2. p.

Magunkban van a megváltó erő

A parlamenti ülészak bezáródása alkalmából egyes lapársaink mérlegre tették az eredményeket, hogy az elmúlt politikai periódusban mit sikerült elérnie a magyarok parlamenti képviselőinek. Kihoznak valami libegő mérleget. Kevés biztató az elbocsátott magyar tisztviselők ügyében, negyedrésnyi eredmény az iskolák nyilvánossági joga tekintetében, s harmincmillió államsegély az iskolák javára, ami nem elég ugyan, de mégis valami. Aztán mérlegre kerültek a parlamenti tagok felszólalásbeli szereplései is, meg az a bizonyos erkölcsi súly is, amit a parlamenti csoport eddig ki tudott vívni magának. A mérleg készítőik ebben a tekintetben nem tagadják meg elismerésüket, sőt egyeseket név szerint is melegen kiemelnek.

A magyar nyilvánosságnak természetes joga, hogy így számba vegye dolgainak az előhaladását, s megbízottainak a munkálkodását. A parlament egyik időszakának a lezárulása kínálkozó alkalom is az ilyesmire. Hogy az ismertett mérleg jó-e, az mindenestre más kérdés, mert egyelőre még a szubjektív megítéléseknél tartunk. Azonban az ilyen szubjektív megítéléseknek is jogosultsága van, mert a szubjektivitások összegezéséből és egymást ellensúlyozó átlagából alakul ki a tárgyilagos megítélés színvonala. Ebből a megfontolásból kiindulva, nekünk is van valami megjegyzésünk, ami a mérlegkészítés anyagába beletartozik.

Szerintünk nem is a parlamenti munka bizonyos időszaka diktálja számunkra a mérlegkészítést. A parlamenti munka csak egy részlet a kisebbségi magyar közélet egész területén. Maga az országos politika se szorítkozik csak a parlamentre, hanem azon túl is, amögött is, anélkül is szakadatlanul folyik, s éppen mostanában a leglázasabb fejlődéseket érleli. Magában az országos politikában roppant versengések és zavaros iránytalanságok mutatkoznak, s ezek között maga az a kérdés is válságba került, vajon a parlament legyen-e az országos közélet diktálója. Gazdasági erők, kiváltságos rétegek, azoknak az érvényesülő viaskodásai inkább megszabják a közéleti akarat irányát, mint a parlamenti viták eredménye.

Ebben a környezetben a magyar népkisebbség kérdésének más mérlege van, mint amit a parlamenti időszak befejeződése alkalmából felállíthatunk. A kérdés az, vajon az országos közélet mai viaskodásában a magyarság gazdasági és társadalmi ereje meg tud-e maradni olyan, hogy népét megtarthassa. Több-e vele szemben az ellenséges erő és egyéb körülmény, mint amennyit a saját ellenálló képessége megbírhatna? Mi az, amit ebben a tekintetben fejlődött, vagy roskadt a magyarság? Most, a feltámadás ünnepnapján igen időszerű arról gondolkoznunk, hogy megváltó erő van-e és lehet-e saját magunkban. Mert a megváltások és haladások mindig saját magunktól függnek, s nem a külső segítségektől. A külső segítségek csak akkor jönnek meg, ha a magunk életrevalóságáról, elpusztíthatatlanságáról már eleve bizonyosságot tudtunk tenni.

Ebből a szempontból látva a magunk dolgait, meg kell állapítanunk, hogy amit iskoláink államsegélye ügyében elérhettünk, annak nem az a harmincmillió összeg adja meg a jelentőségét. A jelentőség az, hogy a román állam immár nyolc esztendő múlva jónak látta számba venni a

magyar iskolaügyet. Ez a népkisebbségi magyarság kulturális szükségletének a kezdő elismerését jelenti, egy néptömeg bevonulását az állam költségvetésébe, honnan addig következetesen kihagytak, s csak adózó tömegként, kimerítendő anyagi forrásként használták. Kulturális szükségletünk elismerése immár a fejlődési fokot mutatja, hogy nemcsak anyagi forrásként, de szellemi képességünkben is felismernek, s ezt a képességünket pártolásra érdemesnek tartják. Tehát ez a szellemi képességünk valami kitartó helyzeti energiát tudott elérni, hogy immár annyi félreértő és elhárító kezelés után mégis számba veszik.

Hogy az iskolaügyben kaptuk meg ezt a számba vevést, az azt is jelenti, hogy ifjú nemzedékünk neveléséhez ismerik el a jogunkat. Tehát elismerik egy kisebbségi nép életfejlődésének a szükségét, elismerik annak a jövő nemzedékét is. Az eddigi kormányzati irányok ebben a tekintetben nem voltak az elismerés álláspontján, hanem éppen az iskolákon keresztül jövő nemzedékünknek, mint nemzeti létünk folytatásának az elfogyasztására törekedtek. Hogy ez az elfogyasztó álláspont nem tudott erőt venni rajtunk, hanem realitásként minden türelmetlenséggel és elmorzsolással szemben megmaradtunk: ebből világosan következtethetjük, hogy életmérlegünkben a belső, megtartó erők megvannak.

Másik jelenség, hogy maga a népkisebbségi kérdés és abban elsősorban a magyarság kérdése minden politikai pártnál a figyelem előterébe került. Még a most elrendelt népszámlálásnak is az a legfőbb indoka, hogy ebben a tekintetben a népességi arányokat tisztán lássák. Tehát a magunk népéletének a tömegjelensége kikerült abból az állapotból, hogy tudomásul ne vegyék, s hogy az eddigi bizonytalan statisztikai körvonalak további elkenésével igyekezzenek a tudomásokból eltüntetni. Ha az

a tömegjelenség így követelte az észrevevést, ez szintén olyan realitás, mely az ellenkező körülményekkel szemben is belső erőt és megtartó képességet mutat. El nem pusztítható természetességet. A mérleg itt is feljogosít az önbizalomra.

Hogy számbavételünket milyen tendenciával kívánják, abban megvannak a különbségek. Egyik irányzat a keményebb bánásmódot is jogosnak ismeri el, hogy minket eltüntessen. A másik irányzat szelíd kezeléssel, beédesgetéssel akarja ugyanezt az eltüntetést. A módszerbeli különbségek tehát itt a cél tekintetében egysülnek. Nagyon kevés híve van még a román közéletben annak a felfogásnak, hogy a népkisebbségeknek a külön népi életét meg kell hagyni, s azok elnemzetlenítésére nem kell törekedni. A beolvasztási szempontok csak akkor fognak engedni, ha saját maguktól rájönnek, hogy csak fölösleges erőpazarlást és népellenességet végeznek a renegátosítás erőltetésével. Ha maguktól rájönnek, hogy a kisebbségi népek a maguk külön alkatukban erőteljesebb gazdasági és szellemi fejlesztői lehetnek az ország életének, mint akkor, ha őket eljellemtelenítik.

Ennek a megértetéséhez nagy társadalmi összetartás kell – a magyarság és más népkisebbség részéről. Csak ez a mód adja meg azt a helyzeti energiánkat, hogy gazdasági és egyéb téren való hátraszorításunkat kibírhassuk. Csak a magunk összefogása és az ebben való állandó kitartás teheti bizonyossá a szembenállókat, hogy se édesgetés, se kesergetés a mi néparányunkat meg nem bonthatja.

Ha ebben a tekintetben nézzük életmérlegünket, itt már bizonyos ingadozást kell látnunk. A ránk szakadó bajok özöne, a sok apró kényúr személyi és gazdasági politikája igen elviselhetetlenül nehezedik reá társadalmunk minden rétegére. Ebben az állapotban jönnek a

kísértők is, akik a magyar együttesből való kiszakadásra csábítanak, s ennek a fejében jobb élethelyzetet kínálnak. Vannak saját sorainkban is elégedetlenek, akik nem a rajtunk kívül álló helyzetben, hanem a saját vezetésünkben keresik a hibát. Ezek is a saját ügyünkben való bizalmatlanságot terjesztik, s így az összetartó erőket rongálják.

Életmérlegünk ezen a ponton szorul rá a javításokra. Meg kell találnunk sokkal jobban a magunk közötti megértést, s le kell mondanunk azokról az idejemúlt hiúságokról, amik vezetésre hivatott embereink között még mindig felbukkannak. Mindenkinek meg van a maga erős munkaköre, csak dolgozzék benne lelkiismeretes szerénységgel. Ez a munkamegosztás, mely személyteleníti a magunk közjaváért való cselekvést, ez a titka annak, hogy összetartsunk. Tehát ez a titka annak is, hogy tömegerőink tovább is érvényesüljenek, s boldogabb társadalmi és gazdasági helyzetet tudjunk a magunk részére állandósítani. Azok a tömegerőink eddig minden sorvasztás ellenére is meg kellett, hogy kapják a kezdő elismerésüket. Életmérlegünk ebben a tekintetben jól áll. Összetartásunk további bizonyossága ki tudja azt is vinni, hogy az irántunk megnyilvánult kezdő elismerés teljesen megszilárduljon. Életmérlegünk akkor fogja az egyensúlyát minden tekintetben megtalálni.

Magunknak a magunk erejéből kell ezt elérnünk. Se csábítók, se uszítók, se tehetetlenkedő önbizalmatlanságok és elégedetlenségek nekünk azt el nem hozzák. Magunkban van a megváltó erő.

Újság, 1927. április 18. 1. p.

Együtt kell élnünk

A múlt hét végén a Magyar Párt maros-tordai intézőbizottsága Marosvásárhelyen impozáns gyűlést tartott, melyen úgy a városnak, mint a megye többi községeinek a küldöttei részt vettek, s a szomszédos párttagozatok is képviseltetik magukat.* Ebben az erős keretben, tehát magyarok között is igen messze hallhatóan, Bethlen György gróf országos pártelnök az országos helyzetről és abban a magyarság irányvételének a lehetőségeiről nagyon tanulságos tájékoztatót adott. A tett kijelentések közül különösen megragadhatja nemcsak a magyarok, de az erdélyi többi népek figyelmét is az a megállapítás, hogy a magyarság nem fordulhat szembe a nemzeti-parasztpárttal, mert ez jóformán Erdély egész románságát magában foglalja. Ezzel a románsággal pedig – mondotta a magyarság vezére – „együtt éltünk a múltban, élünk és kell, hogy éljünk a jövőben is, még pedig minél jobb viszonyban, annál jobb lesz az mindnyájunkra nézve.”

Ki kell emelnem, hogy a romániai magyarság szóhasználat az „erdélyi” fogalomban mindig beleérti a volt Magyarországból idecsatolt összes területeket, tehát a Bánságot és Tiszahátat is. Az átcsatolás népproblémákat hozott át a volt magyar államból, s azok a népproblémák ma, a román nép hegemoniája alatt is együttevén az erdélyi kérdést jelentik. Megoldásuk talaja abban a megállapításban van, hogy együtt éltünk a múltban, együtt élünk a jelenben és együtt kell élnünk a jövőben is, mennél jobb viszonyban. Egyszerű történeti és társadalomfejlődési igazság ez, de az igazságok természete, hogy egyszerűek. Éppen egyszerűségük miatt észrevétlenek, s mikor hangoztatásuk kiemeli őket, hirtelen

* Bethlen György gróf az erdélyi magyarság problémáiról. *Keleti Újság*, 1928. május 14. 3–4. p.

olyan felvilágosítóan hatnak, mellyel mindenki érzi az életközösséget. Mindenki érzi, hogy „hiszen én is így gondoltam”.

A sok belpolitikai izgatottság között, s különösen abban a lappangó feszültségben, mely külpolitikai viszonyainkat annyira jellemzi, az erdélyi kérdés egyszerű igazságának a megmutatása sok kölcsönös megnyugvást idézhet elő. Hogy az erdélyi népeknek jövőben is együtt kell élniük, még pedig mennél jobb viszonyban, ennek a meglátása fölöslegessé tesz minden nyugtalanságot, mely a határkérdésekről szóló hírek miatt ma annyira általános. A diplomáciai világ, s az európai hatalmi egyensúlyozódás, különösen a közép-európai gazdasági és forgalmi rend sok minden alakulást kívánhat az államok között. Azonban vannak állandóságok, amiken bármiféle alakulás se változtathat, hanem annak is az ilyen állandóságokhoz kell alkalmazkodnia. Ilyen állandóság az, hogy az erdélyi népeknek mennél jobb viszonyban együtt kell élniük a jövőben is.

Ezt az állandóságot minden egyébre való tekintet nélkül észre kell vennünk, s elsősorban nekünk, erdélyi népeknek kell megvalósítanunk az egymással való jó viszony előfeltételeit. Az együttélésnek helyrajzi adottságából is sok minden következik. Következik elsősorban is az otthon helyének mindenkinél való tiszteletben tartása, ebből pedig annak a kölcsönös törekvésnek a megvalósulása, hogy nemcsak jogilag, de tényleg is és erkölcsi melegséggel és mindenkinek védve legyen az otthona. Védve legyen a családok számára, a jövő nemzedék egészséges és kenyérbiztos megmaradása számára is. A szülőföld szeretete csak így válik síró érzésből mindenkit megvigasztaló és megnyugtató életbiztonsággá. Ezt a fészekrakó biztonságot kell, hogy az együttlakó népek egymás számára elsősorban biztosítsák. Az

otthonnak ebből a szilárdságából sugárzik ki aztán minden egyéb jó viszony, mely egymás életét a fejlődésben is eligazítja.

A fejlődések ugyanis magukkal hozzák, hogy a családok megnövekednek, a gyermekek a régi otthonban mind el nem férnek, tehát új otthonokról is kell gondoskodni. A jövő a több otthont akarja. Így kezdődik meg, vagyis inkább így folyik állandóan a fiatalabb koroknak az új és új otthonkeresése.

A szülői ház foglalkozásától eltérő új és más életpályákra való tódulás mind ilyen otthonkeresés. Ez a növekvő életfolyamat természetes rendeltetés szerint csak áldása lehetne a régi otthonnak. Vagy külső kiterjedésében, vagy belső több életképességben kellene, hogy a régi otthonok meggyarapodjanak. Az új életpályákra tódult fiatalabb nemzedék akár értelmiségi, akár gazdasági foglalkozásban a régi nemzedék alapfoglalkozásának nyújtana több segítséget és több eredményt, s emellett magát is ellátná kenyérrel. Így alakulnának boldog néptársadalmak, melyek vagyoni eloszlásban is, kereseti ágakban is, továbbá az értelmi foglalkozások felvilágosító és segítő közreműködésében is az otthonok szerves összefüggéséből állanának.

Így alakulna ki az alsó, középső és felső társadalmi osztályoknál az egymásba növvő és egymásba visszahajló, egymást folyton tápláló és segítő rendszere. Az otthonból való kivirágzás és kiemelkedés nem jelentené az elválást és az elidegenedést, hanem az illető nép életterületének a megszépítését és még több eltartó képességének a kifejtését. Az alsó néprétegekben is a foglalkozások és kenyérkeresetek megszorodása állana elő. Innen a középosztályba való felemelkedések és az otthonért való nagyobb méretű gazdasági és szellemi cselekvések magaslatára juthatna el az arra való családi szapo-

raság. A középosztály pedig megfelelő arányban kitermelné azt a felső osztályt, mely népének országos viszonyban is a szükséges megbecsüléseket elhozná. Amely mindig érezné származásának gyökereit és társadalmi fölöslegeit, vérségi kötelességérzettel, természetből fakadó odaadással árasztaná vissza az alsóbb néposztályok hiányai pótlására.

Az otthonnal való társadalmi együttérzésnek ez az örökké alkotó vérkeringése nem maradhatna el, ha a népek otthona fölé nem akarnának más társadalmi fölépítményeket alkotni. Ha minden nép a maga társadalmi eltartó képességéhez képest szabad volna a maga középső és felső osztályai kialakításában. Ha gazdasági és szellemi középosztálya magából kerülhetne ki, a főbb hivatalnokaiként is belőle válogatnák ki a felső osztályát. Ilyen magából növvő társadalmi fejlődés természetesen nem jelentené azt, hogy idegenek is ne kerülhetnének az illető nép társadalmi szükségleteinek az ellátásába. De ez a befogadás csak a szükséghez képest történék, és az illető néptársadalom javára való szolgálatok fejében, szellemi és anyagi gazdagodások, arra való képességek és tevékenységek behozatalával. Nem hatalmi ráültetéssel, hanem az illető néptársadalom önkéntes meghívása és szerető helyszorítása folytán. Egyik néptársadalomtól a másikba való beköltözés, egyik országvidékről más országvidékre való betelepedés csak ott természetes, ahol nyilvánvalóan az illető nép és vidék szempontjából van szükség arra. Minden olyan egyéb szempont, mely nem az illető otthonérzés segítségére akar ilyen behatolásokat, az mind csak tolakodásra vezet és arra, hogy mást az otthonából kiteszítson.

További megjelenésében az ilyen erőltetett behatolás az illető néptársadalom fejlődését megzavarja. Más középosztályt és más felső osztályt erőltet reá, mint a ma-

gáét, s így az illető néptársadalom alsó osztályából a felemelkedést lehetetlenné teszi. Szóval: rabságot terhel az illető alsó néprétegre. A felfelé való képződésnek ez a megakadása okozza a családi szaporaságnak munkanélküliségbe, vagy örökös robotba való beletaposását. Ez okozza az általános elszegényedést, a proletárosodásnak elzúllásokba, betegségekbe, nyomorba és kétségbeesésbe való leroskadását. Az otthonoktól való elszakadásoknak millió változata okozza, hogy nincs szeretet és bizalom a közéletben. Hiszen az illető elszakadt új környezettel együtt nem érez, ha mindjárt magasabb társadalmi helyzetben is van ottan. Eltol a helyéről mást, de egyúttal maga sincs a maga népe által kiképezhető helyen. A másik nép elől is eláll egy fejlődési utat, de a maga népénél is elhanyagolja annak kidolgozását. Egy-egy esetben is kettős a társadalmi veszteség.

Világos tehát, hogy az erdélyi népek együttélésének a kérdését az otthonokból való kiindulással kell megoldani. Az otthonok társadalomképző rendszerének a természete útján kell haladni. Minden nép életállományának az arányában biztosítani kell a helyet, a módot, az összes lehetőségeket a jövő nemzedék fejlődésére és elhelyezkedésére. „Aki jól meg tudja a dolgokat különböztetni, az jó felvilágosodást szerez” – mondja a latin közmondás. Az erdélyi népek közös életének is csak úgy lehet meg a felvilágosodott, tiszta és zavartalan útja, ha jól meg tudjuk különböztetni az arányokat, melyek a közösségben az egyes népeket megilletik. Akkor, ha esetleg kicsi is ez az arány, de biztos. Olyan biztos, amire, ha szerényen is, de lehet építeni, s így ebben a bizonyosságban a népek is életirányaikat meg tudják találni.

Az egymás elől való helyfoglalások módja csak hatalmaskodásokra vezet, ez pedig türelmetlen és gyanakvó politikai módszereket visz be a népek közé. Sok dolog-

talán és fölösleges hivatali rendszer, sok szükségtelen beavatkozás, ellenőrzés és szabadságellenesség burjánzik ki ebből. Végeredményben ez mind költség, amiket a néptársadalomnak jobb fejlődésétől, főbb munkaalkalmától és termeléskedvétől kell elvonni. Emiatt nem épülhetnek új otthonok a régiekből való népszaporulat befogadására. Emiatt lesz kiélezett szembenállás a társadalmi osztályok között, s emiatt lesz az ország politikája is folytonos izgalmas feszültségben. És így nem lehetett igazi jó viszony eddig az erdélyi népek között sem.

De ezeknek az erdélyi népeknek együtt kell élniük a jövőben is. Tehát arányai megtalálásával, s azoknak egymás részére való kölcsönös biztosításával meg kell keresniük otthonukat, szabaddá kell tenni ez otthon fejlődését. Úgy fogják megtalálni azt a jó viszonyt is, mely a szülőföld közös szeretetének a nagy kultuszát adja. És ezzel a kultusszal az ország is megkapja azt a leghatalmasabb erkölcsi erőt, ami az ország legigazabb fenntartója.

Temesvári Hírlap, 1928. május 22. 4. p.

VILÁGNÉZETEK

A magyarság világnézete

Világnézetnek értem valakinek azt a látását, ahogyan ő a világ fejlődését és ebben a maga egyéni szerepét elképzei. Az egész magyarságra alkalmazva, ennek az egész népiségnek az önmagáról való tudatát s az így tudott népegyéniségnek világbeli elhelyezkedését és ez elhelyezkedésben a jövőről, a kívüle álló emberiség tudatosságáról és cselekvési irányáról való felfogását s ahhoz való előszeretetét és alkalmazkodását nevezném világnézetnek. Egy egész népiség anyagi és szellemi életének egyetlen lelkeségbe való összegeződése, összefoglaló érzése és összegyűjtő elképzelése s ennek az összegezett, tehát nagy népléleknek a világ mozgalmaiba való beleirányozódása: ez volna tehát általában véve a magyarság világnézetének is a fogalmi meghatározása.

A világháború és annak következményei a magyar népiség fizikai szervezetét nagy robbanásokba sodorták, sőt szét is tépték, s a széttépett tagokat új államok alkatelemeivé tették. Ennek a fizikai megrendülésnek és szétdarabolódásnak egész természetes, hogy a magyar népiség lelki életére is visszahatással kell lennie, s így kérdésesség alá kerül a magyarság világnézete is, mint lelkeségének legösszegezőbb kifejezése. Volt-e hát a magyarságnak egységes világnézete, s megmaradhat-e abban, vagy szétdaraboltságai szerint külön-külön világnézeteket kell fölvennie és más népiségek világnézeteibe kell beleállania? Ez a legfőbb kérdésesség.

Nem a pártfelfogásokra, s nem a pártoskodásokra kell gondolnunk, amikor a magyarság múltbeli világnézetének az egységességét keressük. A pártoskodások is, bármily szélsőséges szembenállások voltak lényegük-

ben, azért együttvéve a nemzet életéről, hivatásáról és tennivalóiról való felfogások voltak. Tehát minden ellentétességeik mellett megegyeztek abban, hogy a nemzetnek élete, hivatása és tennivalója örök. Megegyeztek a nemzet jövődjéről való hitben, csak e hitet hol ilyen, hol amolyan föltevésektől látták függőnek. A különböző föltevésekből alakultak a különböző pártfelfogások, s a különböző pártfelfogások kiélezettségeiből, személyi érvényesülésekhez való kapcsolódásaiból lettek a pártoskodások. Ezek az apró elkülönöződések azonban a világnézeti egységen, a magyar népiség élethitén, Európa közepére dobottságunknak a mély értelmű fölismerésén, vagy legalább megérzésén mit se változtattak. Sőt éppen ennek a fölismerésnek és megérzésnek a kifejeződései voltak, tökéletlenek, vagy tökéletesek, utat hasító, vagy kuszakezű gyarlóságok, de mind kifejezések.

Tehát a magyarság világnézetének egyik alkatelemét: a magáról való öntudatot, s az ebben való lelki összegezettséget minden ellentétén keresztül megkapjuk, sőt éppen azok egybefoglalásával tudjuk a legjobban megkapni. Mármint kérdés, hogy ez a lelki összegezettség miképpen irányozódott bele a világ mozgalmába, milyen előszeretetekkel és milyen alkalmazkodásokkal? Ennek az áttekintése már szövevényesebb, mert hiszen éppen ezek az irányozódások a különböző pártfelfogások elmélyüléséből, kiszélesedéséből és megörökösödéséből születtek. Tehát mikor a különböző pártfelfogások összefoglalásából megkaptuk a magyarság világnézetének egyik alkatelemét, most a különböző pártfelfogások szétkülönítéséből és azok tartósságából, kifejlődésükből és hatásukból kell megkapnunk a magyar világnézet másik alkatelemét. Vizsgálunk kell, hogy volt-e a pártfelfogások közül olyan, mely alapszíneit megtartva,

minden korok külső változásain keresztül ugyanazon előszeretettel és alkalmazkodást s ez előszeretetnek és alkalmazkodásnak ugyanazon ellenhatásait tudta megnyilatkoztatni.

Ebből a szempontból vizsgálva a magyarság európai életének ezeréves folyamatát, jellegzetesen elénkbe tűnik, hogy a magyarság keleti tősgyökeressége, onnan hozott szabadságérzése mindig vívódásban állott a nyugat kiképződött hatalmi formáival és rendszereivel. Minden életforduló úgy oldódott meg, hogy a nyugathoz való tapadás, vagy odaszívódás lett a fordulat külső színe és iránya, belül pedig megmaradt a keleti érzékenység kielégítetlensége. A királyság megalapítójának, Szent Istvánnak a germán-keresztény hatalmi rendszerhez való igazodását az ősmagyar érzésű szabadságvágyak, nemzeti birtokviszonyok letörésével kellett végbevinnie. Idegen lovagok légioival „a teutonok és magyarok” harcat vívta meg, s ebben a harcban a teutonok kerültek fölülr. Az ősnemzeti erők pedig bujdoklásra, maguk emésztésére, s átöröklődő elégedetlenségekre kényszerültek. Korszerű átszínezésekkel ezek az ellentétes áramlatok maradtak meg továbbra is. A germán-keresztény hatalmi rendszerhez való csatlakozás megmaradt uralkodó jellegnek, s az ellene való visszahatások folytonossága volt a másik pártfelfogás, az ellenkező világkapcsolódások szerzése, az ősi nemzeti szabadságérzések jobb érvényesülésének a vágyódása. Még amikor egyes szabadsághőseink a germán-kereszténységnél még nyugatibb hatalmi rendszerrel, a franciával való kapcsolatot keresték, akkor is az az őskeletiség mozgatta őket, hogy nyugatot még nyugatabbal ellensúlyozván, maguknak szabadabb és lekötetlenebb életet szerezzenek. Különben is a franciák török szövetsége a valóságos keletet is belehozta a nyugati ellensúlyozódások folya-

matába. Erdély különállósága idején pedig közvetlenül a török keletiség volt a magyar keletiség segítségére abban, hogy az akkori nagy világvívódások között a magyarságnak aránylag igen szabad és a koreszmék szerint fejlődni tudó államisága tudott fennmaradni.

Elég az hozzá, hogy a török uralom lehanyatlásával Magyarország is visszakapta régi nagy területét, de akkor még jobban a germán-keresztény hatalmi rendszer megkötöttsége alá került. Ez a hatalmi rendszer ugyan nagy súlyvesztésébe jutott a reformációval, majd azzal, hogy a Habsburgok fejről lekerült a német-római császárság koronája.* Azonban a magyarságot a megmaradó Habsburg-hatalom, illetve abban az osztrák császársági új szervezete csak tovább is megkötöttségben tudta tartani részint a magyarságnak aulikus fajult nyugatisága miatt, részint a magyarság egyéb belső gyöngesége okából, de amellet az új császárságra átháramlott jelentőség erejénél fogva is. Ámde mihelyt a magyarság tősgyökeres ősi érzései a 19. század eleje óta új hevületekké és mind óriásibb öntudattá kezdenek erősödni, akkor ez a keletiség a Habsburg-uralom megfogyatkozott nyugatiaságával mind egyenrangúbb tényezővé tud válni. Az 1848. évben megvolt az erőpróba, s a Habsburg-nyugatiság, részint a nemzetiségi ellentétek felébresztésével, majd a még keletibb orosz hatalom ellensúlyának a segítségül hívásával tudott csak felülkerekedni.

Nilvánvaló, hogy ezek a segítségül hívások a magyar keletiség és a sorsára terhelődött nyugatiság olyan egyenrangúságát jelentik, hogy az utóbbinak is kiegyezéssel kellett ebbe beletörődnie. Az 1867. esztendő hoz-

* II. Ferenc (1792–1806) volt az utolsó Német-Római Császár, ezzel a napóleoni háborúk alatt meg is szűnt ez az intézmény. Uő. 1804-től I. Ferencként Osztrák Császár és Magyar Királyként uralkodott.

ta ezt a kiegyezést. De a Habsburg-nyugatiság ismét megkapta a maga ősgermán háttérét a hármasszövetségben* s ez ismét a magyarság életszabadságának és önálló fejlődésének az elszívását, illetve nyugati rendszerbe való mind erősebb beleszervezését tette túlsúlyosodóvá. A modern kornak megfelelően a termelési technikának, a forgalom millió vonatkozásának a leküzdhetetlenül finom beidegzései kezdtek átjárni a magyarság közéletét. Irodalma, tudománya, nyelve, szóval: a szellemi védőkészségei beleörvénylettek a germanizációba. És ennek megfelelően, anyagi védőkészségei is a germán militarizmus szerveivé váltak.

E nyugati elszívódás ellen az ellenzéki pártfelfogások ismét a még nyugatibb ellensúlyozódásokat keresték. És a finom beidegzések helyett keresték a még finomabb beidegzéseket. Ez az értelme a szocialista, aztán az úgynevezett radikális és antimilitárista pártfelfogásoknak, a tőkeuralom és a junkerség** nagy ellenzéseinek. A leggyökeresebb függetlenségi gondolat tudott egybefogni ezekkel a túl nyugatiasságokkal, s ez az egybefogás, ez ismét annak az ősi keletiségnek az ösztönszerű megmozdulása. És ha tovább kísérjük ama túl nyugatias nemzetköziségnek, a nyugati társadalom mai kapitalista és magántulajdoni rendje ellenhatásainak a fejlődését, topográfiai erőmerítéseit, akkor mindjárt megláthatjuk, hogy kelet, az őskelet karolta fel leglángolóbban ezeket a kegyetlen túl finomságokat. Valósággal kisajátította belőlük a gyújtószikrákat, hogy a népvándorlás idejéből való lángviharral söpörje végig az egész világot. Kelet

* Az Osztrák–Magyar Monarchia, a Német Császár és az Orosz Birodalom 1872-ben kötött titkos szövetsége, amelyben bármely felet külső támadás éri, a másik két hatalom semlegeséget tanúsít.

** utalás a (porosz) régi földbirtokos nemesség mentalitására

népeinek az elnyomottságai és szabadságvágyainak a kimeríthetetlenségei megjelennek új világelemként s ezekkel nem leszámolni kell, hanem a mélységes tartalmat kikeresni belőle és az emberiség új fejlődésének a hajtóerejévé tenni. Tehát új történelem bontakozik az őskeletről.

Meg lehet érezni már, hogy a világháború az emberiség viszonyainak túlfeszültségéből keletkezett, de az egész világ biológiai fejlődésének volt a ténye. Ebben a biológiai fejlődésben a fajok, a nemzetek el nem vesznek, sőt még több mozgásba, még nagyobb összefüggésekbe, tehát élnivalóbb szabadságokba kell, hogy jussanak. Ebből a szempontból nézve, világosan kell látnunk, hogy a magyarság korábbi életére ráterhelődött nyugati germánságot a háború mintegy céltudatosan, valami metafizikai értelemmel választotta le a magyarságról s kegyetlenül megszükitte ugyan a magyar népiség államterületét, de egyúttal vissza is adta annak az önállóságot és szabadságot. Nehogy valaki gúnynak érezze, mikor az önállóság és szabadság visszaérkezését jelzem, holott vérzés és nyomor van a szegény Magyarországon. A születések mind vérzéssel és kínok között történnek. De az bizonyos, hogy a magyarság új államterületének minden lehetősége megvan ahhoz az önállósághoz és szabadsághoz, amiért kezdeti idők óta bujdokolva, harcuskodva, pártoskodva, ősi átöröklődéssel vágyakozott. Megvan és ez úgy anyagilag, mint lelkileg új alapja lehet annak, hogy az eddiginél magasabbrendű állami életet éljen, csak éppen Európa közepén olyan nagylelkű és olyan ragyogó elirányozódást kell vállalnia, ami az ő új önállóságát és szabadságát a közép-európai népvibrációk kiegyenlítőjévé tudja tenni. A volt nyugati világnézet helyett a maga hivatásérzetének bátrabb kifejtése, önállóságának a környező népek mindenikénél való ér-

zelmi megalapozása s evégett a népek demokratikus szövetkezésének a keresése és előmozdítása: ez lehet a magyarság számára a legjobb világnézet. Ezzel tudja kibontakoztatni a maga őskeletiségét a viaskodó nyugaton. Ezzel tud átszűrő közvetítője lenni a keleti szabadságvágyaknak a nyugati üzletszerűségek ridegségébe. Így tud kiképződni Európa közepén olyan néptestvériség, mely nem hatalmi rendszerek uszályaként, hanem az összes népiségek kölcsönös szeretetéből, belső és önkéntes erőkből támad s így nem eshetik a hatalmi rendszerek bukásának kínos változásai alá. Igen, a magyarság új világnézetének nem nyugatiasnak, hanem mindenfelé ható kozmikus nézésnek és akarásnak kell lennie.

Curson lord mondotta, hogy a világ katlana még sokáig fog fortyogni, s öt esztendő is beletelhetik, míg új kristályosodásai kiképződhetnek.* Minden mélységesen látó ember is, de még a felületes szemlélő is bizonyos róla, hogy ezek a kristályosodások és új elrendeződések még nem szilárdak, még nincsenek meg az önbizalmi és az egymásba bízó kölcsönösségei. A háború is sok nyomort idézett elő, ami a társadalom háborgásait lapangva is, kitörve is elénk tűnteti. Gondolkozni és érezni azonban éppen ezért kell, mert ez a sok baj, ez a sok félbehagyott kuszáltság itt van rajtunk. És úgy kell hatnunk a gondolkodásokra és érzésekre, hogy eszményiségek tudják túlhaladni az elfogultságokat és gyűlölségeket. A magyarság is a maga eszményiségét állítsa bele a világba, hogy hatni tudjon vele, s hogy így részese legyen az emberiség új és boldogabb kialakulásának.

* George Nathaniel Curzon (1859–1925), 1919–1924 között brit külügyminiszter, az első világháborút lezáró béketárgyalások egyik meghatározó szereplője.

Különösen talál ez a hivatás arra a magyarságra, mely népisége törzsetől elszakítva több millió számban új államok alkatelemeivé osztódott. Nem kell ezeknek a szétdaraboltságoknak a törzsmagyarság élethivatása iránti hitéből és szeretetéből semmit feladni, sőt harsonás és legbuzgóbb hirdetői éppen ők kell, hogy legyenek az élethivatásnak. Ám van egy különös nagy feladatuk ezeknek a szétdaraboltságoknak. *Az, hogy megszerezzék az örökké árva és örökké testvértelen Magyarországnak a környező népek őszinte testvériségét.* A szétdaraboltságok mintegy mandatáriusai,* s az új államokba beleidegződő lelki szervei a megmaradt törzsmagyarságnak, a népek lelke diplomáciájának az alakulatai, hogy fölkeltsék és folytonossá tegyék a mindenirányú népszövetség megvalósulását. A dunai konföderációt, igen, a dunai konföderációt, s benne minden népiségnek a maga nemzeti szabadságai szerint való elhelyezkedését. Ezt kell kívánnunk, ezért kell az új államokban politikai cselekvőségbe is lépünk, hogy ennek emberiségi szempontból való nagyságát, minden fájdalmas nemzetérzésre ható kiegyenlítését megértessük. Ezt kell megcselekednünk. Hogy ne tőlünk követeljék az új idők megértését, hanem mi követeljük a közeljövők magasröptű meglátását, s abban a magunk megértetését.

Kossuth fájdalmas vívódásainak, a Habsburg-nyugatiság ellen küzdő szabadságvágyas keletiségnek a látomása volt a dunai népszövetség eszméje. A magyar nemzet életének is benne van a kérlelhetetlen fejlődésszerűsége, s éppígy van vele más érdekelt népiség is. Európa az egyesült államok kiképződésének a sodrába került. A magyarság törzsnépisége most a királykérdéssel vívó-

* megbízottai, képviselői

dik,* ebben is a volt nyugatiság visszatérése kísért, de a magyarság legerősebb rétege, a pártpolitikailag is legkomolyabb erő: a földműves kisbirtokosság szívósan ellent áll ennek a visszatérésnek. Előrelátható, hogy a törzsmagyarság nyugati egyoldalúságát a környező népek iránti világnézet fogja felváltani. S akkor ebben a világnézetben az elszakadt népiségekért is, az őszinte megbékélésért is a belső népszabadságok kiképződése és ezek szövetkezése lesz a kölcsönös megértések egyetlen lehetősége. És úgy lesz a dunai konföderáció az Európai Egyesült Államok kiképződésének a megindulása.

A magyarság megújuló, az őskeleti érzékenységből feltámadó, mindenütt szabadságokat akaró világnézetének nagy szerepe lesz ebben a megindulásban. A sorsunk múltjában való elmerülés erre tanít, hogy hinnünk kell a sors nagy akaratában. A sors nem értelem nélkül sodor és oszt szíjjel, hanem nagy élettörvények okából. A nagy élettörvénynek a legkisebb fűszálra is megvan a maga ereje, tehát a népiségek élete se maradhat ki belőle. Szétdaraboltságunk idején is tehát hinnünk kell a sorsunkban és küzdenünk kell nemzeti eszményeinkért. Nem a nemzeti hiúság mondatja ezt velünk, hanem az emberiség fejlődése iránti kötelességérzet. Ez a kötelességérzet követeli, hogy a magyar népiséget bárhová is osztotta a sorsa, mindenütt teljesítenie kell, hogy a maga népi hivatását minél nagyobb tökéletességre emelje.

Napkelet, 1920. 7–8. sz. 385–389. p.

* IV. Károly két alkalommal próbált visszatérni Magyarországra. Először 1921. március 27. – április 5. között, Horthy Miklóstól kérve a jogaiba való visszahelyezését, amely bel- és külpolitikai okokból is teljesíthetetlen volt. Majd 1921. október 20-án tért vissza a Dunántúlra és a hozzá csatlakozó csapatok Budaörsnél megütköztek a kormányhoz hű csapatokkal. IV. Károly október 31-én hagyta el Magyarországot és Madeira szigetére vitték emigrációba.

Jászi Oszkár nálunk

Jászi Oszkár, az egykori Károlyi-kormány nemzetiségi minisztere Romániába érkezett, részint azért, hogy egy kitaszított család szomorú sorsán segítsen, részint az utódállamok politikai viszonyának közvetlenebb áttekintése véget.^{*} A magánügy is annyiban elvi fontosságú, hogy a máról-holnapra való uszítások és az ezekkel velejáró kegyetlenségek megszüntetését kívánja elérni, s ha ebben áldásos példaadást lehet kieszközölni, annak biztató és megvédő hatásai másokra is kiterjednek. Talán mindenikünkre, akiket az ideges politika alkalmatlanoknak tekint s egy nem tetsző cselekedetünkért kész íziben kilödni kenyérkeresetünkéből, vagy nagy nehezen kiizzadott munkahelyzetünkéből. Hiszen vannak ilyen esetek és voltak sok százával: sok könny hullott emiatt, sok szétszaggatott család lelke vérzik ezektől, sok egyszerű munkásember is lett ezek folytán országhatárok űzött vadja s még vállalatok és műhelyek termelésében is sok zavar és visszamaradás állott elő ilyesmik következtében.

Jászi Oszkár útjának másik célja összefügg az ő tudományos és politikai működésével. Az utódállamok és Magyarország közötti szövetség eszméjének régi propagálója ő, ez az eszme a békeszerződésekkel különösen nagy időszerűségbe jutott, éppen a mostani napokban pedig annyira kiélezetten előtérbe került, hogy Magyarország pénzügyi és gazdasági helyreállítása is attól függ, vajon ez eszméből legalább a szomszédos jóérzés kezdő

* Jászi Oszkár 1923. május 10.–június 4. között járt Romániában. Elsősorban az amerikai vízum megszerzése érdekében. Vonatkozó naplójegyzetei és sajtótudósítás bibliográfia: *Jászi Oszkár naplója, 1919–1923*. Sajtó alá rendezte, bev.: Litván György. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2001. 366–375. p.

stádiumát hogyan tudnák megvalósítani. Bethlen István magyar miniszterelnök most a nagyantant közvetlen segítségével a megszerzésével akarná kikerülni ezt a szomszédos ráutaltságot, de tapasztalnia kell, hogy a nagyantant is ezeket a szomszédokat igen számba veszi és csak a velük való megegyezésen keresztül hajlandó a segítségnyújtásra. A politika a kényszerűségek tudománya. Jászi a szomszédság természetes kényszerét már régen észrevette: ebből a kényszerből megbecsülő, őszinte együttérzést szeretne kialakítani, hogy a kényszer keserve ne hátráltassa a békés fejlődés nagyobb termékenységét. Bethlenék talán csak most fogják észrevenni a természetes kényszerhelyzeteknek ezt a körülvevő állapotát, idegesek még miatta, ellenszenvesen húzódoznak tőle, de végül is meg kell alkudniok majd vele. És a kényszer érzésével alkusznak meg, a kényszer rosszul esésével, ami majd csak igen későn válik az országérdek összhangjának a felismerésévé és végleges megnyugvássá.

Emiatt állanak politikai ellenfelekként egymással szemben egyfelől Jászi Oszkárék, másfelől Bethlen Istvánék. Látnunk kell azonban, hogy az ellentét közöttük ugyanazon helyzetnek csak az időbeli különböző felfogása miatt állott elő. Egyik hamarabb változtatta át a kényszerérzést magasabbrendű együttműködés gondolatává, másik még csak a kényszerérzésben van benne, de majd ő is rá fog jönni a kényszerszerű gondolatra. Hiszen az igaz, hogy minden ellentét többnyire csak ilyen időbeli és fokozatbeli különbség miatt van, amit bölcsen és higgadtan felfogva, az ellentétek nem is tudnának keserűvé és fájóvá kiélesedni. Ám megvan az az emberi gyarlóság, hogy az ellentéteket okozó körülménybeli különbségeket észre nem véve, a különbözően megszólaló és akaró személyek csak a személyt látják

egymásban. Így fejlődik ki a személyek egymás közötti gyűlöletének valami vakon csapkodó rendszere, vagy rendszertelensége, mely egymás értékeit letagadva, egymás jóakarátát kétségbe vonva, egymást a rossz szándékok hátsógondolataival megvádolva, megmérgezi a viaskodók körül az életet. És minél magasabb, minél messzihangzóbb ponton állnak a viaskodók, annál nagyobb területről figyel rájuk az élet, s a nagy területű életek kerülnek szembe egymással és így egész közélet kiterjedéséből csap föl a gyűlölködés lángja.

Mi ezt a gyűlölködést nem tartjuk nagyon termékenynek. Legföljebb a vitatkozó és szembenálló készségek lesznek a gyűlöletlángban acélosabbak. De hát az igazi eszmék és jövőformáló irányok nem szorulnak rá ilyen acélozódásra, nem szorulnak páncélos fölszerelésre és hasító élességekre, mert megvan az a dinamikájuk, hogy egyszer előtörnek és érvényesülnek. Páncél nélkül, acélos hasítások nélkül, fegyver nélkül győznek, egyszerűen a tömegek súlyával, a társadalmi és emberi fejlődésnek ezzel a megmásíthatatlan nehézkedési törvényével. Aki jókorán és másokat jóval megelőzően rámutatott erre a kialakulásra, annak igaza lesz, akár őt vette körül a gyűlölet lángja, akár ő maga is gyűlöletbe borult az igazlátása miatt. A gyűlölet afféle fölösleges érzéspazarlás, amire majd a jövőben pironkodva, sőt szégyenkedve nézünk majd vissza. Ha nem pazaroltuk volna erre magunkat, bizonyára több erőt tudtunk volna magunkból a jövő fejlesztő tömegsúlyhoz szolgáltatni, s hamarabb részünk lett volna a fejlődésben. Hogy így magunkat akasztottuk meg egymásba marásainkkal, az szálnalmas kicsinyességnek fog feltűnni utódaink előtt is, kik a jövőben mireánk és mostani jelenünkre visszatekintenek. Tehát utódainknak is majd szégyellnie kell magukat a mi gyűlölködéseink miatt.

Jászi Oszkár nagy értékű egyéniségét, tudományos múltját, a nemzetek kiegyenlítésére törekvő koncepcióit, egész politikai jelentőségét nagy rokonszenvvel méltatják most a fővárosi román sajtó leghatalmasabb orgánumai. Nagy figyelemmel vannak iránta a román közélet vezető emberei is minden oldalon. Nekünk jól esik, hogy van már magyar, akit Románia irányadó közvéleménye így elismer tekintélynek és számba veendő tényezőnek. Ezt a magunk népkisebbségi életfejlődése szempontjából olyan értéknek tartjuk, ami előre viheti a mi ügyünket és népünk érvényesülését. Nem mondjuk tehát azt, hogy Jászinak hozzánk, az erdélyi magyarsághoz nincs semmi köze és hogy a vele együtt küszködő emigránsok is számkivetve vannak a lelkünkéből. Elég fájdalmas, hogy Magyarország sorsának a kínos fordulatai számkivetésbe kergethették az emberek ezreit, köztük a szellemi és anyagi élet sok kiváló munkását. Elég ez az egy számkivetés: mi nem tetézhetjük még azt a lelkünkéből való számkivetéssel, mert egyformán magyar feleink ők is, egyformán szenvedők és megpróbáltattak. Emberi érzésnek is kell lennie az emberek között. Rút lélekre vallana, ha amikor az előttünk és fejünk fölött álló nehézségekkel többnyire nem tudunk megküzdeni, akkor abban mutassuk meg virtusunkat, hogy otthontalan és lelkiileg zilált, sorstépett embereken, kik egykor honfitársaink voltak, mekkorákat tudunk mi is ütni.

A humanitás szempontja tehát az, hogy ilyesmit nem tehetünk. De azon túl, vagy azon belül igenis észre kell még vennünk azt, hogy Jászi politikai egyénisége az utódállamok kormánykörei és egyéb irányadói előtt is imponál. Az ő koncepciói, melyeket a nemzetiségi kérdés közép-európai rendezéséről kifejtett és szélesebb világkörnyezetben is elismertté lett, tulajdonképpen

mind olyanok, hogy a népkisebbségek intézményes kialakulásának ezekben van megvetve az alapja. Regionalizmus, kantonrendszer, nemzeti autonómia, mind az ő tudományos munkálkodása nyomán kaptak névhasználatot, több meggondolást és mindenütt való érdeklétést. Különösképpen Erdélyre és csatlóságaira nézve ő fejtette ki még magyar időkben a nyelvterületek szerint való önkormányzati rendszer szükségét.* A világháború letörése után ezen a korábbi alapon a Székelyföldnek, a Mezőségnek, Kalotaszegnek, Szatmár és Bihar vidékének magyar medencéi számára, továbbá a városok túlnyomó magyarságának a közéleti rendezésére ő követelte a területi autonómiák megvalósítását. A súlyos nevezetességű 1918. év őszén könyve jelent meg, mely ezeknek a népi rendezéseknek a rendszeréről a területi autonómiák mellett a nemzeti autonómiák követelményét, a nemzeti kataszterek létrehozását, s vele a szórványokon élő magyarság közéleti lehetőségeit is kifejtette.**

Mind olyan munkásság ez, melynek azóta átvettük a műszavait, s az abból támadt néprendezési körvonalak népkisebbségi céljainkká, Romániában való nyugodt elhelyezkedésünk irányáivá váltak. Népkisebbségi politikánk jórészt mind ezekből a korábban, jól, eleve kifejtett koncepciókból táplálkozik, melyeknek végső összegezése a Kossuth Lajos által még korábban és még mindig meg nem értetten fölvetett eszme: a dunai államszövet-

* Magyarország kantonizálásának terve, 1918. In Pándi Lajos: *Köztes-Európa térképgyűjtemény*. Osiris, Budapest, 1995. <http://terkeptar.transindex.ro/belso.php?nev=128> (letöltve: 2020. 02. 22.)

** Jászi Oszkár: *A Monarchia jövője a dualizmus bukása és a dunai egyesült államok*. Világosság, Budapest, 1918.

ség.* Most pedig úgy állunk, hogy a magyar sors függ ettől a szövetségi kialakulástól Magyarországra nézve is, de az utódállamok magyarságára nézve is, mert ilyen teljes államközi békeintézmény nélkül az utódállamok magyarsága nem tudja megszerezni államainak a bizalmát. E nélkül pedig nem tud hozzájutni önkormányzati szabadságaihoz, amik viszont megint olyan föltételek, hogy azok nélkül se az erdélyi, se más utódállambeli magyarság nem tudhatja a maga szellemi érvényesülését biztosítani. Jászi Oszkár koncepcióiban megjelölt népkisebbségi intézmények nélkül csak legfőljebb panaszkodni tudunk a Népszövetség felé, s panaszaink odakünn devalválódnak valami unalmas zűmmögéssé, esetleg nem is lesznek bizonyíthatók, ami még rosszabbá teszi a helyzetünket.** Hát, legfőljebb így csak panaszkodni tudunk, de élni nem.

* Az *L'Alleanza* című milánói lap 1862. május 18-án közölte Kossuth tervét. Lényege, hogy a Duna-táji kis népek védte-
lenek, de együtt egy 30 milliós államot alkotnának. Magyarország, Horvátország, Szerbia és a román fejedelemségek
konföderációját javasolta. Az államok egyenrangú szövetségében közösen intéznék a külügyet, a hadügyet, a pénzügyet.
Magyarország megtartaná határait, de minden község és megye maga szabná meg belső hivatalos nyelvét, Erdély lakói
pedig népszavazáson döntenék el, hogy Magyarországgal közös államot alkotnak vagy perszónálunióra lépnek vele. A
cikk magyarul: <http://mek.niif.hu/04800/04882/html/szabadku0178.html> (letöltve: 2020. 02. 22.)

** A Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) 1920. január 10-én kezdte meg működését. Az volt a feladata, hogy őrködjön a békeszerződések betartása felett, közvetítsen az államok közötti konfliktusokban, teremtsen nemzetközi fórumot az államok együttműködésének. 1922-ben fogadták el a kisebbségvédelmi garanciák eljárási rendjét, amely szerint az egyházakhoz, kormányokhoz és magánszemélyekhez hasonlóan a kisebbségi szervezeteknek, sőt az egyéneknek is joguk volt panaszaikkal a Népszövetséghez fordulni. Azonban minden petíció csak informális jellegűnek számított, a panaszosok pedig nem voltak a bepanaszolt állammal egyenrangú felek az eljárás során.

Ilyen sivár kilátások felé bizonyára nem erőltethetjük magunkat. Nem mondhatjuk tehát azt se, hogy Jászinak és vele küzdő társainak semmi közük nincs az erdélyi magyarság ügyéhez. A népkisebbségi magyar sorsról egyszer már kifejtettem, hogy az függ az általános magyar sors világbeli és környezetbeli rendezésétől. Az általános magyar sorsban benne van minden magyar, akár Magyarországon van, akár utódállamokban, akár Bécsben, vagy Berlinben, vagy Ázsiában, akár még Amerikában is. Akárhonnan jönnek a békesség és a jó meg egyezés elemeivel, az mind segít az utódállamok magyarságának a sorsán. Akár Bethlenék hozzák ezt a kibékítő és fölemelő segítséget, akár Jásziék, mindenképpen jó néven kell vennünk. Sőt egyenesen várakozással is kell lennünk az olyan ember iránt, akinek már korábban is meggyőződése és eszménye volt az, hogy a különböző nyelvű népegyesületek intézményesen megtalálhatják egymás mellett a közéleti kialakulásukat: aki már korábban is dolgozott ezért és megszerezte munkájához a másnyelvű népek vezetőinek is a bizalmát. Neki tovább kell építenie ezt a megalapozást. De nekünk, utódállambeli népkisebbségeknek is van iránta valami kötelességünk. Mindössze csak negatívum. Legalább csak annyi, hogy aki így már a múltban előrelátta mai helyzetünket, s annak úgy helyi, mint közép-európai relációkban kitervezte az elrendezését: azt ne nézzük gyűlölködéssel és ne diszkreditáljuk emésztetlen, de leginkább magunkat emésztő elfogultsággal.

Magunknak ártunk vele. Mert vagy akarunk népkisebbségi önkormányzatokat s akkor nem gyűlölhethetjük, aki ezeknek az eszméjét kitervezte. Vagy gyűlöljük az eszme kitervezőjét s akkor őszintén magát az eszmét se akarhatjuk. Őszinte akarás nélkül pedig semmi se sike-

rül. Szinte azt is hiszem, hogy eddigi sikertelenségeinknek is ez volt az egyik legfőbb oka.

Keleti Újság, 1923. május 17. 7–8. p.

A hit a világnézetek fölött

Tegnap írásunkban fejtegettük az anyagi nagy egységekbe törekvéseknek a világharcát: a gazdasági és erőhatalmi világnézeteknek a kibontakozását és küzdelmét.* Mondottuk, hogy dolgokkal, érdekekkel az emberek lelkét is megragadni akarják, s a minél nagyobb egységeket az emberek minél nagyobb egybekötése révén igyekeznek elérni. A világnézetet azért képzik ki, hogy meggyőződéssé szoktassák az emberekben, s így az embereket saját belső indulatukkal is hajtsák a nagy egységek táborára felé.

A szembenálló anyagi világnézetek így lelki elemekkel is dolgoznak, mikor az egyénre hatni akarnak. Ez a módszer megtévesztő, mert a lelkiséget egybekeveri az anyagiassággal, s a világnézetet úgy tünteti fel, mint lélekből induló és oda visszatérő áramlást. Pedig a világnézet ugyan gondolkozásnak, még közelebbről mondván: számításnak a terméke, s így az ember szellemiségének bő része van benne, azonban mégis a földből, az anyagi viszonyokból kiinduló és oda visszatérő szellemiség az. Tehát tiszta lelkiségnek nem mondható. A világnézet: a látható világ nézése, az érette való uralom szempontjainak a sorozata, de nem a végtelenség szemlélete, nem az odajutás keresése és nem a végtelenséghez képest való alárendeltség és alázatosság érzése. Nem a végtelenségből való parancsok hallgatása és követése,

* Paál Árpád: A vonagló világ. *Erdélyi Lapok*, 1934. augusztus 29. 1. p.

hanem a végességek felé való parancsküldés és formálni akarás.

*

A nagy Prohászka Ottokár nyomán megszoktuk, hogy a kereszténységet „diadalmas világnézetnek” nevezzük.* Szeretném eszmélkedésünkben tisztázni, hogy a „diadalmas” jelző a kereszténységet kiemeli a „világnézetek” köréből, s mintegy azt jelzi, hogy ez a diadalmasság az Isten által adott látás és nem a földi világból való világnézés. „Az én királyságom nem e világból való” – mondotta Jézus Krisztus. Ezzel figyelmeztette az emberiséget, hogy az ő vallása a földi világon túlemelkedett birodalom, ami világnézettel föl nem mérhető, csak hittel, az örökéletbe való lélekáramlással, az anyagi világból való átmagasztosulással. A tiszta lelkeséggel. A kereszténység nem lehet „csak” világnézet, mert Istentől adott és nem a földből, a látható és megfogható világból való látomás. Több a világ látásánál, mert az egész végtelenség benne van, s így annnyival több a világnézetnél, amennyivel több a végtelenség a látható és megfogható világnál.

Azonban ennek a végtelen látomásnak mégis köze lehet a világnézet alakulásához. A végtelen látomás is földi, véges emberre hat, s tökéletesebbé teheti az embert. Ezzel a tökéletesebb lényeggel az ember a világba is tisztábban láthat, s a végtelenséghez mérve tudja felismerni a földi rendeltetések értékét s a földi viszonyok rendjét. Ilyen arányosítással létrejöhet a társadalmi, gazdasági, művelődési viszonyoknak olyan szemlélete,

* Prohászka Ottokár (1858–1927) római katolikus püspök, a hazai keresztényszocializmus meghatározó személyisége. Népszerű és nagy hatású munkája: *A diadalmas világnézet*. Buzárovits, Esztergom, 1903.

mely nem Istentől való ugyan, de az Isten felé törekvés jóindulataitól van eltelve. Csak emberi gondolkodás, mely ugyan isteni sugallatokat is foglalhat magában, de a maga egészében emberi gyarlóságok, időlegességek, alkalmazkodások és változékonyságok is lehetnek benne. Így a kereszténységnek a földdel és emberekkel való kapcsolata, a keresztényies gondolkodás és érzés csak-ugyan teremhet világnézetet, de ez nem maga a kereszténység, hanem csak abból fakadó jóra törekvés. Mint-hogy pedig a jóra törekvés az idők és körülmények szerint módosulhat, s csak céljában változatlan, így ama bizonyos keresztényies irányú világnézet is változások alá eshetik, míg maga a kereszténység mindig megmarad Krisztus változatlan örök lényének.

*

Ezt a megkülönböztetést szükségesnek tartom, mikor arról van szó, hogy például újabb időkben is a pápa a keresztény szemléletből kiindulva ajánl az emberiség figyelmébe elveket, amelyek szerint a társadalmi viszonyok teljes átújítását kívánja. Intézményeket, emberi csoportosulásokat javasol, melyek útján a mai igazságtalan gazdasági rend kijavítható lenne, s az ember magasabb rendeltetéséhez méltóbb földi viszonyok lehetnének. Rendszerbe foglalt életlátás ez, mely telve van a kereszténység ihletésével, de csak a földi életre, az emberiség földi sorsára, s ennek maga által alakítására vonatkozik. Tehát világnézet képzése van benne, mely azonban más emberi látások felélesztésére való, az összes keresztényies érzések fölserkentésére, hogy együtt hassanak, egymást mind több jóssággal fejlesszék. Tehát módosítsák is egymást, esetleg még magát a pápa első elindító szavait is. A pápa „Quadragesimo Anno” című társadalomgyógyító körlevele maga is világosan

fölhívja a keresztényies érületű társadalomtudományt, hogy a meglátott és átértett társadalmi bajok kiküszöbölésének a módjai felől tovább gondolkozzék.*

Ebben mind világnézet jelentkezik, mégpedig olyan hatalmasan, hogy mind erősebb sodrású áramlást éreztet ama jobboldali és baloldali világnézetek fölött, melyekről korábbi fejtegetéseink szólottak. Igen, azok *fölött*. A pápa emberi művében, a keresztény tökéletességre törekvés példamutatásában a kereszténység isteni művének sok ihletése is benne van, s ennek a nyomán az általa hirdetett világnézetben több az olyan elem, mely arra irányul, hogy a földi hatalmaskodások nyűgéből kiemelkedjék. Az ember földöntúli céljai felé vezető áthidalások ívei vannak a pápa gondolatrendszerében. Ez a tartalom az általa hirdetett világnézetet első tekintetre fölébe emeli a többi, csak földön járó világnézeteknek.

*

Ahogy a kereszténység isteni eszméje világnézetek indítására tud hatni, úgy általában az emberiség vallásos hajlama mindenütt a világon, s a kereszténységen kívüli más vallási rendszerekben is alkalmas világnézetek serkentésére. Az erőhatalmi és anyagi világnézetek vagy ezek elnyomására, vagy ezek fölhasználására törekszenek. Az elnyomások kiváltják a vallásos érzések ellenha-

* *A társadalmi rend megújítása. Quadragesimo Anno: XI. Pius pápa szociális körlevele.* Ismerteti a Majláth-Kör, a katolikus főiskolások Szakosztályának szociáliscsoportja. I–VI. füzet. Greco nyomda, Cluj-Kolozsvár, 1932–1933. 80. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1515.pdf (letöltve: 2020. 02. 22.) Az egyén társadalmi értékét a közösségnek szolgáltatott munka határozza meg. A társadalmat hivatásrendekre tagolja, és ezeken belül a közösség javára tevékenykedő minden egyénnek jogokat és megbecsülést biztosít.

tását, a fölhasználó édesgetések azonban gyakran teszik a vallásos néphajlamokat az anyagiasság és erőhatalom szolgálivá, ami szomorú megfordítása a lelkiesség hivatásának. Így a lelkiesség csakugyan belekeveredik az anyagi világ nézeteibe, s álszenteskedő mázakkal takarja azok önző hatalmi törekvéseit. A lelkiességnek ilyen méltatlan szerepekbe való alárendelése az, ami a világegységekre törekvő világnézeteket tulajdonképpen az emberiség rabszolgaságának a terjesztőivé teszi.

Jól esik arra gondolnunk, hogy a rabszolgásító világnézetek fölött a kereszténység eszméje által ihletett világnézet is mintegy versenyre tudott szállani, s a világ számára valami új függetlenségi eszmét hirdet. Azt, amiben több a szellemiség, mint az anyagiasság. És az egész világot vonzani akarja ezzel az új függetlenségi eszmével. Az egész világot. Tehát abban ő is egyezik a többi világnézettel, hogy szintén nagy egységekre törekszik. A részleteket ő is mind nagyobb egységbe akarja összefoglalni. Így ez a nemes magaslatú, lélekszabadság szárnyain járó világnézet abban is versenytárs a többi világnézettel, hogy ő is tovább szárnyal a kicsiny életkörök fölött. Nem áll meg azok határainál.

De viszont nem szorítja egymáshoz és egymásba őket. És így lehetővé teszi, hogy azok a kicsiny életkörök lélekmagasságba emelkedhessenek, vagy magukba bensően elmélyedhessenek.

Erdélyi Lapok, 1934. augusztus 30. 1-2. p.

A szociáldemokraták népkisebbségi programja

A mostani lármás vagy ideges közállapotok között is nem szeretnénk, ha csak úgy elsiklana a közérdeklődés az elmúlt hét egyik igen fontos ténye fölött. Arról van szó, hogy a romániai szociáldemokrata párt országos gyűlése a népkisebbségi kérdés rendezésére megalkotta a maga irányelveit.* Egynehány pontból állnak ezek az irányelvek, de mind lényegesen, őszintén és mélyéről fogják fel a problémát, s világos képet tudnak föltárni arról, hogy milyen legyen a megoldás.

Egyrészt törvényben kívánják biztosítani a nemzeti kisebbségek jogait, s kívánják ezeknek a gyakorlati életben is a tiszteletben tartását. Ez általános keretben közelebbi megjelöléssel azt sorolják elő, hogy a nagyobb tömegben együttlakó kisebbségek oktatása és közigazgatása saját nyelvükön történjék, s olyan helyeken is, ahol kisebb számban laknak, teljes joggal használhassák nyelvüket a hatóságok előtt. További kívánság, hogy a közigazgatási területek néprajzi határok szerint alakuljanak, s alsóbb közigazgatási egységek is ilyen alapon magasabb közigazgatási körzetekbe csoportosulhassanak. Az így kialakuló közigazgatási egységek kapják meg mindazt az önkormányzati jogot, melyet a közigazgatási törvény is felsorol.

Aztán a teljes és saját nyelvű iskolai autonómiát kívánják a kisebbségek részére, a főiskolai oktatást is odaértve, s mindenik kisebbségi iskola részére egyúttal azt is, hogy ezek nyilvánossági joga, vagyis gyakorlati életképessége vitathatatlan legyen. A szocialisták végső iskolaképe az, hogy a népkisebbségek iskolái is államiak le-

* Az 1930. május 21-i kongresszusról van szó. A határozatokat is közli a *Magyar Kisebbség*, 1930. 11. sz. 392. p.

gyenek, de az illető népkisebbségek önkormányzati testületeinek a vezetése alatt. Addig is, míg ez a végső kép valósággá válhatnék, a meglevő népkisebbségi iskolák részére az államsegélyt szükségesnek tartják, s egyúttal azt, hogy amely felekezet hívei iskolát tartanak fenn, más iskolafenntartás költségeit ne viseljék.*

Végül a nyelvkülönbség miatti sérelmes kezelések megszüntetését kívánják a szociáldemokraták. E sérelmek közül külön kiemelik, hogy a népkisebbségi munkások, tisztviselők, tanítók és tanárok nyelvvizsgálja is ilyen sérelem, melyet azonnal meg kell szüntetni.

Amint látjuk, nyelvi, közigazgatási és közoktatási téren keresik a szociáldemokraták a népkisebbségi kérdés megoldását. És keresik a nyelv jogának teljes szabadsága alapján. A közigazgatási téren pontosan meglátják a gyakorlati helyzetet, hogy a tömegesen együttlakó népkisebbségeket saját közigazgatás illeti, s ehhez képest megfelelő területi egységbe vonás. Ebből következik az is, hogy ilyen egységekben a közigazgatás az illető népkisebbségeknek nemcsak kulturális és nyelvi érdekekben, de gazdasági érdekekben is jó és őszinte segítsége lehet. A szocialista program különben a népkisebbségek gazdasági háttérbe szorítását külön nem említi föl, csak érezteti, hogy a nyelvkülönbség miatti nyomasztóbb kezelések egyúttal gazdasági kihatásúak.

Maga a kimondott program azonban így is alkalmas arra, hogy széles, tágas és világos elvi alapként szolgáljon. A népkisebbségeknek jól eshetik, hogy saját nemzeti alapú pártjaikon kívül a szocializmus világeszméjének romániai híveiben is támogatókat találhatnak. A világ egyéb pontjain is úgy van, hogy éppen a szociáldemok-

* A két világháború között a községek feladata volt az állami elemi iskola fenntartása a 14%-os kulturális adóból, ebből az ugyanott működtetett egyházi iskolák nem részesültek.

rácia sok vezető embere, köztük elsősorban MacDonald angol miniszterelnök, az európai népkisebbségi kérdés rendezését a nemzetközi béke érdekében kitartóan sürgeti.* A romániai szociáldemokraták ennek a világtárgyalomnak a következetes megnyilvánítói, mikor saját államukban is megszólalnak ezzel a sürgetéssel, s őszintén felkarolják a népkisebbségi pártok kívánalmait és bizonyos rendszerezéssel még előbbre is akarják vinni azokat.

A népkisebbségek persze nemzeti alakulatok is, nemzetcsoportok, sajátos nemzeti eszmékkel. Ez a szín és ez a tartalom az illető nép érzelmi egységét jelenti, s átöröklött lelki összetartozandósága tudatát. A szocializmus viszont az osztálykérdés látásával, a gazdasági elnyomók és elnyomottak megkülönböztetésével nézi az életet, s így a nemzeti eszme előtte elmosódottabb, habár azzal realitásként mindig számol. Ellentétben sincs a nemzeti eszmével, csak azokkal, akik ez eszme nevében kizsákmányolók és elnyomók gyanánt lépnek föl. De – mondom – a nemzeti eszmét indító erőnek a maga küzdelmeihez nem veszi, hanem az egész világot átérő osztályrétegződésekben a nemzeteket csak elmosódva, inkább a munkamegosztások szempontjából látja.

Éppen ezért igen jelentős fejlődés a szocializmus eszmekörében, hogy a népkisebbségek nemzeti csoportjainak a kérdését egyre fontosabbnak ismeri föl, s egyenesen béketémát érez bennük. Az oka talán az, hogy a népkisebbségek éppen nemzeti különbségüknél fogva

* Ramsay MacDonald (1866–1937) 1924-ben és 1929–1935 között volt az Egyesült Királyság miniszterelnöke. MacDonald rendszeresen foglalkozott a kisebbségi jogok kérdésével, pl. a magyar sajtó is ismertette a *Sunday Times* közölte cikkét, 1929. június 17. [https://library.hungari-cana.hu/hu/view/Nyirvidek_1929_06/?query=SZO%3D\(Ny%20%20A%20Drpazony\)&pg=132&layout=s](https://library.hungari-cana.hu/hu/view/Nyirvidek_1929_06/?query=SZO%3D(Ny%20%20A%20Drpazony)&pg=132&layout=s) (letöltve 2020. 02. 20.)

még különösebb osztályelnyomás alá kerülnek, mint a többi küzdő rétegek. Tehát a szocialista eszmekör által látott osztályharcban ott vannak a népkisebbségek is, mégpedig a leginkább sújtottak és a legalantabb állók között. Így lesz a nyelvkérdés küzdő tömegeknek a legégetőbb problémája.

A romániai szociáldemokrata párt népkisebbségi programja ennek a helyzetnek a mély felismeréséről tesz tanúságot. Talán nem túlozunk, ha azt állapítjuk meg, hogy ez a program a más állambeli szociáldemokraták általános elveit elsőként látja el konkrétabb megoldáshoz vivő javaslatokkal. Látszik rajta, hogy itt nálunk sokszorosan kiélezett a népkisebbségek helyzete, s így a szociáldemokrata párt is úgy a népkisebbségek pártjainak a kívánalmaiból, mint az adott viszonyokból bő tapasztalatokat meríthetett. És e bő tapasztalatokkal olyan programot alkothatott, mely a társadalmi fejlődés szocialista szempontjainak is megfelel, de egyúttal a népkisebbségek egyes igen fontos nemzeti érdekeit is fel tudja karolni.

A szociáldemokrata párt határozott és tiszta állásfoglalása a romániai néptöbbség többi haladó elemeinek is útmutatóul szolgálhat, hogy a népkisebbségi kérdést több tárgyilagossággal és emelkedettebb felfogással tudják észrevenni. Hadd tudják meglátni, hogy amikor mi nyelvünket, népi területeinket, iskoláinkat magunknak, s a magunk kulturális és gazdasági fejlődésének akarjuk megtartani, akkor ez nem valami beteges hiúság, nem kihívó öklelőzés a többség nyelvi kultúrájával szemben, hanem: az élet szüksége. A társadalom, a munka, a kenyérkereset és a küzdő néptömeg életbevágó, igazi nagy szüksége.

Magyar Kisebbség, 1930. június 1. 11. sz. 389–391. p.

A mi nemzeti eszménk

A magyar kisebbségi nemzet alapfelfogása az, hogy erőszak nem helyettesítheti a jogot, a jog által szerzett tulajdon mindaddig a gazdasági rend alapja, míg jobb belátások és fejlődő erkölcsök új általános meggyőződéseket nem támasztanak, s csak e lelki átművelődések hozhatnak a jogban is, tulajdonban is, gazdasági rendben is megrázkódás nélküli új állapotokat. Olyanokat, melyekben meg van a régi állapotokból való gyökerezés, a múltnak a tisztelete, s így a jövőnek is meg van a biztos talaja. Nem levegőben lóg, nem csapongó önkények szerint alakul, s nem vakmerő, és túlképzelő kísérletezések adják a tartalmát.

Nemzeti eszménknek további alapfelfogása az is, hogy hitre, imádságra, lelkiiségre szükségünk van, mert máskülönben nem lehetnek eszményeink, nem lehet embertársaink iránti bizalmunk, nem lehet a társadalomban jószág és szeretet. Valami ilyen lelki fejlődéssel és szívbeli készséggel áll rokonságban az is, hogy nemzeti eszménk megkívánja a maga társadalmi alapjaként a családot, a család állandóságát, abban a szülők és gyermekek közötti tiszteletet és szeretetet, s így a nemzedékeknek egymás megbecsüléséből való felnövést. Ha társadalmi boldogságunk nem tökéletes, az éppen amiatt van, mert a nemzeti eszmének ezek a vérségi, lelki és gazdasági alapeszméi még tökéletes gyakorlatisággá nem válhattak. De amilyen mértékben ez elkövetkezik, úgy a családok természetadta szeretetéből, a hit lelkiiségével és az igazságos tulajdon gazdasági rendszerével boldog nemzeti társadalmak állnak elő. Ezek a maguk népének megadván a belső életnyugalmat, a többi nép jóvoltát is tisztelni és megbecsülni tudják, s így a boldog nemzetekből együtt és egymás mellett boldog államok

alakulnak, s azokból az emberiség egyetemes jóléte is létrejön.

A mi nemzeti eszménk így képzei el az emberiség jó és derűs kilátású fejlődését. Ezzel a felfogással homlokegyenest ellenkezik minden más olyan világnézet, mely csak anyagiakra, hatalmaskodásra, emberek gépszerű együvé fogására, evégett állami rabszolgaságra, egyéni és családi tulajdonok törlésére akar berendezkedni. Hogy pedig mindezt a változást elérhesse, avégett a család intézményét s a vallásosság szellemét is az emberek közül száműzni akarja. Szerintünk ez nem fejlődést fog hozni, csak elgépiesedést, lélektelen állapotokat, mind kevesebb szeretetet és emberek helyett csak számokat. A kapzsinak és hatalmasnak nem lesz erkölcsi fékezése, hogy e számokkal olyan új uralmakat csináljon, mely minden eddigi rabszolgaságnál és butaságnál kinzóbbat fog hozni a földre.

A mi nemzeti eszménk boldogító kilátásaival szemben a más világnézeteket ilyen sivár ellentétben látjuk. Olyan másik végletben, melyre csak a feltétlen uralomvágy, vagy az elkeseredés tévesztheti az embereket. Ebben meg van az ítéletünk a kommunizmusra is, de meg van minden olyan vele rokon törekvésre, mely öncélként diktatúrát, vagy állami abszolutizmust akar. Homlokegyenest ellenkezik mindezekkel a túl[zó] uralmakra való törekvésekkel a mi népkisebbségi nemzeti eszménk. Mi jogok és szabadságok útján népünk minden rétegének közös anyagi és szellemi jólétet akarunk, s tulajdonuktól, hitüktől, családjuktól senkit elszakítani nem mernénk, hanem azt magunk részére is védjük s így másnál is tiszteletben tartjuk.

Ez lévén a mi felfogásunk, senki se azonosíthat minket azokkal, akik a kommunista eszmét pártolják. De éppen a szabadságeszme magasabb szempontjából nem

tudjuk helyeselni, amit az itteni kormánytöbbség a kommunisták parlamenti mandátumaival végbevitt.* Erőszakolt és politikátlan cselekedet volt, ami csak még jobban kihívja azokat az elkeseredett tömegeket, melyek eddig a kommunizmus iránti csodavárásba, vagy az általa gyűjtött gyűlöletbe tévedtek.

Igen aggodalmas példát létesített a mai kormánytöbbség, hogy választások után is hogyan kell elbánni a kisebbségekkel. Csak fel kell szítani a mindenkori kormánytöbbség elfogultságát, hogy ez vagy amaz a kisebbségi párt nem kívánatos és ki lehet űzni a parlamentből, ha mindjárt népszavazatok több tízezernyi tömege útján jutott is oda. Ez nem valami jó kilátás az alkotmányos szabadságok jövődjére irányában.

A kormány egyik lapja azzal is vigasztalja magát, hogy a kommunizmus csak a magyar nép körében terjed, s összefügg az irredentizmussal. Nem tudjuk, hogy mennyi vigasztalást és megnyugvást tud elérni az a lap ezzel a rosszmájúsággal, de egyet ebből is megállapíthatunk. Azt, hogy a román sovinizmus nagyon szeretné, ha a magyar népkisebbség tömegei a maguk nemzeti eszméjétől eltávolodnának, s szétfoszolnának az elkeseredés végletei felé.

Vannak olyan jelenségek is, melyekből kitérünk, hogy a Magyar Párt ellen hatalmi oldalról szívesen adtak biztatást a zavartkeltő irányoknak. A másik jellemző jelenség pedig az, hogy ami vagyoni megingatást, munkahelyzetből és társadalmi térfoglalásból való kidobást elvégezhetek, azt a népkisebbségi magyarság rovására túlon túl

* Az 1931-es parlamenti választásokon az illegálisan működő kommunisták a Városi és Falusi Dolgozók Blokkján keresztül a 375 fős parlamentbe 5 képviselőt tudtak bejuttatni, de a mandátumigazolás során hamis vádakkal kizárták őket a képviselőházból, és helyettük más pártok jelöltjeit hívták be.

elvégezték. Így éppen hatalmi oldalról törekedtek arra, hogy a magyar tömegekben a bolsevizálódás folyamatát felkeltsék és mind végzetesebb kiterjedésűvé tegyék. Most aztán ráfogják, hogy mindez irredentizmus és magyar megbízhatatlanság. Hát bizony nem az, hanem a képmutató szörnyülködése a saját rossz tettének az elfödésére és elszínezésére. A képmutatóé, aki felidézi a rosszat és másra fogja, arra akarná rákenni, aki a rossz ellen kezdet óta védte és védi a maga népét.

Ez a rosszindulatú képmutatás is figyelmeztetőnk kell, hogy legyen arra, amit a magyar népkisebbség nemzeti összetartásának a megbontására kiagyaltak. Annál inkább ragaszkodnunk kell a magunk nemzeti eszméjéhez. Látnivaló, hogy amikor ez eszme világnézeti ellentéte felé akarják lökni népünket, azzal csak kínos komédiát űznek velünk. A komédiázással szemben vagyoni és szellemi helyzetünk védelmére, tulajdonunk, hitünk és családunk iránti összetartásra komolyan össze kell fogunk, hogy se a politikai hatalom álnokságai, se a szélsőségek elkeseredései szét ne bonthassanak. A komédiázással szemben népünk nemzeti eszméjének okosságával, bölcsességével és önmagán segítő gyakorlatiasságával kell helytállanunk.

(P.)

Keleti Újság, 1931. június 22. p.

Népkisebbségi világnézet?

A bánáti magyarpárti tagozat legutóbbi közgyűlésén az elnöklő Jakabffy Elemér hosszabb fejtegetést adott az Európában most egymással küzdő „világnézetekről”,

úgy mint a bolsevizmusról, a nemzeti szocializmusról és a liberális demokratikus rendszerről.*

Az elsőről elmondotta, hogy annak tanai eleinte keztek a nemzeti kisebbségeknek, de aztán a kommunista gazdasági rendszer miatt éhínség támadt, s ennek leküzdését a szovjetszövetség állama úgy vitte végbe, hogy nemzeti kisebbségeinek a termelésével elégítette ki a nemzeti többséget, s így „a nemzeti kisebbségeket a többség martalékául dobta”. ... „A kommunista elvek alapján létesült államberendezés tehát fölfalta a maga elveit.”**

A nemzeti szocialista rendszerről különösen azt emelte ki Jakabffy, hogy ez a rendszer a Hitler kifejezett elvei ellenére a vallások ellen támad. Tehát „a legközpontosítottabb hatalmi rendszer nem rendelkezik olyan eszközökkel, melyekkel féken tarthatja azokat, akik a központosított hatalom ideológiájától eltérő utakon járnak.”

Végül a liberális demokratikus „világ szemlélet”-ről azt hozta fel a szónok, hogy se a magyar, se a román közélet nem ismerhette meg annak szellemét a „maga tisztaságában”, ahogyan az a nagy nyugati államokban érvényesülhetett. „Az igazi liberalizmus sohasem állhatja útját annak, hogy bárki a maga hite, vagy nemzeti érzése szerint éljen.” Aztán a szónok utalt az Angliában legutóbb lefolyt drámai összeütközésre, mikor egy uralkodónak is buknia kellett az ország magasabbrendű erköl-

* A beszédet közli a *Keleti Újság*, 1937. július 7. 2. p. Ezt megelőzte a Katolikus Népszövetség Nagygyűlése, ahol több világnézeti előadás elhangzott. Ide kapcsolódik Jakabffynak egy vezércikként is megjelent írása: Világi hívők a kommunizmus elleni egyházi küzdelemben. *Magyar Lapok*, 1937. július 1. 1-2 p.

** Uo.

csi elveivel szemben.* Idézte a szónok Baldwin búcsúbeszédét is, melyet az ifjúsághoz tartott, hogy se állam, se király, se vezér ne legyen istenítés tárgya, hanem „higgyenek a demokrácia személyiség-építő erejében, higgyenek az egyéniség csodájában.”** Mindezekből Jakabffy azt a végső következtetést vonta [le], hogy akkor lesz nemzeti életünk viharálló és boldogabb jövőjű, ha a liberális demokratikus irányt sikerül „kisebbségi társadalmunk egységesen elfogadott alapjává tenni.”

Az elnöki megnyitónak e fejtegetéseivel szemben a közgyűlés végén Lázár László műépítész szólalt fel, s szükségesnek látta megóvni a közgyűlést attól a színezettől, hogy a liberalizmus dicsőítőjének látszódjék.*** Utalt arra, hogy voltak ugyan a liberalizmusnak érdemei is, de voltak óriási hibái, melyekkel kikezdte a vallásos és családi életet, s így a nemzeti élet alapjait rendítette meg. Nekünk a kisebbségi életben legfőbb menedékünk az, amit az egyházak és a keresztény alapeszme nyújthat, s

* VIII. Eduárd (1894–1972) angol király, 1936-ban egy évig uralkodott, majd lemondott öccse, Albert VI. György javára. Ugyanis Eduárd feleségül kért egy amerikai, már kétszer elvált hölgyet és ez belpolitikai válságot okozott a Brit Nemzetközösségen belül. A lemondás után a pár összeházasodott.

** Stanley Baldwin (1867–1947), brit miniszterelnök 1935–1937 között.

*** Lázár László egyben a Katolikus Népszövetség szervezője is volt. Replikája Jakabffyval szemben erősebb volt: „Már pedig a liberalizmus lebontja a családot.” A magyar kisebbség megmentésére „egyedül az egyház képes. Egyház nélkül a magyarság elpusztul.” Jakabffy a válaszában Anglia példáját hozta fel ahol komoly a hitélet és a liberalizmus is virágzik, míg Romániában a liberalizmus a kapitalizmus alá rendelődött és ezért az nem is valós liberális politika ami ott folyik. Zárómondata: Ez a liberalizmus [mármint az igazinak vélt angliai] a kisebbségi életnek bajt nem hoz!” Mi az igazi liberalizmus? *Temesvári Hírlap*, 1937. július 6. 3. p.

így a liberalizmusba tévednünk végzetes dolog lenne. Lázár felszólalására Jakabffy elnök ismét utalt arra, hogy ő csak a tiszta értelmű liberalizmust mondotta a kisebbségekre nézve hasznosnak, s ez a tiszta liberalizmus nem áll ellentétben az Egyházzal és nem azonosítható a kiszákmányoló kapitalizmussal.

Tudósításunk még kiemelte, hogy a közönség e kis vita végén úgy a vitázó felszólalót, mint az elnököt megtapsolta. Bizonyára bölcsen tett a közgyűlés, amikor így mindkét álláspontban méltányolta a közéletünkért való gondolkozást, az önzetlen törődést, mellyel legjobbjaink a magunk sorsának kivezető útjait keresik. Mi is szívesen osztozunk ebben a tapsban, s egyúttal azt is elismerjük, hogy a két vitázó olyan kérdést érintett, amellyel csakugyan jó tisztában lennünk. Tehát közös érdekünk van abban, hogy e tekintetben megindították és fölkellették magunkon belül a gondolkozást.

Ami azonban magát a kérdés érdemét illeti, ebben inkább Lázár László felszólalásának kell igazat adnunk. Ahogyan Jakabffy Elemér a három „világnézet”-et szembeállította, az nem volt eléggé tökéletesen szemléltető. Legfőbb hibája az volt, hogy a mai vetélkedő világpolitikai irányokat mind egymással ellentétes „világnézeti” alakulásoknak minősítette, holott mindhárom nem egyéb, mint ugyanazon materializmus (anyagi életben hívés) különböző megnyilatkozása. Világnézet maga a materializmus, s ezzel szemben másik világnézet az anyagon túl a lelkieknek a meglátása. A népkisebbségeknek csakugyan kell, hogy valami közös, egységes világnézetük legyen, de ezt nem szabad összetéveszteniük azzal, hogy a ma küzdő világpolitikai irányok valamelyikéhez kell csatlakozniuk.

Kifejezőbben megjelölve Jakabffy azt mondotta, hogy van szélsőbaloldali, szélsőjobboldali és közbülső politi-

kai irányzat, s hogy a kisebbségeknek erre a közbülső útra kell felsorakozniuk. Ha csakugyan a kisebbségektől függne az államrendszer ilyen vagy olyan kialakítása, akkor csakugyan szükséges volna, hogy az egymással küzdő világpolitikai irányok valamelyikéhez odacsatlakozzanak. Azonban a kisebbségek világpolitikai állásfoglalásától nem függ semmi, s a nagypolitikába való beleszólásuk csak azzal a veszéllyel járhat, hogy megosztja őket és így megosztva elnyelődnek a küzdő pártok névtelen tömegeibe. Ha a küzdő pártok valamelyike veszít, a veszteség súlya kétszeresen szakad rá az odacsatlakozott kisebbségi egyénekre. Ha pedig győz valamelyik párt, akkor is a kisebbségek a győzelemből csak utolsó sorban osztozkodhatnak, s akkor is csak egyes egyének közülük, de nem az a népcsoport, amit a kisebbségek együttvéve jelenthetnének.

A kisebbségek egyetlen politikai módszere csak az, ha a maguk népcsoportjában minél tökéletesebb társadalmi, gazdasági és szellemi tömörülést visznek végbe. Akkor állandó tömegként számot tarthatnak arra, hogy észrevegyék őket és olyan közéleti jelenséggé tünjenek föl, melyre nézve az állam egészének is valami gondot kell fordítania. Az ilyen gondfordítás lehet más és más a különböző világpolitikai irányok szerint, de a *gyakorlati* politika eddig azt mutatta, hogy mindenik irány egyformán csak akkor áll szóba a kisebbségekkel, s akkor hajlandó a részükre valami teljesítést adni, ha ezek – önmagukban jelentőségesek.

Ami az egyes politikai irányok *elvi* hajlandóságát illeti, ezek mind távolállnak a kisebbségek igazi elismerésétől. A bolsevizmusról tévesen mondotta Jakabffy, hogy ez a maga elveit föladta, mikor a kisebbségeket martalékkul dobta a többségnek. A bolsevizmus legfőbb alapelve: a magántulajdon kiirtása, s a kizárólagos államtulajdon,

amellyel szemben nemcsak minden egyes, hanem minden népcsoport is tulajdon nélküli. Ehhez képest a bolsevizmus nem „fölfalja” az elveit, hanem éppen *érvényesíti* azokat, mikor a kisebbségeket földönfutóvá, az állam területén ide-oda helyezhetővé és éhínségbe űzhetővé teszi.

A nemzeti szocializmus elismeri ugyan a külön népcsoportok elvét, sőt kikülönbözteti az uralkodó népből a más kisebb népeket. Ebben megvolna a negatív lehetőség, hogy a kisebbségek az önmaguk zárt egységét megcsinálják. Azonban a nemzeti szocializmus a „vér” és „faj” tekintetében vall olyan alapeszméket, hogy csak ezeket az élettani tényezőket veszi a nép egyetlen meghatározójának, a lelki közösségben való áthasonulást tagadja, s így egy-egy kisebbséget kétféleképpen is megzavar. Vérelemzés címén kiszakít belőlük sokakat és a többséghez kíván csatolni, vagy ugyancsak vérelemzés címén hozzájuk utal olyanokat, akik lelkileg nem tartoznak közéjük. Ez a vérségi elv tehát nemcsak a kisebbségek javára szóló, hanem ellenük is kínzóan kiélezhető. A másik elv, ami a nemzeti szocializmusban kisebbségellenes: a nagy állami egységre és központosításra törekvés.

Végül, ami a demokráciát és a liberalizmust illeti, az éppen a maga „tisztá” alakjában elvileg a legkizáróbb a kisebbségeikkel szemben. A demokrácia elvileg azt jelenti, hogy népuralom, de a nép *többségének* az akarata szerint. A kisebbségnek el kell némulnia a többséggel szemben. Néppé, külön néppé se alakulhat, mégpedig éppen a liberalizmus miatt. A liberalizmus ugyanis elvileg az egyén szabadságát jelenti az államban, de csak az *egyénet*, s nem ismeri el az egyének különleges népi csoportosulásait. Sőt éppen a nyugati nagy liberális államok az egyént az egyházaiktól, a hitközösségüktől is feloldották, s ezeknek a lelki intézményeknek a társada-

lom szervezésére ható hivatását is szétzilálták. Lázár László a bánáti magyarpárti közgyűlésen joggal utalt arra, hogy a liberalizmust éppen egyházellenessége miatt nehéz a kisebbségeknek dicsőítenie.

Amit Jakabffy az angol példából a demokrácia és liberalizmus javára akart írni, az elvileg nem demokrácia volt, hanem arisztokratizmus. Nem liberalizmus volt, hanem a múlt eszmeköréhez és erkölcséhez ragaszkodó konzervativizmus. A népuralmi és szabadelvű felfogás elvileg a királydrámában a király szabad házasságkötését kívánta, s nem azt, hogy a múlt „elavult” hagyományait és az egyházi követelményeket a király tiszteletben tartsa.

Az elmondottakból kitűnhetik, hogy a felsorolt három világpolitikai irányból még elvileg se alkalmas egyik se a körülötte való kisebbségi gyülekezésre.

Második cikk

Tegnapi ilyen című cikkünkben fejtegettük, hogy a „világnézet”-ként szembeállított kommunizmus, nemzeti szocializmus és demokratikus liberalizmus tulajdonképpen ugyanazon világnézetnek, a materializmusnak három különböző világpolitikai iránya. És hogy világpolitikai irányok küzdelmében nekünk, népkisebbségeknek nem tanácsos résztvennünk, illetve értelem nélkül való dolog ott mások érdekeinek a tömegévé válnunk. Arra is rámutattunk, hogy e világpolitikai irányok mindenikében túlnyomó, illetve jellemző az olyan tartalom, mely se gyakorlatilag, se elvileg nem kedvez a népkisebbségi létnek. A világpolitikai irányok közötti tántorgás helyett a magunk belső életébe való visszavonulást mondtunk az egyedüli helyes iránynak.

Természetesen e belső élet csak egységgel, önmagunkba záruló-összetartással lehetséges, s ennek kell,

hogy valami közös világnézete legyen, de azt az említett világpolitikai irányok a maguk mostani szembenállásukban nem adhatják. Ezek mindegyike mozgásban, egymás elleni taktikai lázban van, s mint ahogyan a felhőgomolygásnak nincs állandó képe, úgy ennek a politikai küszködésnek sincs olyan végleges kialakulása, melyet egy-egy hatalom nélküli népcsoport – amilyen a népkisebbségek mindegyike – a maga élete számára csak alkalmazkodási alapul is vehetne. És hol van még az alkalmazkodási alaptól a világnézet?

A világnézet több, mint a földi viszonyok közötti ilyen vagy amolyan elhelyezkedés. Mindenesetre több, mint a pártirányok közötti választás, amelyet mindig a célszerűségi és a hatalmi lehetőségek egyensúlya befolyásol. A világnézet annak a megállapítása, hogy az ember a világ összes körülményeit milyen állandó összefüggésben látja maga körül. Láthatja csak magát az élet központjának, vagy láthatja úgy magát, hogy másokkal együtt van rendeltetése. Eszerint lehet beszélni az egyénies (az individualista), vagy a társias (a kollektivista) világnézetről, melyek az önzés és az embertársi szeretet két végletét is jelenthetik, vagy e két véglet között csaponganak. Mindkét irányban lehet túlzás, mely az egyéniességet éppen olyan nyomasztóvá teheti, mint a társiasságot, de éppen úgy lehet a két irányban mérséklet is, mely mindkét irányt valami elviselhető, sőt üdvös kiegyenlítésbe hozza.

Másik világnézet alakulhat a föld és a földöntúltság értékelésében. Egyik csak a földhöz kötöttségben, a testiség ápolásában, az anyagban látja az emberi élet összes függését, ez az anyagiasság, a materializmus. A másik viszont az anyagi, a testi, a földi élet fölött is még ott látja, s aránytalanul nagyobbnak látja a végtelenséget, mindenben lényegként veszi észre a lelket, sőt a földi viszo-

nyok és létalakulások belsejében is ezt a lelket látja mozgatónak, ez az eszményiség, az idealizmus. Az utóbbi világnézetnek a körében van a testi léten túli világnak, a metafizikának a területe, s a hitnek és a vallásosságnak a birodalma. Ennek a körében lehet keresztény világnézetről is beszélnünk. Magát a keresztény hit alapjául szolgáló isteni kinyilatkoztatást nem szoríthatjuk ugyan be a világnézet fogalmába, mert az hitünk szerint nem emberi látás, hanem Isten által adott felvilágosítás. Azonban az embernek ehhez való igazodása, az ember szabad akaratának ebbe az irányba való következetes és kitartó odafordulása, maga ez az emberi fölvilágosodás már világnézet. Prohászka Ottokár lánglelkű fölismerése szerint „diadalmas világnézet”.

A világnézeteknek tehát ezek a nagy kategóriái vannak: individualizmus, kollektivizmus, materializmus és idealizmus. Minden tömegmozgás, vagy egyéni tevékenység e látások valamelyike szerint igazodik. Mikor a népkisebbségi lét a maga belső összetartozásának keres alapot, akkor e négy irány valamelyikében, vagy még inkább e négy irány kiegyenlítő összhangjában kell, hogy azt az alapot megtalálja. A népkisebbségek világnézetének tehát nem a világpolitikai pártirányok egyike vagy másika szerint kell alakulnia, hanem a mondott nagy elgondolások összeegyeztetésével. Egységet nem találhat a pártoskodásokban, hanem csak a maga külön népi összességének a meleg és állandó összefüggésében és szerves egybefogásában.

Ha ezt a létkövetelményt fölismerjük, akkor nyomban megláthatjuk, hogy a népkisebbségi világnézetnek sokkal erősebben kell a kollektivizmus és az idealizmus által meghatározva lennie, mint ezek ellentétei, úgymint az individualizmus és materializmus által. A népkisebbségi lét egyik legjellemzőbb tényezője például a nyelv és

annak fennmaradása a maga külön fejlődésében. A nyelv jelensége azonban nemhogy fennmaradni, de még megnyilatkozni se tudna, ha csak egy egyénre szorítkoznék, ha az egyénnek az illető nyelven való beszélésre, meghallgatásra és megértésre nem volna társa. Társiasság (kollektivitás) nélkül a nyelv is elenyészik. Éppen úgy beláthatjuk, hogy az illető nyelven való további művelődés is csak úgy lehetséges, ha a nyelvhez való ragaszkodásnak lelki mozgatói vannak. Ha a nyelvet a benne levő átöröklöttsége és hagyományai miatt jobban szeretjük, semhogy azt anyagi érdekek kedvéért elhanyagolni és elfelejteni akarnók.

A nyelv jelenségének felhozott példájából világosan kivehetjük, hogy ennek a fenntartása is legfőként a népkisebbség kollektívizmusától és idealizmusától függ. Akármilyen egyéb olyan jelenséget veszünk is, mely a népkisebbségnek népként, népi csoportként való fennmaradására elhatározó, az mind megkívánja az egyéni önzés föladását és a népcsoport minden tagja közötti ember szeretetet. A gazdasági terület is fontos fenntartója az egyénnek és így a népnek is, tehát materializmus igénybevétele nélkül nehéz elképzelni egy népkisebbség fennmaradását. Azonban csupáncsak materializmus alapján el nem képzelhető, hogy a népkisebbségben élők a maguk anyagi érdekeit egymás ellen ne fordítsák, hanem ellenkezőleg egymást anyagiakban is, a saját anyagi előnyükről való lemondással is, közös szegénység vállalásával is folyton támogassák.

Ha ebből a különleges népkisebbségi szempontból számba vesszük azt az ajánlatot, hogy a népkisebbségeknek magukon belül a liberalizmusban kell keresniük az egységre vezető megalapozást, mindjárt észrevehetjük az ajánlat lényeges tévedését. A liberalizmus az egyéniség teljes felszabadulását jelenti, s annak egyedül az

állammal való összefüggését, minden közbeeső társadalmi kötelék nélkül. Amellett az anyagi életben is a szabad versenyt, s kinek-kinek a saját érdekei szerinti előtörését teszi szabállyá. Ez a felfogása azon a jóhiszemű föltételezésen nyugszik, hogy ilyen egyéni szabadjára engedéssel mindenki életrevaló lesz és ezek az életrevalók tökéletesebb közéletet alkotnak, mint az élhetetlenek. Látnivaló tehát, hogy a liberalizmus a maga legtisztább elképzelésében is az individualizmus és a materializmus túlzását hordja magában. Nemzeti szabadságot is csak az egyesnek ad, de nem a hagyományokból és átöröklésekből kifejlődött népcsoportoknak. Az egyén és állam között ilyen közvetítő csoportosulásnak a közvetítését nem tudja elképzelni. Ez pedig világosan ellenkezik azzal a társiassággal (kollektivizmussal), ami nélkül a népkisebbségek fennmaradását és fejlődését megvalósítani sohasé lehet.

Harmadik cikk

Az eddigiekben megkülönböztetéseket tettünk a világnézetek és világpolitikai irányok között. Jeleztük, hogy a világnézetek négy nagy alakulása képzelhető el: az egyéniesség (individualizmus) és társiasság (kollektivizmus), aztán a materializmus (anyagiaság) és idealizmus (eszményiesség). Ezzel szemben a bánáti magyarpárti közgyűlésen három irányt vettek fel tájékozási vizsgálat alá: a kommunizmust, a nemzeti szocializmust és a demokratikus liberalizmust. Mondottuk, hogy ez utóbbi három irányzat nem világnézet, nem cél, hanem államkormányzási rendszer, eszköz és módszer a célhoz képest, s hatalmi folyamat és hatalomérvényesítés az államban. Pártvetélkedés az egymással való küzdés folyamán, s párturalom, ha egyik-másik felülkerekedett.

Ilyen világpolitikai irány van több is, nemcsak az elsorolt három. Ott van a keresztényszocializmus, mely a magántulajdon tagadása nélkül kívánja a lelki erők és a szeretet több érvényesülését az anyagiak fölött, s a gazdagokat és hatalmasokat osztályharc nélkül kívánja a szegények és gyöngék iránti felebaráti kötelességekre rábírní. Ez az irány tehát elvileg szembeáll úgy a kommunizmussal, mint a liberalizmussal.

Másik és a keresztényszocializmussal sokban hasonló irányzat a konzervativizmus, a ragaszkodás és hűség a múltak elért jó eredményeihez, a társadalom kipróbált megtartó intézményeihez és rendjéhez. Ez az irány elfajzásba is tévedhet, mikor minden hasznos újítással szemben is csökönýösséggé válik s az átörökölt jó védelmét a rossz és korhadrt maradványokra is kiterjeszti. Mindazonáltal fékező és megőrző hatása nélkülözhetetlen minden rohanó és meggondolatlan reformizmus lassítására, s minden vakrombolású forradalmiság ellen. Különösen abban volt sok történelmi érdeme, hogy mikor minden államban divattá és rajongássá vált a mindent feloldó liberalizmus, a konzervativizmus ennek mérséklően ellenállott. Anglia és bizonyos tekintetben Magyarország is mintaállamok a konzervativizmusban.

A sokat emlegetett demokratizmus ellentéte az arisztokratizmus, mely alapjában véve a kevesek, a kiválók uralma a tömeg, az átlag fölött. (Az elnevezés görög szóból származik, mely görög szó a „legjobbák uralma” jelentéssel egyértelmű.) Ha csakugyan *mindig* a legjobbak, a legkiválóbbak jutnának az államélet vezetésébe, az a közönségre is áldásos lenne. Azonban az arisztokratizmus a felső rétegek megmerevedését is jelenti, s így az elzárást attól, hogy az alsóbb rétegekből a kiválásra alkalmasak feljuthassanak. Ez a megmerevedés az arisztokratizmust rossz hatásúvá és áldástalanná tudja tenni.

De merevedés nélkül, a jók folytonos felülkerülésével még mindig az a társadalomszervező és államszervező mód, mely a múltban is a legtöbb sikert tudta felmutatni. A felülről való akaratnyilvánítás és parancsolási folytonosság nyilvánul meg általa, mely nagy egységek kormányzásánál, nagy fegyelmezések szüksége idején nélkülözhetetlen. Még a demokratizmus, a nép akaratának alulról jövő képződése is alkalmazza, mikor kiválasztottjait hosszasan, nagy állandósággal és mind több korlátlansággal uralomban hagyja. Persze elfajulásaiban a kevesek zsarnokságává, önzésévé, fojtó kasztrendszerre válik, de a maga jó lényegét tekintve, tulajdonképpen minden politikai és társadalomszervező uralmi formában benne van, mikor ez tartósan jó és népet megnyugtató tud lenni.

Az egyház hierarchikus rendje ilyen arisztokratizmus. Angliának egy a félvilágon való gyarmati uralma is ilyen arisztokratizmus. Ezek a múltból származott, a múlt jóváhagyásával szentesített uralmai keveseknek, milliók és milliók nagy világtársadalma fölött. Egyéb múltbeli arisztokratizmusok többnyire összeomlottak, mert elmerevedtek, s nem bírták ki az alulról feltörő új kiválósági hajlamok nyomását. Így állott elő a vagyoni arisztokráciának a felülkerekedése a születési arisztokrácián, aztán a szellemi arisztokráciáé mindkettőn. De az bizonyos, hogy minden újabb fajta politikai irány igyekezett a maga arisztokráciáját kialakítani. Legújabbán a nemzeti szocializmus és a kommunizmus is felszínre hozza a maga felső rétegét, mely állandó felülmaradásra törekszik.

Napjainkban a spanyol polgárháború révén erős gyakorlati megnyilatkozásba jutott az anarchizmus is, melynek eszmei alapkövetelménye az, hogy uralom-nélküliség legyen. Egy századnál régibb idő óta vannak már ez

eszmének rajongói és terroristái. A képzeletbeli elgondolás rokon azzal, ahogyan egykor Ovidius álmodott az emberi tökéletesség aranykoráról, mikor az emberek felsőség uralma nélkül is tökéletesek voltak.* A múlt században állampolitikailag is kiérlelődött ez a képzelődés olyan irányzattá, hogy a szabadság teljesen föltétlen legyen, s így az államlakosok ebben a kötetlenségben találják meg életük egymásmelletti elférését. Még állam se legyen, mert az csak zavarja az élet önkénteseit az életösztönös jószág kifejtésében. Persze ez a szépen hangzó elmélet a gyakorlatban minden létezőnek a pusztítását jelenti, de a spanyol polgárháború során komoly kormánytényezővé is tudott válni. Mutatja azt, hogy a liberalizmus végső fokozatban hová vezet, mert hiszen az anarchizmus nem egyéb, mint az államon is túlhatoló liberalizmus.

Az elsorolt világpolitikai irányok mindenikét elemezhetjük a négy világnézeti sík szempontjából. Mindenikben megláthatjuk a több-kevesebb hajlást valamelyik világnézethez, vagy a világnézeti rokonságot egymással, illetve az ellentétet. Ami a bánáti magyarpárti közgyűlésen előtérbe állított három világpolitikai irányt illeti, azok – amint már említettük is – egyeznek a túlzó materializmusban. Velük ellentétben (az elfajuló alakulásokat nem számítva), a most általunk felsorolt többi irányokban több az ideáлизmus. De csak a három elsőnél maradván azok közt a másik két világnézet, a kollektizmus és az idealizmus szempontjából találunk mélyreható ellentétet. A kommunizmus és a nemzeti szocializmus az egyéniség teljes megtagadását kívánja, a kollektívumban való teljes elnyomódást. Viszont a liberalizmus az

* Publius Ovidius Naso (i. e. 43 – i. sz. 17) római költő, az utalás az *Átváltozások* című főművére és Augustus császár udvarára vonatkozik.

egyénség teljes felszabadulását akarja, mely a legvégsőnek képzelt keretben, az államban, minden egyéb társiasságtól mentes. Az állam is csak arra való, hogy ezt az egyéni szabadságot biztosítsa, annak rendőre, jogfenntartója, vagyis „jogállam” legyen.

Ha a kollektivizmus és az individualizmus szempontjából így meglátjuk az ellentétet a három politikai irány között, mindjárt feltűnhetik nekünk, hogy mindkét oldalon túlzásokkal állunk szemben.

A népkisebbségeknek kell az, hogy magukon belül elhatározó és összetartó folytonosságuk legyen a társiasság, mert anélkül nem maradhatnak fenn egy állam más népei között. Ennélfogva a népkisebbségeknek nem felelhet meg a túlzó egyéniesség, mely az egyeseket az egymás iránti gazdasági és erkölcsi tekintetektől is feloldja, s a népi összetartozást se ismeri el az államban az egyénre nézve jogok és köteleességek alkotójának. Viszont azonban a népkisebbségek tagjai nem lehetnek egyénség nélküli puszták számok se, mikor a maguk népi kollektivizmusában összetartanak. Ha csak ilyen egyénség nélküliek lennének, akkor nem belső meggyőződések és lelki átöröklések volnának az összetartóik, hanem egyedül a kollektivizmusnak minden egyént elnyomó külső fegyelme. Ez magában hordaná az egyénségek önállásra és fejlődésre képtelenségét, ami végeredményben a népkisebbség kollektivizmusát is a maga népi önállására és fejlődésére képtelenné tenné.

A népkisebbségeknek tehát a kollektivizmus és individualizmus vegyületében, e két világnézeti véglet kiegyenlítésében kell megtalálniuk a maguk külön, sajátos életéhez találó külön, sajátos világnézetét. E kiegyenlítésben az alap és a népcsoportosító keret a társiasság, mely megállapítja a külön népiség saját külön közösségeit, népi céljait, átörökölt erkölcsét és hagyó-

mányait, s fenntartja a maga anyagi és szellemi közös intézményeit. Erre az alapra és keretre a fölépítés az egyéniségek egymást előmozdító gazdasági és lelki fejlődése, melyben egymás különös képességeit, rátermettségeit, élet-szükségeit, tulajdonát, otthonkörét kölcsönösen elismerik, sőt az egész közösséggel védik és támogatják. Népcsoportként való társiasságuk tulajdonképpen ez az egymást segítő szeretet. Ebben az egyéniség szabadsághatára pedig az a keresztény elv, hogy: „Amit nem akarsz magadnak, ne tedd másnak.”

Negyedik cikk

Még jó volna egy sokat használt fogalommal tisztába jönnünk: a demokratizmussal. Van ebben a szóban pártirány is, mely a nép nevében, az összes nép nevében, de különösen az úgynevezett alsóbb néprétegek nevében kívánja a hatalomra jutást. De van a szóban, annak a fogalmában több is a pártiránynál valami olyan elképzelés, mely az egyént a maga központiságából kiemeli, az embertársakkal, a népi sorsában való társak közösségével is összefüggésbe hozza, s így a kollektívizmus világnézete felé viszi. Szóval a demokratizmus mintegy átmenet, növekvő és erősödő átmenet a politikai irányok és módszerek egyik fajtájából a világnézetek egyik fajtájába. Nemcsak hatalmi küzdés folyamata, hanem cél és emberi eszményre alkalmas végső távlat is, nemcsak módszer az előre jutásra, hanem maga a befejezett előrejutás is. Amellett rokonszenves távlat. Nemcsak az egyéni érvényesülést jelenti, hanem azt is, hogy másokat is érvényesít, sőt mindenkit érvényesíteni akar. Benne van a keresztény felebaráti szeretetnek, s az önzéseken való tülemelkedésnek minden hívogatása és minden ígérete.

Nem csoda, ha szeretik használni, mert tömegekre hatás, népszerűségek elérése és lehetősége van benne. És mindaddig, míg a hatalmat úgy fogják fel, hogy az minél több néperőnek az összpontosítása, s így a fölötte való rendelkezés a nép adományától, hozzájárulásától, helyeslésétől függ: addig a hatalomra törekvők a népnek való udvarlásban, a nép kegye elnyerésében látják a hatalomszerzés módját. Tehát hirdetik, kongatják, hogy ők a „demokratizmust”, vagyis magyarul mondva a „népuralmat” akarják. Ha ők juthatnak a hatalomhoz – mondja egyik –, akkor ezt a népuralmat fogják megvalósítani. Egyúttal állítja a másikról, hogy az a másik kevesebbet, vagy semmit se ad, vagy adott vissza eddig a neki jutott hatalomból, mert nem demokrata érzésű. Viszont az a másik az állítja, hogy ő eddig is csak a nép javára és a nép érdekében használta hatalmát, s jövőben még inkább azt teszi, míg ama bizonyos egyik csak beszél a levegőbe és teljesíthetetlen ígéretekkel maszlagolja a népet. Így lesz a népért való több ígéret és vetélkedés a leghasználatosabb alakja a mozgásban levő, a hódításra induló, vagy már megszerzett helyzetekben ülő demokratizmusnak.

Így volt a régi ókorban, s így van ma is azóta. Csakhogy a régi ókorban a nép, a hatalmat adó szavazók táborá szűkebb körre szorítkozott. A görög városállamokban, vagy a világkiterjedésű római államon belül a népnek nevezett vezető, szavazó, választó, hatalomátruházó csoport csak kisebbség volt a rabszolgáknak és idegeneknek ahhoz az óriási tömegéhez képest, melyet az illető államok munkában foglalkoztattak. A népuralom, a demokrácia tehát e nagy többséggel szemben tulajdonképpen arisztokrácia volt. Azóta a nép fogalmi köre egyre nőtt, s amikor a középkorban is az uralomban levők egyes társadalmi rétegeknek, vagy helyi csoportoknak, nemeseknek, az egyházi életnek, a városoknak, beköltö-

zött vagy betelepített más népeknek, céheknek külön jogokat adtak a magukról való rendelkezésre: ezzel mindenestre egyre nagyobb köröket juttattak uralomba, mint amekkora volt a nép köre a rabszolgaság korában. Tehát a középkor arisztokratikus, vagy kivételes jogrendszereken épülő társadalma is demokratikusabb volt az ókori demokráciánál.

Azóta az újkor az arisztokratikus osztályozásokat és kivételes jogrendszereket még nagyobb, még általánosítóbb jogadásokkal helyettesítette, s előbb a jómódú polgári rendet, aztán a falusiak és a munkások szegényebb rendjét is beengedte az alkotmány úgynevezett sáncába. Ma tehát még nagyobb a demokratizmus. De viszont még nagyobb a vita, hogy nincs demokratizmus: hogy a hatalomhoz jutottak csak bitorlók, akik csak önzőn felülkerültek, s hatalmuk idejének megnyújtására erőszakot, hamisítást, csalást alkalmaznak, a népet függővé teszik maguktól és nem engedik magukat függővé tenni a néptől. Szóval: minél nagyobb formailag a demokratizmus, annál inkább csak látszat és nincs meg a belső valósága, a nép igazi saját rendelkezése maga és sorsa felől.

A vádaknak körülbelül meg is van az igazuk. A demokrácia jelszava a politikai küzdelmekben mindinkább kiüresedett. Pártok egymásközi túllicitálásának lett a tárgya, s a pártok mögött is nem a nép áll, hanem a korteskedéssel és befolyásokkal megosztott nép egyes tömegeit vonultatják fel egymás ellen. Szavazatkülönbségek esetlegességén múlik, hogy a nép okosabb felét elnyomják és elnémítsák az oktalanebbeket, az önzetlenebbeket az önzőbbek, a csendesebbeket a hangosabbak. Népuralom helyett párturalmak állottak elő, s ezek is a mögötük levő gazdasági hatalmasságoktól és érdekcsoportoktól függenek. Így állott be a látszólag, általánossá vált

demokráciában úgy ennek a demokráciának, mint az egymást váltogató pártoknak a válsága.

Ma ebben a válságkorszakban élünk, s ennek legjellemzőbb megnyilatkozása a múltbeli párturalmak helyett a nemzeti és országos egységet akaró parancsuralmak, felülről lefelé ható vezéri berendezkedések, egyéni felelősségek és tömegfegyelmek, szóval: a fasizmusok föllépése. Az új irányok vezényszava az, hogy a pártok csak néprészleteket fejeznek ki, de nem az egész népet. Éppen azért a maguk egypártjának a rendszerét hozzák be, s óriási népszavazásokat rendeztetnek maguk mellett. Hitler uralmát 43 milliós tömeg szavazása támasztja alá, Mussoliniét 20 milliós tömegé. A számokra utalva, ők is hivatkozhatnak rá, hogy népuralmat valósítanak meg. Sőt éppen a számok minden más állam választási számainál nagyobbak. Ezzel szemben az úgynevezett nyugati nagy demokrata államokban szintén észlelhető, hogy nemzeti koalíciókkal (Angliában), népfrontokkal (Franciaországban) és korlátlanabb államfői jogokkal (Amerikában) akarnak tömörebb országegységet a régi pártok a maguk uralma érdekében felmutatni.

Tehát világviszonylatban nézve a demokrácia régi és új irányai feszültek egymással szembe, hogy az eddigi, országokon belüli pártküzdelmek helyett világkiterjedésű pártküzdelmeket folytassanak. Igen érdekes és belső ellenmondásokkal teli helyzet a régi demokrata irányú országoknál, hogy azok a fasiszta irányúakkal szemben belekapaszkodnak abba a bolsevizmusba, mely nemzetközi parancsuralmat akar. Ez mutatja legjobban a régi demokrata irányok belső gyöngeségét. De elég az hozzá, hogy ők is demokratáknak mondják magukat, sőt a bolsevizmus legszélsőbb demokrata, s ugyanakkor a fasizmus és nemzeti szocializmus is a maga egységes népuralmára hivatkozik. Ez okozza ma azt a világvárat,

hogya a demokratizmusnak annyiféle elképzelése van. Az ilyen elképzelés egyike az is, mely a demokráciát egyértelműnek veszi a zsidópártolással, mégpedig azért, mert antiszemita az a német nemzeti szocializmus, mely a régi demokráciával leginkább szembeáll.

Azonban a világviszonylatban küzdő régi és új demokrácia közül egyik se igazi demokrácia. A régi irány már nem az, az új irány még nem tudott azzá lenni. A régi a pártvetélkedések formájában keresvén a népakarat megnyilatkozását, áldozatul esett a jobban pénzelő érdekcsoportoknak, s nép helyett csak folyton változó szavazótömegeket képvisel. Az új irányok a forma-keresés másik végletébe estek: a nagy népegységek fölhajtásába, ami tömegnyomasztással, a kollektivizmus túlzásával, sőt terrorral is nehezedik rá a népre. Nagy népszámot tudnak ugyan képviselni, de ők se képviselik az igazi, a tiszta meggyőződésű nép akaratát. Ellenben a nagy tömegmozgatások felidézésével versenyre hajtották a régi demokráciát is, hogy ők is nagyobb összefogásokkal a nagy egységek kifejezésére törekedjenek. E nagy egységekre törekvés mutatkozik meg abban, hogy mindent világviszonylatban akarnak megoldani. Beleszólnak más országok és más népek dolgába, óriási hadseregekkel és világgraszoló fegyverkezésekkel hangsúlyozzák akaratukat, s így világszerte kölcsönös a népek közti bizalmatlanság. Ez pedig egy országban se igazi tartalma a szelíd, egyszerű, névtelen nép akaratának. Azért nem lehet se régi, se új irányokra, valamint az ő nagyegységeket hajszóló törekvéseikre, becsvágyaikra és hiúságaikra rámondani, hogy ez demokrácia.

Az ilyen nagyegységekre törő „demokrácia” miatt a népkisebbségek kisegységei sem tudnak érvényesülni. És e kisegységeknek a nagyegységekkel való szembenállásából mindjárt megláthatjuk, hogy a demokrácia tekinte

tében is mi lehet a világnézete egy népkisebbségnek? Az, hogy nem vegyül bele a nagyegekbe, melyek őt, az ő különleges életét kifejezni nem tudják, hanem csak elnyelik és elhomályosítják. Ehelyett megvalósítja a maga demokráciáját magán belül. Az igazi demokráciát, mely nem népszerűség-hajhászás, nem vállveregetés, nem is különbségtevés ruha és anyagi javak különbsége szerint, hanem kölcsönös tisztelet az egymás lelki képességei iránt, gyöngédség és gyámolítás az egymás hiányosságai esetén, s szeretet és szeretet mindenkben. Olyan jó testvériség ápolása, ahogyan az első keresztyények viseltettek egymás iránt, mikor a katakombákba menekülve is, az üldöztetések alatt is jobban bíztak egymásban és jobban támogatták egymást, mint a derűs és könnyű életű napokban. A népkisebbségeknek keresztyén világnézet kell, s ebből a világnézetből fakadó demokratizmus, vagyis: nemcsak szájjal mondott, hanem érzésben és cselekvésekben is megnyilatkozó felebaráti szeretet és testvériesség.

Magyar Lapok, 1937. július 8., 9., 14., 16.,
mindenhol 1-2. p.

UTÓSZÓ

Paál Árpád (1880–1944) a romániai magyarság politikai és a kulturális életére nagy hatással bíró személyiség volt. A pártpolitikai vezető szerepén túl, a korabeli közvéleményt orientáló napilapok (*Keleti Újság*, majd az *Erdélyi/Magyar Lapok*) szerkesztője és közírója, mai fogalmaink szerint véleményvezér és referenciapont. Mint a *Kiáltó Szó* (1921) egyik társszerzőjét mindenki ismeri, aki az erdélyi magyarság korabeli történelmével foglalkozik. Paál óriási életművéből (csak az újságcikkei száma meghaladja az ezret, a tízes évektől haláláig vezetett naplója is több mint ezer oldal) nagyon kevés lett újra kiadva. Munkásságának publicisztikai oldala ismeretlen a nagyközönség számára. Ezt a hiányosságot kívánja kötetünk pótolni. A közölt cikkek könnyebb értelmezése érdekében előbb Paál Árpád életpályáját vázoljuk, majd bemutatjuk gondolkozásának különböző korszakait és körülírjuk az életmű kulcsfogalmait, illetve az ehhez kapcsolódó válogatás szempontjait.

Életpályája

Paál Árpád Brassóban született 1880. október 16-án. Miután középiskoláit ugyanott, valamint Kolozsváron és Székelyudvarhelyen 1898-ban befejezte, Kecskeméten jogtudományt tanult. 1903-ban, illetve 1905-ben a kolozsvári Ferenc József tudományegyetemen államtudományi és jogtudományi doktorátust szerzett. Már egyetemi tanulmányai alatt rendszeresen publikál közigazgatási és bölcséleti kérdésekről. 1908-tól Székelyudvarhelyen vármegyei közjegyző, 1916 őszén ő szervezte meg a lakosság és a közigazgatás román betörés előli

menekülését a Tisztántúlra. Megyeszerte közismert lesz és egyre érzékenyebb a szociális kérdések, a közigazgatási visszaélések iránt. A Tisza István vezette Munkapárt helyett a Függetlenségekkel tart, az Erdélyi Szövetség regionalista (ótranszilvanista) nézeteit is magáévá teszi. 1918 őszén Udvarhely vármegye alispánja lett. A november 2-án megalakult székelyudvarhelyi Székely Nemzeti Tanács elnökévé választotta. Noha december 6-án Székelyudvarhelyre román csapatok vonultak be, ő 1919. január 9-én feleskette a vármegye hivatalnokait a Károlyi-kormányra és közben a Székelyföld külön entitásként való elismeréséért szervezkedett. Ezért a román megszálló csapatok letartóztatták. Fogsága alatt megírta az *Emlékirat a semleges, független székely államról* című tervezetét, amely az addigi székelyföldi autonómia-törekvések legrészletesebb megfogalmazása. Miután hosszas meghurcoltatás után a román katonai hadbíró-ság felmentette, április 20-án Paál visszatérhetett Székelyudvarhelyre. Ott az általa is szervezett és az erdélyi tisztviselői kart Magyarországgal összekötő *Szellemi Front* elnevezésű, a passzív ellenállást propagáló mozgalomban vállalt vezető szerepet. Ezért a román prefektus a városból kitiltotta és Kolozsvárt tette meg kényszerlak-helyéül. A trianoni békeszerződés aláírása, vagyis Erdély Romániához való csatolása után Paál felismerte, hogy a tétlen kivárás hiábavaló, miközben formálódik az új román politikai rendszer. A *Keleti Újság* munkatársaként, a *Napkelet* folyóirat számára írt tanulmányaiban, a Magyar Szövetség egyik szervezőjeként Erdélyt járva a politikai aktivitást, az elszakított magyarság politikai és társadalmi önszerveződését propagálta. A Kós Károllyal és Zágony Istvánnal szövetkezve írt *Kiáltó Szó* politikai röpiratban – cáfolva az 1848 utáni passzivizmusra való hivatkozást –, a nemzeti közösség megszervezését

tematizálta. A Magyar Szövetség betiltása után a Kós Károly fémjelzte Magyar Néppárthoz csatlakozott, amely a kisebbséggé lett erdélyi magyarság minél szélesebb körű és demokratikus megszervezésére helyezte a hangsúlyt, a Magyar Nemzeti Szövetség és az egyházak egység- és stabilitásigényével szemben. A két párt egyesülése után Paál meghatározó politikusa lett az 1922. december 28-án létrejött romániai Országos Magyar Pártnak (OMP). A *Keleti Újság* vezércikkírójaként szociálisan érzékeny polgári radikalizmust képviselve értelmezte folyamatosan a bukaresti, erdélyi és budapesti politikai változásokat. Miután 1925-re lapja elvesztette politikai függetlenségét, fiatal székely újságíró kollégáival átvette a kolozsvári *Újság* című lapot. Ezt anyagi okokból előbb az OMP-nek bocsátotta rendelkezésére, majd 1927-ben megszüntette, miután a párt hivatalos napilapja a *Keleti Újság* lett. 1927–1931 között az OMP képviselője volt a bukaresti parlamentben, 1929-ben a párt kolozsvári szervezete elnökévé választotta. Mindközben széleskörű újságírói és előadói tevékenységet végzett, részt vett új szervezeteket alapításában (Erdélyi Szépmíves Céh). Az OMP felkérésére 1931 nyarán dolgozta ki székely kulturális autonómia tervzetét. 1931 őszén alapító főszerkesztője lett a nagyváradi *Erdélyi Lapok*nak, melyet 1944. szeptember 14-ig Nagyváradon bekövetkezett haláláig hivatalosan betöltött. Az 1930-as években Paál továbbra is az OMP egyik meghatározó egyénisége volt, aki az Elnöki Tanács tagjaként és főszerkesztő/közíróként egyik alakítója volt az erdélyi magyarság politikai arculatának. Széleskörű levelezésével (Gyárfás Elemér, Bethlen György) úgyszintén hatott a kisebbség vezető politikusaira. Részt vett és markánsan megfogalmazta véleményét a különböző közéleti vitákban (Makkai Sándor: *Nem lehet*), figyelemmel kísérte és

támogatta a fiatalok különböző szervezkedéseit (*Erdélyi Fiatalok*, Vásárhelyi Találkozó). 1940 októberében, a második bécsi döntés után behívott képviselőként a magyar országgyűlésben az Erdélyi Párt frakciójának tagja, s mint ilyen több témában a párt szónokája. Élete utolsó másfél-két éve betegeskedéssel telt el, szívinfarktusban halt meg Nagyvárad egyik bombázása után.

Vált(oz)ások, törésvonalak, korszakok

Paál életpályáját öt nagy korszakra oszthatjuk: 1908–1918 között a magyar állam megyei tisztviselője, 1919–1926/27 között polgári radikális indítású kisebbségpolitikus, közíró és publicista, 1927–1931 között pártpolitikus és publicista, 1932–1940 között egy katolikus irányzatot képviselő napilap főszerkesztője és az OMP jobbszárnyának meghatározó személyisége, míg 1940 után a kisebbségből újból többségivé vált erdélyi magyar politikusok egyike, az Erdélyi Párt színeiben országgyűlési képviselő. Paál esetében 1908–1918 között a magyar állam köztisztviselőjeként egy felfele ívelő karriert látunk. E pályafutás tört ketté a magyar állam szétesésével, amelynek fennmaradását Paál következetesen támogatta, pl. a köztisztviselők felesketésével, ugyanakkor az erdélyi, de különösen a székelyföldi regionális sajátosságok intézményesítésének híve lett még 1918 előtt. 1920 után a politikai aktivizmus szószólója az új állam politikai rendszerén belül, és az új állam épp alakuló jogrendszerének igénybevételével kívánta elérni a magyarság igényeinek kielégítését. Ehhez pedig egy minél erősebb politikai képviseletre volt szükség. Épp ezért az OMP-n belül a minél szélesebb alapokon történő politizálást, a munkásrétegek érdekeinek védelmét, a magyarajkú zsidók bevonását és a politikai nyitást is támogatta a román pártok felé. Politikai nézeteit tekintve Paál

a húszas évek elején a Jászi Oszkár vezette polgári radikálisokhoz állt közel, és hitt a demokrata román erőkkal való eredményes politizálásban. E reményeitől Paálnak az 1920-as évek közepétől mindinkább búcsút kellett vennie. A bukaresti parlament kisebbségellenes törvényei, az erdélyi zsidóság egy részének a Zsidó Pártra való szavazása, a kisebbségi blokk (1927/28) eredménytelensége, majd a Nemzeti Parasztpárt sikertelen közigazgatási decentralizációja nyilvánvalóvá tették számára, hogy a kisebbségi magyarság, s főleg a székelység csakis önmagára számíthat. Ügyeit önmagának kell intéznie, anélkül, hogy abba ahhoz nem értő, a bukaresti központból kiküldött vagy betelepített személyek beleszólnának. 1927 utáni cikkei lényege az „Otthon-haza” fogalom önkormányzati tartalmának kidolgozása, az új államban való integráltság és otthonosság mint elvárás számonkérése és közösségi célként való meghatározása volt. Nála és másoknál is (pl. Gyallay Papp Domokos, Jancsó Béla, Makkai Sándor, Sulyok István) ekkor jelenik meg tudatosan, a román etnopolitikai rendszer marginalizációs törekvéseivel szemben az etnikai összezárkózás révén a nemzetkisebbségi (párhuzamos) társadalom eszméje. Ennek következménye a folyamatos határtermelés („mi” és „ők” állandó szempontja) és a változó alkuhelyzetek helyett, a közösségi egyenrangúság intézményesítésének (az autonómia) követelése. Ezek döntő évek Paál lassú radikalizálódása szempontjából. Ugyanis ekkor kerül előtérbe egyrészt a román belpolitikai válság, a „Tíz év Romániában”-tudat csalódottsága, az 1929 utáni gazdasági válság következményei, másrészt külpolitikailag Német- és Olaszország (befolyásának) megerősödésével, a határok revíziójának kérdése. 1932-től Paál a korabeli katolikus és keresztényszocialista offenzíva részeként alapított *Erdélyi Lapokat* főszerkeszti. A román

kisebbségellenes politikával szemben a cenzúra korlátozta kritikán túl, a nemzetközi viszonyok megváltozásának bemutatásával, a kisebbségi magyar pozíciók megvédése melletti érveléssel, a revíziónak a magyar közvéleményben a reményből a hitté való átalakulását erősítette. Nemzetfogalmába ekkor a zsidók már nemigen fértek bele, a nép és népiség váltak kulcsfogalmaivá. Külpolitikailag korán kimondta, hogy az erdélyi magyarság a Harmadik Birodalomtól várhatja el az anyaországhoz való visszatérését. Vezércikkei a keresztényszociális hivatásrendiség felé mutattak. (A lapnál a nemzetiszocialista ideológiát főleg Sulyok István terjesztette.) Az 1940 utáni években Paál új nemzetiség- és magyarságpolitikai helyzetben politizált. Több megnyilatkozása egy olyan etnocentrista politizálást tükröz, amelyben kulcskérdés az erdélyi magyar szupremácia mielőbbi megteremtése. Erre példa az Erdélyi Értekezleten (1940. október) elhangzott érvelése arról, hogy az észak-erdélyi magyar fiatalok ne tanuljanak románul; vagy a harmadik zsidótörvény megszavazása, még akkor is, ha épp Paál módosító javaslata enyhítette is annak szigorát, ugyanakkor a visszatérés utáni közigazgatási centralizáció kritikusa volt.

Otthonosság, Székelység, Önkormányzat

Jelentőségét tekintve Paál Árpád gondolkodásának középpontjában az *otthon*, illetve *otthon-haza* fogalom áll, annak különböző rokonértelmű variánsaival („otthon-táj”, „otthonterület”, szülőföld stb.). Ez a fogalom – másokkal együtt pl. „a súly alatt a pálma” metaforával – a kisebbségi közösségek kollektív azonosságtudatának folyamatosan újragondolt elemévé vált. Hiszen ennek révén lehet megragadni azt a közelséget, intimitást, amelyet az adott szülőföldhöz (tájhazához) való kötődés

biztosít: a „valahol otthon vagyok” / „valakiknek fontos vagyok” érzését, az adott intenzív közösségi élethez való csatlakozás igényét. Ezekből levezethető, illetve ezekkel összekapcsolható Paál több, más fontos fogalma is. A társadalom legkisebb sejtjéből, a családból kiindulva Paál a kisebbséget egy különálló területi egységgel kötötte össze, amelyen az illető kisebbség területjoggal lenne felruházva. Ez arra hivatott, hogy megakadályozza a kisebbségi területnek az ország többsége általi eluralását, elnemzetietlenítését, és biztosítaná a kisebbség nyelvi, kulturális fennmaradását. *Család, lokalitás* és ezek intézményességéből kinövő *népce csoport elitek*, akik az otthonterületet intézményesíteni és működtetni tudják. A helyi önkormányzat, a kulturális autonómia mind a *kisebbségi személyek gazdasági boldogulásához* járulnának hozzá, amely szempont Paál számára a világválság idején lett mindennél fontosabb. Ez az „otthon-haza” földrajzilag elsősorban a többségében székelyek által lakott területre vonatkozott. Paál székely származására egész életében büszke volt. A Románia által aláírt kisebbségi szerződésben említett székely egyházi s kulturális autonómia számára mindvégig hivatkozási alap. Mind a többségi nacionalizmus, mind a kisebbségen belül jelentkező türelmetlenségek ellen hadakozik, amikor a székelyek különállását hangoztatja. A székely és a magyar érdekek nála egybekapcsolódnak, hiszen a székelység népességtöbbsége a magyarság fenntartását is biztosítja Erdély más részeiben. A különbség a kettő közt Paálnál különben is csak nagyságrendbeli, noha fontos. Ellenben ami a magyarságnak érdeke, az a székelységé is, és ez fordítva is érvényes. Paál szerint mind a kulturális autonómiából, mind az otthoni területjogából levezetett földrajzi-gazdasági adottságok (erdők, só, ásványvíz) kiaknázása az erdélyi összmagyarság előnyére vál-

hat. Az *önkormányzatiság* szintén szerzőnk egyik kulcsfogalma. Az *önkormányzati alapokon működő közigazgatás* modellje a román nemzeti egységesítés elleni küzdelem varázsszava. A lokális gazdasági fejlődés záloga, a szülőföld iránti szeretet megnyilvánulása, valamint a helyi nyelv védelme valósulhat meg abban az önkormányzatiságban, amelyet Paál cikkek sokaságában követelt.

Válogatásunk Paál publicisztikai cikkeiből meghívás a hatalmas életművel való ismerkedésre. A szövegeket az eredeti stílusfordulatokat és sajátos kifejezéseket megőrizve közöljük. Csak magánhangzókat és toldalékokat javítottunk a jobb megértés érdekében. Célunk közírói munkásságának felmutatása volt a már számbavett kulcsfogalmakhoz kapcsolódó írásokkal. A politikai aktivitás tekintetében számon kérheti az olvasó, hogy a harmincas évekből miért nem közöltünk az első évekhez hasonló cikkeket. Nos azért, mert akkor a *Magyar Lapok*ban már sokkal inkább világnézeti kérdésekkel foglalkoztak az általa jegyzett vezércikkek. Ezekből a válogatásunk utolsó blokkjában közlünk fontos írásokat. Három tanulmány áttekintő voltak miatt került be a kötetbe, ezek folyamatokat ragadnak meg: a Katolikus Státus ügyét, a két világháború közti erdélyi közigazgatási rendszereket és a székelyföldi életlehetőségek beszűkülését. A Paál Árpád számára lényeges témákat, a két világháború közti időszak fontos problémáival foglalkozó írásokat válogattunk ki, amelyek a mai olvasó számára is fontosak lehetnek.

B. N. – H. Sz. F.

Ajánlott irodalom

- Paál Árpád: Emlékirat a semleges, független székely államról. *Magyar Kisebbség*, 2003. 2–3. sz. 120–133. p.
- Paál Árpád: Törvény a székely közületek közművelődési önkormányzatáról, a Párizsban 1919. december 19-én kötött nemzetközi szerződés 11. cikke alapján. *Magyar Kisebbség*, 2004. 1–2. sz. 424–465. p.
- Paál Árpád: *A kisebbségi lét tanulóiévei Erdélyben. Válogatás írásaiból és naplóiából*. I-II. köt. Előszó és életrajzi adatok: Paál Gábor. Pallas Akadémia, Csíkszereda, 2008.
- K. Lengyel Zsolt: Az elnapolt alternatíva. Paál Árpád és az erdélyi magyar autonómia 1919/1920. *Korunk*, 1991. 10. sz. 1265–1269. p.
- Bárdi Nándor: *Paál Árpád kéziratok hagyatéka*. (Előszó és katalógus). Szeged, 1992.
- Paál Árpád István: Paál Árpád cikk bibliográfia (<http://paalarpad.adatbank.transindex.ro/>) (letöltve: 2020. 02. 22.)
- Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1921. *Aetas*, 1993. 3. sz. 76–120. p.
- Horváth Sz. Ferenc: Az Erdélyi Lapok ideológiája. Zsidókérdés, katolikus antiszemitizmus és nemzeti szocializmus Erdélyben (1932–1940). *Regio*, 2004. 3. sz. 101–142. p.
- Horváth Sz. Ferenc: Utak, tévutak, zsákutcák. Paál Árpád két világháború közti politikai nézeteiről. In: Ablonczy Balázs – Fedinecz Csilla (Szerk.): *Folyamatok a változásban. A hatalomváltások társadalmi hatásai Közép-Európában a XX. században*. Budapest, 2005. 117–160. p.
- Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007.
- Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Pro Print, Csíkszereda, 2013.
- Főcze János: Paál Árpád és a román hadsereg. Az 1918–1919-es székelyudvarhelyi impériumváltás. *Korunk*, 2018. 12. sz. 31–41. p.
- Falusi Norbert: *Erdély két nemzet határán. Erdélyi magyar nemzetépítők az európai nagy változásban 1900–1925*. <https://file.tk.mta.hu/index.php/s/TyGJG7KamrKGAz5> (letöltve: 2020. 02. 22.)

TARTALOMJEGYZÉK

OTTHONOSSÁG	5
A mi hazánk az otthonunk	5
A népek otthonukat keresik	13
A népkisebbségi sors kínos osztálykérdés . . .	18
A szülőföld az ott születettek	26
Arányszámok az otthonhelyek szerint	32
SZÉKELYSÉG	38
Székely és magyar	38
A székely kérdés	49
A szülőföld szeretete	55
Csaba népe	58
Székelyek Kanadában	63
Békerontás a Székelyföldön	67
Örökre hazátlanok?	70
A székely nemzet mai helyzete	82
ÖNKORMÁNYZATISÁG	115
A városok romanizálása	115
A strucc csak félig húzta ki a fejét	118
Önkormányzati élet	123
Az eltűntetett tartományok	127
Ha alkotni nem tudnak, ne romboljanak!	132
Uralom a magunk otthona felett	137
Az erdélyi magyar katolikusok egyházi önkormányzata	142
Közelítés az igazi önkormányzathoz	153
A kisebbségek részvétele az erdélyi (romániai) közigazgatásban.	157

POLITIKAI AKTIVITÁS	173
Ratifikáció után	173
A magyarság politikai aktivitása	176
A magyarság pártalakulásai	180
Népkisebbségi politika	
az utódállamokban	190
A Magyar Szövetség eszméje	199
A Magyar Párt történelmi hivatása	202
Magunkban van a megváltó erő	209
Együtt kell élnünk	214
VILÁGNÉZETEK	220
A magyarság világnézete	220
Jászi Oszkár nálunk	229
A hit a világnézetek fölött	236
A szociáldemokraták	
népkisebbségi programja	241
A mi nemzeti eszménk	245
Népkisebbségi világnézet?	248
UTÓSZÓ	269
Ajánlott irodalom	277

A Székely Könyvtár előfizetőinek névsora

Almási Olga – Kisiratos
Anghel Anna – Csíkmindszent
Antal Orsolya – Székelyudvarhely
Apáczai Csere János Pedagógusok Háza – Csíkszereda
Arany János Általános Iskola – Csíkszentimre
Bagoly Zsolt – Székelybós
Balázs Bécsi Zsolt – Csíkszereda
Balázs Hegedüs Ida – Csíkszentlélek
Balázs Renáta – Kászon
Bálint Benczédi Ferenc – Kolozsvár
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálint Szilárd – Székelyudvarhely
Balogh Brigitta – Nagyvárád
Bán Dalma – Nyárádremete
Bánhegyesi József – Kolozsvár
Barabási Albert László – Boston
Barabás Ildikó – Sepsiszentgyörgy
Becze István – Kászonalfalu
Benedek Elek Tanítóképző – Székelyudvarhely
Benedek Zoltán – Csíkszentkirály
Benkő Levente – Kolozsvár
Bereczki-Kovács Attila – Csíkbánkfalva
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Attila – Csíkszentkirály
Bíró Levente Tibor – Kézdivásárhely
Bod Péter Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy
Bogács Nóra – Csíkszereda
Bogdán László – Sepsiszentgyörgy
Bokor Botond – Fenyéd
Borboly Csaba – Csíkszereda
Borcsa Hanna – Budapest
Bors Ferenc – Csíkszentkirály
Bölöni Ildikó – Székelyudvarhely
Böjte József – Csíkszentkirály
Burus Anikó – Csíkszereda
Burus Borbála – Csíksomortán

Burus-Siklódi Botond – Csíkszereda
Butyka Andrea – Tusnád
Czine Zsolt Attila – Sepsiszentgyörgy
Czoppelt Julianna – Kovászna
Cseh Csaba – Csíkszentsimon
Cseke András – Csíkszentmárton
Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
Csiha Kálmán Templom és Iskola Egyesület – Marosvásárhely
Csíki Dénes – Marosvásárhely
Csiszer András – Csíkszentkirály
Csiszer Elemér – Csíkszentkirály
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Szépvíz
Dán Károly – Budapest
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Deák Csaba – Székelyudvarhely
Demeter Anna Sára – Kolozsvár
Dénes Brigitta – Brassó
Dénes Domokos – Csíkszereda
Dénes Ibolya – Homoródalmás
Dénes László – Nagyvárada
Dobos Sándor – Nagyvárada
Dombi Csaba Ábel – Felsőősbánya
Domokos Zoltán – Gyergyócsomafalva
Dvoracsek Ágoston – Nagyenyed
Egyed Csaba – Lövéte
Egyed József – Lövéte
Dr. Elek Sándor – Miskolc
Elekes Béla Ernő – Csíkszereda
Elekes Olga – Csíkszereda
Fábián Helén – Kézdivásárhely
Farkas Árpád – Sepsiszentgyörgy
Dr. Fazekas Márta – Moszkva
Fejér András – Bromma
Fekete Béla – Budapest
Ferenczes István – Csíkszereda
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Hunor – Csíkszereda
Ficzere Béla – Budapest
Floud Impex Kft. – Csíkszereda

Fülöp Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor László – Csíkszereda
Gál Zoltán – Gagy
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gálfi Helén – Svédország
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gergely Anna – Csíkszentmárton
Gergely Orsolya – Csíkszereda
Gombos Gyula – Üllő
Görbe Katalin – Gyergyóújfalu
György Alfréd – Bécs
György Réka – Pozsony
Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
Dr. Györfi Sándor – Csíkszereda
Haba Tünde – Csíkszereda
Heidenhoffer Ilona Csilla – Érmihályfalva
Horváth Péter – Győr
Horváth Zoltán – Imecs Emese – Budapest
Ilia Mihály – Tápé
Illyés Angéla – Szentegyháza
Incze Csaba – Csíkszereda
Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
János Julianna – Csíkszereda
Jánosi Csaba – Csíkszereda
Juhász B. Tünde – Csíkszereda
Jurcsák Levente – Csíkszentkirály
Kádár Dávid – Mosnicza
Kádár Gabriella – Temesvár
Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda
Kajtár Csaba – Csíkdánfalva
Karácsonyi Zsolt – Kolozsvár
Kató Katalin – Algyógy
Kecskés Emőke – Székelykeresztúr
Kemény János Elméleti Líceum – Maroshévíz
Kerekes Ákos – Nagyenyed
Kerestély Zsolt – Székelyudvarhely
Kirják Attila – New York
Kiss Boróka – Börvely
Kiss Magdolna – Temesvár
Kocsis Erika – Csíkbánkfalva

Kóka Emília – Csíkszentmárton
Msgr. Kovács Gergely – Róma
Kolcsár Géza – Gyergyószárhegy
Kosztai Csaba – Csíkszereda
Kovács Ágnes – Székelyudvarhely
Kovács Irén – Székelyszárdos
Kovács Julianna – Borszék
Kovács Sándor Levente – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Bögöz
Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
Krizsa János Általános Iskola – Kápolnás
Kurkó Árpád – Csíkszereda
Laczkó-Albert Tamás – Gyergyóremete
Laczkó-Albert Balázs – Gyergyóremete
Laczkó-Albert Anna – Gyergyóremete
Laczkó-Albert Eszter – Gyergyóremete
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
László Lajos – Csíkszentdomokos
Lázár Júlia – Csíkszentdomokos
Lehoczky Ferenc – Arad
Lezsák Sándor – Budapest
Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
Major Lehel – Székelykeresztúr
Mánya Szilárd – Budapest
Markó Béla – Marosszentkirály
Márkos Katalin – Csíkszereda
Márton László Szilárd – Gyergyócsomafalva
Mike Tünde – Kézdivásárhely
Mirk László – Csíkszereda
Minier Gábor – Gyergyószentmiklós
Murányi János – Székelyudvarhely
Muszka Balázs – Szépvíz
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Oláh Zoltán – Gyergyószentmiklós
Pál Katona Emőke – Székelyudvarhely
Páll Emil – Csíkszereda

Pálosi Réka Zsófia – Csíkszereda
Pál Zsuzsanna – Csíkszentmárton
Paulovics Tamás – Szentés
Péter Ádám – Connecticut
Péter Zsuzsa – Csíkszereda
Peti Rozália – Marosvásárhely
Petőfi Sándor Iskolaközpont – Csíkdánfalva
Petres Sándor – Csíkszereda
Polgármesteri Hivatal – Balánbánya
Polgármesteri Hivatal – Csíkcsecsó
Polgármesteri Hivatal – Csíkdánfalva
Polgármesteri Hivatal – Csíkkarcfalva
Polgármesteri Hivatal – Csíkmadaras
Polgármesteri Hivatal – Csíkrákos
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentdomokos
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentgyörgy
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentimre
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentkirály
Polgármesteri Hivatal – Csíkszenttamás
Polgármesteri Hivatal – Gyergyóditró
Polgármesteri Hivatal – Gyergyóremete
Polgármesteri Hivatal – Madéfalva
Polgármesteri Hivatal – Szépvíz
Póra Bence – Csíkszereda
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Pünkösdi Piroska – Sepsiszentgyörgy
Ravasz Ernő – Csíkszentkirály
Rogranex Kft. – Csíkszereda
Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Siegel Mária – München
Simai László – Veszprém
Simon Viola – Csíkszereda
Simon Patakfalvi István – Sepsiszentgyörgy
Szabó Annamária – Madéfalva
Szabó Béla Attila – Madéfalva
Szabó Éva – Madéfalva
Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
Szálanger Balázs – Budapest
Szántó András – Csíkszereda

Szarka Gábor – Csíkszereda
Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
Székely Árpád Levente – Csíkszentkirály
Székely Gyöngyvér – Homoródszentpéter
Székely Réka – Csíkszereda
Székely Zoltán – Csíkszereda
Szőcs-Mátyás István – Csíkszereda
Szőke László – Gyergyószentmiklós
Szőnyi László – Budapest
Táncos Ildikó – Csíkszentkirály
Tatár Zsuzsanna – Barót
Tiffán Zsolt – Villány
Tódor József Attila – Korond
Tőke Tibor – Csíkszentkirály
Varga Tibor – Budapest
Városi Könyvtár – Borszék
Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
Veres Enikő – Kolozsvár
Veress János – Kovászna
Veress Klára – Kovászna
Veress László – Budapest
Víg Emese – Kolozsvár
Waum Péter – Székelyudvarhely
Zsuponyó Levente – Nagyhegyes

A Székely Könyvtár sorozatban megjelent:

- Székely népballadák*
Mikes Kelemen: *Törökországi levelek*
Tamási Áron: *Ábel a rengetegben*
Bözödi György: *Székely bánja*
Kányádi Sándor: *Válogatott versek*
Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*
Benedek Elek: *Székely népmesék*
Tamási Áron: *Ábel az országban*
Zsögödi Nagy Imre: *Följegyzések*
Farkas Árpád: *Válogatott versek*
Hermányi Dienes József: *Nagyenyed-i Demokritus*
Tomcsa Sándor: *Válogatott írások*
Tamási Áron: *Ábel Amerikában*
Balázs Ferenc: *A rög alatt*
Király László: *Válogatott versek*
Székely népdalok
Kőváry László: *Székelyhonról*
Márton Áron: *Válogatott írások és beszédek*
Szabó Gyula: *Válogatott novellák*
Páll Lajos: *Válogatott versek*
Cserei Mihály: *Erdély története* (I–II. kötet)
Tompai László: *Válogatott versek*
Tamási Áron: *Válogatott novellák*
Vári Attila: *Volt egyszer egy város*
Régi székely költők
Kriza János: *Székely népmesék*
Petelei István: *Válogatott novellák*
Tamási Áron: *Hazai tükrök*
Ferenczy István: *Válogatott versek*
Bod Péter: *Szent Hilárius*
Jancsó Benedek: *Válogatott írások*
Szabédi László: *Válogatott versek*
Cseres Tibor: *Fokszíni szívek*
Csiki László: *Titkos fejtörők*
Székely népi imádások
Tamási Áron: *Publicisztikai írások*
Horváth István: *Válogatott versek*
Kurkó Gyárfás: *Nehéz kenyér*
Bogdán László: *Az ördög Háromszéken*
Bölöni Farkas Sándor: *Utazás Észak-Amerikába*
Sánta Ferenc: *Válogatott novellák*
Fodor Sándor: *Válogatott novellák*

Székely János: *A nyugati hadtest*
 Szócs Géza: *Válogatott versek*
 Tivai Nagy Imre: *Cirkálások szeredai emlékeimből*
 Tamási Áron: *Szülföldem*
 Kemény János: *Válogatott novellák*
 Ignácz Rózsa: *Torockói gyász*
 Markó Béla: *Válogatott versek*
 Siklódgyörgy Ferenc: *Könyvjegyek I.*
 Szentkatolnai Bálint Gábor: *Válogatott művek*
 Benedek Elek: *Édes anyaföldem* (I–II. kötet)
 Bözödi György: *Válogatott versek*
 Czegő Zoltán: *Katonabogár*
Régi székely írók
 Nagybaczoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő*
 Domokos Pál Péter: *Moldvai útjaim*
 Szemlér Ferenc: *Válogatott versek*
 Györffy Kálmán: *Válogatott novellák*
 Bartha Miklós: *Nemzetpolitikai írások*
 Tamási Áron: *Bölcső és Bagoly*
 Székely János: *Válogatott versek*
 Ágoston Vilmos: *Godir és Galanter*
 Sütő István: *Válogatott versek*
 Orbán Balázs: *Válogatott írások és beszédek*
 Beke György: *Föld és lélek*
 Ferencz Imre: *Válogatott versek*
 Mózes Attila: *Válogatott novellák*
 Kacsó Sándor: *Publicisztikai írások*
 Tamás Menyhért: *Vigyázó madár*
 Szócs Kálmán: *Válogatott versek*
 Lőrincz György: *Válogatott novellák*
 Tánczos Vilmos: *Elejtett szavak*
 Kőrösi Csoma Sándor: *az újabb kutatások tükrében*
 Tamási Áron: *Jégtörő Mátyás*
 Panigay Róbert: *Válogatott novellák*
 Magyar Lajos: *Válogatott versek*



0039/2012

Kiadja a Hargita Kiadóhivatal
Csíkszereda, 2020
A kiadásért felel: Borsodi L. László,
a Hargita Kiadóhivatal igazgatója
www.szekelykonyvtar.ro

Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető: Hajdú Áron igazgató